

51
1966

Secolul 20

Secolul 20

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. A. PHILIPPIDE, MARCEL BRESLAȘU REDACTOR-ŞEF, ION BRAD,
OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA,
MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, TĂŢIANA
NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

5

1966

SUMAR

**CÎNTECE DIN PATRU CONTINENTE:
AFRICA, ASIA, OCEANIA ŞI AMERICA**

Măşti, sculptură şi desene: artă precolumbiană, oceaniană, africană şi
eschimosă • 4

ROGER CAILLOIS: *Prestigiul şi problemele visului*, în româneşte de
Sanda Răpeanu • 58

SAINT JOHN-PERSE

IMAGINI PENTRU CRUSOE, în româneşte de Aurel Rău • 78

IURI KAZAKOV

ADAM ŞI EVA, *povestire*, în româneşte de Madeleine Fortunescu • 83

Coperta I

Bronz din Benin (NIGERIA)
Ceramică mexicană

Coperta IV

Sculptură în lemn
Tribul Zulu (AFRICA)

FRIEDRICH DÜRRENMATT

FĂGĂDUIALA, reviem pentru romanul polițist, — în românește de
Petronela Negoșanu • 99

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA: *Exemplul lui Al. A. Philippide* • 162

AL. OPREA: *Un destin literar: Zaharia Stancu* • 167

GEORGETA HORODINCĂ: *Marin Preda și proza europeană modernă* • 174

CRONICA IDEILOR

MIRCEA MALIȚA: *Artă și știință* • 179

CANTACUZINO-VALÉRY: *Dialog despre viitorul științei, cu o prezentare
de Valeriu Răpeanu* • 184

CĂRȚI • IDEI • OPINII • 188

PREZENTAREA GRAFICĂ: GETA BRĂTESCU

**Cîntece
din
patru continente:
AFRICA
ASIA
OCEANIA
AMERICA**

AFRICA

Cîntec tuareg

AFRICA DE NORD ■

Gazela rănită de tine
s-a dus să moară sub tamarini,
aproape de locul acela unde fetele
spală rufe.
Am întâlnit-o în amurg
pe cînd mă-ntorceam acasă.
Încă-i zvîcneau picioarele subțiri
și nu i se închisese ră deplin
pleoapele
peste imenșii ei ochi triști.

În sulița
ce stăruia în șoldul ei, înșiptă,
ți-am recunoscut însemnul.

Voi fi și eu asemenea gazelei?
Răspunde-mi, te implor,
o, tu, a cărui privire
mi-a străpuns inima, necruțătoare !

În românește de ILIE CONSTANTIN

Cîntec de dor

SENEGAL ȘI GUINEEA ■

Știi, dacă mă uit după tine
și nu te văd,
ochii mei mici se fac un lac, de atîta încordare,
picioarele mele mici pornesc să tremure de nerăbdare.
Vreau să-l văd pe tînărul Samba Dialle !
Iubitul meu cu pielea roșie e în război.
Zeul să-l aibă în pază !

În românește de VIORICA NIȘCOV și MIRON CHIROPOL

◀ Sculptură în lemn, tribul Mende, Sierra Leone (AFRICA)

Pețind-o pe Mabrûka

Haussa, SUDAN ■

Mabrûka, mlădiță din pământul nostru,
cu ochii licărind ca stelele !
Am fost spre Ghaddames,
am drumăit spre Alger,
am hoinărit spre Bona,
dar pețesc pe Mabrûka (căci nicăieri nu i-am găsit asemănare !)
Mabrûka, sîngele și carnea mea,
tu, inima mea, cît mi-ești de dragă !
Inima mea tinjește după Mabrûka.

(Urmează un fel de răspuns al lui Mabrûka; poate fi și un monolog al cîntăreților.)

Vinde-ți cămila,
să-ți vinzi oaia,
vinde-ți feciorul
ca preț de cumpărare pentru Mabrûka.
Tu stăpîn de cirezi și turme,
trebuie să trudești mult
ca ea să fie a ta.
Trebuie să dai o mie de vite,
numai c-o sută n-o s-o ai pe Mabrûka.
Mabrûka are gîtul svelt,
ca de cămilă,
și dinții-i strălucesc ca aurul,
mîinile-i sînt de aur,
și inelele de aur,
brațul ei e poznaș, ca o baghetă magică.
Năsucul asemenea trandafirului,
chipul, ca o oglindă,
picioarele de găinușă.
Și pantofiorii de aur,
marama de-aur,
și şuvițele ei aurii strălucesc.
Pinza care-i acoperă coapsele e cu arnici de argint,
cămășuța-i brodată cu argint
și tot ce-mbracă pe dedesubt e de mătase.
Părul ei face o trenă, atît e de lung și de des,

Teracotă, Nigeria (AFRICA) ►

sîinii-s ca două oase fine de-argint —
uită-te la sîinii ei
și-ți iau ochii !
Privește-i statura mlădie
care se leagănă ca o trestie !

(Urmează răspunsul iubitului :)

« Vai, să nu cazi ! Tu nu bagi de seamă
și mă lași să plîng în singurătate ».

În românește de PETRU SFETCA

Cîntecul unei mame

Folclor hatentot : AFRICA DE SUD ■

Tu, fiu al unei mame cu ochi jucăși,
tu, departe-văzătorule,
cum o să mai aduimeci într-o zi sălbăticiunea !
Tu ai picioare și brațe zdravene,
tu, voinic în toate,
tu vei ținti fără greș, vei jefui hererii
iar vitele lor grase le vei aduce mamei să se hrănească !
Tu, fiu al unui tată cu coapse zdravene,
cum o să mai ții într-o zi între coapsele tale
bolii puternici, ca să-i îmblinzești !
Tu, care ai un mădular virtos,
cum o să mai faci într-o zi copii puternici și mulți !

În românește de PETRE STOICA

Cîntec de vînătoare

Ba — Rongo, AFRICA DE SUD — EST ■

Unul după altul, elefanții pornesc
toți la drum: se duc, puternicii, să se-adape.
Înainte ! Într-acolo ! Spre bungetele codrilor să se-adape se duc ! Ura !
Ascultați ! N-auziți mugetele seculare pădure ?
E-un vuiet ăsta ! Astea-s răgete din pădurea seculară ! Ura !

Sînt strigătele de durere ale mamei elefantului ! Răgetul ei cheamă vînătorii
în bungete !

Ura ! Vînătorii îi cheamă răgetul ei ! Ura !
Acesta e elefantul cu clăpăuge urechi — cel cu urechile mari.
Ura ! Cel cu urechile mari chiar acum a trecut ! Ura !
Băieții-s aici. Se aude cum își ascut cuțitele pe locul unde a fost ucis elefantul.
Ura ! Se aude scrișnetul cuțitelor care se-ascut. Ura !

În românește de ION CARAION

Bătrînul vagabond

Somalia, AFRICA DE EST ■

Atîrnat de un băston, șchiopătez prin lume ca un schilod,
odinioară făceam cu ceilalți mișcările de rugă fără nici un efort,
atunci tribul meu era numeros ca și stelele, azi n-au mai rămas din el nici
măcar zece bărbați !

Ne-am părăsit tribul și rudele, nesacotindu-l pe Obolei.
Culoarea pielii însă nu-i spoială să o poți schimba.
Plecăt în străini, am pierdut mîndria și numele,
învățam obiceiuri ce-mi erau peste mînd, pentru că Dumnezeu așa o vrea.
Toate femeile care azi se împadobesc cu fire de mătase
le-am iubit altădată pentru că așa o vrea Diavolul.

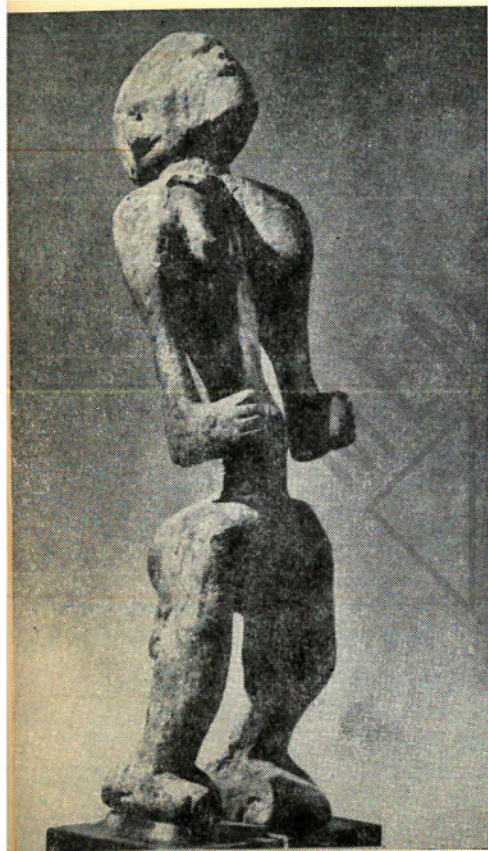
În românește de ULVINE și ION ALEXANDRU

Cîntec de moarte

Ewe, AFRICA DE VEST ■

Am cîntat — pînă am izbucnit în plîns.
Lumea e nemăsurat de mare.
Am spus: în ziua morții mele
să tragă luntroșul barca la țarm !
Voi face atunci un semn cu mîna stîngă celor vii:
lată-mă pornit acum pe drum.
Ascultă. lată-mă pornit acum pe drum !
Atunci va veni luntreo morții legănîndu-se, mai aproape,
lată-mă pornit acum pe drum !
Eu, care v-am cîntat atîtea cîntece.

În românește de VIORICA NIȘCOV și MIRON CHIROPOL

◀ Lemn, tribul Montol
Nigeria (AFRICA)

Lemn, tribul
Senufo-Sudan (AFRICA) ▶

Tînguirea căpeteniei Rindi la moartea sa

AFRICA DE EST ■

Vai, vai mie, bărbați !
Văd, eroilor, că taurul meu este jupuit !
Văd jalea lui rămînînd pe piele,
pielea este întinsă pe pari,
pielea e răstîgnită ca o șopîrlă.

Mă întorceam la căpetenia Tetia, și numai ce aud:

« Mort de mult ».

După aceea mă întorc la mama, încîntătoare și dulce,
și numai ce aud de la femeia tribului Tsaki:

« Moartă de mult ».

Acum cui să-i mărturisesc durerea mea,
nu mai știu pe nimeni căruia să-i deschid sufletul meu,
așa că mă tîngui bătrînilor mei,
lor îmi plîng primejdia,
lor îmi plîng durerea,
ajutați-mă să-mi plîng nenorocul,
ajutați-mă să-mi plîng deznădejdea,
dacă eu am plecat dintre voi doar nenorocul vă rămîne,
pe voi tristețea vă așteaptă.

În românește de ULVINE și ION ALEXANDRU

Blestem asupra zeului soartei SE

Ewe, AFRICA DE VEST ■

SE al meu m-a făcut, blestem ajungă-l ! —

Blestemul nu doboară erețele ! —

SE al meu m-a făcut.

De ce m-a trimis în lume ?

De-aș fi știut, n-aș fi venit.

În pîntecul mamei pruncul nimic nu știe.

De-aș fi știut, dincolo-aș fi rămas, —

Încă-aș mai sta la fluviul de hotar și aș bea apă.

Blestemat fie SE al meu !

Zădarnic, blestemul nu răpune erețele.

Nu altfel, așa m-a făcut SE al meu:

Vreau să mor și să vin din nou.
 Ci n-am murit.
 Ci SE al meu destul m-a obidit !
 Ce-mi stă pe inimă, am arătat.
 Ce-i dat în viață, am desvelit.
 De alții vor, din parte-mi, ascundă-și ursita !
 În lume am ajuns, și-s tare sărman;
 O sărăcie lucie, a morții sărăcie, blestem asupra-ți !

În românește de DAN CONSTANTINESCU

ASIA

Din folclorul turc ■

De ce cînti în Cuikurova¹, surioară privighetoare ?
 Ți-a răpit uliul iubitul și nu-ți aflî alinare —
 Mi-este inima în țară, viața prin streini mă doare,

Nu cînta, privighetoare, sufletul mi-i greu și moare.

II

Trandafiru-nvie, moare, să ne fie desfătare
 Colivia mi-e pustie, zboară-a mea privighetoare —
 Caravana-n pribegie se înșiră-n drumul mare.

Nu cînta, privighetoare, sufletul mi-i greu și moare.

III

Sînt ale privighetorii, pașii, vii, grădini în floare —
 Și-ale pribegului — hanurile-n drumul mare —
 De-oi muri pe-aice nimeni lacrimi pentru mine n-are . . .

Nu cînta privighetoare, sufletul mi-i greu și moare.

•

O floare galbenă-ntrebai
 De ce-o meniră-n galben sorții.
 Floarea-mi răspunse: eh, derviş,
 Sînt galbenă de frica morții.

II

Și floarea galbenă-o-ntrebai
 De mor și galbenele flori,
 Floarea-mi răspunse: eh, derviş,
 Doar morții-i sîntem toți datori.

¹ Sat din Anatolia

Și floarea galbenă-o ntrebai:
Ai și tu floare-un început?
Floarea-mi răspunse: eh, derviş,
E-n fire lucru neînceput?

Robit ți-s, dulce felegeaua mea,
Mi-aș da și haina să te sorb, cafea...

Aroma ta e-a taină fermecată,
Mă-ndeamă la visare și mă-mbată.
De chinuri uit, doar două cești de-aș bea,
Ți-s robul blînd, o, ceașcă de cafea.

Pe cei trudiți îi liniștești —
Sărmanii ce te sorb din cești;
Te laud, de-ai costa și aur greu,
Tu, tîhnă-a sufletului meu.

Robit ți-s, dulce felegeaua mea,
Mi-aș da și haina să te sorb, cafea...

Zile lungi de vară au sosit în țară,
Dar cu dor în luncă se-nțîlniră iară.
Către mindra-mi gîndul zboară-naripat, —
Munte, vreau pămîntul să mi-i văd din sat!

Păsări călătoare, voi, mîndri cocori,
Duceți mindrei mele scrisoare prin nori,
Să nu plîngă puneți să-i șoptească vîntul,
Munte, stînci cărunte, vreau să-mi văd pămîntul.

Din frunze, din ramuri, de pe flori și fluturi,
Dragoste, tu, zvonuri de gazez îmi scuturi...
Drago mea-i departe, jalnic plînge vîntul,
Ah, mi-i dor și jale, vreau să-mi văd pămîntul.

Sprintenă, mlădie, vine ea-n grădină,
Flori fi stau de veghe, nălbă și sulfină,
Vioreaua ochiul vînat și-a plecat,
Trandafirul gingaș s-a îmbujorat.

Am deschis porțița verde a grădinii,
Raiul își arată florile luminii,
Drago mi-o aduse-n brațe un zefir, —
Și-am smuls de pe-obrazu-i un mic trandafir.

Mani

- a. Printre trestii, în cedir,
Trandafirii nasc în vară.
Nu-i zic mindrei trandafir, —
Trandafiru-i dat să moară.
- b. De n-ar fi-n păduri să dea
Și n-ar da-n flori oșîlirea,
Frica morții n-aș avea, —
Dacă n-ar fi despărțirea.
- c. Luna prinde, scînteind,
Să-și reverse raza-i blîndă, —
Mindrei mele rob îi sînt, —
Și chiar poate să mă vîndă.

În românește de AIȘE MURAT și TAȘCU GHEORGHIU

Cîntece de dragoste

* * *

Sfioasă ca mesteacănul sub stele,
Ai fost iubito, vara vieții mele,
Dar ai plecat lăsînd păreri de rău
Și iarna ai trimis-o locul tău.

* * *

Cînd te-oglindeai spre seară-n apa lină,
Vedeam în apă — soare și lumină.
Azi nu mai vii și-i valu-ntunecat
Ca părul tău pe umeri revîrsoț.

* * *

Mai dulce, mai frumoasă decît toate.
Cu buzele — petale-nsingerate,
Ca trestia — înaltă și subțire,
Așa te știu — un vis și-o amăgire !

* * *

De pe Kizil-Too privesc în zare. . .
Hai să vinăm aici cu șoimul nostru !
Scăldată-n rouă-i fața ta. . . Aș vrea
Să stau aici în zori de zi cu tine ! . . .

De pe Kara-Too privesc în zare. . .
Hai să vinăm aici cu șoimul nostru !
Ca neagra noapte-s ochii tăi. . . Aș vrea
Să mă-ntîlnesc în noapte-aici cu tine !

Cîntecul păstorului

Un taur negru mîn pe cîmp și sînt
Cel mai sărac păstor de pe pămînt.
Pe nimeni n-am. Am numai neagra soartă

Și sărăcia — paznică la poartă.
Trudesc din zori și pîn-la prima stea
Și rătăcesc apoi cu umbra mea.
Stăpînul mi-l dator, dar ce să-i fac ?
Nu-l crede cel bogat pe cel sărac !
În timp de iarnă dorm cum pot în frig,
Sub ploi și vînt prin șanțuri mă-ncovrig.
Scăpare nu-l, și nu-l, și nu-l, și nu-l. . .
Și cui să-i spui tot ce mă doare ? Cui ?

Cîntec pentru bogătanul Mamîtbek

Bați orfanii și-i lași fără pîine,
Ne jupoi și ne storci, Mamîtbek.
N-aș lovi nici măcar într-un cîine
Cum lovești în sărac, Mamîtbek.
Le-ai furat cerșetorilor banii
Cu durere cerșiți, Mamîtbek.
Și întocmai ca toți bogătanii
Chiar și mită primești Mamîtbek.
Dacă moare în șanț o potaie,
Pielea-n băț i-o și duci, Mamîtbek.
Ești pornit pe-nșfăcat și bătaie
Chiar de-i vorba de-un hoit, Mamîtbek.

În românește de M. DJENTEMIROV

Din folclorul tadjik ■

Amiază

Nu duc poveri ci duc panerul plin.
Și două cești cu cel mai dulce miel
Și fructe dulci cu miez răcoritor
Și apă scoasă din fîntîni adînci
Și dacă încă o să-ți fie cald
În mincile-mi largi ți-aduc și vîntul !

În românește de VICTOR TULBURE

★ ★ ★

Răpus de tristeți și de dorul de țară,
Zvirlit ca o piatră în apă, la fund,
Sînt galben la față ca turta de ceară
Și nu pot aleanul nicicînd să-mi ascund.

O frunză de toamnă... Așa sînt streino.
O frunză de toamnă tăiată de vînt.
Cînd nu voi mai fi, tu te-ndură și vino.
O lacrimă numai să-mi verși pe mormînt.

★ ★ ★

Suflă vînt de primăvară,
Dragul meu, de ce nu vii?
Zîna florilor coboară
De pe dealuri pe cîmpii.

Iarba-i moale, mătăsoasă,
Norii — cîrduiri alburii.
Nu mi-ai spus că vii acasă?
Dragul meu, de ce nu vii?

Djamal
(Cîntec de leagăn)

Din folclorul turkmen ■

Să rîzi, să zburzi, lumina mea,
Căpriță veselă, Djamal,
Să-mi vii în brațe gungurind
Ca pasărea-n grădini, Djamal.
Vei crește tu, lumina mea,
Un ac și-o ață vei lua,
Tichia-n fir o vei lucra —
Dar frățiorului, Djamal.
La școală te-oi vedea mergînd,

Cu alte fete, ani la rînd,
Silabisind și învățînd,
Și-adesori cîntînd, Djamal,
Mereu mai mare, zi de zi,
Cuvinte calde vei șopti,
Și munca sfetnic îți va fi,
Și-n toate vei răzbi, Djamal.
Lumina țării și a mea,
Să cînti ca pasărea-n grădini,
Să fii fericite ani la rînd,
Căpriță veselă, Djamal!

În românește de M. DJENTEMIROV

O, iubitele

Din folclorul kurd ■

O, iubitele, o, iubitele
această noapte e noaptea, e noaptea mea,
ridică puțin invelitoarea, să mă strecor dedesubt;
mîine, ia gîndește-te, poate vei fi prizonier sau ucis,
mîine vei fi pricina suferințelor mele.
Hei, lo le le, hei lo lo lo,
timpul nu stă pe loc, vino în casa mea;
cui e teamă și nu se hotărăște, nimic nu cîștigă.
Pentru tine pieptul meu e-un meterez de fier,
aceasta-i o noapte, o noapte de toamnă,
sîinii mei de aur sînt fără asemuire,
i-ai așadar, ca noaptea ta să și-o petreci.

Bună ziua, fata mea dalbă

Bună ziua, fata mea dalbă,
noaptea trece, ziua vine iar,
ziua vine iar și noaptea trece.
Rămîn de tine încătușat,
farmecul tău s-a revărsat în mine

dar numai o dată pe an te pot vedea.
Cum e cu puțință, vei fi a altuia?
Anii au venit, anii au plecat,
anii au plecat, anii, noi au venit.
Sînt numai un răvaș, nimic mai mult,
pe care l-ai rupt, pe care
nici nu te-ai învrednicit să-l citești.

În românește de DANIEL POPA

O, sat cu trei case

Mi-am văzut iubita pe creștetul muntelui;
citeșitrei coșitele dăruise vîntului...
Vino la noapte, în miez de noapte, pieptul să mi-l vezi,
sîinii în care n-a mustit încă laptele.
Yar, yar, yar, sat cu trei case!

Am coborît la riuri,ele,-nghețate;
podșurile tatălui tău îs înalte, cad acolo ploii și zăpezi,
al șaptelea e anul acesta
de cînd iubitul a plecat de la mine
în yâră străină, în țara exilului.
Sîinii mei, neprihănirii mei sîinii
au rămas fără dezmiardări și iubire.
Yar, yar, yar, o, sat păcătos!

Romanița e tîmăduitoarea ochilor mei negri,
azi sînt trei zile, că n-am ostenit
să privesc pe uliță-n jos...
Ah, de știam cîte zile trebuie să treacă
pînă să-l văd pe cel cu trupul mlădii!
Yar, yar, yar, o, satule, fii blestemat!

Tu, care nu te mai întorci

Tu, care nu te mai întorci, tu, care nu te mai întorci!
Te chem, mereu te chem, de ce nu vii îndărăt?
Mi-au încătușat picioarele,

la gît mi-au înșurubat singurul,
mi-au pus cătușe la mîini.
Și m-au dus la palatul ocîrmuirii.
Tu, care nu te mai întorci, tu, care nu te mai întorci!
Înșoțitoarea mea pe tîrîmul dintre două riuri,
tovarășă mea în țara cu doi munți,
pentru numele Domnului, rășai în drumul meu
și dăruiește-mi privirea ta, să pășesc aidoma omului liber,
o, zeu al vîntului și al luminii, zeu al inimii și al nădejzii,
pune vîntul să sufle mai tare și trezește-mi-o pe cea mult dragă mie,
ca eu pe ăst aspru drum s-o pot pot privi o clipită
să nu mai simt povara lanțurilor mele,
ca încă o dată să mă încredințez de iubirea ei.
Atunci lanțuri și fiare la gît n-or mai însemna nimic,
cînd ea și-o îndrepta spre mine privirea, iar eu voi păși aidoma
omului liber.

În românește de PETRE STOICA

Lo de lo

Lo de lo, lo de lo,
mă aflu în trecătoarea din Goyan,
e-o trecătoare printre stînci înalte.
De trei ori a strigat Fatoum:
Khamra, soră dragă, armata engleză-i o armată puternică,
din două laturi ne-au împresurat casele,
dar îți priește strigătul bărbaților noștri care-și înalță viața pe metereze,
bărbații se îndeamnă între ei iar glasurile femeilor se amestecă cu
strigătele lor.

De departe se aude cum spun vitezele noastre soții:
«Azi sînt potîrnicea din trecătoarea din Goyan,
sînt berbecul înaltelor pășuni,
sînt făclia din căminele părinților noștri».
O, fraților, nu vă temeți,
amintiți-vă de ziua, de această zi a tuturor zilelor,
eram pe vremea cînd englezii ne-au atacat din toate părțile,
eu v-am scos din mîna stegarului.
Mă aflu în trecătoarea din Goyan,
e-o trecătoare plină de copaci și tufișe,

ei ne-au împresurat casele,
e puternică armata engleză,
sînt cu mult mai tari decît noi.
Dar bubuiul grenadelor ne prieşte,
şi cît de prietenoase ţiuite împuşcăturile lui Tahir.
— Cît de îndemînat ec e micuţul Tahir !
Cu mîna dreaptă deschide lăcaşul armei,
cu stînga o umple cu gloanţe.
Vă amintiţi de acea zi a tuturor zilelor,
în care v-am scos din mîna celor mai îndrăzneţi soldaţi?
Mă aflu în trecătoarea din Goyan, aici sînt plopi cu duiumul,
strigă Fatoum: — O, Khamra, soră dragă,
armata engleză-i armată puternică, au atacat cei trei munţi.
Azi sînt potîrnichea din trecătoarea din Goyan,
sînt berbecul hrănit pe înalte păşuni;
amintiţi-vă de ziua în care v-am scos din mîna englezului agresor.

În româneşte de DANIEL POPA

Cîntec de leagăn

Dormi, bucuria inimii mele, bucuria ochilor mei,
mama veghează la patul tău, zi după zi.
Creşti mai curînd, creşti mare,
copilul meu, dragul meu Khan.
Dormi, puicule, dormi,
lu-lu-lu.

Tu nu sta de veghe, tu dormi, puicul meu.
Pentru tine, o comoară e leagănu-acesta.
Vină somn lin, pentru tine.
Dormi, puicule, dormi,
lu-lu-lu.

Surîzi, blîndul meu, ca un porumbel, ca un miel.
Chiar îngerii se minunează de privirea ta prietenoasă.
Tu, zămislire curată, copile,
mama ta s-o jertfi pentru tine.
Dormi, puicule, dormi,
lu-lu-lu.

Pămîntul se răsucesce cu noi, plin de ură.
Viaţa noastră-i amară, inima sîngerează.
Ne rămîne-prieten doar ungherul de-acasă.
Dormi, puicule, dormi,
lu-lu-lu.

Noi, cei fără tihnă, fără cămin, fără bunuri.
Destinul amarnic ne jefuieşte,
exilul ni-e duros şi aspru.
Dormi, puicule, dormi,
lu-lu-lu.

În româneşte de FLORENȚA ALBU

Din folclorul chinez (sec. IX—VIII î.e.n.) ■

Cîntec din împărăţia Bei, despre fiii care n-au alinat bătrîneţele mamei

Vîntul lin adie, răcoros, din sud,
Dezmierdînd frumoasa creangă de agud.
Florile-mplinite au gingaşe foi,
Mama crunt se zbate-n griji şi-n nevoi.

Sărutat de boarea vîntului din sud,
Mîndru se înalţă tînărul agud.
În zadar tu, mamă, lacrimi mai aduni !
Ai necazuri multe dar copiii n-ai buni.

Prin îmbeşugata vale din Suin
Murmură izvorul. Cerul e senin.
Ai crescut la sînu-ţi, mamă, şapte prunci
Dar spetită încă eşti de grele munci.

Lin adie vîntu-nmiresmat, din sud,
Pasărea-mbătată cîntă în agud.
Şapte fii crescut-ai, mamă, lîngă prag
Şi la bătrîneţe n-ai nici un toiag.

Trec în zbor ba găște, ba cocori

Filfiind din aripi de cu zori,
Trec în zbor ba găște, ba cocori.
Dar nu-s păsări. Oamenii pornesc
Prin pustiu să bată drum avan
Că pe tine, multe năpădesc
Grijile, poporul orfan.

Ba cocori, ba găște trec în zbor.
Peste mlaștini se adună ca un nor.
Dar nu-s mlaștini. Ci e zid nățat
Ca să fie locu-mprejmuit
Unde truda să-și găsească pat
Și poporul: traiul mai tihnit.

Trec ba găște, ba cocori în zbor.
Strigătul lor e jeluitor.
De-l aude omul înțelept
Zice că-i a muncii mureșie
Iar neghiobul pune barba-n piept —
Murmurînd că-i strigăt de trușie.

Musca albastră

Bîzlie, bîzlie musca albastră
Pe garduri, pe streșini și pe sub fereastră.
Să știi, luminate, slăvit suveran,
Că sfetnicul tău cleveștește viclean.

Ziua apune. Noaptea-i sosită.
Bîzlie, bîzlie musca-ndrăcită.
Vai, clevetirea își pierde măsura.
Vrajba se-ncinge și scapdră ura.

Bîzlie, bîzlie musca într-una
Freacă-tă-n tobele zării furtuna
N-are astîmpăr albastră dihanie,
Viră în sufletul nostru zizanie.

În românește de VICTOR TULBURE

Cîntec de smuls buruieni

JAPONIA ■

Omul ce mi-e drag mi-a dăruit
Straiul meu de vară, bine limpezit:
Voi să nu-l întindeți pe prăjină,
Căci prăjina e de noduri plină;
Colo jos, la poale de colină,
Să-l așterneți peste azalee —
Să mi-l svînte adierea vîntului,
Vîntul florilor pămîntului. . .

Seară niponă

În seara de vară nu doarme
Cătuțul culcat lîngă rîu:
Perechile-n bărcițe mici
Culeg lîcurici !

Trei umbrele

Mi-a adus în dar iubitul
Trei umbrele mi-a adus:
Prima este pentru ploaie,
Cea de-a doua — pentru soare,
Cea de-a treia — să-i fac semn să vină !

În românește de ION ACSAN

Frumoasa prințesă

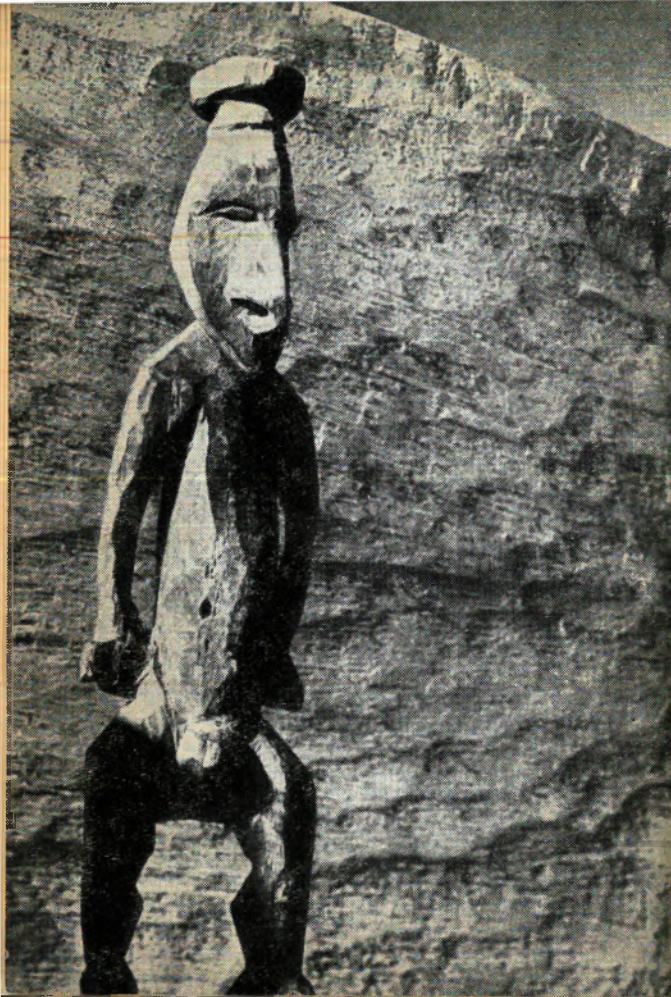
INDONEZIA ■

Apa pe care o bea îi străluminează splendoarea;
mii de oglinjoare clipească împrejur, cînd mănîncă betel.
Cele șapte semne ale frumuseții sînt ale ei;
trupul ei e subțire, nu e mare, nu e nici mic;

fața îi este ovală, ca frunza de sirih,
sprîncenele îi sînt ca secera lunii,
genele arcuite ca pîntenii cocoșului de luptă.
Nasul ei e gingaș ca bobocul de lotus,
urechile moi ca frunzele de lotus pălite,
obrazul îi seamănă unui mango tăiat în două,
ca fructul pati despicat sînt buzele ei,
dinții ca fructul plesnit al rodiei;
gîtul ei e fin, delicat, pare strunguit,
pieptul e mai lat decît stîlpul trupului,
cu povara de flori a palmierului îi seamănă părul
care-i curge în valuri pînă la călcîi
și care lucește mai negru decît negrele sucuri de scris.
Subsuorii-ș arcuiți asemenea arcului,
degetele ei sînt ca spicele ierbii;
degetul mare laolaltă cu degetul mic
cuprînd șoldul; coapsa îi seamănă coșagul din iarbă;
pulpă i se umflă ca tînăra boabă de orez,
călcîiul ei e rotunjit ca oul de pasăre.

În românește de PETRE STOICA

OCEANIA

Cîntec de dragoste din Micronezia

Insula Yap, MĂRILE SUDULUI ■

Lumina ta ca raza de lună
farmecă totul.
Plutitoarea, tainică lumină a lunii
pentru noi doi, iubito,
un timp de aur vestește.
S-aprind înțile vâpăi ale aurorei,
și cea dintîi pasăre
în ceasul de rouă al dimineții răsare.
Țipă deodată
în crîng
pasărea și greerul.

În românește de VASILE NICOLESCU

Cîntec din Haway

MĂRILE SUDULUI ■

Vai, mort e prietenul meu,
pentru totdeauna mort !
Prieten la foame,
la secetă,
prieten la sărăcie.
Tolag și adăpost
la vînt și ploaie,
la secetă și soare.
Mă încălzea în frigul dimineții,
mă apăra de uragan,
în vremuri de restriște-mi trezea rîsul,
curajul mi-l trecea în largul mării.
Vai, mort mi-e prietenul,
niciodată nu-l voi mai vedea !

În românește de ILIE CONSTANTIN

Cîntec în timpul tatuării

Noua Zeelandă, Polinezia, MĂRILE SUDULUI ■

Benchetuim și ședem împreună,
vedem liniile trase pe sprincenele
și nasul lui Tututawha:
Sînt strîmbe ca picioarele de șopîrlă.
Tatuează-l cu virful de matoro.
Nu fi nerăbdător să fugi la fata
care adună verde proaspăt pentru tine
în coșurile kowhara.
Așteaptă să-ți încheie toate liniile!
Pe pielea bogatului sau a celui mareț,
fă motive frumoase,
dar celui rău platnic
lasă-le deschise; fă-le nesigure!
Hai să amoțim cu cîntecul nostru durerea,
și pe tine să te împodobim cu putere.
O, Hiki Hangaroa, o Hiki Hangaroa!

În românește de ULVINE și ION ALEXANDRU

Cîntec de sărbătoare pentru frăția tainică Tumbuan

MĂRILE SUDULUI ■

O femeie zărește penele de cocoș ale lui Tumbuan,
n-are încotro: varsă,
zbiară: «noi ja ja!»
Tumbuan cată în jos,
se unduie ca un șarpe în apă
și biruie. Unul duruie tot a ovală.
Toți își vopsesc fruntea.
Toți intră în desîș.
Toți văd spiritul morților, pe Leleo:
El se coboară din copac
cu trupul încondeiat ca pielea șarpelui;
toți zuruie clopoșei,
toți își înfig pene.
Larma răzbate și-n largul mării.

În românește de DAN CONSTANTINESCU

Cîntecul de luptă al căpeteniei bolnave

Insulele Salomon, MELANEZIA ■

Eu am zăcut în casă
o! dragi tovarăși de ținut,
eu — a cărui faimă umplea văzduhul!

De ce a trebuit să se întîmple așa,
ca eu să rămîn în casă, de lume ascuns?

A venit solul care de veste mi-a dat:
«Acolo fratele tău mai mare
deja tale pădurea,
să facă loc de bădălie
și nesățios de luptă, se vaicăre
și te caută într-una,
ca să se măsoare cu tine!»

O! dragi tovarăși de ținut,
eu — a cărui faimă umplea văzduhul!

De ce a trebuit să se întîmple așa,
ca eu să rămîn în casă, de lume ascuns?

A venit solul și mi-a povestit:
«Ascultă, oamenii tăi te caută și jelesc
în sala căpetenilor denumită de tine «Închisoare», —
cei ce acolo zac, să alerge
la luptă ar vrea acum
și bucurași ar învîrți lancea
făcînd să răsunе strigătele de luptă
în pădurea care a fost rărită pentru bădălie!»

O! dragi tovarăși de ținut,
eu — a cărui faimă umplea văzduhul!

De ce oare a trebuit să se întîmple așa,
ca eu să rămîn în casă, de lume ascuns?

A venit prietenul meu, papagalul ciocănit și a plîns.
O! dragi tovarăși de ținut,
Eu — a cărui faimă umplea văzduhul!
Ca față de unul care-a simțit ascuțitul
suliței — așa v-ați purtat față de mine!

Cîntecul unei sinucigașe

Insulele Fiji, MĂRILE SUDULUI ■

Sora mea Audi Vavarusu stă culcată și doarme.

Acesta-i oare somnul sănătății ori al morții?

Fără putere, capul ei anină pe pernă.

Femeie, care nu mi-ai lăsat nici un loc în dragostea bărbatului nostru,
picotește mai departe.

Dormi mai departe, femeie care ai uitat de copilăria noastră-a amîndurora.

Dureoasă ca spini e pentru carnea noastră căsnicia aceasta cu același
bărbat.

Această căsnicie cu același bărbat ca scoicile ascuțite ne spintecă talpa.

Îmi iau cele ale mele pentru pictat, cea mai frumoasă rochie mi-o iau

și plec departe peste cîmpie,

trec pe sub stîncile care se clatină,

prin pîriu trec.

Mă-ndepărtez de potecă și-o apuc spre locul unde se naltă un arbore nalt.

Deschid coșul cu culori:

Îmi pictez ochii în negru

și fac un obraz.

Și-mi desfac veșmintele colorate,

înfășurîndu-mi-le în jurul trupului.

Cînd ie strîng, strănut —

ce înseamnă strănutul acesta?

E oare ziua morții mele azi !?

Mă îndrept acum spre arborele cu nuci de cocos,

scurp în mîini și mă cîșor pe el

printre rădăcini și ramuri, la drumul jumătate,

m-am oprit și privesc peste țînut:

Patria mea se uită tristă la mine.

Văd în depărtare Setura cea plină de farmec,

virfurile caselor în depărtare se-ntunecă.

Văd plaja pe unde bărzăneam trîndăvind;

scoicile albe ce împodobesc bărcile în depărtare se pierd.

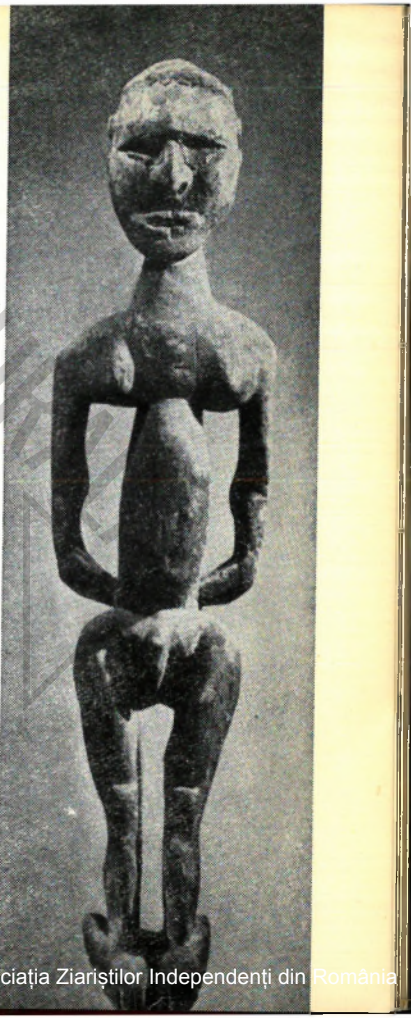
Îmi desprind mîinile amîndouă:

și viața m-a părăsit.

Ja nam basulu.

În românește de ION CARAION

Sculptură din Noua Guinee ►
(OCEANIA)

Corul spiritelor morții în fața zeilor

Insulele Fiji, MĂRILE SUDULUI ■

Voi, zei ! groaznic am fost înmormîntați,
rămași cu fața holbată spre cer:
vedem norul de ploaie zburînd peste fulgere,
cu picioarele, noi sfîrșiții, sîntem călcați în pămînt,
coastele, stîlpii caselor noastre, zdrobite,
ochii, cu care ne-am văzut unii pe alții, putreziți,
nasul cu al cărui sărut, ne salutam, descărnat,
căzuți, sîinii ce-i frămîntam,
doborîte, coapsele ce ne îmbrățișau,
oșlîită, gura cu care zîmbeam,
căzuți, dinții cu care mușcam,
dusă e mîna care azvîrlise săgeata « tinka »,
suptă, bărbăția șoimului.

Ascultați bizlițul proorocitor al țințarilor:

« Să-i fie dat să moară, să dispară din lumea noastră,
dar, vai, urechea ce ni se cuvenea i-au smuls-o ! »

Ascultați bizlițul proorocitor al muștelor:

« Să moară și să călătorească departe
dar, vai, nici ochiul nu-l, să-l bem ! »

Ascultați tînguital furnicii negre:

« Să moară și să plece odată dincolo,
dar, vai, i-au tăiat bărbăția ce mi se cuvenea mie ! »

În românește de ULVINE și ION ALEXANDRU

AMERICA

Cîntece aztece ■

Cîntec întru slava fecundității

I

Mi-e inima stăpînd pe miezul nopții
și-i ca o floare care-și deschide-ncet corola¹
— Acum sosește Mama noastră, zeita Tlazolcoatl!²
— Născutu-s-a Centeotl³ în Tamoanchan
în crîngul înflorit, sub semnul floarei,
pe un tărîm de ploii și neguri dese
unde se făuresc copii
ce se vor ivi pe-acest pămînt
și fulgeră pești lucii, de smaragd.

II

De-acum va străluci iar soarele, de-acum se crapă de zi,
beau miera dulce-a florilor învalte
păsări cu pieptul roșu și gălbui,
și cine se ivește în piață?
Ești tu, stăpîne, tu Quetzalcoatl !
Fii proslăvit în veci de veci sub Arborele Înflorit
pe care stau păsări cu pieptul roșu.⁴

Dar ascultați
cum cîntă !

Cîntă Zeul Ploii

și păsările lui cu pieptul roșu.

Ori poate-i mortul nostru care cîntă?⁵

E poate cel care va fi vinat?

— Sînt eu, cel care cerne bogate ploii de flori,

pe florile vieții,

cu miros de porumb.

¹ Poemul are o netă alcătuire dialogală. Poetul cîntă în miezul nopții. Apare zeul Fecundității, apoi zeul Porumbului, pe urma Quetzalcoatl, Prometeul aztec, iar la sfîrșit sosește zeul Ploii.

² Zeita Mamă în ipostaza ei de zeita a fecundității.

³ Zeul Porumbului.

⁴ În Tamoanchan pe arborele vieții șadeau în formă de păsări războinici căzuți în luptă.

⁵ În păsări, care veneau — se crede — din Tamoanchan, aztecii vedeau întruparea morților dragi.

Joacă mingea, joacă mingea bătrînul Xolotl¹
 În magiul cîmp de-a mingea se joacă Xolotl,
 cel care vine din țări de smaragde. Privește-l.
 A sosit oare Principele Copil²
 în casa tainelor,
 în casa tainelor.
 Principe Copil, Principe Copil,
 te-mpodobești cu pene aurii
 și te avinți și tu acum la joc
 în casa tainelor,
 în casa tainelor.
 Quetzalcoatl, Quetzalcoatl,
 venind din Cholula
 aduce pe Xochiquetzal³
 neagră,
 dedată plăcerilor carнії.
 Zadarnic încearcă-a-l opri
 Centeoit.
 Quetzalcoatl, cel din Cholula,
 îi dăruiește cercei de turcheză,
 îi dăruiește brățări de turcheză.
 Se culcă-acum Fecundatorul;
 — Cu mîna mea răstorn acum muierea:
 Eu sînt fecundatorul !

De ce stai gînditor?

De ce stai gînditor, prietene, ce amintiri vin, stoluri?
 Au nu-ți place cîntarea ca o licoare-mbătătoare
 și florile celui ce dă viața?
 Hai, bucură-te: Tobeie răsună !
 Sau pleacă, de ți-e gîndul la plecare !
 Dar — fluture-nflorit — cînd printre oameni treci
 gustă și mierea florilor pe care ți le-ntindem !

¹ Xolotl, fratele gemăn al lui Quetzalcoatl.

² Soarele care se naște.

³ Xochiquetzal, zeița Bucuriei, soția lui Tlaloc.

Se-nvăluie cu florile aduse, cu-ofrandele-mbiate,
 cu fumul albăstriu al frunzelor mari de tutun,
 și, bucuros, se-așează la toba cea mai mare.

Cînd vei pleca...

Cînd vei pleca din lumea asta, slăvite rege Yoyontzin,
 veni-va vremea cînd ca pleava s-or risipi vasalii tăi
 și toate lucrurile tale-or cădea în negura uitării...
 Căci doar pe-o clipă e durată domnia și dregătoria
 și dăinuind doar cît o floare ca praful se destramă-n vînt.
 Cele din lumea asta-s, toate, doar un zadarnic împrumut
 ce trebuie înapoiat într-o clipită.

Va mai veni vreodată....

Va mai veni vreodată prințul, Vultanul Caciamați?
 Va mai veni Ayocuan cel care-a săgetat și cerul?
 Ne-or mai putea înserina privirea?
 Dar nu-s de-aici, nu-s, două plecări:
 ne ducem doar o dată, pe vecie !
 Ce neagră întristare mă cuprinde?
 Era, prințul Ayocuan, năpraznic
 dregător de oști. Cu strășnicie
 ne rînduia în cete, pentru luptă,
 și-n semeție nu avea pereche
 și nu-i rodea mai aprigă dorință
 decît să fie mai presus ca toți !
 Dar vremea i s-a dus... Și s-au schimbat
 și dregătorii, mamele și tații !
 Zadarnic plîng: e doar un pumn de oase.

Cîntecul lui Tlaloc¹

Vine în zare risipind cîntări
 și flori pe lume, ascultați-i pașii !
 Vine din țara fluturilor verzi

¹ Zeul ploii

ce tremură pe nufării din apă
 ca o mijire de lumină-n zori.
 Din Pomul Vieții a sosit cîntînd
 și risipind plăceri din zare-n zare,
 cu pașii lui de flaute-nflorite,
 cu zborul lui de cornuri în amurg
 și seamănă în lume bucurie.
 Sosește-n pomii rouați din zori,
 încununat cu nuferi albi de baltă,
 și îl ghicești în fiecă corolă,
 în fiecare ramură de flori.
 O, floarea ta cu miros de porumb
 în Mexico-și deschide roș ghioc.
 Din tine sorb strălucitoarea miere
 toți fluturii pămîntului, din tine
 sorb roua dulce păsările zării
 ca niște vulturi avîntați în nalturi.
 Tu luminezi din fiecare floare
 și te-oglindești în nuferii de apă
 și-n limpezimea undelor de jad —
 stăpîn pe-ntregul Anahuac.¹
 Și tamburina ta e ca o ploaie
 de flori și ca un sunet lung de corn.
 Ești ca un trandafir de pene roșii
 și îți deschizi corola-n Mexico,
 și boarea-ți de parfum se risipește
 în suflete dînd roadă de simțiri.
 O nestemată a căzut în glie
 și-a dat în floare: e cîntărea ta.
 Cînd îți înalți cîntărea-n Mexico
 mai mîndru strălucește sfîntul soare !

În românește de FRANCISC PĂCURARIU

Cîntec quechua

Prințesă prea-frumoasă !
 Cînd vasul din mîinile tale
 se sparge,

PERU ■

Portret — Sculptură din PERU

¹ Valea Mexicului

atunci
arde fulgerul pe cer,
tunetul bubuie,
trăznetul se surpă.
Tu ne dai,
prințesă,
ploaia ta,
și, uneori,
grindina
și ninsoarea.
Ziditorul a vrut așa;
de aceea
ți-a dat viață,
prea-frumoasă prințesă.

În românește de ILIE CONSTANTIN

Cîntec quechua

Frumoasa mea, frumoasa mea
carne fragedă, suris
al apei,
inima ta nu știe
ce-i durerea
și nu știi ochii tăi
ce sînt acelea lacrimile.
O, tu, cea mai frumoasă
de pe pămînt femeie,
tu ești comoara mea,
tu ești stăpîna mea,
tu ești regina mea.
Mă las purtat
de apele dragostei,
torentul lor năvalnic mă smulge,
mă tîrăște...
Pașii mă duc mereu
în preajma ta.
Privesc mut mantia ușoară
ce-ți înfășoară umerii
și rochia îmbrățișîndu-ți tinărul trup.

Ziua, neliștit aștept să vină noaptea,
iar noaptea, somnul îmi fuge
și zorii întîrzie să vină.
O, regina mea,
stăpîna mea, comoara mea,
te-ai îndura de mine
de m-ai vedea sfîșiat de fiarele junglei?

★ ★ ★

Boabele de rouă
ce se trezesc în zori
în al florilor pot de petale
sînt lacrimile lunii
care-a plîns amar
noaptea întregă.

În românește de ANDREI IONESCU

Cîntece incase

★ ★ ★

Floare albă care-nlănțui,
nu mă-nlănțui pe mine,
sînt străin
și-ai să plîngi,
călător sînt
și-ai să suferi.

(Regiunea AYACUCHO) ■

★ ★ ★

Ce nor o fi și ăsta
care negrește zarea?
Să fie lacrimile mamei
prefăcute-n ploaie?

(Regiunea CUZCO) ■

★ ★ ★

Grădina asta care nu știe să iubească
în apa dulce din lac s-o aruncăm
să-nvețe-acolo

bînd apă dulce
că eu trebuie să fiu îndrăgit
că eu trebuie să fiu iubit.

Muiera asta care nu ştie să iubească
în pustiu de zăpadă s-o izgonim
să-nveţe acolo
tremurînd în alba nea
că eu trebuie să fiu îndrăgit
că eu trebuie să fiu iubit.

Copila asta care nu ştie să iubească
în riul turbure s-o aruncăm
să-nveţe-acolo
bînd apă turbure
că eu trebuie să fiu îndrăgit
că eu trebuie să fiu iubit.

★ ★ ★

(HACIENDA DE PARAC) ■

Cînd am să viu în ospetie
să nu m-alungi din casa ta
pentru că sînt nefericit.

Soare tată, măică lună
uitaţi-vă la chipul meu:
plîng cu lacrimi de sînge.

(Regiunea HUANCavelica) ■

Nu ţi-am spus să semeni floarea
fie-acolo, fie-aici
cînd nici ploaie-năă nu cade
fie-acolo, fie-aici.
Dar eu pot s-o răsădesc
fie-acolo, fie-aici

şi cu lacrimi s-o stropesc
fie-acolo, fie-aici.
Sînt o nusta¹ cunoscută

¹ Fată nobilă

şi pe-acolo, şi pe-aici
dă-mi iubirea ce ţi-am dat-o
fie-acolo, fie-aici.

În româneşte de MODEST MORARIU

Uneori mă simt ca un vultur în văzduh

Negro-spiritual ■

Uneori mă simt ca un vultur în văzduh
într-o luminoasă dimineaţă şi limpede,
duce-mă-voi să-mi cobor greaua-mi povară;
apuca-mă-voi să-mi întind aripile şi să despici aerul.
Mă puteţi îngropa în Soare-Răsare,
mă puteţi îngropa în Soare-Apune,
dar sunetul trâmbiţei în dimineaţa
aceea — tot am să-l aud !

În româneşte de ION CARAION

Blues de femeie tînără

Mă deşteptai în zori.
Puii vesteau de cîntători.
Atinsei perna în dreapta.
Plecase omul meu.

Pe pernă, un bilet grăia:
« Mă iartă, Jane, îmi pare rău.
Sînt în puterea ta,
Dar nu-i vreme de nuntă,
N-am cum mă aşeza ».

Sînt o femeie tînără.
Nu-s încă la sfîrşit.
Sînt o femeie tînără.
Încă n-am isprăvit.

Unii mă strigă: haimana.
Golancă, alţii. Nu-i, să-mi spună
pe nume, nimeni. Şi nu ştie

nimeni, nimic din ce-am făcut.

Eu sînt la fel de bună
cu-oricare din oraș. Nu mi-s
de fel gălbui-deschis.
Gălbui-nchis sînt, cafenie.
Și n-o să mă-ășed la casa mea.
Dar într-o noapte tot voi bea
un strașnic clar de lună,
culoarea să-mi dau jos.

Vezi drumul lung și singuratec?
Nu știi că, totuși, are-un capăt?
Sînt o femeie bună. Pot
încă bărbați destui să capăt.

În românește de NINA CASSIAN

Cîntec

Trib indian din răsăritul CANADEI ■

Vino, draga mea, să urcăm muntele falnic; împreună să zăbovim pe
muntele falnic;

să privim de-acolo chipeșul soare coborînd muntele falnic.

Acolo să zăbovim pînd ce drumețul mîndru al nopții se va ivi deasupra
muntelui falnic; să-l privim urcînd bolta cerească.

O să privim și stelele mărunte urmîndu-și căpetenia.

O să privim luminile Nordului jucîndu-și jocul năstrușnic în țara
lor rece de gheață.

Acolo vom sta pe muntele falnic și vom asculta tunetul bătînd toba.
Vom vedea fulgerul aprinzîndu-și pipa.

Vom vedea vîntul vijînd luîndu-se la întrecere cu uliul.

Acolo vom zăbovi pînd ce somnul va toropi ființa toată.

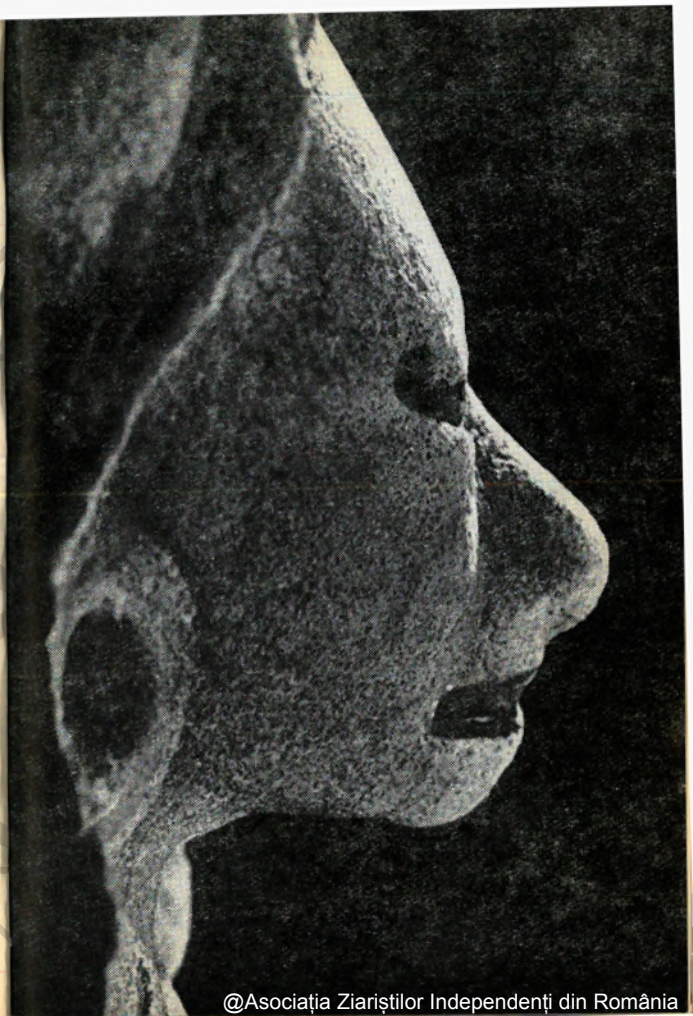
De-acolo vom auzi bufnița mare cîntîndu-și imnul
și toate vietățile ascultînd cîntecul.

Acolo vom zăbovi, pe muntele falnic, și vom privi stelele mărunte
în zborul lor neastentit.

Lor nu le pasă de cîntecul buhăi; nici nouă; mai aproape vom sta

unul de celălalt și doar la noi ne va fi gîndul, pe muntele falnic.

Apoi cîntul bufniței va răsuna din nou, și drumețul nopții se va
aproția să ne dea de știre că toți visează; doar noi nu și stelele mărunte.

Urmîndu-și căpetenia gonesc înainte și mintea noastră zboară cu ele.
 Apoi se culcă și bufnîta; cîntecul nu i se mai aude;
 fulgerul își stinge pipa; tunetul încetează să mai bată toba;
 dar noi, deși grele ne sînt pleoapele, vom zăbovi mai departe pe
 muntele fâlnic.

În românește de SIMONA DRĂGHICI

Intrarea unui născut în lume

Indienii Omaha, AMERICA DE NORD ■

Tu soare, tu lună, voi stele, care vă rotiți în ceruri,
 rogu-vă, dați-mi ascultare !
 În mijlocul vostru a apărut o nouă viață.
 Dați-vă legămîntul, vă implor !
 Neteziți-i drumul ca să poată atinge
 vîrfurile primului deal.

II

Voi vînturi, nori, ploaie, ceață — voi toți care conviețuiți în aer,
 Rogu-vă ascultare !
 În mijlocul vostru a apărut o nouă viață.
 Dați-vă legămîntul, vă implor !
 Neteziți-i drumul ca să poată atinge vîrfurile celui de-al doilea deal.

III

Voi, măguri, voi rîuri, lacuri, copaci, ierburi — voi toate de pe pămînt,
 rogu-vă ascultare !
 În mijlocul vostru a apărut o nouă viață.
 Dați-vă legămîntul, vă implor !
 Neteziți-i drumul ca să poată atinge
 vîrfurile celui de-al treilea deal.

IV

Voi, păsări mari și mici, care zburăți prin aer,
 voi, animale mari și mici care stați în păduri,
 voi, insecte care fîșgăiți printre ierburi
 și faceți găuri în pămînt,
 rogu-vă ascultare !

În mijlocul vostru a apărut o nouă viață.
Dați-vă legămîntul, vă implor !
Neteziți-i drumul ca să poată atinge
vîrfurile celui de-al patrulea deal.

V

Voi toți din ceruri — voi, toți din aer — voi
toți de pe pămînt,
rogu-vă ascultare !

În mijlocul vostru a apărut o nouă viață.

Dați-vă legămîntul, vă implor !

Neteziți-i drumul, căci atunci va trece cu bine
cele patru dealuri.

În românește de ULVINE și ION ALEXANDRU

Cîntecele fermecate ale ploii

Indienii Pima, AMERICA DE NORD ■

Hi-ihya, maiho-o ! Lumina albastră a serii
se cerne, pe cînd noi, mănunchiurile sfînte ale puterii, cîntăm.

Cît vezi cu ochii în jurul nostru se ondulează moțul porumbului.

Hitciya yahina ! Lumina albă a revărsatului de zori
ne găsește cîntînd încă, pe cînd moțul porumbului se ondulează.

Hitciya yahina-a ! Lumina albastră a serii
se cerne, pe cînd noi în fața mănunchiurilor sfînte ale puterii cîntăm.

În jurul nostru se ondulează moțul porumbului.

Hitciya yahina ! Lumina albă a revărsatului de zori

Ne găsește cîntînd încă, pe cînd frunzele de dovleac unduiesc.

Hitciya yahina-a !

II

Hi-ya naiho-o ! Pămîntul vîjîie

de bătaia de darabană a coșurilor noastre,
pămîntul vîjîie de bătaia

de darabană a coșurilor noastre; pretutindeni zumzăie.

Pămîntul vîjîie; pretutindeni plouă cu găleata !

În românește de PETRU SFETCA

Muntele Koonak

GROENLANDA ■

Privesc către sud, către mărețul munte Koonak,
către mărețul munte Koonak, către sud.
Privesc norii ce se îngământă deasupra lui
și mă bucur de strălucirea lor curată.
În jurul mărețului Koonak se risipesc,
în lungul stîncilor sale udate de mare, ei se înalță.
Uite-i cum se preschimbă mereu !
Privește doar într-acolo, către norii din sud,
cum sporește unul frumusețea celuilalt !
Și cum urcă ei coasta la sud
acoperind-o de marea care se zbate —
fiecare nor împrumută celuilalt frumusețe.

În românește de VIORICA NIȘCOV și MIRON CHIROPOL

La țărmul oceanului

Eschimoșii, AMERICA DE NORD, Hudsonbai ■

Măreț ocean cu sloiuri plutitoare !
Gheață și soare !
Moliciune dureroasă îmi pătrunde mădularele
și mă odihnesc.
În răstimpul acesta gust nespuse bucurii
pe care le descopăr în țărmurile tale.

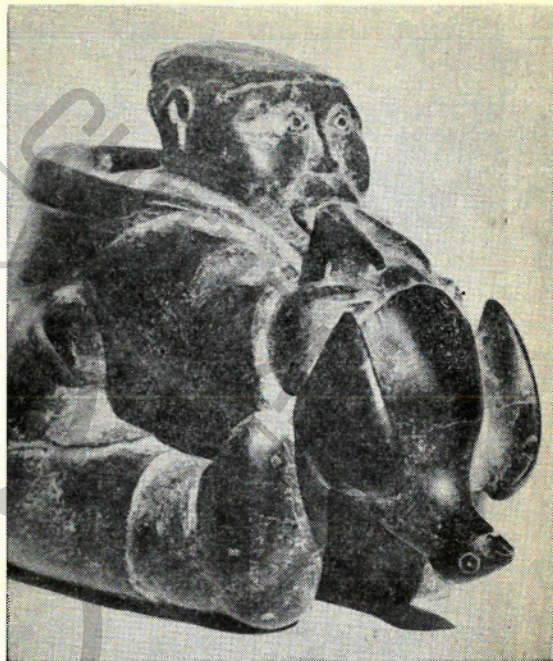
În românește de PETRE STOICA

Cîntecul de dor al bătrînului vînat de narvali

Eschimoșii, GROENLANDA ■

Ijaja-a-ijaja, aje,
vreau să încerc, gîndurile mele,
gîndurile mele mari
să le alung de la mine.
Ijaja-a — ijaja — aje.

Sculptură eschimosă din CANADA

Vreau să încerc, amărăciunea mea,
amărăciunea mea mare
să o înghit.
Iajă-a — iajă — aje.

De m-ar scăpa
cîntecul meu de ele,
de-ar respira cîntecul meu
prin gîtlej vindecîndu-mă.
Dacă ar putea măruntul meu cîntec
să-mi sperie amărăciunea mare
din suflet.
Iajă-a — iajă — aje.

Dar nu, nu, nu,
nu este cu putință
să alunge durerea din gîtlejul meu,
nu este cu putință
să dezlege lacrimile care se îmbulzesc.
Iajă-a — iajă — aje.

Obosiți sînt ochii mei,
ochii mei închiși !
Niciodată nu vor mai urmări narvalul
cînd se aruncă din adîncuri
pentru a despica fața mării.
Niciodată nu-mi vor mai tremura mușchii
cînd voi apuca harponul.
Iajă-a — iajă — aje.

Ah, dacă toate sufletele
viețărilor mării pe care le-am ucis cîndva
mi-ar veni în ajutor
pentru a-mi izgoni gîndurile !
Dacă amintirea vînatărilor ce au fost
m-ar putea scăpa
de apăsarea bătrîneții !
Iajă-a — iajă — aje.

Cîntă suflet al meu un cîntec
despre animalele mele vîinate,
despre narvalii care în turme

își împart fața mării,
în spuma clocotitoare, înaintea locuinței mele
Aputîteq.
Iajă-a — iajă — aje.

Imnurile din gîtlej ale narvalilor
sunau prin suflarea lor greoaie
cînd era furtuna sălbatică:
Sunete adînci și flaute stridente !
Alții odihneau somnoroși
pe luciul apelor.
Eu cînt amintirea
tinereții mele.
Odată cu uitarea vieții
Mi se sparge și cîntecul în gîtlej.

În românește de VIORICA NIȘCOV și MIRON CHIROPOL

Cîntecul unui mort

(Visat de un eschimos)

AMERICA DE NORD ■

Bucuria mă umple,
cînd începe să se lumineze de ziuă
și soarele atotputernic
aluneacă lin, pe bolta cerească.

Altfel, zac aici,
îngrozit de neîncetatul mișun al viermilor
care-mi sfredelesc urechile
și-mi macină ochii.

Zac aici, plin de spaimă
și mă gîndesc —
spune, să fi fost oare, atît de frumos, pe pămînt?
Adu-ți aminte iarna aceea
în care grijile ne rodeau —
grija pentru-ncălțări
și pentru piele, și pentru cizme.

Să fi fost oare atât de frumos?

Îngrozit zac aici, plin de spaimă.
Și oare nu-ntotdeauna
ne încercară lipsurile?
Chiar minunata vară
când vinătoarea dădu greș
și nu găseam nici o fișie de blană
pentru hainele noastre —
să fi fost atât de frumos?

Îngrozit zac aici,
de spaimă-ncolțit, —
și totuși, nu-ntotdeauna
am trăit în nevoi?
Cînd așteptam, deznădăjduit,
pe marea-nghețată
și nici un somon nu mușca din momeală.
Să fi fost oare, atât de frumos?

Cînd stîngaci și sfios stăteam în mulțimea
din sala de joc
și flăcăii din cor
glumeau, necăjindu-mă
că mă-mpiedic în cîntecul meu?

A fost oare, atât de frumos?

Spune-mi, spune-mi,
să fi fost oare, atât de frumos
pe pămînt?

Aici, bucuria mă umple
cînd prima rază crește în raze
și atotputernicul soare
alunecă lin, pe bolta cerească.

Altfel, zac aici, plin de spaimă.
Îngrozitor e mișunul viermilor,
care mă sfișie-ntr-una
și-mi macină ochii !

În românește de FLORENȚA ALBU

Sculptură în lemn, tribul Mende — Sierra Leone (AFRICA)

Prestigiul și problemele visului

Doă feluri de probleme cu privire la vise au solicitat dintotdeauna atenția oamenilor. Aceștia s-au întrebat, pe de-o parte, ce puteau avea însemna visele, iar, pe de altă parte, care erau legăturile lor cu lumea din starea de veghe sau, dacă vreți, ce grad de realitate se cuvenea a le atribui.

Din cele mai vechi timpuri, a existat părerea că imaginile din vis ascund un sens misterios și accesibil totodată, pe care un interpret competent ar trebui să fie în stare să-l lămurească. De unde neînumărate *Cărți* de vise, ce sînt tot atîtice lexice menite descifrării unor mesaje neobișnuite și tulburătoare. Vechiul Egipt ne-a dăruit o asemenea culegere, care datează din vremea dinastiei a douăsprezece, adică din al II-lea mileniu. În India, cel de-al 68-lea dintre tratatele versificate (participă), care completează *Atharva Veda* și sînt datate în genere din sec. V î.e.n., se întitulează *Tratat de vise*. El se bazează pe altul mai vechi purtînd același titlu și care clasează prevestirile ce se ascund sub evenimente înregistrate în vis. A. L. Oppenheim a publicat și tradus o cheie a viselor neobabilonianiă descoperită la Ninive, într-o serie de tablete cunoscute sub numele de Biblioteca lui Assurbanipal (669—626 î.e.n.). Cea a lui Artemidor din Daldis a fost adesea reeditată și adoptată. Această literatură este ciudat de monotonă.

Visul este stufos, vag, incilcit. În mod necesar, *Cărțile* de vise rețin un act izolat, un element unic. Ele devin de îndată adevărate pomelnicie fără sfîrșit. Iată, la întimplare, din *Cheia viselor* babilonianiă: *Carne de urs de va minca, răzmeriță; carne de maimuță de va minca, tirg cu de-a sila; carne obișnuită de va minca, pace a sufletului; asfalt de va minca, necoz; naftă de va minca, inimă neliniștită etc.* Și așa mai departe, la nesfîrșit. Apoi, vin alte enumerări. Dacă i se dăruiește ceva . . . dacă tale ceva . . . dacă apucă ceva . . . dacă poartă ceva . . . Odată principiul admis, la ce să ne mai oprim!

Nici celelalte *Cărți* de vise — de-a lungul veacurilor și latitudinilor — nu se îndepărtează deloc ca inspirație ori ca prezentare, de o tradiție ce-ăr părea nestrămutată. Mai dau un al doilea și ultim exemplu, luat din *Sushruta Samhita* (India, înainte de secolul IV al erei noastre), deoarece el se deosebește cel mai mult de *Cărțile* de vise răspindite curent, precum și de tablele de concordanță ale psihanalizei, deși este luat dintr-o lucrare medicală.

Vise care prevestesc moartea

Voi vorbi despre vise în legătură cu moartea și cu sănătatea; despre visele avute de prietenii bolnavului ca și de bolnav însuși:

Acela care, avînd trupul uns cu ulei, se îndreaptă către Sud, cu elefanți, animale de pradă, măgari, porci mistreși sau bivoli;
acela pe care o femeie neagră, îmbrăcată în roșu, rinjind, despletită, cu pasul săltat, îl cară, legat, spre Sud;
acela pe care tovarășii lui îl atrag spre Sud, sau pe care morții îl inconjoară, în timp ce se plimbă;
ca și acela care pe neașteptate este prins de oameni cu fața schilodită și cu picioare de cline, acela care bea miere, sau ulei, care se așază într-o mocirlă sau care, cu trupul minjit de noroi, dă din minii sau izbucnește în rîs;

acela care, dezbrăcat, poartă pe cap o ghirlandă roșie, sau cel din pîntecul căruia crește o trestie, un bambus sau un palmier, acela pe care îl sfîșie un pește sau omul care pătrunde în mama lui, acela care cade din virful unui munte sau într-o ripă întunecată;

acela care este luat de cursul unei ape, care-și pierde cordonul brahmanic, care este înconjurat și legat de corbi sau de alte păsări cabitoare, toți aceia sînt pierduți; acela care vede cîzînd stăute și alți aștri, stingîndu-se o lampă sau scoțîndu-se un ochi, acela care vede cutremurîndu-se chipurile divinităților, sau pămîntului;

acela care varșă sau ia curățenie, sau căruia îi cad dinții, acela care se urcă într-un arbore de bumbac, în alt arbore înflorit din plin¹ sau acela care se urcă pe un furnicar, pe un rug funerar sau pe un stilp ritual, acela care primește sau mîنینc bumbac, borhot de floarea soarelui, fier, sare, susan, bucate gătute sau alcool toți aceia, sănătoși fiind, cad bolnavi sau, bolnavi fiind, vor muri².

În aceste domenii, spiritul omenesc apare ciudat de conservator. Presupun că de nevoie. Într-adevăr, problema, inerentă naturii umane, nu este deloc susceptibilă de modificări. Nu există nimic, fie absurditate, fie supranatural, fie contradicție, care să nu poată fi visat și, practic, este exclus ca cea mai mică parte din aceste minuni să ajungă a se realiza. Trebuie așadar ca exegetul să reducă multimea lor înființă la un mic număr de evenimente care, aproape cu siguranță, se pot împlini orișui în scurtă sa existență: o întîlnire, o boală, un cîștig sau o pierdere, eșecul sau succesul, pînă la avere sau ruină, o călătorie, o dragoste, fără a mai pune la socoteală inevitabilul prin excelență: moartea. Orice stilp³, a ghicitului, chiromanciă, astrologia sau indiferent la care alta ne-am gîndi este silită, nu mai puțin decît interpretarea viselor, să se strecore prin această poartă îngustă: reducerea nenunțatelor date, a căror fantezie nu este îngrădită de nimic, pînă la duzina de vicisitudini pe care fiecare om le întâlnește aproape în mod obligatoriu în viața lui. Rețeta nu poate decît să reușească. Căci fiecare, de la prima coincidență, rămîne uimit de exegetul care a știut să citească într-o enigmă descurajantă vestea unei lovituri a soartei pe care nimic în aparență — în afară, ce-i drept, de simpla statistică — nu-ți îngăduia s-o prevezi. Oricum, fapt este că de aproape patru mii de ani, listele ce stabilesc corespondența între imagi-

¹ Textul poartă aici numele scrise ale plantelor: *Butea Frondosa*, *Erythrina Fulgens* și *Bauhinia Variegata*.

² Sources orientales, II, « Les songes et leur interprétation », Paris, 1959, pp. 223—224 (trad. Anne-Maire Esnault).

nile din vis și semnificația lor n-au încetat să îndeplinească un vii succes. În zilele noastre, într-o formă mai rafinată și cu ajutorul unui vocabular științific, interpretările psihanalitice continuă tradiția și răspund aceleiași nevoi imemorale.

În Biblie, abundă visele pe care le explică profeții. Astfel, visele lui Nabucodonosor sau ale Faraonului. În literatura post-biblică, își face loc ideea că visul în sine este indiferent și că ceea ce contează este interpretarea lui, prevăstire eficientă și efacă, forșind realitatea. Douăzeci și patru de talmăcitori de vise se statorniciseră la Ierusalim. Mi s-a întâmplat să am un vis și m-am dus rind pe rind la toți talmăcitorii. Fiecare mi-a dat o talmăcire diferită și toate s-au împlinit în mine, potrivit zicalei: visul urmează gura care-l talmăcește¹. Povestiri edificatoare demonstrează adevărul doctrinei și dezvăluie temeiurile teologice.

Visul podului spart

O femeie a mers la Rabbi Eliezer și i-a spus:

« Am văzut în vis că în podul casei mele s-a deschis o spărtură ». El a răspuns: « Ai să admiști un fiu ». Ea s-a dus și așa s-au petrecut lucrurile. Apoi visă din nou același vis și i-l povestii lui Rabbi Eliezer care-i dădu aceeași talmăcire, și tot așa s-au petrecut lucrurile. Ea visă același vis a treia oară și-i dădu pe Rabbi Eliezer. Negăsindu-l, ea le spuse ucenicilor lui: « Am văzut în vis că în podul casei mele s-a deschis o spărtură ». Ei îi răspuseră: « Ai să-ți îngroși bărbatul ». și așa s-au petrecut lucrurile. Rabbi Eliezer, mirat de boce, întrebă ca și-o întimplat. Ucenicii lui îi povestiră ce se petrecuse. El strigă: « Nenorocirilor! I-ați omorât pe omul acesta. Nu este scris oare: Cum n-l-a talmăcit, așa a fost » (Geneza, XLII, 13).

Și Rabbi Yohanan încheie: « Un vis n-are valoare decât prin talmăcirea care i se dă »².

În realitate, dacă imaginile incoerente și fugare ale viselor s-ar împlini, ar însemna că ele pot preveni sau constrînge viitorul imprevizibil. Dacă, dimpotrivă, interpretările exegetice sînt acelea care se realizează, este deajuns pentru a admite și a înțelege faptul, să-ți amintești că oamenii sînt creduli și influențabili; și pe deasupra vanițoși, pentru că e măgulitor să te consideri obiectul unei profeții sau al unui avertisment supranatural. Probabil că dezvoltările psihanalizei din zilele noastre beneficiază, din motive apropiate, de un privilegiu identic și se împun în același fel consultațiilor.

A doua categorie de probleme se referă la interferența dintre starea de veghe și cea de vis, la opoziția lor, la ierarhia lor, la complicitatea lor posibilă. Ne întrebăm atunci ce înseamnă nu imaginile din vis, ci însuși faptul de a visa. Lumea visului este un alt univers: o fi el mai real decât cel al stării de veghe, tot atât de real, sau mai puțin real?

S-a susținut adesea că popoarele așa-zise primitive nu fac o distincție între vise și starea de veghe. Cred că este cazul să nuanțăm această părere: ei știu foarte bine ce este visul și ce este starea de veghe, dar asta nu-i face să atribuie mai puțină realitate visului decât faptelor trăite. Uneori, mai impresionați de vise, îi acordă o mai mare greutate decât percepției simple și banale și sînt încredințați atunci că el este mărturia

unei realități superioare. Cu alte cuvinte, distincția se face, dar de aici nu rezultă că visul apare ca iluzorii și starea de veghe ca incontestabilă. Se poate chiar ca visul să fie considerat ca depășind-o din punct de vedere al intensității de trăire.

Impresia lăsată de vis este cea care-i dă valoare și constituie puterea lui de convingere. Un vis care n-a produs o emoție este repede dat uitării; plăsmuire fără importanță și lipsită de sens, destrămată pe loc, care pierde fără urmă, indiferent de rapidă ei dezvoltare. Dar îndată ce un simțămînt de neliniște sau de împlinire leagă conștiința de niște imagini poate nelismnate, spiritul nu-și mai găsește liniștea pînă ce nu descopere taina tulburării sale. El ghicește aici un semnal de alarmă, o revelație încă îndolnecă și de nelinește, o somație care prevestește o nenorocire iminentă sau făgăduiala unui destin neobișnuit.

Interesant este că emoția resimțită rămîne independentă de imaginea care pare să-o fi produs. O scenă plăcută sau caraghioasă care, în stare de veghe, ar pîra indiferență, produce persoanei amestec de vis un fior ce nu se șterge. Trebuie deci ca el să descopere motivul acestei spaima, al cărei obiect, parca sarcastic, rămîne ascuns. În lipsa unei explicații, subiectul continuă să tremure. Și invers, se întimplă ca un spectacol în chip normal respingător, oribil sau scandalos, să fie legat de o stare de incitare sau de beatitudine care dovedește cu prisosință că nu trebuie luat ca atare, ci dimpotrivă anunță că el înseamnă o victorie, o stranie și prețioasă favoare a soartei.

Contrastul, sau în orice caz divorțul dintre imagine și emoția care-o însoțește, constituie diferența dintre vise și starea de veghe, în care ambele se armonizează, căci emoția este atunci pricinuită de un spectacol și nu vine din afară, impusă de o putere obscură, capricioasă, de temut. Forța visului rezidă în faptul că el cere o explicație, o continuare, aproape o împlinire. De îndată ce intră în concurență cu realitatea, el cîștigă înțelitate și ea este cea pe care la început omul ajunge s-o conteste, deoarece banalitatea, permanența realului nu sînt atît de izbitor ca supranaturalul viselor, cel puțin ori de cîte ori hipnoza lor a stîrnit în conștiința omului o indispoziție și o nedumerire stăruitoare.

Nu cred că autoritatea visului să depindă de un alt secret. Din această autoritate rezultă mai multe consecințe: în primul rînd, faptul că întimplările din vis nu par mai puțin veridice decât cele din stare de veghe. Orice lucru perceput în vis este socotit demn de încredere. Persoana, odată trează, găsește firesc să caute socoteala prietenului sau vecinului pe care l-a văzut arătînduse dîmnaș sau amenințînd, făcîndu-l vreun rău sau răniindu-l în vreun fel în vis. Nenorocitul nu bănuiește nimic, dar trebuie să admită că în timpul somnului a putut înt-adevăr să se facă vinovat, fără voie, de faptele ce i se reproșează. Tăgăda n-ar servi la nimic. Ce poști opune în fața unei percepții evidente?

Un indian din Paraguay îi vede în vis pe misionarul W. B. Grubb firindu-l dovleci din grădina. În noaptea aceea, misionarul Grubb se găsea la saizeci de kilometri de satul respectiv. Dar argumentul nu-l convinge nicicum pe indian, care îl văzuse pe misionar culegînd dovleci și luîndu-l cu el. Altcineva visă că același misionar, acuzîndu-l de un jelic oarecare, a tras asupra lui un foc de pușcă. A doua zi, mulțumit că scăpase de moarte, dar temîndu-se de o nouă tentativă, încercă să-l asasineze pe W. B. Grubb.

Tot așa, un indian din Borneo visează că nevasta i-a fost necredincioasă. Tatăl femeii o ia acasă pentru a evita amenzii pe care în chip firesc o datorază femeia adulteră. Mărturia visului descalifică ușor o tăgădă contestabilă. Cineva visează că un om pe care-l cunoaște și pe care-l poate arăta i-a lovit socul cu o lance. Socul lui este într-adevăr bolnav, dar bineînțeles nu de o lovitură de lance, în orice caz nu se vede nici o rană. Dar n-are importanță: este de la sine înțeles că o lance din vis produce răni invizibile. Individul incriminat nu mai are altă scăpare decât să ceară protecția

¹ Berkhoff, 55 B. CF. Georges Levtic și Guy Casaril, « Les rêves et leurs interprétations dans les textes post-bibliques », *Evidences*, No. 82, martie 1960, p. 15-28.

² MIDRACH, Cant. R. LXXXIX, 8. Levtic și Casaril art. cit. p. 20

autorităților 1. Nici el nu-și neagă vinovăția: nu poate fi sigur că «sufletul» lui n-a acționat în somn, în timpul unui vis de care nu-și amintește.

Explicația îndeobște admisă este foarte bine observată în ceea ce-i privește pe indienii din Noua Franță, încă de misiarii din secolul al XVII-lea: «Nepotându-și închipui felul în care se comportă sufletul lor în timpul somnului, atunci când reproduce obiectele îndepărtate și absente, ei sînt incredințați că sufletul părăsește corpul adormit și pornește să caute singur, în vis, obiectele acolo unde le vîd el, pentru ca să se întoarcă în corp spre sfîrșitul nopții, cînd toate visele se risipesc» 2.

Conceptii asemănătoare s-au constatat la echimoșii din golful Hudson, în Africa și în Australia. Cînd le contrazice, visul este socotit mai veridic decît datele stării de veghe. H. Callaway povestește cazul unui zulus care visează că prietenul său nutrește gînduri rele împotriva lui. De-acum înainte se va feri de acesta. El are mai mult încredere în revelația visului decît în prietenia încercată 3. Irochezii nu se opresc aici: «Religia lor cu privire la acest subiect merge pînă la scrupul: orice cred el că vor fi făcut în vis, se socotesc absolut obligați să pună numaidecît în aplicare 4. Astfel, dacă unul din el a visat că a omorît un francez, primul pe care-l înfrîneste într-un loc mai ferit — notează în 1626 abatele Lalemant — riscă fără doar și poate să fie asasinat.

Nici nu este nevoie ca *subiectul*, adică cel care visează, să fi acționat el însuși; ajunge să fi asistat în vis la un act îndeplinit de alții. Se face totuși fără preget pentru ca realitatea să repete întocmai visul: «Nu de mult, un om din orașului Oioگون a văzut noaptea în somn zece oameni care se scufundau în riul înghetaț, intrînd printr-o spărtură făcută în gheață și leșind prin al. Trezindu-se, primul lucru pe care l-a făcut a fost să pregătească un mare ospăz, la care să invite zece prieteni ai săi. Vin cu toții, bucurîndu-se și înveselindu-se... Apoi omul le povestește visul, care nu-i miră însă, căci se grăbesc pe loc toți zece să-l îndeplinească. Merg așadar la riul, sparg gheața și fac două copii în ea, la o depărtare de cinsprezece pași una de alta. Scufundătorii se dezbracă, primul cîrlește drum celorlalți; sîrînd într-una din copii, el are norocul să lăsa prin cealaltă; al doilea la fel și tot așa ceilalți, pînă la al zecelea, care a plătit pentru toți, deoarece nu s-a putut descurca și a pierit în chip nefericit sub gheață 5.

Relații din aceste exemple că visul constituie nu numai o premoniție, ci un fel de datorie față de realitate, de care se cuvine o să te aduși cît mai repede, sub pedeapsa de a deschide în feștura evenimentelor o fisură iremediabilă, în stare să provoace moartea celui care visează. Anticipînd psihanaliza, huronii socotesc că visele manifestă dorințele secrete ale conștiinței și că o dorință nesatisfăcută nu este mai puțin primejdioasă decît o otrăvă sau un acid ce-și continuă în mod implacabil acțiunea sa tălănuță: «Or, ei cred că sufletul nostru își aduce la cunoștință dorințele firești prin vis ca și prin vîu grai; așa încît atunci cînd aceste dorințe se împlinesc, sufletul este mulțumit; dar dimpotrivă, dacă nu și se dă ceea ce dorește, el se supără, nu doar nemădîrînd corpului binele și fericirea pe care dorește să o procure, dar adesea chiar răvrîndu-se împotriva lui, pricinindu-i diferite boli și chiar moartea 6».

Este ispititor să abuzezi de o asemenea scuza și în loc să dai urmare, cu mare greutate, unui vis adevărat care poate să nu aducă nici o satisfacție, este mai profitabil să te prefaci că ai visat ceea ce dorești cu adevărat și-ți este interzis, ca să fi lertat dinainte pentru delictul sau crimă pe care arzi să le comiți. Kurzii din Asia Mică, vîsînd un obiect prețios, se arată siliți numaidecît să pună mîna pe el prin «forța armelor, asasinat sau jaf» și dacă visează un dușman, este semn pentru el că trebuie să se grăbească să-l extermine și să-i pustiască bunurile 7.

În ultimă instanță, persoana implicată în vis este ținută să-l aducă la îndeplinire. După măcarul lui G. W. Steller, în Kamtkaia ar fi deajuns, pentru a obține grațiile unei tinere fete, să sugii că ai visat-o acordîndu-și-le. Ea ar muri dacă n-ar face așa ca realitatea să achite creanța visului 8.

Demn de remarcat, că în aceste exemple diferite nu este niciodată vorba de o tălmăcire a viselor, de a trece dincolo de imaginile ce le compun, pînă la semnificația lor latentă. Visul este luat întocmai. Trebuie anulat sau îndeplinit (operația este aceeași) făcînd în așa fel încît prezicerea să nu rămînă fără efect, amănîntare zadarnică, dorință în gol, imagine încărcată de o putere primejdioasă și suverană, acita vreme cît realitatea nu i-a epuizat țaria, aducînd-o la îndeplinire.

În aceste condiții, visul nu este profeție, ci constrîngere, nu este o veste, ci prefigurare obligatorie. *Subiectul*, ca și universul, în ansamblul lui, este ținut să se conformeze amăgitoarei fantasmagorii. De unde, importanța faptului de a visa viitorul înaintea războiului, vînatul înaintea vîntoarei, cîștigul înaintea jocului. Persoana în cauză poartă și veghează pînă ce halucinațiile se transformă în proiecția dorințelor sale. Nălcirile care vin să bîntuie somnul îndrăcînicului care, sleit de puteri, îi cedează în cele din urmă, nu se poate să nu prelungească imaginile rivnite. Visul aduce neapărat certitudinea de care are nevoie. El nu bănuiește că umbrele care-l vizitează sînt generate de însăși rivna speranței lui arzătoare. Este convins că aceste imagini noi, asupra cărora nu are nici o putere, vin de aiurea, fără participarea lui, dar pentru el, și că ele reprezintă o promisiune pe care se poate baza. Visul este o garanție a viitorului, apărînd în același timp ca o răspălat a meritelui și a sacrificiului, a elaviei și a zelului. Într-adevăr, el nu mai este o favoare a hazardului acceptată în mod pasiv, ci evocarea, așteptată dacă nu forțată, față de care evenimentul pare supus va apărea apoi ca o utopie tardivă și inevitabilă.

În întinericul nepătrunsului, visul dăruiește în felul acesta o viziune imperativă, pe care originea ei misterioasă o înzestrează cu o autoritate supranaturală. Revelația izvorită din vis este un duplicat ce precede și ce încușează realul. Această revelație stabilește cum se vor desfășura lucrurile. Viitorul este necunoscut, multiplicat, nedeterminat. Odată visat, el devine imobil. Aceasta este puterea visului: să supună realitatea. Sălbicimea lui constă în faptul că orice împotzor are libertatea să se prevaleze de investitura atît de prețioasă ce se naște în inima unui secret inaccesibil, acela al unei conștiințe adormite. Ar trebui să se poată controla, să se poată înregistra imaginile din vis. De fapt, de îndată ce contribuie la înțelegerea puterii politice, visul tinde să devină instituție, el care prin natura lui este suspect, trecător, fabulos și pe care nici o mărturie nu este în stare să-l confirme. Întrebuințarea lui este reglementată, limitele competenței lui precizate cu grijă. Pretendenții unde este constatată, practica incubației este însoțită de un ritual precis. De la intrarea în sanctuar, candidatul este îndrumat și purificat, supravegheat de un personal prețios care-și mai rezervă și privilegiul de a autentifica visele trimise de divinitate. De asemenea, nu toate visele au aceeași

1 Abazele J. Třnkjij: «Essai sur les songes et l'art de les interpréter en Mésopotamie», *Anthropos*, VIII, 1913, pp. 506-507.

2 G. W. Steller: *Beschreibung von dem Lande Kamtschatka*, Frankfurt și Leipzig, 1774, p. 279. Lévy-Bruhl: *Mentalité primitive*, p. 116.

3 Hery Ling Roch: *The Natives of Sarawak and British North Borneo*, Londra, 1896, I, p. 232.

4 Relations des Jésuites dans la Nouvelle-France, LIV (1669-70), p. 66 Citată de L. Lévy-Bruhl: *La mentalité primitive*, Paris, 1933, p. 104. Imprimus: cele mai multe exemple pe care le folosește, din această lucrare ca și din celelalte culturi ale aceluiași autor: *Le mytheologie primitive*, Paris, 1935 și *L'expérience mystique et les symboles chez les primitifs*, Paris, 1938.

5 H. Callaway: *The Religious System of the Amazulu*, Natal, 1868, p. 164.

6 Relations des Jésuites, *ibid.*, p. 96. A se compara cu cap. LI, 1666-1668, p. 124: «Tot ce visează ei trebuie să se împlinească».

7 Relations des Jésuites, XLII (1645-1656), pp. 150-152.

8 Relations des Jésuites, XXXII (1648-1649), pp. 189-190. Cf. LIV (1669-1670), p. 100: «Ei sînt conștienți că nu există nimic mai bun de vindecare (a răului lor) și de salvare a vieții, decît îndeplinirea a tot ce au visat».

Din clipa în care datele visului și cele ale stărilor de veghe ajung să fie cîntărite în așa fel încît conștiința înspăimîntată să nu mai știe alege între ele, din această dilemă insolubilă se nasc o serie de dificultăți. Literatura cea mai sofisticată prelungește în mod straniu tulburările spiritului, așa încît ni-l putem închipui la începuturile istoriei ezindînt între fantasmelor uititoare ale visului și înspîda statornicie a decorului, regăsindu-l fiecare deosepare. Inventivile scriitorilor par să întinerească incertitudinile ancestrale.

¹ L. Lévy-Bruhl, *Mythologie primitive*, pp. XXIII—XXV. Informatorul obșnuit al lui E. W. Gifford e „Yuma Dreams and Omens”, *Journal of American Folklore*, XXXIX, 1926, explică eroarea unui com-patriot care poate să se gândească un mit prin faptul că nu l-a văsat. Despre răspunderile politice-naționale la întemnițare pe viață, atât la australienți cât și la yuma din California, a se vedea L. Lévy-Bruhl, *Expérience mystique*, pp. 111—113. La hualhichi din Mexic, un subiect desemnat alege noi funcționari. După înghiț din Brazilia nu se aventurează într-un război decât după două vise prealabile, etc. . .

Persistă de altfel o nostalgie paralelă într-o lume care nu mai acordă visului acest credit nemăsurat. Fiecare continuă să încerce ca pe un fel de lipsă, rind pe rind iritantă sau dureroasă, faptul că nimic nu este mai personal decât un vis, nimic care să închidă

mai mult o ființă într-o singură stare iremediabilă, nimic mai rezistent la orice partaj. În viața reală, totul este resimțit în comun. Visul, dimpotrivă, este o aventură pe care omul a trăit-o singur și de care numai el singur își poate aminti: o lume etanșă, impermeabilă, excluzând orice verificare. De unde tentația de a nu închipui două sau mai multe persoane sau chiar o mulțime, vișind același vis, sau vise echivalente, sau vise complimentare. Visele atunci se corborează, pot fi reconstituite, căpătînd astfel aceeași densitate, aceeași stabilitate ca și percepțiile stării de veghe, pot fi verificate ca și ele și, ca și ele, mai bine decît ele, creează legături între ființe, legături rare, secrete ca și strîșne, de netăgăduit.

Ultima nedumerire, cea mai abstractă, cea mai radicală în același timp, nu este și cea mai puțin tenace: de vreme ce în fiecare clipă a visului, cel care doarme nu știe că visează, fiind chiar convins că e trează, este limpede că cel care se crede trează nu trebuie să lase nici o clipă să dăinuie în el bănuiala că visează. Această dificultate s-a bucurat, după cum se știe, de un lung și complex destin filosofic.

Omul abia ieșise din prima vîrstă în care visul căpăta putere de lege și putea covîrși adesea realitatea, cînd acest chestionar retrospectiv procura elementele unei problematice care, foarte curînd, a nelineștit spiritele subtile. De fapt, îndată ce se dezvoltă, teologiile înclină în genere să confirme ideea că visul deschide drum spre lumea divină, sau în orice caz spre o lume mai plină de semnificație, dacă nu mai adevărată, decît aceea a stării de veghe. De unde succesul timpuriu al oniromanșiei cît și a caracterului de oracol al viselor.

Într-un papirus din secolul al IV-lea î.e.n., faraonul Nectanabo asistă astfel în vis la o scenă, în cursul căreia zeul Onuris se pîngește lui Isis că templul ei a rămas neterminat. Nectanabo ordonă o anchetă și află că inscripțiile sanctuarului nu sînt încă gravate. Trimite să-i caute pe sculptorii de hieroglife cel mai renumit și-i comandă să termine lucrul în cel mai scurt timp. Artemidor (I, 1) pomeneste visele cărora le spune « pollice » și care survin în aceeași noapte la toți locuitorii unui oraș în legătură cu evenimente privind orașul. Talmudul din Babilon (Ta'anith, 21, b) face aluzie la același gen de vise. În Mesopotamia, Assurbanipal povestește:

Visul lui Assurbanipal

Armata văzu lui Iddi¹, un toront niugtor și se temu să-l treacă. Zeița Istar, care locuiește la Arbels, trimise în mijlocul nopții, armatei mele un vis și-i spuse: « Eu voi merge în fața lui Assurbanipal, regele pe care l-am creat ! » Armata crezu în acest vis și traversă Iul fără greutăți².

Visul este autenticat prin faptul că s-a arătat simultan unui mare număr de persoane. Poate tot atât de bine să fie autenticat dacă revelația pe care o aduce este recunoscută ca exactă, adică dacă realitatea confirmă mesajul visului, cum se întâmplă în exemplul următor, relatat de Plutarh și de Tacit³.

Visul lui Ptolemeu

Ptolemeu Soter văzu colosul zeului Pluton care se afla la Sinope, dar cum nu văzuse niciodată această statuie, n-o recunoscu; ea îl pornci să o transporte cît mai repede cu putință la Alexandria. Neștiind nici ce repre-

zenta nici unde se afla, regele vorbi de vedenia lui prietenilor și aceștia găsiră un anume Sosibios, care călătorise mult și care spuse că ar fi văzut la Sinope un colos asemănător cu acela pe care-l văzuse regele; Ptolemeu trimise acolo pe Soteles și Dionisios care, după multă vreme și multe greutăți, și nu fără ajutor divin, puseră stăpînire pe el și-l aduseră (la Alexandria). Ajuns la destinație, colosul fu examinat și savanții din anturajul lui Timotei Exegetul și a lui Manethon din Sebennytos fură de acord că era chipul lui Pluton, după prezența pe statuie a Cerberului și a șarpelui: îl conviseră pe Ptolemeu că era statuia zeului Seropis și nu a altuia.

Antichitatea clasică cuncea o dovadă mai convingătoare încă a veracității unui vis: gajul primit în vis și pe care cel adormit îl găsește lîngă el cînd se deșteaptă. La Pindar, Bellerophon visează că Palas îl aduce o zăvăla magică, asemănătoare unei diademe de aur, cu ajutorul căreia îl va putea înblîmzi pe Pegas. El se trezește și apucă numai-decît obiectul — în plus, că nu este din lumea asta și pe care o divinitate l-a așezat lîngă el⁴. Tema este, frecventă, mai ales în vechea literatură nordică, faptul se petrece mai subtil; dovada lăsată de vis nu este materială; ci, asemenea lui, volatilită, irezistibilă, ambiguă. Într-o scurtă relatare chineză, i se întâmplă tînrului Liu din P'eng-ceng să viseze că se duce într-o casă de toleranță unde se îmbată împreună cu femeile. Fiecare vis îl duce în același loc de desfrîu. El se întreabă totuși dacă este într-adevăr vorba de un vis, căci parfumul femeilor continuă să-i imbebe hainele la deșteptare⁵.

Altă dată, visul precede realitatea. O anunță sau o prefigurează cu o precizie supranaturală. Este insistent și minșios iar, mai tîrziu, realitatea supusă, servilă, devine repetiție halucinantă a visului anterior. În legătură cu această nouă teză, voi cita două exemple, unul vechi, unul modern care, și unul și altul, au particularitatea de a fi prezentate drept autentice. Totul le desparte: secolele, distanța, diferența de tradiție și de cultură. Totuși fiecare din ele afirmă în același fel că viața nu face uneori decît să reproducă vedeniile din vis, oferindu-le la momentul oportun ca pe un reflex amînat, dacă nu întunecat. Prima relatare este extrasă dintr-o culegere chinezăscă ce adună fapte ciudate care s-ar fi petrecut în timpul dinastiei Tang. Aici sînt scrise ca un tînar literat, pe nume Lieu Tao-tsi, s-a oprit, prin 899, la mănăstirea Kuo-tsing, pe muntele T'ien T'ai. Acolo visă o fată tînră într-o grădină, sub o fereastră, lîngă un chiparos aplecat, înconjurat de floarea soarelui. El visă că celebrează împreună riturile căsătoriei și o întîlni apoi de mai multe ori, totdeauna în vis. Timpul trece. Într-o zi, într-o altă mănăstire, tînarul recunoscu grădina, fereastra, chiparosul și floarea soarelui. Se afla acolo un oaspete în trecere a cărui fiică, sîracă, frumoasă și liberă, cazuse de curînd bolnavă. Ea era aceea pe care literatul o luase în căsătorie și pe care se obișnuise s-o viziteze în somn⁶.

Un judecător de pace din Middletem, statul New York, pe nume J. O. Ausdin, povestește astfel, la 25 iunie 1901, o aventură surprinzătoare pe care a avut-o în tinerețe. Camille Flammariion culege această mărturie fără să clipească și chiar cu respect. Mai mult, o substituie cu scrupulozitate unei alte împlîniri, pe care o inserase în prima ediție a lucrării sale și al cărei autor, Alexandre Bérard, îl prevenise între timp că povestea era o simplă născocire.

¹ Pindar, *Olymp.*, XIII, 65 și urm.

² *Mong-Yeu-lu*, cap. 6, în *T'ang Kien Wen Tse*, trad. Bruno Belpaire, Paris, 1957, p. 262.

³ *Mong-Yeu-lu*, loc. cit.

⁴ Citat în A. Leo Oppenheim, *Le rêve et son interprétation dans le Proche-Orient ancien*, trad. I. B. franceză, Paris, 1959, p. 99.

⁵ Plutarh, de la et. *Osir.*, 28; Tacit, *Hist.* IV, 83—84; cf. Oppenheim, op. cit., p. 99.

Visul învățătorului american

Aveam vreo douăzeci de ani și conduceam o școală elementară. Foarte absorbit de sarcinile mele, mă gândeam la ele noaptea, în vis, tot atât de mult ca și ziua în timpul orelor de lucru. Într-o noapte, am visat că mă aflu în sala de clasă și tocmai terminasem exercițiul de deschidere, când am auzit bădă în ușă. Deschid ușa și văd un domn cu doi copii, o fetiță de unsprezece ani și un băiat de opt. Musafirul intră și-mi povestește cum, în urma războiului de secesiune, și-a părăsit casa din New-Orleans aducându-și familia în districtul din care făcea parte școala mea. Dorința lui era să-mi încredințeze copiii pentru a-i educa și a-i instrui. M-a întrebat apoi ce cărți erau necesare și i-am dat o listă pe care o luase cu el. A doua zi, copiii erau primiți printre elevii mei.

Visul s-a oprit aici. Dar mi-a impresonat atât de mult, și imaginea acestui tată și a celor doi copii era atât de puternic imprimată în mintea mea, încât i-aș fi recunoscut oriunde printre locuitorii Parisului sau Londrei.

Care nu mi-a fost mirarea când, a doua zi după acest vis, sunară în ușă aceleași bădă auzite în vis; mersi să deschid și văzul în fața mea pe musafirul acela cu cei doi copii ai lui! A urmat restul: am avut cu el conversația din vis.

Am să adaug că acest om mi-era cu desăvârșire străin. New-Orleans se află la 1350 mile, sau mai mult de 2.000 de kilometri distanță de aici și eu nu mă depărtasem niciodată mai mult de 100 de mile sau 160 de kilometri de casa mea¹.

Se întimplă ca un vis să fie visat, povestit și interpretat în vis. O stelă (caci aceste vedenii așa de fugare sînt gravate în piatra nemuritoare) povestește un vis al regelui Nabonide (556–539 î.e.n.). Monarhul vede în vis o conjuncție de aștri care-l îngrijorează. Dar un om se înalță lângă el și spune: «Conjuncțiunea nu este un semn rău». Apoi, tot în același vis, precizează inscripția, îi apare Nabucodonosor, însoțit de un servitor. Servitorul îi spune lui Nabucodonosor: «Vorbiți cu Nabonide, ca să vă poată povesti visul lui». Nabonide se execută. Fără îndoială, regalul său predecesor i-a tălmăcit visul. Dar stela este stricată în acest loc.

Cazul unui vis povestit și interpretat în același vis este prevăzut în Talmud (Barakhot, 55 b). Este menționat și în Cartea viselor din biblioteca lui Assurbanipal: Dacă visează în timpul unui vis și (în vis) își povestește visul, la rîndul lui...

India antică cunoaște misterul viselor paralele, vestind pe două ființe care nu se cunosc despre un destin viitor comun. În *Kathāsaritsaṅga* sau *Oceanul riurilor din povești*, un autor din secolul al XII-lea. Somadeva, istorisește cum regele Vikramāditya vede în vis, într-o țară necunoscută, o fată tânără de care se îndrăgostește. El visa că o strînge în brațe când paznicul de noapte veni să-l intrerupă fericirea. În același timp, într-o țară îndepărtată, prințesa Malayavati, care ura bărbaii, vede în vis un personaj important ieșind dintr-o mănăstire. Se căsătorește și gustă cu el bucuriile dragostei, în patul nupțial, când camerista o trezește. După nenumărate peripecii, cei doi eroi se întîlnesc, se recunosc și se unesc în realitate tot așa cum făcuseră mai întîi în vis.

Visele complementare prezintă un grad de complexitate mai înalt. Nu mai este vorba de o simplă simetrie, ci de un raport mai delicat, care face ca un al doilea vis să constituie cheia primului. Exemplul cel mai surprinzător se află poate în *O mie și una de nopți* (Noaptea 351, în versiunea lui Richard F. Burton).

¹ Camille Flammarion, *L'inconnu et les problèmes psychiques*, Paris, ed., II-a, 1929, t. II, pp. 520–521.

Cei doi care au visat.

Istoricul arab El İsaqui relatează: așa este evenimentul:

Oamenii demni de încredere povestesc (dar singur Allah este atotștiutor și îndurător și nu doarme) că la Cairo trăia un om deșindat al unei mari averi, dar atât de mîrinos și de generos, încît le pierdea pe toate, în afară de casa tatălui său, astfel încît trebuia să muncească pentru a-și câștiga traiul. Munci așa de mult, că într-o bună zi îl doborî samul sub un smochin din grădina lui. Văzu în vis un om ud tot, care scoase din gură o monedă de aur și-i spuse: «Norocul tău este în Persia, la Ispahan. Du-te și-l caută!» Dimineața se sculă, făcu o călătorie lungă, înfruntînd primejdiile deșertului, cărbărilor, piraților, idolatriilor, fluvîilor, animalelor sălbatice și oamenilor. În cele din urmă, ajuns la Ispahan. Noaptea îl surprinse între zidurile orașului și el se întinse ca să doarmă în curtea unei moschei. Lîngă moschee era o casă și, din voința Atotputernicului, o bondă de hoji străbute moscheea și intră în casă. Oamenii care dormeau se treziră din cauza zgometului pe care-l făceau hoții și strigară după ajutor. Vecinii strigară și ei, ofiterul de pază alergă cu oamenii lui și bandiții fugiră prin terasă. Ofiterul dădu ordin să se scotocească moscheea. Omul din Cairo fu găsit și aproape omorât în bătaie, cu bețe de bambus. După două zile, își veni în fire în închisoare. Ofiterul îl chemă și-i spuse: «Cine ești? Care este țara ta?» Celălalt declară: «Sînt din renumita cetate Cairo și numele meu este Mahamed el Magrebi». Ofiterul îl întrebă: «Ce te-a adus în Persia?» Celălalt alese calea adevărului: «Un om mi-a poruncit în vis să luau la Ispahan, căsă-mi aflu aici norocul. Iată-mă așadar la Ispahan, și norocul pe care mi-l făgăduise trebuie să se fieste împlinit de boston, care-ți poruncit cu atîta dărnicie să-mi fie date.»

La aceste cuvinte, ofiterul rise cu gura pînă la urechi și spuse în cele din urmă: «Om nebun și credul, am visat de trei ori o casă din Cairo, în fundul căreia este o grădină, în grădină un cadran solar și îndrăgîtul cadranului solar, un smochin, după smochin, un izvor și sub izvor, o comară. Dar tu, născut din împreunărea unei măgărice cu drocul, ai rădăcit din oraș în oraș, luîndu-te după un vis. Să nu te mai vîd la Ispahan! I la bănuții ăștia și șterge-o!»

Omul îl luă și se întoarse în țara lui. Sub izvorul din grădină (care era cel din visul ofiterului), el dezgropă comara. Astfel îl binecuvîntă Dumnezeu, îl răsplăti și-l proslăvi. Dumnezeu este Darnicul și Ascunsul.

Un basm popular hasidic ne oferă o versiune mai puțin îngrijită a aceluiași povestiri.

Alți doi care au visat.

Într-o zi, un om veni să-l consulte pe Kotzker Rebbe și-l întrebă dacă trebuia să-și părăsească orașul său natal, unde nimic nu-l mersega, ca să-și încerce norocul aiurea. Rebbe îi răspunde cu istorioara următoare: un evreu din Cracovia visase în mai multe rînduri că o comară se afla îngropată lîngă o anumită moară. Într-o bună zi, se sculă, se duse la moara cu pricina și-i povesti morarului visul pe care-l avusese. Uluit, morarul povesti la rîndul lui cum visase de mai multe ori că o comară era ascunsă în curtea unui om din Cracovia; și cită numele omului care era tocmai al

căutătorului nostru de comori. Numai decît cracovianul se întoarse acasă, sâpă toată curtea și găsi comara¹.

În aceste două povestiri, un om descoperă o comară datorită unui vis avut de un altul, dar pe care știe să-l înțeleagă mai bine decît ceilalți. Folclorul japonez cunoaște o ciudată variantă a acestei teme: eroul cumpără sau fură visul revelator. Într-una din poveștile acestei serii, un om vede un tîun zburînd din nara tovarășului său care adormise lîngă el, apoi intrînd înapoi în nara după cîțiva timp. Cel care dormise își povestește visul: un tîun a venit să se așeze în grădina unui om foarte bogat din insula Sado, sub o camelie acoperită de flori albe. Tîunul i-a spus: « Sapă »! El a săpat și a găsit un chiup plin cu monede de aur. Numai decît eroul îl roagă pe prietenul lui să-i vîndă visul. Acesta primește. Cumpărătorul se duce în insula Sado, intră în serviciul omului cel bogat, dezgropa comara de sub capotelul de camelie, își părăsește stăpînul: de atunci trăiește fericit în satul lui².

O altă poveste hasidică, cu numeroase variante în folclorul multor popoare, arată cum episoadele unei vieți pot fi cuprinse în scurtă durată a unui vis:

Un destin într-un vis

A fost odată un om foarte primitor care nu înceta să spună: « O, oaspete venerat, nu sînt eu primitor între toți oamenii primitori? » Becht îl trimise pe unul din discipolii lui, Zeev Kitzes. Omul, punîndu-i întrebarea obișnuită, Reb Zeev răspunde: « O să vedem ». Și omul adormi. Reb Zeev îi opăse un deget pe frunte și omul visă. Visă că un mare nabil s-a oprit la el și, după ce-a băut vin, a căzut mort; cel mai primitor dintre toți oamenii fugi și deveni sacagiu. Sacalele erau grele; el se poticni, căzu și-și rupse un picior. Piciorul rupt îl durea atît de tare incît se trezi, își povesti visul lui Reb Zeev care-i spuse: « Ți-a fost dat să vezi care-ți va fi soarta dacă ai să continui să-l hrănești pe Satana cu orgoliul tău ce te împinge să cerșești complimente pentru ospitalitatea ta. » Și omul fîgădui să se întoarcă pe calea umilinței³.

Nimic mai remarcabil în această privință decît o povestire a infantului Don Juan Manuel (1284—1348), nepotul regelui Alfons cel Înelept, povestire inspirată, foarte probabil, de un original arab. Aici, un întreg destin eventual, care îmbrățișează o carieră în totalitatea ei, este cuprins în cîteva minute halucinante⁴.

Vrăjitorul

Era la Santiago superiorul unei mănăstiri care dorea să învețe arta magiei. Așa că nimeni nu o cunoștea mai bine decît don Ilan de Toledo. Plecă deci la Toledo.

Chiar în ziua sosirii, se îndreptă spre casa lui don Ilan pe care-l găsi cîntînd într-o odaie mai ferită. Acesta îl primi cu bunătate și-l rugă să aștepte pînă la prînz ca să-i dezvăluie motivul vizitei sale. Îl arătă o cameră foarte răcoasă și-i spuse că se bucura mult de vizita lui. După ce prînzîră,

superiorul dezvăluindu-i scopul venirii sale, îl rugă să-l învețe știința magiei. Don Ilan îi răspunde că a ghicit că oaspetele era superiorul unei mănăstiri, om cu o poziție bună și de mare viitor, dar că se temea că mai tîrziu avea să-l dea uitării. Superiorul promise și jură că nu va uita niciodată hatrul pe care i-l va face don Ilan și că-i va rămîne totdeauna obligat. Înțelegerea odată încheiată, don Ilan îl lămură că artele magice nu puteau fi învățate decît într-un loc retras și lîundu-l de mînă, îl conduse într-o încăpere alăturată, pe podeaua căreia se vedea un imens inel de fier. Spuse mai întîi servitoarei să pregătească patricinii pentru cină, dar să nu le pună la fript înainte de a-i porunci dinisul. Apoi amîndoi ridicară inelul și coborîră pe o scară de piatră foarte bine clopită, pînă cînd stărețului i se păru că ajunseser la o adîncime atît de mare incît albia fluvului Tage trebuie că se afla deasupra lor. La capătul de jos al scării se afla o chilie, o biatotecă și un fel de cabinet plin cu instrumente de magie. Ei priveau cărtile, cînd doi oameni intrară, aducînd o scrisoare pentru stăreț. Scrisoarea era de la episcop, unchiul lui, care-l înștiința că era foarte bolnav și că stărețul trebuia să se grăbească dacă vroia să-l mai găsească în viață. Aceste vești îl intristară mult pe stăreț, pe de-o parte din pricina bolii unchiului său, iar pe de altă, pentru că trebuia să-și interzică studiile. Se hotărî să scrie o scrisoare de scuze pe care i-o trimise episcopului. Trei zile mai tîrziu, sosiră oameni înveșmînțați în doliu cu alte scrisori pentru stăreț, în care i se spunea că episcopul murise, că urma să fie ales un succesor și că exista nădejdea ca, prin mila Domnului, să fie chiar el acela. I se mai spunea să nu se ostenească să vină, căci era mai bine, pare-se, să fie ales în lipsă. Zece zile mai tîrziu, se prezentară doi gentilimi bogat înveșmînțați, care se aruncară la picioarele lui, îl sărutară miinile și-l salutară ca pe un episcop. Cînd don Ilan văzu aceasta, se adresă foarte bucuros noului prelat și-i spuse că mulțumesc Domnului pentru faptul de a fi aflat vești atît de bune. Apoi îi ceru stăreția vacantă pentru unul din fiii lui. Episcopul îl înștiință că rezervase stăreția pentru propriul lui frate, dar că era hotărît să-i facă o favoare și că vor pleca împreună la Santiago.

Cei trei plecară la Santiago, unde fură întîmpinați cu multe onoruri. După șase luni, episcopul primi niște soli din partea papei, care-i oferea arhiepiscopia de Toulouse, lăsîndu-i grija de a-și numi urmașul. Cînd don Ilan află acestea, îi aminti vechea făgăduială și-i ceru titlul pentru fiul lui. Arhiepiscopia îl încumîntă să rezervase episcopatul pentru unchiul lui, fratele tatălui său, dar că era hotărît să-i facă o favoare și că vor pleca împreună la Toulouse. Don Ilan nu putu decît să consimță.

Plecară toți trei la Toulouse, unde fură primiți cu multe onoruri și slujbe. Doi ani trecură și arhiepiscopul îi primi pe emisarii papei, care îi oferea demnitatea de cardinal, lăsîndu-i grija de a-și alege și succesorul. Aflînd acestea, don Ilan îi aminti vechea făgăduială și-i ceru titlul pentru fiul lui. Cardinalul îi aduse la cunoștință că rezervase arhiepiscopatul pentru unchiul lui, fratele mamei sale, dar că era hotărît să-i facă o favoare și că vor pleca împreună la Roma. Don Ilan n-avu încotro. Plecară toți trei la Roma, unde fură primiți cu multe onoruri, slujbe și procesiuni. Papa muri după patru ani și cardinalul nostru fu ales în unanimitate papă. Cînd află, don Ilan sărută picioarele Sanctității Sale, amintindu-i vechea promisiune și-i ceru locul de cardinal pentru fiul lui. Papă îl amenință cu puscăria, spunîndu-i că știa el că nu este decît un vrăjitor și că învățase magia la Toledo. Menorocitul de don Ilan răspunde că avea să se întoarcă

¹ Kotaker *Maatsuyt*, 105; cf. Levette și Casaril, *art. cit.*, p. 27.

² Povestea este craduată în *Sources orientales*, II, pp. 311—312.

³ *Maatsuyt haGedolim Hadach*, 44; Levette și Casaril, *ibid.*, p. 27.

⁴ *Dau* versiunea lui Jorge Luis Borges, din *L'Histoire universelle de l'Infamie* (trad. fr., Paris, 1958, pp. 85—87); ea îmbrăunățește cecul tradițional, fără să se depărteze prea mult de el.

Există o versiune creștină a acestei fantasmagorii orientale: *Viata este vis de Don Pedro Calderon de la Barca (1600–1681)*. Vă amintiți intriga ei: din copilărie, Sigismund fusese închis de tatăl lui, regele Poloniei, într-un turn. Părințele său poruncește să i se dea o băutură care să-l adormă. După aceea este transportat în palatul regal, unde se deșteaptă îmbrăcat luxos și este tratat ca un suveran de toți curtenii, din porunca regelui, care vroia să-l pună la încercare. La început, Sigismund se întreabă dacă nu visează, dar apoi, câștigând încredere, se arată repede brutal și violent, crud și tiranic. Încercarea este concludentă. Așa că, tot grație narcoticiului, tânărul se regăsește în aceeași zi în închisoarea lui, îmbrăcat în zdrențele obișnuite. Păznicul îl convinge fără greutate că n-a făcut decît să viseze acest interludiu minunat. O răscoală populară îl eliberează și-l dă pentru a doua oară puterea. Tânărul crede iar că visează și că aparența strălucitoare se va risipi pentru al treilea dată în noaptea lui. Asta nu se va mai întîmpla, dar de-acum înainte el va ști că viața întreagă este un vis și că înseși visele sînt tot vise. Lecția este metafizică mai degrabă decît religioasă. Nu știu în ce măsură, mult sau puțin, straragema persană descrisă de un călător venețian o fi inspirat viclenia poloneză pusă în scenă de un dramaturg spaniol. Dacă n-ar exista nici o urmă de influență, și încă împrejurarea ar fi remarcabilă.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, studiile despre vise se înmulțesc. Poate nu-l o simplită întîmplare că printre cele mai de seamă se numără adevăratele de doi savanți aprcape într-un totu contemporani, amîndoi profesori la Collège de France. Primul, istoricul și arheologul Alfred Maury (1817–1892), publică în 1861 o lucrare intitulată *Somnul și visele*. Al doilea, sinolog de mare reputație, marchizul d'Hervey de Saint-Denis (1823–1892), scoate în 1867 o lucrare mai ambițioasă și mai semnificativă, al cărei titlu, *Les rêves et les moyens de les diriger (Visele și mijloacele de a le dirija)*, este destul de grăitor în ceea ce privește țelul său principal. Începe astfel studiarea sistematică a visului, sub dubla influență a antichității clasice și a Chinei (cel puțin așa s-ar părea). Ii măsoară puterile, îi suportă prestigiile sau i le proslăvește, îi bănuiești capcanele.

Visul nu mai apare în literatură ca o simplită fabulă morală, artificiu retoric sau fantezie eliberată din principiu de lege logică și ale realității. El devine un element motor al intrigii, pe care o complică sau o dezleagă. Metamorfozează psihologia eroului, îi tulbură raționamentul, îl modifică purtarea. Altfel se folosește ca semn sau prevestire a unui destin ieșit din comun; poartă în sine revelația unei fatalități neiertătoare. Pentru Charles Nodier, *Smarna* rămîne un exercițiu erudit, după mine excriabil, de o emfață ridicolă și al cărui academism — fiind vorba de a crea o impresie de coșmar — reprezintă un nonsens aproape grotesc. Aurelia, măturie a neliniștilor și vedeniilor ce sfîrșesc prin a-l face pe Gérard de Nerval să-și piardă mințile, depășește jocul literar, fiind mai degrabă un document tulburător decît o compoziție calculată, deși lucrarea poate fi în aceeași măsură și așa ceva. Între-adevăr, în acest domeniu — și în asta constau virajele de temut ale visului, ambuscadele, cursele lui — demența și se imprimune rigiditatea unei arhitecturi savante, după cum măiestria știu să-și ascundă speculațiile sub masca serviabilă a delirului ajuns la paroxism. Orice, aceste povestiri de o valoare inegală au conferit totuși visului o nouă importanță și — ca să zic așa — hrisoave de noblete literară. Ele l-au deschis drumul spre o carieră excepțională.

În fond, vechea problematică a visului răsare iarăși, dar nu sub aspectul schematic ce dăruia aporiilor sale un fel de alură de axiomă sau de paradox matematic. De-acum înainte ea va hrăni o psihologie căreia îi place să descrie spiritul omenesc pîndind premo-

nițiunile, sensibil la coincidențe și la insistența echivocă a hazardului, vulnerabil la asalturile invizibilului, destinat atent al mesajelor și avertismentelor lumii de dincolo, ale cărei vise trec drept vehicule privilegiate.

Convenția visului cu fantasticul este inevitabilă, deoarece visul — care este totdeauna misterios — poate ușor deveni înspăimîntător. Prin el, cel adormit se închipește introdus într-o lume supranaturală sau, invers, ceva dintr-o lume interzisă pare că încearcă să forțeze intrarea în propria lui conștiință. Într-o antologie pe care am dedicat-o acum cităva vreme fantasticului de groază, am cules mai multe povestiri ce și-ar fi putut găsi foarte bine un loc aici, dar am socotit că nu trebuie să le reproduc, din grija de a evita o dublă întrebuintare inutilă. Dimpotrivă, am îndepărtat sistematic parabolice sau descrierile prezentate sub formă de vise, adevăratele vise transcrise cu conștiințiozitate la deșteptare și visele care, în povestirile pioase, produc convertirea păcătoșului. Am preferat să adun povestiri ce, în cazul cel mai bun, construiesc cu o precizie de ceasornicărie mecanisme delicate, în care visul, într-un fel sau altul, oferă resortul hotărîtor. Altele, pur anecdotice, sînt introduse pentru recreere sau pentru că dețin din punct de vedere cronologic un loc de care ar fi nedrept să le frustăm.

De regulă, am socotit că e mai bine să păstrez povestirile legate de vreo viziune sau de vreo stare de halucinație, ce nu este propriu-zis un vis, dar îi reconstituie atmosfera și îndeplinește un asemenea rol, mai degrabă decît digresiunile și fanteziile boțozate vise dintr-o pură convenție și artificiu retoric, fără ca ele să dea naștere celui mai neînsemnat echivoc insidios, propriu viselor.

Povestirile culese brodează uneori pe marginea unor date milenare. Ele ilustrează griji permanente. Zăbala pe care Bellerophon o găsește lîngă el la deșteptare este un gal de același gen ca și poemul aflat în mineca lui de către eroul unui basm chinez din perioada T'ang, ca și opalul blestemat din povestirea lui Leslie Charteris sau ca și cheia mormintului din nuclea lui Villiers de l'Isle Adam, intitulată *Vera*.

Tragicul subit din *Cămașa albastră* de Louis Golding, avertismentele obsedante imaginate de Ksavez Sandor Gjalski în *Visul doctorului Mișic* sau de Somerset Maugham în *Lord Mountdrago* prelungește și romanțează convingerea profundă, poate și experiența intermitentă — pe care iluzia lucrului deosebit cunoscut este deajuns de cele mai multe ori s-o explice — că visele au puterea să evoc anticipat și cu o înspăimîntătoare violență evenimente viitoare. Asemenea noutăți inițiale unele de altele aventurile întîmplătoare odinoroare sînarului literat Lieu la mănăstirea Kuo Tsing și, în secolul trecut, lui I. O. munte, avînd și uscăciunea documentelor. Dar resortul a fost creat. Pentru a obține de aici efecte dramatice, n-ar mai lipsi decît arta și inventivitatea scriitorului.

În *Orosul viselor* de Rudyard Kipling, visele simetrice pe care o tinără englezoaică și un militar din armata Indilor le au, independent unul de celălalt, înainte de a se întîlni, de a se recunoaște și de a căsătoria, oferă o versiune modernă paralelă cu visele regelui Vikramaditya și ale prințesei Malayavati.

Tulsidas dădă viață unei armate de maimuțe care-și eliberează, prefugurează ascetul Jorge Luis Borges care, în *Ruinele circulare*, crează numai prin puterea visului său, un personaj ce nu se deosebește de oamenii adevărați decît prin aceea că nici apa nici focul nu-l pot atinge. Absorbit în concentrarea lui și observînd deodată că un incendiu îi prîjolește chilia și că se află în mijlocul unor flăcări care nu-l ard, ascetul înțelege că este el însuși o creatură fictivă pe care un altul este pe cale s-o viseze. O variantă patetică a aceluiași teme a inspirat și nuclea lui Giovanni Papini, *Ultima vizită a bolnavului cel dragu*, în care eroul definește în acești termeni condiția lui precară: «Exist pentru că este un om care mă visează; un om care doarme și visează și mă vede acționînd, și trăind, și mișcîndu-mă — și care visează în clipa asta că stau de vorbă cu dumneata

exact cum o fac. Cînd a început să mă viseze, a început și existența mea; cînd se va deștepta, voi înceta de a mai fi. Eu sînt jocul imaginației sale, o creație a spiritului său, un caspete al lungilor sale fantezii nocturne. Visul acestui cineva are altă consistență și durată încît am devenit vizibil chiar și pentru cei în stare de veghe.»

Pînă și neputința în care se zbate Clujg-reu de a hotărî dacă el este un filozof care a visat că a flutură sau un flutură visînd că e filozof, cunoscute o replică occidentală, în năvala lui Théophile Gautier intitulată *Moartea îndrăgostitului*, al cărui sfîrșit, ca al unei fanale povești cu vampiri, te dezamăgește atît, dar al cărui început dădea mai multă speranță, cînd Romuald declară: *Mă vedeam cînd un preot care viso în fiecare seară că e nobil, cînd un nobil visînd că e preot. Nu mai puteam deosebi visul de starea de veghe și nu mai știam unde începe realitatea și unde se termină iluzia.*

Și încă, în această ambiguitate, este vorba mereu de un om, de același om trăind alternativ în două decurii diferite și, rînd pe rînd, elavios și destrăbălat. Dar contrastul între insectă și om este restabil și o ciudată îndrăzneală într-o povestire de anticipație de Henry Kuttner și Catherine L. Moore, unde, în clinicele a două planete îndepărtate, un om și o insectă visează vieți și trăiesc vise împlinite și complementare. Între cele două povestiri, opoziția este izbitoare și arată minunat cum datele unuia și aceleași probleme se pot ramifica și ajunge la soluții divergente. La Gautier, un erou pus în încurcătură, trăiește două existențe alternative, nemaistînd care este visul și care realitatea. În povestirea lui H. Kuttner și C. Moore, în timp ce visează, o insectă trăiește o existență umană și un om o existență de insectă, în care își dă seama de ochii lui cu fațete, de cele șase labe și de abdomenul inelat. Nu mai e vorba aici de o conștiință unică, neputincioasă în a deosebi iluzia de percepție; ci de două ființe, aparținînd unor regnuri diferite, fiecare trăind, în somn, viața diurnă a celeilalte, grație unor substituiți zilnice, reluate fără încetare.

Și lista nu este desigur închisă cu asemenea ramificații, cu asemenea permanențe. Dar îmi închipui că aceste exemple sînt deajuns pentru a face să se întrevadă puterea de care dispune visul în seducerea spiritului său în a-l rătași. În încheiere, se cuvine, poate, să adăugăm cîteva cuvinte asupra originii probabile a forțelor atît de persistent atribuite în fond unei simple înălțări dezordonate de imagini fugitive.

Misterul visului provine din faptul că această fantasmagorie, asupra căreia *subiectul* n-are nici o putere, se naște cu toate acestea în întregime din imaginația lui. Cum ea se desfășoară fără a-și cere părerea, cu greu s-ar crede răspunzător. Pe de altă parte, el nu poate să nu fie convins că li este adresată. El postulează un sens acestui mesaj rareori explicit și care de altfel n-ar fi atît de tulburător dacă n-ar fi enigmatic. *Subiectul* îi convinge să creadă că visul nu vine de la el, ci de la vreo putere exterioară, superioară, inaccesibilă, fastă sau funestă, n-are importanță. În același timp, el nu se îndoește că ar fi destinatarul privilegiat al unei investituri solemne și oculte. El simte visul ca pe o dictare, în care cel care dictează, poate fără să știe că dictează, nici o dictează, în care cel care — scrib fără inițiativă și control — transcrie cu docilitate cuvintele despotice pe care le aude; în care acela care dictează mirîndu-se un text pe care nu-l cunoaște și de care totuși i se pare că-și aduce aminte, ar fi un singur personaj: el însuși. În timpul visului, executant sau martor, el a fost actor sau spectator prin delegație. O efigie frățească îl înlocuiește, mandată fără instrucțiuni, de care este totuși ținut să răspundă, cam în felul în care un romancier este răspunzător de personaje puse în circulație și ale căror spuse sau gesturi n-ar putea, cîștit vorbind, să-i fie imputate.

Prestigiul viselor ține astfel, pe de o parte, de fenomenele de obsesie, de posesiune, de substituire a personalității, cu care sînt învecinate, în așteptarea unui semn de dincolo, în speranța unei revelații de netăgăduit. Pe de altă parte, ele se aseamănă

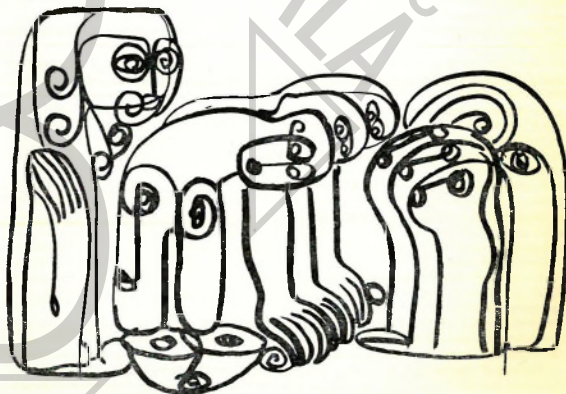
cu creația literară, cu toate că aceasta pretinde în primul rînd virtuți de vigilență și de atenție, de-a dreptul incompatibile cu delăsarea și pasivitatea visului.

Visul rămîne ca un teren comun celui care, adormit, l-a visat și celui care, treaz, și-l amintește; romanul se achită de o mediație asemănătoare între scriitorul care-l compune și cititorul pe care lectura romanului îl introduce, pentru cîteva clipe și pentru o durată, am zice supranumerară, într-o lume fictivă, înșelătoare fără îndoială și inconsistentă, dar pe care trebuie neapărat s-o frecventezi dacă te bucuri de existența literaturii.

Merg mai departe. Fără aparențe, fără imagini, fără vis, este oare de conceput că poate să se ivească și să subsiste un individ, vreau să spun o ființă care este cineva sau ceva fără să fie Totul?

Deducția este atît de imperioasă încît teologii cel mai îndrăzneți din toate timpurile și de pe toate meleagurile, aceia care se încumetă să se aventureze la limitele pantei vertiginose a metafizicii, aceia care aproape că sînt matematicieni, perfect precisi și reali, sînt cu totul de acord în a presupune că raporturile lui Dumnezeu cu lumea nu ar putea semăna decît cu acelea pe care un Spirit atotputernic, dar neavînd nevoie de putere și disprețuind de altfel voința, distrat, zgolbiu sau generos, supraîmbelsugat, le-ar întreține fără să știe (prin efectul unui surplus de perfecțiune) cu Visul său, vreau să spun cu indescifrabilul și ineputabilul Univers pe care-l lasă să emane din el ca pe o feerie de prisos, indiferentă.

În românește de SANDA RÂPEANU

SAINT - JOHN PERSE

Imagini pentru Crusoe

Clopotele

Bătrîn, ce ai mîinile goale,
re-întors între oameni, Crusoe !
plîngeai, presupun, cînd din turlele Mînăstirii, ca un flux, se vărsa
spîsul clopotelor peste Oraş...
O, Despuiatule !
Plîngeai de visarea la stînci sub lună; la suflări de ţarmuri mai
depărtate; la muzici ciudate ce nasc şi se mulcomesc sub aripa închisă
a nopţii,
asemenea cercurilor înlănţuite care sînt undele dintr-un ghioc, şi creşterii
de vaele sub mare...

Cu *Images à Crusoe*, publicat în numărul din august 1909 al revistei *La Nouvelle Revue Française*, Saint-John Perse îşi facuse, altfel de ferm şi definitiv, debutul său literar. Prefaţind parcă o întreagă operă viitoare, Alain-Fournier vedea în tinărul autor, încă pe-atunci, un om *plein de voyages immenses, occupé de paysages extraordinaires, faisant évoluer sa mémoire parmi tout un monde d'insectes etoiseaux*. Ca şi-n *Eloges*, punctul de pornire al poemului stă în nostalgia după «verdele paradis» al copilăriei antileze, căci protagonistul lui De Foe — care «reîntors între oameni» este în ipostaza franceză urmărit subtil de imaginile, aromele şi culorile insulei sale — nu trebuie să uităm: îşi avusese naufragiul în sudul Antilelor mici, la gura fluviului Orinoco.

În legătură cu acest cîntec al evocărilor, inclus apoi în volumul din 1911, stă şi o scrisoare a lui Rainer Maria Rilke, adresată în 1925 lui Saint-John Perse, şi din care reproducem:

«Ce. Vendredi,
j'ai lu avec enchantement ces *Images à Crusoe*. Quel délicieux ouvrage ! Aux premières lignes, je me suis rappelé l'avoir lu autrefois (en 1909) avec étonnement et avec un joie toute pareille à celle qui me l'a fait maintenant reconnaître. Le nom de l'auteur m'était échappé, l'œuvre même est de celles qu'on n'oublie point. C'est déjà la même facture, le même choix tout intérieur qui décide de la suite et de la force suggestive des images; mais les «ellipses» n'y sont pas encore si «formidables», et, emporté par la pente du récit, le lecteur les saute en se réjouissant de son propre élan»...

A. R.

Zidul

Colţul de zid e în faţă, spre-a destrăma cercul visului tău.
Dar imaginea îşi aruncă tipătul.
Cu capul pe urechea unui fotoliu slinos, tu îţi încerci dinţii cu limba:
gustul de grăsimi şi de sosuri pătrunde-n gingii.
Şi visezi la nori puri peste insula ta, cînd verde aurora se limpezeşte-n
sînul apelor nepătrunse.
... E năduşea sevelor în exil, suc al plantelor cu silice, acra
insinuare a cărnoşilor mango şi acida fericire a unei substanţe negre de prin
păstăi.
E mierea răscătată a furnicilor din galeriile copacului mort.
E-un gust de fruct crud, îl acresc zorii limpezi pe care-i bei; aerul
lăptos şi bogat în sare al alizeelor...
Bucurie ! bucurie dezlegată-n înaltul cerului ! Pinzele pure strălucesc,
raiurile nevăzute sînt semănate de ierburi şi verzile deliciu ale pîrîinii se
piaptănă în veacul unei lungi zile...

Oraşul

Ardeza le-nveleşte acoperişul sau tîgia unde domn este muşchiul.
Răsufierea li se scurge prin hornuri.
Grăsimi !
Miros de bărbaţi zoriţi ca de-un searbăd abator ! Acre trupuri de femei
sub fuste !
Oraşul pe cer !
Grăsimi ! răsufări repetate şi fumul unui neam prea suspect — căci
oraşul-î înţinge murdăria.
Pe lucrarna magherniţei — pe gunoaiele ospiciului — peste vinul ordinar
din cartierul marinarilor — pe şintina ce suspină în curţi de poliţie — pe
statuile de piatră fleşcăită şi peste cîinii de pripas — peste puştiul ce fluieră
şi cerşetorul ai cărui obraji tremură-n surpăturile maxilarelor,
peste pisica bolnavă cu trei creţuri pe fruntea-ngustă,
seara pogoară în fumul oamenilor...
— Oraşul prin fluviu se scurge spre mare ca un abces...

Crusoe ! — astăseară lîngă insula ta, cerul care se-apropie va lăuda
marea; şi tăcerea va spori strigarea astrelor singuratice.

Trage perdelele; nu aprinde;
E seara peste Insula ta și în necuprins-pretutindeni unde se rotunjește
vasul perfect al mării; e seara de culoarea pleoapelor peste drumurile
fesute cu cer și cu mare.

Totu-i sărat, și viscos și greoi precum viața plasmelor.
Pasărea se leagănă-n aripa sa, sub un vis uleios; fructul găunos cade-n
micile golfuri stîrnindu-și sunetul.

Insula adoarme-n ocol de ape vaste spălată de curenți calzi și de lațți
grosași, și-n atingerea nămolurilor somptuoase.

Sub manghierii ce-o răspîdesc, pești lenți prin adînc au lăsat beșici
albe, cu capul lor turtit; iar alții, lențișiei, pătați ca niște reptile, veghează.
— Nămolurile sînt fecundate.

— Auzi cum scrișnesc lighioanele flămînde-n culcușul lor. — Zărești
într-un petec de cer verde un fum grăbit care-i zboru-nclit al țințarilor.
— Lăcustele sub frunze se chiamă încetitor. — Și alte viețuți blînde, atente
la înserare, cîntă un cînt mai curat ca vestirea ploii: e-nghițirea a două
perle ce le umflă gîtlejul galben. . .

Geomăt, de ape rotunde și luminoase!
Corole, guri de moaruri: doliul ce trumpe și se desparte! Sînt mari
flori mișcătoare în voiaj, flori vii pe totdeauna, și care nu vor conțeni de
a crește prin lume. . .

O, culoarea brizelor drumîrind peste ape calme,
crengile palmierilor care se clatină!

Și nici un lătrat prin depărtare să trădeze coliba; să trădeze coliba și
fumul serii și cele trei pietre negre sub mirosul de ardei.

Dar lilieci destramă seara moale cu glasuri mici.

Bucurie! bucurie dezlegată-n înaltul cerului!
. . . Crusoe! ești acolo! Și fața ta e dăruită semnelor nopții ca o palmă
întinsă.

Vineri

Risete-n soare,
ivorii! sfioase îngenunchieri cu mîinile pe lucrurile pămîntului. . .

Vineri! cum frunza era verde și umbra-ți nouă și atît de lungi mîinile
spre fața gliei cînd alături de omul taciturn îți duceai în lumină șerpuirea
albastră a membrilor!

— Acum ți s-a dat în dar o zdreanță roșie. Bei uleiul din lămpi și dai
tîrcoale cămării; jînduiești după fustele bucătăresei grase și duhnind a pește;
îți oglindești în arama livelei ochii deveniți făgurnici și risul vicios.

Papagalul

E-un altul.

Un marinar bîlbîit îl dăduse bătrînei care-l vîndu. Stă acolo pe palier,
lîngă lucrînă, unde se îmbină cu întinericul pîcla infectă a zilei culoarea
ulicioarelor.

G-un dublu strigăt, noaptea, el te salută, Crusoe, cînd suind din gropile
curții deschizi ușa de la casă și ridici în mîini astrul precar al lămpii. Își
întoarce capul ca să-și întoarcă privirea. Omule cu lămpă! Ce vrei de la el? . .
Îi vezi ochiul rotund sub polenul uscat al pleoapei; vezi cel de-al doilea cerc
ca un inel de sevă moartă. Și-o pană bolnavă cade-n mustul de găinaș.

O mizerie! Stinge lămpa. Și pasărea își aruncă țîpătul.

Umbrela de capră

E-n mirosul cenușiu de praf, într-un colț al podului. E sub o masă cu
trei picioare; e între lădița cu nisip pentru pisică și cufărul descercuit, plin
cu pene.

Arcul

Dinaintea suierăturilor vetrei, zgribulit sub manta-ua-ți înflorată, privești
unduind înotătoarele dulci ale flăcării. — Dar un troznet despică umbra
cîntătoare: e arcul tău, din cui, ce pleznește. Și se deschide în lungul fibrei
sale secrete, ca o păstăie moartă în mîinile arborelui de război.

Grăuntele

La-înfîpt într-o oală, grăuntele purpuriu, rămas în surtucul tău de capră.
N-a încălțit.

Cartea

Și ce plîns atunci, lîngă focul vetrei, în seara cu lungi ploi în mers
cître oraș, îți mișca-n piept obscura ivire a limbajului.

«... Dintr-un surghiun luminos — mai depărtat ca furtuna ce se rostogoleşte — cum să păzesc, o Doamne, căile hărăzite?

Nu-mi vei lăsa decât această învălmăşeală a serii — după ce, o altă de lungă zi, mă hrăneşti cu sarea singurătăţii tale, mortor al tăcerilor tale, al umbrei tale şi al marilor tale izbucniri de glas? »

— Astfel jeleai, prin vâlmăşeala serii.

Dar la fereastra-ntunecoasă, faţă-n faţă cu vechiul zid, când n-ai putut să re-nvii turburarea pierdută,

atunci, Cartea sfântă deschizînd,

un deget uscat petreceai printre prorocii, apoi cu privirea fixată-n larg, aşteptai secunda plecării, ridicarea marelui vînt ce te va smulge ca un taifun despărţind dintr-o singură lovitură narii dinaintea aşteptării ochilor tăi.

1904.

În româneşte de AUREL RĂU

IURI KAZAKOV

Adam şi Eva

POVESTIRE

Pictorul Agheev şedea la hotel, într-un oraş din nord, unde venise ca să picteze pescari. Oraşul era spaţios. Pieţele, străzile, bulevardele sale, — toate erau spaţioase şi, din această pricină, părea pustiu.

Era toamnă. Deasupra oraşului, deasupra pădurilor cenuşii-roşcate, învăluite în burniţă, goneau dinspre apus nori apropiaţi, spînzurînd ca nişte zdrente, începea să plouă de cîte zece ori pe zi şi lacul se ridica peste oraş ca un perete de plumb. Dimineaţa, Agheev stătea întins îndelung, fuma pe nemîncate şi privea pe fereastră. Pe geam curgeau şiroaie de ploaie, acoperişurile caselor de jos aveau un sclipet posomorît, reflectînd cerul. În cameră, mîrosea pregnant a tutun şi a încă ceva, caracteristic hotelurilor. Pe Agheev îl durea capul, urechile îi erau astupate şi-l înjunghia inima...

Agheev era talentat încă din copilărie şi acum, la douăzeci şi cinci de ani, obrazul lui luate o expresie dispreţuitoare, dispreţuitoare îi erau pleoapele grele, umflate, bătînd în cafeniu şi buza inferioară, leuşe şi distantă era privirea ochilor aproape negri. Purta o scurtă de catifea şi beretă, mergea adus de spate, cu mîinile în buzunare, îi privea pe trecători de sus, de parcă nici nu i-ar fi observat, uitîndu-se astfel la tot ceea ce-l cădea sub ochi, dar reţinea totul cu o claritate atît de absolută că şi pieptul i se frîngea.

În oraş n-avea nici o treabă şi el, ba se azea la masă, în odaia de hotel, ţînîndu-se de cap, ba se culca din nou, aşteptînd să se facă ora douăsprezece, cînd se deschidea bufetul de jos. Şi aşteptînd, cobora scările cu un mers nesigur, uitîndu-se de fiecare dată cu ură la tabloul din hol. Tabloul înfăţişa lacul local, fiordurile, stînci nefiresc de violete, cu o pădurice de mestecenii scunzi, nefiresc de portocalii pe costişe. În tablou era tot toamnă.

La bufet, Agheev lua un coniac şi cu ochii aţîţîţi pe el, de frică să nu se verse vreo picătură, începea să-l soarbă încet. Bea — şi aprinzîndu-şi o ţigară, se uita la ce se petrece în bufet, aşteptînd nerăbdător primul impuls fierbinte. Ştia că, peste o clipă, se va simţi bine şi-i vor fi dragi toate. Viaţa, oamenii, oraşul şi chiar ploaia.

Pe urmă, ieşea pe stradă şi hoinărea prin oraş, gîndindu-se unde să se ducă cu Vika, ce să facă în general, şi cum să trăiască mai departe... Peste vreo două ore

se întorcea la hotel și, făcându-i-se somn, se întindea și adormea. Și după ce se trezea, cobora iar jos, la restaurant.

Ziua se și termina, fereastra se întuneca, cădea seara și în restaurant începea să cînte orchestra. Veneau fetele cancan, se așezau câte două la măsuțe, înfulecându-se lacomie și țigări galbene ca cerea, beau un vermouth care mirosea a dop ars, dansau când le invita cineva și, pe fețele lor, stăteau scrise fericirea și încântarea pricinuite de-o viață splendidă. Agheev privea cu tristețe sala cunoscută, imensă și plină de fum. Ura aceste fetele cancan și acești pașii, la fel cum îi ura pe muzicanții respingători care băteau toba și-și spărgă urechile, ura mîncarea scroabă, și paharul cu vodcă de aici, pe care buletiera nu-l umplera niciodată cum trebuia.

La miezul nopții, restaurantul se închidea. Agheev se urca cu chiul cu val la el, la etajul al treilea, bombăna când nu nimeria gaura cheii, se dezbrăca, mormăia ceva nedelușit, scriștea din dinți și se prăvălea în bezna până a doua zi. Așa și-l petrecut Agheev și zia aceea, iar în ceaaltă, spre orele două, s-a dus la gară să-și întîmpine pe Vika. A ajuns mai devreme decît trebuia, a aruncat o privire pe peron, asupra pasagerilor cu geamantane și a intrat la bufet. Și cînd te gîndești că era o vreme cînd simpla vedere a peronului și a șinelor îi stîrnea tristețea și făcea să-i bată inima.

La bufet, paharul de vodcă i-l a dus o ospătăriță înaltă și roșcată.
— Genială muieră! mormăia Agheev, petrecînd-o entuziasmat și pofitos cu privirea. Și cînd ea se apropiase din nou, el spuse: — Hallo, băbuțo! Ești tocmai ceea ce am căutat toată viața.

Ospătărița zîmbi cu nepăsare. Asta îi spuneau aproape toți. Intrau la bufet pentru o jumătate de ceas, și bolboroseau cîte ceva, de obicei cu subînțeles, și plecau, pentru ca niciodată să nu mai vadă nici această gară, nici pe ospătărița cea roșcată.

— Trebuie să-ți fac portretul, spuse Agheev începînd să se îmbete. — Sînt pictor. Ospătărița surse, orînduînd paharele de pe masa lui. Totuși, nu-i era neplăcută discuția.

— Auzi tu! Sînt un pictor genial, mă cunoaște o Europă, ce zici?
— Pictorii nu pe noi pictează, făcu ospătărița într-o rusă puțin strîcată.
— De unde știi? — Agheev își pironise ochii pe sîni ei.
— Oh! La ei trebuie pescari. Și muncitori, ar... acari. Sau e la noi o insultă cu o biserică din lemn. Cu toții se duc acolo, se duc... Moscova și Leningrad. Și toți sînt așa — cu beretă — nu?

— Sînt niște idioți. Va să zică ne mai întîlnim, da? adăugă el grăbit, auzind zgomotul trenului care se apropia. — Cum te cheamă?

— Janna, mă rog, spuse ospătărița.
— Nu ești rusă?

— Nu, sînt finlandeză. Luonolainen.
— Ei, drăcie, mormăia Agheev, dînd peste cap paharul cu vodcă și tușind.

Făcu plata, o apucă pe Janna de umăr și ieși vesele pe peron. «Peste ce muieră am dat!», își spuse în gînd. Și, miîndu-și ochii, se uită la expresul albastru, ale cărui vagoane defilau în goană chiar pe lângă el. Din pricina încordării, a perindării vagoanelor, lui Agheev i se învîrtea capul și el se întoarse. «Nu trebuia să beau» — se gîndi el distrat și deodată se înspăimîntă la ideea că vine Vika și își aprinse o țigară.

Mulțimea din tren se îndreptă acum spre ieșire. Agheev oftă, zvrîli țigara și se apucă s-o caute pe Vika. El îl zări prima și-l strigă. El se întoarse și începu s-o privească cum se apropie. Intr-un palton negru flaușat. Paltonul era deschelat și, cînd pășea, genunchii îi rotunjeau ritmic poalele rochiei.

Sfîșoasă, îi întinse o mînă îmbrăcată într-o mînășă ajurată. Părul ei, decolorat în timpul verii, era tăiat scurt și, răvășit, îi cădea pe frunte. De sub clăia de păr, pe

Agheev îi priveau speriați doi ochi oblici ca de tîtar, iar gura era roșie, întinsă, buzele crăpate, uscate și întredeschise ca la un copil.

— Bună ziua! făcu ea, suspinînd ușor. Vru să mai adauge ceva, poate ceva vesel, pregătind dinainte, dar se poticni și nu mai spuse nimic.

Agheev privea, nu se știe de ce, fularul străveziu din jurul gîtului ei, fața lui căpătătoare a expresiei de băiat speriat, îl luă grăbit din mînă geamantanul lăcut și ieșiră din gară pe strada lată.

— Parcă te-ai cam buhăit... Ce mai faci? întrebă ea și privi în jur. — Îmi place aici.

— Eh! I scoase el un sunet neplăcut din gît, cum făcea ori de cîte ori voia să-și exprime disprețul pentru ceva.

— Ești beat? — Ea își virî mîinile în buzunare și lăsă capul în jos. Părul îi năvăli pe frunte.

— Eh! făcu el din nou și se apucă s-o cerceteze cu coada ochiului.

Vika arăta foarte bine, iar în îmbrăcămintea ei, în părul zbîrlit, în felul de-a vorbi, era ceva tești scăpa printr-o degete, ceva moscovit, ceva de care Agheev se și dezo-bişnuise în Nord. La Moscova se întîlniseră de vreo două ori, nu erau prieteni în adevăratul sens al cuvîntului, și sînsiera ei aici, concediul pe care — Agheev știa — îi fusese destul de greu să-l obțină, faptul că era gata — și asta o simțea — la tot ce era mai rău, toate acestea erau într-un fel neașteptate și stranii.

«Am bătut la femeile!» se gîndi Agheev cu o umire grosolană, plină de bucurie, și se opri dinadins, chipurile să-și pună mînșile, ca s-o privească pe Vika din spate. Ea își încetinî pașii, întorcîndu-se pe jumătate spre el și privindu-l întrebător dar, în același timp, uitîndu-se distrat la trecători și la vitrinele magazinelor.

Arăta bine și din spate și faptul că nu mergea mai departe cî sta pe loc, uitîndu-se la el cu ochii întrebători. Privirea aceasta începînd parul și exprime dependenta ei de el — toate astea îl bucurau strașnic pe Agheev, deși în urmă cu un minut încercase un sentiment de rușine și stîngăcie din pricina că ea venise. Începu să înțeleagă pe departe că a bătut doar ca să nu fie altfel de stîngaci.

— Ți-am adus ziare... spuse fata cînd Agheev o ajunse. Te ocărăse, știi? Expoziția face mare vîlvă, am fost.

— Eh! făcu el din nou, încercînd în același timp o adîncă satisfacție. — N-au scos colhoznică? întrebă el îndată cu neliniște.

— Nu, e acolo... Vika izbucni în rîs. — Nimeni nu înțelege nimic, toți strigă, se ceartă — băietăndril cu cioc, în pantaloni blue-jeans — umblă ameteți, de colo pînă colo...

— Tie ți-a plăcut? întrebă Agheev.

Vika avu un zîmbet nedefinit și Agheev, deodată, se enfurie, se posomorî și scoase un sunet nedelușit, buza de jos îi ieși în afară, ochii întunecau și se bulburară și-și pierdură culoarea. «Mă doare-n cot!» hotărî el.

Și totuși ziua, hoinări ca un străin cu Vika prin oraș, căscă, mormăind la întrebările ei răspunsuri de neînțeles, aștept pe chei ca ea să se informeze despre mersul vapoanelor, iar seara, oricît îl rugă Vika, se îmbătă iar, se înfulea la el în odaie și deși simțea cu fină și adîncă durere că Vika e singură la ea, că e descumpănită, că nu știe ce să facă — nu făcu altceva decît să fumeze și să zîmbească ironic, și se gîndi la Janna cea roșcată.

Telefonul zbîrni de două ori. Agheev știa că e Vika și nu ridică receptorul. «Du-te naibii!» făcu el în gînd cu dușmănie.

În ziua următoare, Vika îl trezi pe Agheev disdedimineață, îl sili să se spele și să se îmbrace, îi pregătî ea însăși ruscască, scoase de sub pat blocul de schișe

și lansează, aruncă o privire în sertarele mesei, zângăni sticlele goale: era hotărâtă și fără patimă. Lui Agheev nu-i acordă nici o atenție.

«Intocmai ca o nevastă!» își spuse Agheev cu surprindere urmărind-o. Încruntat, începu să se gândească ce repede se acclimatizase femeile și cum știu să fie de autoritare și de reci, de parcă ar fi trăit cu ea o sută de ani.

Îl dureau capul, voi să dea o fugă pînă jos la bufet, dar își aduse aminte că bufetul e încă închis, tuși, gîfii și se apucă să fumeze pe stomacul gol. Se simțea rău. Între timp, Vika izbutise să achite nota de plată jos și chemase un taxi. «Fără-al dracului — se gîndi cu îndolentă Agheev, ieșind în stradă și virîndu-se în mașină. — Dă-i drumul!» Se așeză și închise ochii. Începu ploaia de dimineață și asta însemna că va ploua — toată ziua. Era de fapt o ninsoare. Udă și grea, zădăra cădea repede și își pierdeala albul abia izbutind să atingă acoperișurile și trotuarele ude.

La debarcad, lui Agheev i se făcu de-a binelea rău. Ațipi, sleit de tristețe, nenețind încotro și cum pleacă ce trebuie să plece, auzind prin somn cum suieră, cum fluieră vîntul, cum plescăie apa izbîndu-se de chei, cum motoarele izbucnind mai înfrînt cu o notă înaltă, țîrlie îndelung și apoi se domolesc.

Vika se întinase la rîndul ei și înghețase. Din recenta ei dezinvoltură nu rămăsese nici urmă, ședea alături de Agheev, uitîndu-se în jur neajutorată — cu bărbia în piept, îmbrăcată în pantaloni scurți și înguști și, ca și înainte, cu capul descoperit. Vîntul care bătea, îi răzvrătea părul de pe frunte; avea înfățișarea cuiva care a primit o telegramă și se duce la înmormîntare.

«Și-a pus pantalonii — își spuse veninos Agheev și, închizînd ochii, se strădui să se rezeme mai comod de peretele de placaj. — Încotro mă duce dracul? Ai, ai, ai, ce rău îmi este!»

Abia așteptau să le vină vaporul, privind cu nerăbdare cum se apropie, scoțînd vîlțuci de aburi, cum pocnesc și troznește izbîndu-se de dană, smulgînd alții albe din grînicile cheului.

Dar nîc pe vapor Agheev nu se simți mai bine. Undeva jos, ceva clocoțea și fierbea plăcut, pistoanele galbene alunecau în uleiul fierbinte, era cald, dar cabina de la prova era întunecoasă, friguroasă și mirosă a vechi. Dincolo de perete suiera vîntul, valurile clipceaua lîngă bord, geamul zăngănea cîlcîndu-l pe nervi, vasul avea tanguj. Pe fereastră începuseră să se vadă cum se întindeau încet, parcă prin ceață, păduri și sate înnegrite de ploaie, geamanduri și jalonețe prăpădite. Pe Agheev îl luă cu frig și ieși din cabină.

După ce se plimbă pe dușumeaua de fier strîiată a punții inferioare, se instală lîngă sala mașinilor, în apropierea bufetului. Întîi acest bufet nu era încă deschis, deși în bucătărie se și pusese la fier batogul sărat care răspîndea o duhoare neplăcută. Agheev se ghemui cu picioarele strînse pe lăda de fier caldă, își propti coatele pe trunchiurile de mesteceni cu coaja strălucitoare și mătăsoasă și începu să asculte respirația ritmică a mașinilor, bătaia valurilor lîngă bord, discuțiile înval-mășite ale pasagerilor. Că întotdeauna, cei abia petrecuți la vapor, nu se potoliseră încă, nu se linișțiseră, ci răneau, spuneau anecdote și, la pupa, cineva chita la acordeon și se azeau trofăituri zgometoase pe puntea de fier și strigăte: «En! En! En!» De la robinetul cu apă clocoțită, oamenii luau apă pentru ceai în cești și cainice și beau, rupînd din frazele, stînd de-a dreptul pe bocele, valize, la căldură, privind liniștiți lacul pe care vîntul isca în neorînduială valuri negre. Femeile își scoșeră batricurile de pe cap, se pieptănau, iar copiii începuseră să se joace, să alerge și să se zbeugue.

De sub cușmele opace, lumina lămpilor țîșni galbenă și afară se făcu deodată mai întuneric și mai frig. Agheev își mișcă ochii alene uitîndu-se în jur. Treierile erau barate de saci cu cartofi, coșuri, putini cu castraveți, baloturi. Și pasagerii erau

toți din partea locului și se îndreptau spre o oarecare Malaia Guba. Și discuțiile aveau de asemenea un caracter local: despre vite, despre noile hotărîri, despre soacra, pescuit, arteluri forestiere și vreme.

«Ce să-i faci! Își spuse Agheev în gînd. — Doar o zi și, pe urmă, insula, o casă, liniștea, singurătatea... Trece și asta!»

Bufetul se deschise în sfîrșit și îndată se apropie de Agheev, croindu-i drum prin mulțime, Vika. Ea îl privi cu tristețe, și surse.

— Ai chef de băut, sărmanul de tine? Întrebă ea. Hai, du-te și bea!

Agheev se duse și aduse un sfert de vodcă, pline și castraveți. Vika se cocoțase la rîndul ei pe lada și îl împîlni cu o căutătură atentă și neliniștită. Agheev se așeză alături, scoase dopul, bău și mușcă dintr-un castravete, simțind cum îl mîngie pe suflet, și se uită la Vika cu o oarecare însuflețire.

— Mănăie! mormăli el și Vika începu să îmbuce câte ceva.

— Țămurește-mă! mormăli el și Vika începu să îl rugă ea după ce așteptă puțin.

Agheev mai sorbi o înghîtitură și căzu pe gînduri. Pe urmă, își aprinse o țigară și se uită la pantofii de antilopă ai Vikai, care atîrna.

— Nimic altceva decît că e trist, băbuțo, spuse el încet. — Decît că, pe seame, sînt natalent și stupid. Pictze, pictze și toți spun: nu asta, nu aia... De ce aia? Lipsă de maturitate în concepția despre lume. Drum sovăielnic! Străin poporului... De parcă poporul întreg ar sta la spatele lor dînd din cap aprobativ.

— Prostuțule, spuse Vika cu gingăsie și, izbucnind pe neașteptate în rîs, își puse capul pe umărul lui. Părul ei răspîndea o miresmă nedeslușită și amară. Agheev își frecă barba de părul ei și închise ochii.

Deodată îi deveni apropiată și dragă. Își aminti cum a sărutat-o înțîia oară la Moscova, pe un coridor în casa unui prieten pictor. Era atunci puțin băut și vesel, ea era liniștită și într-un fel umilită și amîndoi au discutat îndelung în bucătărie, mai bine zis el i-a vorbit spunîndu-i că el e un geniu și ceilalți niște cretini, și pe urmă pornind-o spre camera în care se aflau mușafirii, a sărutat-o pe coridor, declarîndu-i că e îndrăgostit nebun de ea.

Ea nu l-a crezut, dar a oftat, s-a înroșit, ochii i s-au întunecat, buzele i s-au înăprît, a început să discute și să ridă cu fetele, care erau acolo, fără să se mai uite la el. La rîndul lui, el a intrat în grupul bătelor, a început să se uite la schite, să discute despre ele și amîndoi se aflau în camere diferite.

Vika vorbea, hohotea cu prietenile, cu cite cineva care intra și ieșea, simțind tot timpul că e fericită pentru că, în caleala care intra în viața lui, care de asemenea discuta cu alții. Pe urmă, ea a recunoscut asta în fața lui.

Da, e plăcut să-ți amintești apoi, pe neașteptate, așa seară nu mult îndepărtată, dar în același timp pierită pentru totdeauna. Asta însemna că ei au o poveste. Nu se iubesc încă unul pe celălalt cu-adevărat, nu sînt prin nimic legați, încă se mai întîlnesc cu cei care au existat în viața lor înainte, nu au cunoscut încă noștile, nu se știu unul pe celălalt și, totuși, au un trecut comun. Și asta-i foarte bine.

Serios! spuse Agheev. — Iar aici m-am tot gîndit la viața mea. Știi, tare rău m-am simțit fără tine aici, ploaia, ploaia într-una, n-ai unde să te duci, stai în odaie sau la restaurant, beat, și te tot gîndești... Am obosit. Cînd eram student, credeam c-o să întorc lumea pe dos, c-o să-i omor pe toți cu tablourile mele, c-o să călătoresc și-o să locuiesc printre stînci, ca un fel de Rockwell Kent. Dar cum am ajuns la diplomă, am și dat de bucluc: ba că-i așa, ba că-i pe dincolo, cum o întorceam, tot un meșprăvit, mă socoteau. S-au năpustit javrele să-mi dea lecții și nu-i chip să mai scap de ei. Cu cît ajungi mai departe, cu atît e mai rău. Ești și abstractonist, și neorealism, și formalist, și, pe deasupra, și bîntuit de fel de fel de sovăieli... Lasă, c-o să vedem noi!

Se îndepărtă puțin de Vika și mai sorbi o înghițitură. Capul nu-l mai dădea, avea poftă să vorbească, să mediteze și să stea așa îndelung, pentru că alături ședea Vika și asculta. Agheev se uită la fața ei dintr-o parte — era înfuleșită și serioasă, iar ochii — negri și prelungi sub pogeul genelor. Agheev îi privi cu atenție — da, totuși, erau negri și buzele aspre și lui Agheev îi zăcni inima. Iar Vika se cocotea acum cu picioare cu tot pe ladă, își deschease paltonul și cu bărbia proptită în genunchi, se uită de jos în sus la obrazul lui Agheev.

— Ai o față rea, spuse ea și-i atinse bărbia. Nebărbierit, cu obrazul negru...
— Sînt un prăpădit, rise el și îndreptă privirile spre lac. — Mă tot gîndesc la Van Gogh și la mine... Oare, și eu trebuie să părăsesc lumea asta ca să-mi începă să se vorbească serios despre mine? E cu putință ca desenul meu, culoarea mea, oamenilor mei să fie mai rădăcinate în conștiința ta? Mi-e lehamite

— Conștiința ta! — Nu te recunoști, spuse Vika repede, parcă în treacăt.
— Și?
— Nimic... Știu asta. Pentru că a te recunoaște, înseamnă a recunoaște că ei înșiși toată viața au făcut altceva.

— Așa! Agheev tăcu și începu să fumeze. Fumă îndelung, privind sub picioare și frecîndu-și obrazul palid. Sub degete, barba îi scîrția. — Trei ani! I făcu el. — Fac ilustrații ca să chîtig bani. Acum trei ani, de-abia am terminat institutul, și toți nețreb-nici măi invidiau — ah, gloria, ah, ești cunoscut în Europa... Idiotii! Ce să invidieze? Că la fiecare tablou... că pînă acum nu am un atelier al meu? Înfațiseze primăvara — ti se spune: Asta nu-i primăvara! Primăvara, vezi doamne, e realitate biologică. Ce zici? La expoziții-n-aujungi, comisiile te mîncă și dacă te strecuri totuși cu ceva neesențial — asta-i și mai rău. Critici! Tișa despre contemporaneitate, dar înțeleg contemporaneitatea într-un fel înțim. Și cum mai mint, cîtă demagogie în spatele unor vorbe adevărate!

— Și nu s-a spus nici un cuvînt adevărat despre tine? Întrebă gînditoare Vika, rupînd o așchie dintr-un mesteacăn și începînd s-o roadă.

— Tu l' Agheev pâlî. — Studentuță! Tu te afli încă în afară, nu te-ai ciocnit de ei, cărtășoare, materialism dialectic, practică... Iar ei cînd spun «om», o spun neapărat cu literă mare. Priviri lor clare și în înfațisează neapărat omul întreg — țara, mileniul, cosmosul! I la un singur om ei nu se gîndesc, le trebuie milioane. Se ascund în dosul milioaneilor, iar noi, cei ce facem cîte ceva, sîntem pentru ei niște bulevardişti... Papitoi spirituali, — iată ce sîntem noi. Ero-oica! I spuse în silă Agheev și izbucni în ris. — Mă-ase! Iată masele! I Și Agheev arătă cu o mișcare a capului spre pasageri. — Iar eu îi iubesc și mi-e silă să-i împroc cu scuipături entuziaste. I iubesc pînă în măduva oaselor — mîinile lor, ochii lor, pricepi? Pentru că ei sîntin pămîntul. În asta stă totul. Dacă fiecare e bun, atunci și societatea va fi bună, țî-o spun eu! Mă gîndesc la asta zi și noapte, mă sînt rău, comenzi n-am, bani n-am, să-i la dracul, nu e important, dar totuși eu am dreptate și binevoiască să nu-mi mai dea lecții. Pe mine mă învață viața, iar în ce privește optimismul și încrederea în viitor și, iată, chiar în aceste mase — între mine și critici e o distanță ca de la cer la pămînt.

Agheev scoase un sunet, nările i se umflară, ochii începură să i se tulbure.
— Nu trebuie să bei... spuse înțet Vika, privindu-l cu milă de jos în sus.
— Așteaptă, o rugă înăbușit Agheev. — Nu cumva am astmă? Nu izbucnesc în nici un chip să răsuflu pînă la capăt.

Își aprinsese din nou țigărețul stins, dar, după ce trase în piept un fum, tuși, zvîrlî mucul și punînd jos un picior, îl strivi. Se uită la Vika înruntat.

— Gata, mă duc să mă culc! I Pleoapele i se lăsară în jos dușmănos. Agheev sări jos de pe ladă și se duse în cabină.

În timp ce stătuseră de vorbă, pe vapor se dăduse drumul la căldură și în cabină era cald, iar geamul se aburise. Agheev se așeză la fereastră, sterse sticla cu mîncă și pleoapa stîngă începu să i se zbată. Salvarea lui sta acum în Vika și el știa asta. Dar era ceva în ea care-l scotea din sărite. A venit... Proaspătă, frumoasă, îndrăgostită — ah, drace! Pentru ce, pentru ce să dovedești negreșit ceva? Și cui? Ei! Iar ei, pe semne că i se tălăseră picioarele, îi sărise inima din piept cînd a venit — se gîndea la prima noapte, la el, ar fi vrut să se lipească de trupul lui, un diavol bețiv. Ai-ai-ai! Și s-ar fi întîmplat așa, s-ar fi întîmplat, dacă din prima clipă ar fi fost de acord cu el și ar fi spus: — «Da! Ai dreptate! I» și-ar fi ieșit din mîini, ar fi dus-o acolo unde sînt fiordurile, într-o colibă, ar fi așezat-o nemişcată lîngă fereastră, iar el în fața pînzei. O față mică, ochi migdalți, păr decolorat, bărbia sprijinită în pumni... Poate că ar fi fost tot ce ar fi picat mai bun în viață! I Ai-ai-ai!

Începu să se dezbrace și era gata să plîngă de mila lui și din pricina singurătății. «Eh, nu-i nimic! I» spuse în gînd. Nu face nimic! Nu-l pentru prima oară! I» Și chiar se cutremură din cap pînă în picioare cînd își aduse aminte ce i-a spus. Trebuie să-ți ții gura, să faci ce ai de făcut!

După ce sfîrși cu dezbrăcătul, se întinse pe pîrciul de sus, se întoarse cu fața la perete și își tot răsuci capul pe fața de pernă lucioasă, străduindu-se să găsească o poziție mai comodă, dar nu izbuti în nici un chip.

Vaporul se apropie de insulă spre seară. Departe, crepusculul ardea cu o flăcără blîndă, înăbușită, începea să se întunece, vasul trecea printre nenumerate insule. Se și zărea silueta întinsecată a bisericii și tot timpul cît vaporul s-a apropiat de insulă, biserica se muta pe linia orizontului cînd la dreapta, cînd la stînga, și, la un moment dat, a părut chiar ca a rămas în urmă.

Vika făcea o mutră înăpășnată și jignită. Agheev fluiera, uitîndu-se cu neapăsare în jurul lui la insulele plate, la sare, dar cerceînd cu oarecare interes bărcile mamestoase aducînd cu corăbiile varegilor.

Cînd s-au apropiat cu totul de insulă, s-au văzut: moara de vînt, o preza frumoasă izbă străveche și hambarele — totul pustiu, nemişcat, amintind de un muzeu. Agheev izbucni în ris.

— Tocmai ce-mi trebuie mie, mormăi el și se uită la Vika cu o veselie răutăcioasă.

— Tăcîm, ca să zicem așa, în prima linie a sepeptului, nu-i așa?

Vika nu răspunde nimic. Obrazul, acum, îl era tras și părea că venise aici de capul ei, că toate astea erau de mult hotărîte și că așa trebuiau să fie.

Nimeni nu coborî pe această insulă în afara de ei doi. Și nu era nimeni pe debarcarul descoperit din lemn decît o paznică cu o înelănar aprins, deși era încă lumînă.

— Iată-ne! Acum sîntem amîndoi ca Adam și Eva, rise din nou Agheev, pînă pe podeaua udă de scînduri.

Și din nou Vika nu răspunde nimic.

Pe mal, se ivi o femeie în pufocă și cisme, care le suridea de departe.

— Numai doi? Ie strigă ea veselă și alergă să le ia în întîmpinare, mutîndu-și privirea de la Agheev la Vika. Și cînd se apropie, luă vîlă Vikă și începu să vorbească de parcă i-ar fi așteptat de mult.

— Slavă domnului! I spuse ea iute și mîngietor, urcîndu-se pe tîrm. — Și eu care mă gîndeam că nu mai vine nimeni aîntă, că totul s-a sfîrșit. Mă pregăteam de iernat. Și cînd colo, iată-vă! I Să mergem la hotelul nostru.

— La hotel? Întrebă Agheev cu glasul său neplăcut.

Gazda începu să rîdă.

— Toți se minunează de asta, dar eu, iaca doi ani de cînd locuiesc aici. Om am avut, dar a răposat și amu sînt singur. Hotel! Pentru excursioniști, pictori. Vin o droaie vară, își vîd de-ale lor, desenează.

Agheev își aminti de trîstețe pe care i-o pricinuiau odăile de hotel, oftă și se încrunță. Vroia să locuiască într-o izbă, într-o căsuță oarecare, unde să miroasă a vacă, a fîn și a prîsă.

Dar hotelul se dovedi plăcut. Bucătăria avea o sobă și erau trei camere — toate goale și încă una, ciudată: în mijloc coloane sculptate în stil rus vechi, susținînd tavanul și pe trei laturi ferestre mari, moderne, pe toate pereții pînă în podea — ca un hol de sticlă. În toate camerele se aflau paturi goale cu plase fără saltele și măsute de noapte zgrunțuroase, tot goale. Agheev și Vika se instală în camera cu sobă, cu fereastra spre sud. Pe pereți ațarnau acarele înramate. Agheev le privi și lăsa buza în jos. Acarele erau scolarești, conștiincioase, reprezentînd toate biserica sau moara.

Gazda începu să care în camera cerceafuri, perini, fețe de pernă, care răspîndeau un miros plăcut de rufe curate.

— Aici o să locuiți și spuse ea cu satisfacție. — O să vă simțiți bine. Pentru mult timp ați venit? Să nu vi se urască. Vara e frumos, pictorii sînt veseli, dar acum socot că sînt singuri în toată insula.

— Și cum se procură pe aici alimentele? Într-o Vika.

— N-o să vă prăpădiți! I strigă veselă gazda de undeva din coridor. — La celălalt capăt al insulei se află un sat, acolo au lapte și tot... și mai e și un magazin pe Insula-Pog 1, te duci într-acolo cu barca. De unde sînteți, din Leningrad?

— Nu, din Moscova, spuse Vika.

— Bine și așa, dar la noi toți care vin sînt leningradeni. Lemne am berechet, butuci, surcele, astă vară au reparat biserica, așa că a rămas mult material. Chela de la biserică stă tot la mine, cînd o să doriți, să-mi spuneți și vă descui.

Gazda plecă și Vika se prăbuși în pat cu fericită oboseală.

— Nu, nu mai pot! spuse ea. — E genial! Dragul meu Adam, este de-a dreptul genial! Îți plac cartofii prăjiți?

Agheev scînci, făcu o strîmbătură și ieși afară. Dădu agale ocol cimitirului care împrejmua biserica. Se întorcea de-a binelea și înăuntru Agheev veni dinspre partea de răsărit, biserica se înălța — splendidă siluetă — desupra lui, scîlpind în răstimpuri între bubii cupolelor și arcadele clopotniței. Cu glas monotone, uniform, două păsări cîntau în locuri diferite. Mirosea putredă a iarbă și a frig de toamnă.

«Lata și sfîrșitul lumii!» se gîndi Agheev, trezindu-se lângă biserică, pe malul lacului. Pe urmă coborî pe chei, se așeză pe un butuc și începu să privească spre apus. La vreo două sute de metri depărtare, se afla încă o insulă — scundă, acoperită cu buchete de sălcii și cu desăvîrșite pustie, la îndrăgăl ei, încă o insulă și acolo, pare-se, era un sat: prin tușuri își croia drum o lumină depărtată și întîmplătoare. După cîteva clipe, din direcția aceea izbucni zgomotul înalt, intens al unui motor, care stăruia îndelung și se frînge brusc, după ce pocăni de cîteva ori.

Agheev se simțea singur, dar ședea mai departe acolo: ședea și fuma, deprinzîndu-se cu liniște, cu miresmă pură de prospețime și apă a toamnei, meditănd asupra lui, asupra tablourilor sale, asupra faptului că este un Mesia, un mare pictor și că stă izolat dracu' stie unde, în vreme ce fel de fel de critici locuiesc la Moscova, pe strada Gorki, stau acum cu fețe prin restaurante, beau cînie, înfulecă pui la Kiev, și ștergîndu-și boturile ursuroase, pronunță fel de fel de vorbe frumoase și înalte, și totul e la ei mincinos, pentru că el nu se gîndesc la lucruri înalte, ci la cum să se culce cu aceste fetișcane, la dimineața, acești critici, dregîndu-și mămureala cu cafea și picături pentru cardiaci, scriu despre el articole și din nou mint, pentru că nimeni nu crede în ceea ce scrie, ci se gîndesc doar cît va lua pentru asta și nici unul dintre ei n-a stat niciodată așa cum stă el acum, singur, pe o grîndă jilavă și n-a

privit o insulă neagră și pustie, pregătindu-se să săvîrșească o mare operă de artă.

Din pricina acestor gînduri, pe Agheev îl năpădi o senzație de amărăciune, totuși plăcută; era în ele o anume dulceață mușcătoare și lui îi plăcea să se gîndească astfel și o făcea adesea.

Deodată se apucă să fredoneze în gînd romanța bătrînei contese din «Dama de pică», de care își aminti, nici el nu știa de ce. Și această muzică moartă, așa cum o auzise odată, adînc, cu orchestra întreaga, cu timbrul sumbru al clarinetelor și fagotelor și cu pauze chinuătoare — această muzică începu să-l înspăimînte pentru că ea însemna moartea.

Și simți atunci o nevoie ascuțită pînă la durere, ca de aer, să asculte miresmă de ceai — dar nu pregătî, nu în pahare, ci miresmă ceaiului uscat. În aceeași clipă, își aduse aminte, se întoarse din copilărie și cutia de sticlă mată cu mișcător peisaj dimprejur, cînd vîsa să locuiască într-o căsuță cu acoperiș roșu, și cum maică-sa o deschidea și turna într-însa ceaiul foșitor, cum mirosea atunci și cum cutia străvezie de opal se umplea de întineric.

Și tot atunci își aduse aminte și de maică-sa, de dragostea ei pentru el, de toată viața ei strămutată parcă în el, pentru el. Și de el însuși — atît de lute, de mobil, ca asemenea izbucniri de nemotivată bucurie și însuflețire, că nici măcar nu-ți venea să crezi acum că a putut fi odată astfel.

Și cu întîrziată durere, se gîndi cît de des a fost grosolan cu maică-sa, neatenț, nesimțitor, cît de des n-a vrut să asculte istorisirile ei despre copilărie, despre vremuri de mult pierite, dispărute, cînd încă era cu puțină să le asculte. Cît de des, în egoismul său copilăresc, n-a putut să înțeleagă și să prețuiască acea iubire adevărată, pe care de atunci n-a mai simțit-o din partea nimănui, niciodată în viață.

Și amintindu-și de toate astea, suferul lui fu străbătut de îndoială și el se gîndi că, poate, au dreptate toți criticii săi și că e drept cel care n-are dreptate și că nu face deloc ceea ce trebuie. Se gîndi că, într-adevăr, în toată viața n-a izbutit să pună mina pe nici o idee de seamă, pe idee în sensul cel mai înalt. Că prea de multe ori a fost nepăsător, indolent, trușă — în încrederea pe care o avea în talentul său — față de orice nu reprezenta viața și darul lui. Și asta, pe asemenea vremuri!

Cu neputincioasă înșurăneră își aminti de toate certurile sale încă din timpul studenției — cu pictori, cu critici de artă, cu toți cei care nu-l acceptau tablourile, desenele, culorile. Se gîndea acum că de aceea nu-l poate convinge, zdrobi, dovîndu-și mesianismul, fiindcă nu-l însuflețise de o idee. Și ce proroc a existat vreo dată fără idee?

Așa a stat îndelung și a auzit cînd Vika a ieșit din casă, a mers puțin spre mal pe podețele de lemn, a stat pe loc uitîndu-se în jur și chemîndu-l înțetior... El n-a răspuns și nu s-a mișcat. Și totuși, începu-se o iubescă, inimă îi bătea mai tare cînd se gîndea la ea. El și ea, ca Adam și Eva, pe insula pustie și neagră, singuri cu stelele și cu apa — și ei doar nu venise ca să se ale în treabă... Cît de tristă trebuie să fi fost ea în camera de hotel cînd el s-a îmbătat și a plecat, a părăsit-o!

Înstrăinarea amară, îndepărtarea de lume coborîseră asupra lui și el nu mai voia să ste de nimic și de nimeni. Își aduse aminte că sălbăticiunile se ascund cînd sînt bolnave, se înfundă într-o văgăună de neatin și acolo, ori se leacuesc cu vreo iarbă tainică, ori mor. Îi păru rău că era toamnă și frig, că poartă cîmă și pulover și se gîndi ce bine ar fi să găsească un colțior pe insula asta sau pe cealaltă unde să fie stînci, și nisip, și o apă limpede, unde să zacă zile întregi la soare, și să nu se gîndească la nimic. Și să meargă desculț, și să prindă pește. Și să privească apusurile. Simțea că este ostenit peste măsură — oboisit de sine, de gînduri, de îndoilele care-i sfîșie sufletul, de beție și că e bolnav cu desăvîrșire.

¹ Prescurtare de la „pogost” — cimitir.

«În sud ar fi trebuit să mă duc, la mare...» își spuse cu tristețe și se sculă. Coborînd de pe chei, întorcînd spatele lacului, zări iar silueta masivă a bisericii de lemn și micul hotel aciuat pe lângă ea. Ferestrele hotelului erau plăcut luminate, în timp ce biserica întuneată și zăvoită îl era străină. Dar exista ceva imperios în această biserică, ce te stîrnea să te gîndești la un popor genial, la istorie — și pe lângă asta, la liniște și solitudine.

— Seg-Pogost, își aminti Agheev numele inului și al bisericii. — Seg-Pogost! Urcă spre casă, intră în cerdac și mai zăbovi cîva timp, uitîndu-se împrejur, străduindu-se să ghicească în întineric ceea ce, veacuri de-a rîndul, și-a trăit fără el viața — viața adevărată a pămîntului, a apei și a cîmilor. Dar nu putea distinge nimic în afară de scîlpirea picoloasă a apei din jur, în afara de rare petice de cer strălucind cosmic prin luminisurile norilor. Atunci, a intrat în casă.

Odaia era luminată de o lampă cu cherosină. Soba duodia, trosnea, miroase a cartofi prăjiți. O Vikă îmbujorată gospodărea, încăperea căpătose o înfățișare plăcută, intimă și în toate — în bluzele, rochiile afîrate, și zvirlite pe pat, în mînușile negre de pe mîșua de noapte, în pudriera cu fermoar — în toate se simțea prezența unei femei tinere și camera miroase a parfum.

— Unde ai fost? Întrebă Vikă tărăgănat și ridică o sprinceană. — Te-am căutat. Agheev tăcu și se duse în bucătărie să se spele. În bucătărie își cercetă cîva timp în oglindă barba, căzu pe gînduri, dar nu se bărbierii, ci se spală numai, făcînd să zăngăne, satisfăcut, ligheanul, se șterse cu prosopul cald și pufos, se întoarse în cameră, se așeză pe pat, își spuse picioarele încălțate în cisme pe marginea lui, se întinse și își aprinse o țigară.

— Vino să mîncăm, spuse Vikă.

Au mîncat în tăcere. Se vedea că Vikă îi place teribil aici și doar un singur lucru e neplăcut — Agheev. Pe sobă clotocea, suierînd, ceainicul.

— Pentru cît te-ai învîltit? o întrebă pe neașteptate Agheev.

— Pentru zece zile, spuse Vikă și oftă. — De ce?

— Așa...

«Au și trecut trei zile» — își spuse Agheev.

Și din nou tăcuseră amîndoi o bună bucată de timp. După ce și-au bătut cealul, se pregătiră de culcare. Vikă se înroșise cîmplit și se uită cu dispreț la Agheev. El își întoarse privirile și se înclină. Pe urmă, se sculă în picioare, își aprinse o altă țigară și se apropiase de fereastră. Și el se înroșise și era bucuros că Vikă nu l-a vedea. Îndărătul lui ceva foșnea, lunea și, în cele din urmă, Vikă nu se mai stăpîni și-i ceru cu glas rugător:

— Stinge lumina!

Fără să se uite la ea, Agheev suflă în lampă, se desbracă repede, se culcă în patul său și se întoarse cu fața la perete. «Încearcă să vii!» spuse el. Dar Vikă n-a venit, se culcase și încremenise așa, nici măcar răsuflarea nu i se auzea.

Trecură vreo douăzeci de minute și nici unul din ei nu admise și amîndoi știau asta. În odaia era întineric, prin fereastră se vedea cerul negru. Vîntul începu să șuie prin perete, Deodată, perdeaua de la geam se lumină pentru o clipă. Agheev s-ar fi gîndit că cineva din afară plîmba pe peretele casei și pe perdeaua razei unui felinar, dar peste încă trei-patru secunde, se auzi un tunet înăbușit.

— Furtună! spuse înțet Vikă, ridicîndu-se în capul oaselor și se uită pe fereastră întuneată. — Furtună de toamnă!

Din nou un fulger urmat de tunet, pe urmă vîntul se domoli și îndată se porni o ploaie torențială și burleană începînd să șuie.

— Ploaia, spuse Vikă. — Îmi place ploaia. Îmi place să mă gîndesc cînd plouă.

— Nu poți să taci? Agheev își aprinse o nouă țigară și începu să clipească: îi ardeau ochii.

— Știi ce? Eu plec, spuse Vikă și Agheev simți cît de mult îl urăște. — Plec chiar cu primul vapor. Ești pur și simplu un egoist. M-am tot gîndit în aceste două zile cine ești tu în fond? Cine? Și ce se întîmplă cu tine. Dar acum știu — ești un egoist. Vorbești despre popor, despre artă, dar te gîndești la tine — la nimeni, la nimeni, la tine... N-ai nevoie de nimeni. Ți-e scribă! De ce m-ai chemat, de ce? Acum știu: să-ți țin isonul, să te alint, da? Nu, scumpule, caută-ți o altă proastă. Mie-e și rușine acum cînd mă gîndesc cum am fugit la dîcanat, cum am mințit: tata e bolnav...

Vikă răsuflă cu zgomot.

— Taci, proasto! Îi spuse Agheev cu tristețe, înțelegînd că totul s-a terminat. — Și du-te afară, pleacă, șterge-o de aici!

Agheev se ridică, se așeză la fereastră și-și sprijini coatele de mîșua de noapte. Ploaia încă, sub geam era ceva mare, înteneacă, care tremura și Agheev se uita îndelung întrebîndu-se ce-o fi pînă cînd înțeleg că era o băltoacă. Îi venea să plîngă, să clipească, să-și ștergă lacrimile că în copilărie cu minea, dar de mult nu mai putea plînge.

Vikă se culcase cu fața acusă în pernă, plîngea cu suflături și suspină, iar Agheev ședea fără să se miște, amorțit, desăcînd și fărîmițînd în scrumieră mucuri și bete de chibrituri. La început, totul i s-a părut dezgustător și l-a lăsat nepăsător. Începu chiar să se simtă fîrnt din pricina tremurului și a tristeții. Acum, asta trecuse, el parcă se ridicase pe niște înălțimi, rupîndu-se de tot ce este mîrunt, și începu să-i fie milă de toți: se liniști dar se și întrîstă pentru că simțea cît sînt de legați de pămînt oamenii. Și totuși, în străfundurile sufletului său, totul clotocea, era fierbinte și dureros și el nu putea să tacă, nu putea să zîmbească disprețuitor sau să se exchiveze cu neplăcutul său «Eh!» — trebuia să spună ceva.

Dar el nu spuse nimic, pîru că se gîndește, cu toate că, în fond, nu se gîndea la nimic și rămase pur și simplu în mijlocul liniștii, privind pe geam la băltoacă neagră care fremătă. Cînta și suna ceva în el ca atunci cînd ești bolnav și ai temperatură, vedea în fața lui un șir nesfîrșit de vizitatori, care pășeau în tăcere prin săli și pe fețele cărora stătea zugrăvită o tristețe enigmatică și inezesabilă. Mai stăruia cu privirea lăuntrică asupra acestei tristeți și își spuse: pentru ce tristețe? Poate că nu e chiar așa, dar îndată se desprinsese și începu să mediteze la ceva înalt, cel mai înalt, foarte înalt cum i se părea lui. Se gîndea că, în orice caz, va săvîrși ce trebuie să săvîrșască. Și că nimeni n-o să-l oprească. Și că pe urmă, aceasta o să i se pună la socoteală.

Se ridică în picioare, fără să se îmbrace, cu vinele de la tîmplă umflate și leși în cerdac. Stătea în cerdac și scuipa pentru că gura îi era, fără pricină, plină de o salivă dulce care se tot aduna sub limbă și el scuipa, iar în gît simțea un nod care-l zgumura.

— Totul s-a isprăvit! murmură el înțet. — Fir-ar să fie! Totul s-a isprăvit!... Toată ziua urmasotă, Agheev și-o petrecu prăvălit în pat, cu fața la perete. Adormea, se trezea, auzea cum Vikă umbla prin odaie și în jurul casei. Îi chemă pentru micul dejun, îi chemă să prînzească, dar el zicea scrișnind din dinți cu dușmănie și fără să deschidă ochii, ca să cadă din nou într-un fel de abrutizare somnolentă.

Către seară însă simți că-i este cu neputință să mai stea în pat, Începu să-i doară capul și se sculă. Vikă nu era acolo și Agheev se duse la gazdă.

— Mătușe, dă-mi te rog cheia de la barcă, îi spuse el. — Trebuie să mă duc la magazin după țigări...

Gazda îi dădu cheia, îi arătă de unde să ia vislele și încotro s-o apuce.

Pe Agheev îl bătea vîntul în față, vislele erau grele, greu de mînuit, grea era și barca atît de înroasă ca înfățișare și Agheev reuși să-și facă bătauri în palma pînă să ajungă la insula cealaltă.

Cumpără țigări, o sticlă de vodcă, ceva hrană rece și se îndreaptă din nou spre debarcadere. Străbătuse aproape toată paștea udă când îl ajunse din urmă un pescar cu picioarele strimbe, scund, cu o căciula de iarnă și cu obrazul roșu.

— Noroc, frăioare, spuse pescarul ajungând în dreptul lui și uitându-se la Agheev. — Pictor, da? Din Seg-Pogost?

Pescarul ducea grijului cu amîndouă minile pungi făcute din ziaze, iar din fiecare buzunar al pieptarului îl ieșea cîte o sticlă de vodcă.

— Astăzi petrecem! După baie — îl comunică el fericit, ca unui vechi cunoscut. — Bem cîte unul pentru drum?

Pescarul se duse crăcănît pînă la barca sa cu un înveliș verde-aprins peste motorul suspendat, puse acolo pungile, scoase sticlele care se dovediră a fi patru — două erau în buzunarele pantalonilor — așeză trei din ele cu grijă la prova pe o foaie de cart, una o destupă pe loc, gîsi, după ce scotoci puțin, un borcănîl, îl clăti peste bord, și-i turnă lui Agheev. Agheev îl dădu peste dinți și începu să mănînce dintr-o piroșcă. Pescarul își turnă și lui și ieși pe podet.

— Să facem cunoștință, spuse el vesel. — De mult pe la noi?

— Ieri am sosit, spuse Agheev uitîndu-se încîntat la pescar.

— Să pictezî biserica? Întrebă pescarul și-i făcu cu ochiul.

— Ce s-o nimeri.

— Vîno o dată pe la noi la brigadă, îl pofti pescarul, îmbăîntîndu-se cu repeziune. — Muieră ei? Că la noi muieri... — pescarul își desfăcu brațele — cîte vrei. Întelege? Să le desenezi și să le tot desenezi pe toate, înțelege?

Se duse din nou la barcă, luă sticla negoliță și-i turnă din nou lui Agheev.

— Bem?

— Am și eu una, spuse Agheev și, la rîndul său scoase sticla.

— Pe-a ta o s-o bem cînd vii, spuse pescarul. — Nu-i departe pînă la noi, n-ai decît să spui o vorbă și venim după tine cu motorul, că nouă ni-s dragi pictorii, băieți de treabă! A locuit la noi un profesor din Leningrad, zicea că în viață, zice, nu-s asemenea oameni ca la voi! Pescarul rîse cu hohote. — O să te hrănim cu ciorbă pescărească. Cu pește de-al nostru, o să vezi. E vesel pe la noi, fetele cînd se pornesc pe ris, o țin așa turuiata totă noaptea. De minune petrecem!

— Și pe unde pescuți? Întrebă Agheev zîmbind.

— Pescuim la insula Kijma, da! tu să nu te sperii că venim noi să te luăm. Și dacă oi vrea să vii singur, să întrebî de brigada lui Ștepanov că pe mine așa mă cheamă, Ștepanov, înțelege? Cum ieși din băta, o ții la stînga pe lîngă iar și-o să vezi insula, te duci spre ea și-o iei la dreapta. Acolo or-să te îndrume.

— Vin negreșit, spuse cu bucurie Agheev.

— Iaca, îl la-n spune: mă respecti tu pe mine! Așa ca om? Da? Și acum, vales! Gata! Ne-am înțeles? Da. Te las cu bine, eu o șterg, mă-asteapță băieții...

Se duse la barca lui, o deslegă, îi dădu un brînci și porni motorul. Motorul începu să zbrîncească subțirel, pescarul se repezi la provă, dar aceasta se tot ridică; cu o parîmă legată de timonă, pescarul îndreptă barca spre adînc și zbură lăstînd în urmă pe apă o dîră de spumă albă.

Rîzînd, Agheev se așeză în barca lui și porni înapoi. Acum, stătea cu fața spre apus, și, fără să vrea, se opri, se odihni și se uită la culorile apei și ale cerului. La jumătatea drumului spre Seg-Pogost se află o mică insulă și cînd Agheev o ocoli, vîntul stătuse și apa luase înfașșarea grea a auriului încremenit.

În liniștea deplină, în acalmia totală, Agheev lăsa vîștele și se uită spre biserică. Spre răsărit se înalta aproape ca un zid negru un nor de ploaie, iar spre apus, soarele își revărsa ultimele raze și totul era scăldat în lumina lui — insula, biserica, străvechea izbă, moara — și părea în comparație cu norii de un roșu lugubru. Departe la

orizont, în direcția din care venea norul, ploaia spînzura în zdrențe negre și un curcubeu uriaș scilpea acolo ca un doliu.

Agheev se așeză mai confortabil în barcă, mai trase o dușcă și mesteclînd, privea biserica. Soarele nu se mai vedea, norul înalta, aproape dea urcî acoperit de el, ploaia se apropia și atrîna acum peste Seg-Pogost. Barca abia se urnea dusă de curent.

În jurul lui Agheev înălță, totul mai era încă înîlnișit și nemîșcat și la apus cerul ardea înfîșurîndu-se în jurul soarelui ca un brîu lat de purpură înecîtoasă.

Agheev cerceta biserica și-și veni poftă să picteze. Se gîndi că, desigur, ea nu are trei sute de ani, ci incomensurabil mai mult, că este la fel de bătrînă ca pămîntul, ca pietrele. Și în același timp, nu-i mai ieșea din cap pescarul cel vesel pe care, de asemenea, Agheev vroia să-l picteze.

Cînd înșă se întoarse spre apus, soarele asfințise. Veni în sfîrșit ploaia. Agheev își trase gluga pe cap și apucă vîștele. Era o ploaie caldă, veselă cu picături mari și peștii se zbăteau din răspușeri sub vîștele lui Agheev.

Apropiindu-se cu toată viteză de debarcadere, Agheev o zări pe Vika. Stătea nemîșcată sub ploaie, cu o manta transparentă azvîrlită pe umeri și se uita cum Agheev accostea și închide barca cu lăcutul, cum la vîștele și tașca cu tîrguiei, cum vîră în buzunar sticla — începută.

« la te uită! » își spuse vesel Agheev, îndreptîndu-se în tăcere spre hotel.

Vika rămase pe chei. Nu se uită la Agheev, ci contempla lacul și amurgul acoperit de ploie.

Întrînd în odaia caldă, Agheev văzu că Vika își strînsese lucrurile și că valizase afla lîngă prag. « E-eh! » făcu Agheev și se întinse pe pat. Ploaia bătea în acoperiș. Agheev, care se simțea bine și nepăsător după băutură, închise ochii și ațipi. Se destepă iute, cînd încă nu se întunecase de-a binelea; ploaia încetase, cerul se curățise și strălucia înalt și rece.

Agheev căscă și se duse la gazdă. Ceru chela bisericii, intră prin porțița din zidul de lemn care înconjură cimitirul, trecu printre morminte vechi, deschise ușița dopotniței și începu să urce scara întunecoasă și îngustă, ce scîrțîia la fiecare pas.

Mirosea a găină de cioră și a lemn uscat, era întuneric, dar cu cît urca, cu atît se făcea mai lumină și aerul era mai curat. În sfîrșit, Agheev ajunse în încăperea dopotniței. Înima îi amorțise puțin și picioarele îi se înmănușaser din pricina senzației de înălțime.

La început a zărit cerul prin deschizături, cînd s-a strecurat prin ușa strîmă pe platformă, — cerul de sus cu norulei pufoși și rari, cu primele stele, mari, cu lumină în adînc, cu razele albastre ale unui soare de mult ascuns.

Cînd înșă privi în jos, văzu un cu totu-lu cîr, dar la fel de uriaș și de luminos ca și cel de sus. Întreaga așăa din jur era pînă la orizont, în toate direcțiile, scilpea de o lumină răsfrîntă, iar înselele de pe ea erau ca niște nori.

De cum se așeză pe balustradă, tîrînd cu o mînă stîlpul, Agheev, rămase așa încremenit pînă ce apărură în toată strălucirea ei perlată constelația Casiopei; și pe urmă, cînd a coborît, străbătute de mai multe ori poteca din jurul bisericii, uitîndu-se la aceste stele în fel și chip și oftînd.

Cînd sosi acasă, după dușule din nou, Vika pregătise cîna, dar era caldă și departe acum de el.

— Vine curînd vaporul? Întrebă Agheev. — Te-ai interesat?

— Se pare că pe la unsprezece, răspunse Vika după o scurtă tăcere.

Lui Agheev sufletul începu să-i tremure, s-o ia din loc, vroia să spună ceva, să întrebze, dar nu rosti o vorbă, scoase de sub pat caietul de schițe și începu să orînduiească pe marginea ferestrelor și pe pat cartonul, tuburile cu vopsele, flacoanele cu terebentină, se apucă să sorteze pensulele, să potrivască pervazele. Vika îl privea cu uimire.

S-au așezat să cineze în tăcere și, ca și întâia oară, se priveau în ochi unul pe celălalt. Agheev vedea buzele uscate ale Vikăi, obrazul ei, deodată atît de drag, inima i se zbăt看 iar el îl pricepu că a venit clipa să-și ia rămas bun.

— Scoase de sub pat vodca și-și turnă lui și Vikăi.

— Ce să-ți faci... spuse el răgușit și înecat de tuse... — Să bem pentru despărțire.

Vika nu bău, puse pănărelul pe masă, se lăsă pe spate, și așa răsturnată, se uită la Agheev pe sub pleoapele pe jumătate închise. Obrazul îi tremurase, pe gît i se zbăt看 o vîna, buzele-i frînătură și Agheev nici nu mai fu în stare să îndure asta. I se făcu cald. Se sculă, deschise fereastra, se uită afară și trase în piept aerul tare al nopții.

— Nu mai plouă, spuse el întorcîndu-se la masă și sorbind încă o înghițitură. —

— Ploaia s-a terminat.

— Mai nevoie de bani? întrebă Vika. — Am mai mult decît îmi trebuie. Am luat cu mine o sumă mare, mă gîndeam... — Vika își mușcă buzele și surise jalnic.

— Nu, n-am nevoie, spuse Agheev. Acum mă las de băutura.

— Și totuși, n-ai dreptate, spuse cu amărăciune Vika. — Ești pur și simplu bolnav. Lasă-te de băut și totul o să meargă bine.

— Așa? Agheev începu să ridă. — Și imediat, o expoziție personală, nu? Salut! I făcu el și dădu de dușcă paharul. — Și conjuncturiști ori să priceapă imediat că nu ei sînt pictori, da?

— Unde-ai fost astăseară? întrebă Vika după o tăcere.

— Acolo... spuse Agheev făcînd un semn nedeslușit cu mîna. — Sus. La Dum-nezeu.

— Te întorci curînd la Moscova? întrebă iar Vika, uitîndu-se la colorile, penelurile și pavezale răspîndite prin cameră.

Agheev se întinse, căscă, se culcă pe pat și își aprinse o țigară. Pieptul lui răsufla liber și degetele îi furnicau oricînd ori avea poftă de lucru.

— Nu prea, răspunse el, închipuindu-și pescarii pe care-i va cunoaște, picioarele lor, piepturile lor. Și ochii. Și felul în care muncesc, cum își înclășează dinții cînd scot năvoadele cu brate roșii. — Poate peste o lună. Sau mai tîrziu. O să pîctez aici pescari. Și apa. — Tăcu. — Și cerul. Asta-i, băbuțo!

Vika ieși să tragă cu urechea dacă nu se aude vaporul.

— Nu, e încă devreme, spuse ea întorcîndu-se și începu să se uite în oglindă. După ce se gîndi puțin, scoase din valiză un batîc, și-l puse pe cap și îl înodă sub bărbie. Pe urmă se așeză și-și strînse mîinile între genunchi. Stătea și tăcea, cu capul adînc aplecat, parcă ar fi fost într-o gară, parcă Agheev ar fi fost un necunoscut — gîndurile ei rătăceau undeva departe. Batîcul străvezii lăsa să se întrevadă părul cu aple aurii. Agheev sta culcat, se uită la ea cu coada ochiului plin de curiozitate și fuma nervos

— Nu, nu mai pot, spuse Vika și suspină. — Mă duc la debarcadere.

Se ridică în picioare, mai oltă odată, se uită cîteva clipe insistent, fără să clipească, la lămpă, pe urmă își îmbrăcă paltonul. Agheev își dădu jos picioarele de pe pat și se așeză în capul oaselor.

— Ce să-ți faci, spuse el. — Good by, băbuțo! Să te conduc?

Vika se duse la gazdă după buletin. Agheev bău grăbit restul, strănută, fata i se încreți și începu să se îmbrace, examinîndu-și mîinile care tremurau, ascultînd cum Vika discută cu gazda îndărătul peretelui. Erau, lui, geamantanul și ieși pe cerdac. Cerdacul, rampă, scîndurile debarcaderei erau încă ude din pricina ploii. Agheev aștepta să lăsă Vika și coborî treptele cerdacului. Vika, pocnînd din tocuri, mergea în urmă pe podeț.

Ajunșind pe chei, Agheev puse jos valiza. Vika se așeză îndată pe ea și se ghemui înghetată. Agheev, înfiorat de frig, își ridică gulerul. În liniștea nefrîscă, moartă, a nopții, se auzi deodată zgomotul înalt și viguros al unui avion. Se apropia, creștea, se

întărea dar, în același timp, glasul lui cobora tot mai jos, devenea tot mai catifelat tot mai înăbușit — de parcă cineva plimbîndu-și neconștient arcul pe stîrnu unui contrabas ar fi coborît treptat călușul, — plînă ce, însfîrșit, îndepărtîndu-se, se preschim-bă într-un foșnet venit parcă din adîncuri.

Din nou fură acoperiți de liniștea mută și Agheev, după ce tropăi puțin lîngă Vika ca să se încălzească, se îndepărtă și urcă pe mal. Stătu puțin pe loc, apoi făcu cîteva pași spre capătul de sud al insulei și privi în jur.

Deasupra capului ardeau stelele, dar pe apă — pretutindeni în insule, scîlceau lumini roșii și albe, clipele din geamanduri și în felinarele cu jaluzele.

Deodată, bolta fu străbătută parcă de un suspin, stelele tremurară, începură să clipească. Cerul se înnegri, pe urmă tremură iar și se înălță, năpădit de o lumină albastră, frînăturătoare. Agheev se întoarse cu fața spre miază-noapte și-nată zări sursa de lumină. Din spațiile bisericii, cîndăștut întunecîmii ei mute, desfăcîndu-se în raze, se unduia, stîngîndu-și și crescînd, o aură boreală ulei abstrăluie, ulei aurie. Și cînd ea începu să ardă, totul se lumina: apa, malul, pietrele, iarba jîlavă, iar biserica se iveau ca o siluetă neclîntită. Cînd se stîngea — totul se stîngea, devenea nedeslușit și piersea în întuneric împreună cu ea.

Pămîntul se învîrtea. Agheev simți deodată cu picioarele, cu inima cum se învîrtea, cum zbura împreună cu lacurile, cu orașele, cu oamenii, cu nădejdiile lor — se învîrtea, și zbura, împreună de strălucire, într-o înfinită înspălmîntătoare. Și pe acest pămînt, pe insulă, sub lumina mută a nopții, stătea el și ea pleca de lîngă el. Eva pleca de lîngă Adam și asta trebuia să se întîmple nu cîndva, ci acum. Și asta era ca o moarte fată de care poți să ai o atitudine ironică cînd este departe, dar la care ție e pe neputîință să te gîndești măcar cînd ții săi alături.

El nu putu să îndure aceasta, se duse repede la debarcadere, simțînd cum iarba udă îi înmoaie cizmele, nevăzînd nimic în întuneric, dar știînd că ele sînt acum negre și strălucesc.

Cînd Agheev sosi la dană, pe stîlp fusese aprins felinarul cu cherosină. Jos pe trepte ședea, cîscînd, paznica și din spațele unei moșii se ivi o nouă rază de lumină, la fel de tremurătoare, dar cu o nuanță mai caldă. Această rază înalta, se auzea plesăcut ritmic al apei și deodată, de sus, se rostogoli sonor șuierul vaporului, respins ca un ecou de celelalte insule.

— Ai văzut aurorea boreală? Este ea, nu? întrebă iute, cu jumătate de glas, Vika. Era tulburată și nu mai stătea pe geamantan, ci în picioare lîngă rampă.

— Am văzut-o, spuse Agheev și tuși.

Vaporul se ivi de după un cot al țărîmului și zgomotul lui se auzi mai tare. La provă, scînteia viu, steluța reflectorului. Lumina lui ajungea acum pînă la debarcadere. Scîndurile ude strălăceau. Vaporul își opri motoarele și se apropie de dană în virtutea inerției. Paznica, ferindu-și cu mîna ochii de lumina puternică, se lăsă ră în jos. Vaporul se lovi over cu baloanele de acostare de marginea cheiului. Marinarul, după ce lăsă pasarele, începu să examineze la lumina lămpii bilețul cuiva care cobora. În sfîrșit, îl lăsă să treacă și se întoarse spre Agheev și Vika.

— Ce faceți, vă urcați ori nu? întrebă el nesigur.

— Plecarea! spuse Agheev și o bătu neglijent pe Vika pe umăr. — Noroc!

Buzele Vikăi tremurau.

— Adio! spuse ea și, pocnind din tocuri, urcă scara spre punte.

Vaporul era aproape pustiu, luminat slab de lămpile de pe puntea interioară, iar ferestrele cabinelor erau întunecate. Cabinele erau ori nelocuite, ori toți dormeau. Între bord și chei, apa clipea și se înălța un abur transparent.

Fără să arunce o singură privire îndărăt, Vika dispăru de îndată, ascunzându-se în adânc. Răsunară grăbite un șuierat lung și trei scurte, paznica scoase ochiul de laț de pe stîlp, pasarella fu ridicată, ușile de la bord se trîntiră cu zgomot și această flintă caldă și dragă, singura care respira, care era vie în noaptea rece, începu să se îndepărteze, bătînd cu clipocit apa și ținînd tot timpul dreapta.

Paznica căscă din nou, mormăi ceva că prea devreme în anul ăsta s-au stîrnit vîntoasele și că asta înseamnă iarnă timpurie, ridică felinarul și o porni spre țarm, zvrîlînd în fața ei o pată luminoasă, mînjindu-se pe cizme cu lumină galbenă și purtînd la stînga o umbră mare și nesigură care, din pricina felinarului ce se clătina, sărea de pe chei și mai în apă.

După ce își aprinse o țigară și mai zăbovi puțin, plecă spre hotelul cald și Agheev. Aurora boreală mai pîlîia încă, dar slab, și nu mai avea decît o singură culoare — albul.

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

FĂGĂDUIALA

DÜRRENMATT

RECUIEM PENTRU ROMANUL
POLITIST

Dürrenmatt și legile romanului polițist

În privința romanului aproape că nu se poate vorbi de legi sau granițe; el prezintă acel fenomen literar de mare anvergură căruia îi sînt permise toate libertățile în căutarea noilor modalități ori teorii pe care să le illustreze. Romanul polițist deține însă un loc special, căutîndu-și mereu noi legi cărora să li se supună chiar cu rigiditate.

Romanul de obicei desăfoară o acțiune cu un alt punct de plecare decît «sfîrșitul», cum este regula pentru romanul polițist, care în mod obligatoriu începe cu o crimă; o acțiune terminată, ea urmînd să fie reconstituită, să se mergea pe urma motivelor ce au condus succesiv la deznădămint. Din această inversiune a timpului decurge situația specială a romanului polițist, care astfel nu mai e o narațiune ci o muncă de reconstruire, de deducție, un riguros calcul matematic, înscrindul și dea satisfacție. În primul rînd, inteligenței, descoperirea vinovatului devenind un exercițiu pur intelectual, un calcul necesar exact.

Această trăsătură specifică romanului polițist o găsim încă de la începuturile sale, ca în «Domnul Lecoq» de Gaboriau, o capodoperă a genului, încă din prima jumătate a secolului al nouăsprezecelea. În condiții noi de viață, vedem și eroii evoluind, cum îi găsim în romanul lui Balzac «O afacere tenebroasă» — detectivul înlocuind uniforma, forța și viteza poliției prin disimulare și inteligență. Autorul Comediei Umane a ținut să-l cunoască personal pe Vidocq, din puschări ajuns șef de poliție, ale cărui calități de intuiție, Balzac le prețuia. Vidocq își publică memoriile, avînd un imens succes de librărie, după care apar romanele lui Eugène Sue și Ponson du Terrail «Misterele Parisului», «Rocambole» sau cele ale lui Gaboriau, ele fiind primele romane polițiste bine conturate, prezentînd prima figură de detectiv precis caracterizată.

În aceste începuturi, calitatea majoră a eroiului este intuiția, înlocuită mai tîrziu de Conan Doyle prin spiritul de observație, perfecționat de succesorii săi, adică, eliberat de artificii unor cunoștințe mereu fără gres.

Cu înțetul, legile romanului polițist se fixează, mergînd chiar în a-și găsi o codificare elaborată de «Detection Club»-ul englez, al cărui membri au scris în colaborare — pe baza respectării regulilor — un roman «The floating Admiral» (florează din el redactînd un capital, fără a avea cunoștință de conținutul precedentului). Dorothy L. Sayer a prefațat această carte, dînd lămuriri asupra dificultăților vite la alcătuirea ei și fixînd pentru acest gen literar cîteva legi rigide, orice abatere de la ele fiind exclusă. Aproape în același timp, în 1935, fixează și G. L. Borges legile romanului polițist (în legătură cu Chesterton) care în linii mari se impun oricărui autor care urmîrește să dea o operă logică. Astfel, rigurile acestui gen încep să se precizeze aproape cu tot atîta strictețe ca înșee legile dramaturgiei clasice ale veacului al șaptesprezecelea.

Conform acestor legi, logica are caecum un cîmp restrîns servind doar pentru a trece de la idee la alto, iar rațiunea în loc să se folosească de fapte le distruge, ca fiind mincinoasă, urmînd ca inteligența să le redea conținutul real. Conform acestei legiferări observația e subordonată deducției. Maniera în care rezolvă Gaston Leroux «Misterele camerei galbene», împotriva indicilor materiale, conduce romanul polițist spre o revoluție hotărîtoare. De acum înainte nu vor mai fi depistate urmele asasinului, traviului va

consta din studierea probelor, a compatibilității indicilor, a coordonării lor, conducînd — în cazul cînd converg — spre confirmarea suspiciunii. Indiciile înmîindu-se restrîng, firește, cîmpul cercetărilor, obligîndu-te să admiți neverosimilul și punîndu-te dintr-o dată în fața unui criminal neașteptat.

Ajuns în această fază, romanul polițist s-a depărtat de punctul său de plecare devenind un joc al spiritului, un mecanism pur intelectual. Rigorrea raționamentului conduce la discutarea ipotezelor, la înăbușirea lor, obligîndu-l pe polițist să răspundă la întrebările: cine? cînd? unde? cum? de ce? De fapt descoperirea vinovatului devine mai puțin interesantă decît reducerea imposibilității la posibil, a inexplicabilului la explicabil, ca în «Dublul asasinat din str. Morgai Poë» de Edgar Poe — locul crimei inaccesibil unei ființe umane dar accesibil unei maimuțe — și alte situații analoge folosite de G. Leroux, S. Van Dine, Ed. Wallace, Israel Zangwill și alții.

Modul în care poate fi rezolvat un caz pentru a ajunge la ceva «de neconceput» e foarte diferit; la fel rămîne o foarte variată gamă de posibilități și pentru modul în care s-a comis crimă. Dar motivele care determină pe cineva să recurgă la acest gest extrem, expunîndu-și viața, sînt restrînse. A nu deceptiona cititorul, obligat să vadă o atît de mare risipă de spirit, pentru a fi pus în fața unor pasiuni elementare ca răzburarea, legiti-ma apărare, lipsa de bani, unor nebunii, și alte cîteva, autorul trebuie să dovedească multă fantezie, dar fără privilegiul de a neglija rațiunea. Cînd se recurge la motivul nebuniei, rigurile sînt și mai mari, pentru a conferi asasinului un caracter încheget. În general, asasinul trebuie să deconecteze lectorul dar să-i dea și satisfacție. Vedem deci cum combinațiile sînt geometrice, devenind un exercițiu al spiritului așa cum găsim la autori ca Hugh Austin, Ellery Queen, Kathleen Spraul, S. A. Freeman, Denis Whistley ș.a.

Ajuns oarecum la sfîrșitul evoluției sale, romanul polițist și-a dezvoltat adevăratul caracter: el nu constituie o istorisire ci un joc, o problemă. Cînd încearcă să abandoneze unele reguli o face doar pentru a se supune altora mai înguste și mai severe. Interese și valoarea sa crește în măsura în care acceptă și se încadrează restricțiilor pe care și le-a impus. El nu descrie, nu analizează; în psihologie vede o metodă de investigație, pasiunile și emoțiile nu sînt de domeniul lui decît pentru a pune în mișcare mecanismul pe care și l-a construit. Nu încearcă să emoționeze sau să se exalte de suferința ori aspirații, e rece, steril, perfect cerebral. Singura sa străduință e să nu lase nimic obscur sau lipsit de coeziune.

În timp ce romanul propriu-zis are ca obiect natura umană, romanul polițist e aproape stînjinit de ea. Elementul său indispensabil e senzația. Amatorul de romane polițiste se dezinteresează de progresul rezolvării temei. Aceste nărdi, cu structură premeditată, cu alcătuire fixă, captivează totuși curiozitatea cititorului pentru ce urmează, întriga — prin definiție — face necesară intervenția poliției, ea avînd la bază un delict. În acest domeniu, publicul nu e amator de delict minor, în ele trebuie să apară și umbra morții. Apoi, lupta între principiul binelui și al răului — între detectiv și vinovat — să aibă o semnificație mai mare decît numai cea morală, adică să existe episoade care să-și dispute două principii etice. Baudelaire, considera eroii Comediei Umane mai curajoși și mai șireți decît eroii Iladei.

Romanul polițist conține și o frescă a societății umane a epocii în care a fost scris, cu peripeții mereu noi, în luptă permanentă dintre lege și crimă. El e a-specializat în descrierea acestui conflict. Firește, de la începuturile lui și pînă acum, eroii ca și societatea, au evoluat. Poliștii de carieră i-au luat locul detectivilor amatori, iar banditul vulgar — răufăcătorul elegant. Acesta sînt eroii lui Arsène Lupin, al lui Raoul, al lui Simon Templar (sfîntul). Eroi lor sînt generoși, spirituali, seductori, i-au apărarea celor slabi, a celor oprimați, suplinind neputința legii, dar în același timp preocupați ei înșiși să-și creeze alibiuri pentru a scăpa de poliție. Astfel, operele acestora sînt mai degrabă romane de aventuri, depărtîndu-se de raționamentul pur al romanului polițist. În acesta, delicventul

«e predestinat unei sorți sumbre de care nu poate scăpa. Simpatia este solicitată de poliștii. Înlocuit cu detectivul amator, pentru care găsirea răufăcătorului e o distracție, o pasiune, dorința de a veni în ajutorul poliției sau de a salva un nevinovat. Aceștia sînt caracteristicile eroilor Dorothy Sayers sau ai lui Van Dine, oameni de lume, cu gusturi artistice, frecvență socială. Ei au însă o morală personală, deși ajută poliția, o redau uneori ridicolă, nu-i acceptă prejudecățile. În ultimă instanță fac însă cauză comună cu ea. În schimb, figura anchetatorului rămîne atășată corpului judiciar. Sub aspect sumbru, el poartă deosebi unei o inimă sensibilă. În sensul unei compătimități pur umane. Ca și detectivul definește în societate un rol neliniștitor, se încorporează în ea. În romanele americane ale lui Dashiell Hammett și Raoul Whitfield ei au o admirabilă conștiință profesională. Uneori sînt ajutați de femei, dar niciodată dintr-un sentiment de iubire. Nici în viața eroilor nu apare acest sentiment de parădăz sau de personaj din epoca victoriană, care tocmai prin severitatea moravurilor ei au dat naștere în literatură unor eroi cu pasiuni violente cum găsim în cărțile lui George Eliot sau surorilor Brontë. Romanul poliștii elimină intriga amoroasă, tocmai pentru că atenția și rațiunea să nu fie de nimic tulburate.

După cum am văzut, romanul poliștii prezintă mereu lupta dintre lege și crimă. Detectivul și poliștii sînt simbolul legii în timp ce criminalul personifică individul dominat de instincte primare, care a lezată un membru al societății. Pentru rezolvarea acestui conflict, a acestui exercițiu de inteligență, autorul e obligat să-și aleagă eroul din adversarul crimei. Ca reprezentant al ordinii el trebuie să fie inamicul pasiunilor, al vieții chior, logicianul convins care nu se angajează în drame și agitații pe care doar le observă și le lămuiește. Eroul e intelectualul care privește de la distanță lumea ale cărei pasiuni sînt de domeniul său, dar pe care, după ce le rezolvă, revine liniștit la preocupările sale.

«Fagăduială» de Friedrich Dürrenmatt, se înserază pe o linie ascendentă a romanului poliștii. În această operă, ridicîndu-se împotriva regulilor genului, autorul demonstrează cum realitatea e uneori mai cumplită, mai absurdă decît orice ficțiune.

Vicțiunile sînt trei fete. Eroul «Matthäi» din poliștii devine, prin forța unei împrejurări, detectiv amator. Genialitatea eroilor constă în întreprinderea unui vinovat, împotriva probelor materiale existente: un presupus ucigaș, un negustor ambulant, obosit de o anchetă prelungită care își asumă crimă și se sinucide. Matthäi, pasionat de acest caz și din dorința de a apăra pe cei slabi — copiii — desprins de poliție devine detectiv și încearcă să găsească făptușul — presupus în persoana vreunui debil mintal, ipoteză confirmată și de un medic psihiatru. Cînd eroul dispune de suficiente probe și e pe cale să descopere pe adevăratul asasin, recurge la ajutorul poliției din Zürich — face deci cauză comună cu ea. Din nefericire pentru eroul, criminalul nu apare, iar Matthäi, considerat el însuși caz patologic de fostul lui colegi, se distruge iremediabil. Abia mai tîrziu, fostul său șef află din gura unei muribunde realitate: sotel acesteia bătrîne bogate, cu vreo treizeci de ani mai tînră ca ea, ucisese cele trei fete. Cînd pleacă la înmormîntare cu o patra victimă — ziua în care era așteptat de Matthäi — moare într-un accident de masină. Mărturisirea bătrînei — o figură din hidoasa burgheză capitalistă — vine prera tîrziu. Matthäi, eroul, nu mai poate fi salvat cu nimic.

Tema în sine, fără să conțină un element senzational deosebit, e tratată cu înaltă măiestrie. Dar nu această apreciere interesează, ci măsura în care Dürrenmatt s-a conformat legilor romanului poliștii și în deosebi noile sale teorii, puse în gura șefului poliției zürichene, care povestește întîmplarea unui autor de romane poliștii enunțînd în același timp noi teorii pentru ca acest gen literar să poată supraviețui. El protestează împotriva «acțiunii făurite logic, întocmai ca la o partidă de șah». De asemenea îl «înfurie» faptul că e deajuns ca detectivul să cunoască regulile jocului pentru a descoperi pe criminal și a face să triumfe dreptatea. «Realitatea» afirmă el — se prinde cu logica numai în parte, dar factorii care tulbură jocul sînt atât de frecvenți încît foarte deseori numai norocul pur profesional și întîmplarea pot hotărî în favoarea noastră. De cînd lumea, voi scriitorii

sacrificați adevărul jocului dramatic. Debarasați-vă odată de regulile acestea. O întîmplare, chiar dacă nu-i cunoașteți toate ascunzăturile, nu poate fi soluționată ca o problemă de matematică, chiar și atunci cînd nu dispuși decît de cîteva necunoscute, de cele mai multe ori și ele de importanță secundară. Apoi, întîmplarea, incalculabilul, nemărginitul joacă un rol prea mare. Legile noastre (ale poliției) se sprijină numai pe probabilitate, pe statistică, nu pe cauzalitate; se potrivește numai în general nu și în special. Singularul nu e luat în socoteală. Mi-lacele noastre poliștii nu sînt suficiente și cu cît le completăm mai mult, devin mai nelăstătoare. Dar vouă, scriitorilor, nu vă pasă. Voi nu încercați să vă hărțuiți cu o realitate care se sustrage mereu, în schimb clădiți o lume care poate fi dominată. E cu prilej ca această lume să fie desvîlșită, dar e o minciună. Lăsați desvîlșirea la o parte dacă vreți să prognozați, rămîneți la fapte, la realitate, alfelte bătăi pasul pe loc, absorbiți de exerciții stilistice nefolositoare».

«Genialitatea lui Matthäi — continuă povestitorul — constă în aceea că desprins de deformații a pătruns în apropierea acelor legi pe care alfelul nu le-am cunoaște și care mențin avîntul lumii. Spun că Matthäi așa apropiat de ele. Dar, pentru faptul că există rezolvări groaznice, neprevăzute, întîmplătoare, tocmai în pătrunderea lor constă genialitatea lui Matthäi, planul și acțiunea sa devin din un altul mai dureroase — duse ad absurdum cum a fost aici cazul — cu cît, după părerea colegilor săi, el greșise. Nimic nu e mai îngrozitor decît poticnirea unui geniu de un obstacol idiot. Dar în fața unei asemenea întîmplări totul depinde de comportarea genului în fața ridicolului peste care a dat: dacă îl poate accepta sau nu. El a voit ca problema să se soluționeze în realitate, de aceea a trebuit să-o nege și să nimerescă în gol. În această povestire — continuă șeful poliției — s-a ivit de-a dreptul cea mai banală dintre toate «dezlegările» cu putință. Uneori se întîmplă. Sîntem oameni, trebuie să ținem seamă de asta, să ne înarmăm, dar mai ales să fim clari că în fața absurdului care în mod necesar se iese tot mai limpede și mai puternic, numai atunci nu naufragiem și ne vom putea acomoda într-o oarecare măsură vieții, dacă ținem seamă cu umilință de el în gîndirea noastră. Înțelegerea noastră luminează numai în mod palid lumea. În zona crepusculului a grănilor ei sălășluiesc toate paradoxele. Nu se ferim să considerăm aceste fantasmă «ca atare» ca și cînd ele ar sălășlii în afara spiritului omeneș, ba mai rău: să nu facem greșala să le considerăm rădăcini de evitat, care dintr-o morală dîră ne-ar putea ademeni să considerăm lumea ca o plasmărie rațională, lipsită de eror, căci tocmai această desvîlșire ar însemna ucigătoare ale minciunii, semnul celei mai îngrozitoare orbiri».

Ridicîndu-se împotriva a ceea ce constituie mai demult o revoluție în romanul poliștii — distrugerea realității și înlocuirea ei cu logica, cu rațiunea — vedem cum însuși Dürrenmatt se supune multor rigori ale genului.

El invită autorul de romane poliștii să țină seamă de realitate, dar mai ales să nu elimine din ea neprevăzute. Aceste trăsături noi, care sparg legile romanului poliștii de pînă acum, conferă operei mai multă viață, mai multă realitate. Nu ne mai găsim doar în fața unui cerc înșelător, ci în fața unui om, care-ți solicită simpatia făcîndu-te să participi la speranțele și suferințele lui. Delicentul și hidoasa lui tănuitoare scapă însă de consecințele faptelor lor — altă abatere de la rigorile genului — ceea ce lasă cititorului un gust amar, scîldînd însă implicit într-o lumină crepusculul întregii lume în care toate acestea se întîmplă.

P. N.

FĂGĂDUIALA

În martie, anul acesta, trebuia să țin o conferință la Cuera¹. În cadrul Societății Andreas-Dahinden, despre arta de a scrie romane polițiste. Am sosit cu trenul abia la căderea nopții; totul era îngrădit, iar norii pluteau jos de tot peste pustii zăpezi viscolite. Conferința s-a ținut în sala Asociației Comercianților. Public era puțin. Într-ucât în același timp se organizase în amfiteatrul liceului Emil Steiger o seară de lectură din opera de bătrînețe a lui Goethe. Nici eu, nici ceilalți, n-aveam nici un chef și mulți dintre localnici au părăsit sala înainte de încheierea expunerii. După o scurtă convorbire cu câțiva membri ai comitetului, cu doi-trei profesori de liceu, care ar fi preferat să fie și ei prezenți la lectura din opera de bătrînețe a lui Goethe, precum și cu o doamnă filantroapă, care conducea onorific Uniunea personalului casnic din Elveția așezată, m-am retras la «Hotelul Steinbock» din apropierea gării, unde fusesem găzduit, după ce mi se achitase onorariul și cheltuielile de deplasare. Dar și aici domnea dezaorea. În afară de o revistă economică germană și un «Weltwoche» vechi, nici o altă lectură la îndemână. În hotel o liniște nefirească; de dormit nici gînd, de teama cămplăcă să ai putea să nu te mai trezești. Noaptea, ca ieșită din vreme, halucinantă. Afară încetase ninsoră, totul era nemiscat, felinarele de pe străzi nu se mai clătinau, nici vîntul nu mai sufla, nici tipenie de om sau vitejitoare; doar din gară un suierat, care se pierdu în văzduh. M-am dus la bar să mi beau un whisky. În afară de doamna cea bătrînică care servea, am găsit acolo încă un domn, care se grăbi să se prezinte de îndată ce m-am așezat. Era Dr. H., fost comandant al poliției cantonale din Zürich, un bărbat înalt și greoi, de modă veche, purtînd de-a curmezișul, peste vestă, lanțul de aur al cesailui, cum rareori mai vezi în zilele noastre. În ciuda vârstei, părul teos era încă negru, mustața stufoasă. Seda la bar pe unul din scaunele înalte, sorbea vin roșu printr-o rotocoale de fum ale unei «Bahiane» și-și spunea pe nume doamnei care servea. Glasul îi era puternic, mișcările vioale, un om deschis, care mă atrăgea în măsura în care mă și întîmida. Cînd s-a făcut aproape ora trei și la primul «Johnnie Walker» s-au mai adăugat alte patru, bătrînul mi-a propus să mă conducă la doua zi dimineața la Zürich, cu Opel-Kapitän-ului său. Am primit invitația, întrucît nu cunoșteam decît superficial regiunea din jurul orașului Cuera și, în general, această parte a Elveției. Dr. H., venind în Graubünden ca membru al unei comisii federale și fiindcă vremea era în împiedicare să se întoarcă, luase și el parte la conferința mea, fără să-și dea părerea asupra ei, dar spunîndu-mi o dată:

— Vorbești cu destulă îngrădite.

A doua zi ne-am pregătit de drum. Eram ca paralizat pentru că în zori înghițisem două pastile de Medomin spre a mai putea dormi puțin. Intinericul încă stăruia, cu toate că trebuia să fie ziua de mult; undeva luca o geană de cer metallic. În rest, se înghesuiau nori trîndavi, împovărați de zăpadă; iarna stăruia încă pe aceste meleaguri.

Orașul era împresurat de înălțimi care n-aveau totuși nimic maiestuos, semănînd mai degrabă cu îngrămădiri de pămînt, ca și cum s-ar fi săpat un nemărginit mormînt. Evident, așa era și Cuera, un oraș numai piatră, cenușiu, cu mari clădiri administrative. Mi se părea de necrezut că aici creștea via-de-vie. Am încercat să pătrundem în orașul vechi, dar mașina greoaie s-a rătăcit; am nimerit în fundături înguste și pe străzi cu o singură linie de tramvai, obligîndu-ne la grele manevre de întoarcere, spre a ieși din hașului de case; caldarîmul era înghetat, astfel că am fost bucuroși să ne îndepărăm de oraș, cu toate că nu văzusem mai nimic din această veche reședință episcopală. Era parcă o fugă. Mălajam obosit, ca de plumb; printre norii joși se strecură, fantomatic, o vale ninsă, încremenită de frig. Nu știu cît a durat goana, pînă ce ne-am apropiat cu precauție de o sat mai mare sau poate era un orașel. Dintr-o dată totul fu scaldat în soare, într-o lumină atît de puternică și orbitoare, încît întinderea de zăpadă prînse a se topi. O ceață albărie se desprinsese de pămînt, spre a se împrăști în chip ciudat peste cîmpurile omăt, ascunzîndu-mi iarăși priveliștea văii. Toate se desăfurau ca într-un vis urît, vrăjit, ca pentru a mă împiedica să cunosc această țară, acești munți.

Apoi m-a cuprins iar oboseala, ce se adăuga la chinul prîrit al pietrișului presarat pe drum; ba, la un pod, mașina începu să derapeze ușor; apoi un transport militar; parbrizul se murdări atît de tare, încît ștergătoarele nu izbutiră să-l mai curețe. H., ședea urșuz lîngă mine, la volan, concentrat să urmărească drumul anevoios. Îmi părea rău că primisem propunerea lui și blăstemam whisky-ul și Medominul. Situația se îmbunătăți încetul cu încetul. Valea reapăru, cu contur mai omesc. Pretutîndeni ferme, ici-colo mici fabrici, curățenii și sîracie și, în cele din urmă, soseaua fără gheață și zăpadă, strălucind a umezeală, dar sigură, îngăduindu-ne să luăm oarecare viteză. Nu ne mai strălmotau muntii care începeau să se îndepărteze. Am oprit la o stație de benzină.

Casa mi făcu de început o impresie ciudată, poate fiindcă se deosebea de mediul înconjurător îngrăjit, tipic elvețian. Era sîrăcioasă, picura din ea umezeală; pe deasupra ei se prelingeau praie. O jumătate era din piatră, iar cealaltă un șopron al cărui perete de lemn, de-a lungul șoselei era acoperit cu alife vechi, peste care se pusese alte, straturi-straturi: «Fumați tutun Burrus chiar și în pipe moderne»; «Beți Canada Dry; Sport Mint; Vitamine; Ciocolată cu lapte Lindt» ș.a.m.d. De-a latul peretelui era scris cu litere uriașe: «Pneu Pirelli». Cele două pompe de benzină erau înfipite în fața jumătății de piatră a casei, pe un loc prost pavat, cu gropi; totul îți făcea impresia de decădere. În ciuda soarelui care părea acum să împungă, aproape supărător.

Să coborîm, spuse fostul comandant.

M-am supus, fără să-i pricep intenția, bucuros că dădăm de aer proaspăt.

Pe o bancă de piatră din fața uși deschise a casei ședea un bătrîn. Era neabierit și nespălat; purta un halat de culoare deschisă, murdar și mototolit, niște pantaloni negri cu un luciu unsuros, care cîndva fuseseră al unui smoching; în picioare, pantofi vechi. Holba ochii prostiți, și am simțit de departe duhoarea băuturii; absint. Caldarîmul în jurul băncii era acoperit cu mucuri de țigară ce pluteau în apa zăpezii topite.

— Bună ziua, spuse comandantul, stînjitenit deodată, după cum mi se păru. Te rog să-mi umpli rezervorul. Super. Curăț, te rog, și parbrizul. Apoi se întoarse spre mine: Să intrăm.

Abia atunci am observat firma circului: o placă roșie de tinichea, prînsă deasupra singurului geam care se vedea, iar deasupra uși se putea citi: «La Rose». Am intrat într-un coridor murdar: duhoare de rachiu și bere. Comandantul a luat-o înaintea, a deschis o ușă de lemn, ca unul care cunoștea locul. Sala de consumație era sîrăcioasă și întunecată; cîteva mese și bănci simple de lemn; pe pereți erau lipite

¹ Capitala cantonului Graubünden, situat în sud-estul Elveției.

fotografii cu stele de cinematograf, decupate din reviste ilustrate; postul de radio austriac transmitea un mercuriu pentru Tirol, iar îndărătul teighelei stătea o femeie uscată, care cu greu putea fi observată. Îmbrăcată într-un capot clătea paharele, pufind dintr-o țigară.

— Două cafele cu frișcă, ceru comandantului.

Femeia începu să se agite, iar din încăperea învecinată ieși o chelnăriță șleampătă, de vreo treizeci de ani, după cum mi se păru mie.

— Are șaisprezece, mormăi comandantul.

Ne servi fata. Era îmbrăcată cu o fustă neagră și o bluză albă, deschiată pe jumătate, sub care nu purta nimic; era nespălată. Păru li era neplăcut și blond, cum li avusesse pesemne cândva și femeia de după teighea.

— Multumesc, Annemarie, zise comandantul și puse banii pe masă.

Fata nu-i răspuse, nici măcar nu-i mulțumi. Ne băură cafeaua în tăcere; era îngrozitoare. Comandantul își aprinse o „Bahiană”. Postul de radio austriac anunța acum cota apelor, în timp ce fata își țirșea papucii prin încăperea vecină, unde se între-zărea ceva lucind albilic, fără încoială un pat în dezordine.

— Să mergem, fu de părere comandantul.

Afară, după ce aruncă o privire asupra pompei de alimentare, plăți. Bătrînul pompei benzina și curățise parbrizurile.

— Pe curînd, zise comandantul luîndu-și rămas bun, și iar mă uimi neajutorarea lui; bătrînul nu-i răspuse nici de data aceasta; se așeză pe bancă, cîntînd cu o privire stîsnă, pierdută, prostită.

Ajunși la Opel-Kapitän l-am mai privit o dată; bătrînul, cu fața transfigurată de o credință puternică strînsă pumnii, scuturîndu-i și murgurînd în întretăiat:

— Aștept, aștept, va veni, va veni.

— Ca să fiu cînstit, începu un tîrziu Dr. H., pe cînd ne pregăteam să trecem peste pasul Kerenzer — șoseaua era iarăși înghețată, iar în vale, Walensee scîlpea rece, respingător; obosala ca de plumb a Medomului îmi revenise împreună cu amintirea gustului de fum al whisky-ului și cu impresia alunecării într-un vis absurd fără sfîrșit — ca să fiu cînstit, n-am prețuit nicodată prea mult romanele polițiste, și-mi pare rău că și dumneata te înțeleaștești cu asta: Pierdere de vreme! Ceea ce ai expus ieri în conferința dumitale se mai întîmplă, într-adevăr; de cînd polițienii abdică într-un chip atît de condamnabil de la îndatoririle lor — fără-ncoială că știu acest lucru, fiind și eu polițian, deputat, după cum vei fi auzit (n-o țîiam; fi auzeam glasul ca din depărtare, retransat înăpoia oboselii mele, totuși atent, ca un animal în vizuină) — oamenii nădăjduesc ca cît puțin poliția să se priceapă să țină ordine în lume, cu toate că nu-mi pot închipui o speranță mai nenorocită decît asta. Din păcate, în toate aceste povestiri polițiste se mai practică și o altă șarlatanie. Nu mă gîndesc la faptul că toți criminalii voștri își primesc pedeapsa. Acest basm frumos e necesar din punct de vedere moral, face parte din minciunile care susțin statul, ca și cucernica zicală că meseria de criminal nu-i rentabilă. Dar n-ai decît să privești societatea omenească pentru a-ți da seama care-i adevărul în această privință — vreau să trec însă peste asemenea amănunte, fie și numai din principii comerciale, pentru că orice public și fiecare contribuabil are dreptul la eroii lui și la un happy-end. Pentru a li-l pune la-nemîni, sîntem în egală măsură obligați, atît noi cei de la poliție, cît și voi literații. Ceea ce mă supără mult mai mult în romanele voastre e acțiunea. Aici înșelătoria e prea nebună și nerușinată. Vă furiți logic acțiunea, ca la o partidă de șah: aici criminalul, acolo victima, dincoace complicele, dincolo profitorul; e de ajuns ca detectivul să cunoască regulile și să repete partida, că și a descoperit criminalul, ajutînd să triumfe dreptatea. Ficțiunea aceasta mă înfurie. Realitatea se prinde cu logica numai în parte. De adăugat,

că și noi, cei de la poliție, sîntem de asemenea siliți să procedăm logic, științific. Dar factorii tulburători, care ne strică jocul, sînt atît de frecvenți că foarte desori numai norocul pur profesional și întîmplarea hotărăsc în favoarea noastră. Dar, în romanele voastre, întîmplarea nu joacă nici un rol, iar dacă există ceva din ea, devine îndată soartă, hazard; de cînd lumea, voi, scriitorii, sacrifică adevărul jocului dramatic. Dați dracului odată regulile astea! O întîmplare, chiar dacă nu-i cunoști toate ascunzîsurile, nu poate fi soluționată ca o problemă de matematică, chiar și atunci cînd nu cunoști decît cîteva din necunoscute, de cele mai multe ori de importanță secundară. Apoi, întîmplarea, incalculabilul, nemărginitul, joacă un rol prea mare. Legile noastre se sprijină numai pe probabilitate, nu pe cauzalitate; se potrivește numai în general, nu și în special. Singularul nu intră la socoteală. Mișloacele noastre polițienești nu sînt suficiente și cu cît le completăm mai mult, devin în fond mai neîn-deșteptătoare. Dar voua scriitorilor nici că vă pasă. Voi nu încercați să vă hărțuiți cu o realitate care se sustrage murei, clădiți în schimb o lume care poate fi dominată. Această lume poate fi desăvîrșită, e cu puțință, dar e minciună. Lăsați desăvîrșirea la o parte dacă vreți să progresați; rămîneți la fapte, la realitate, cum se cuvine bărbăților, altfel bateți pasul pe loc, absorbiți de exerciții stilistice nefolositoare. Dar să revin la obiect.

În cursul acestei dimineți ai fost surprins de unele lucruri. Întîi, cred, de felul meu de a vorbi. Un fost comandant al poliției cantonale ar trebui să nutrească păreri mai moderate, ca orice bătrîn care nu-și mai face iluzii. Îmi dau seama cît de ușor greșim, cît de puțin sîntem în stare, cît de sceptici, dar totmai din acest motiv trebuie să acționăm, chiar cu riscul de a greși.

Al fost surprins, fără-ncoială, și de faptul că m-am oprit adineori la acel mizerabil post de benzină. Să-ți spun: netrebnicul acela trist și beat, care ne-a servit cu benzină, a fost colaboratorul meu cel mai destoinic. Socot — Dumnezeu știe — că m-am priceput în meseria mea, dar Matthäi a fost un adevărat geniu, depășind pe oricare dintre detectivii voștri.

Întîmplarea a avut loc acum vreo nouă ani, continuă H., după ce depăși un camion al companiei Shell. Matthäi a fost unul din comisarii mei, ba mai mult, unul din locotenenții mei, fiindcă la poliția cantonală purtam grade militare. Era jurist ca și mine. Și-l luai doctoratul la Basel, de unde era originar; în anumite cercuri cu care venea în contact „profesional”, mai apoi și în rîndurile noastre, a fost supranumit „Matthäi în finală”. Era o fire singuratecă, îmbrăcat corect, impersonal, formalist, fără relații. Nu fuma și nu-i plăcea băutura, dar își stăpînea viguros și nemilos meseria, și pe cît era de urît, pe atît era plin de succes. Nu l-am înțeles pe deplin nicodată. De fapt, eram singurul care-l simpatiza — asta pentru că în general îmi plac oamenii limpezi, cu toate că lipsa lui de umor mă sîcîia adesea. Avea o inteligență remarcabilă, dar, datorită structurii exagerat de rigide a țării noastre, își pierduse sensibilitatea. Era un spirit organizatoric, mînuind aparatul polițienesc întocmai ca pe un calculator. Nu se căstorișea, nu vorbea nicodată despre viața lui particulară, pe care nici n-o avea. Era preocupat exclusiv de propria sa profesie, pe care, deși era un polițist înmîscat, o exercita fără patimă. Cu toată îndrăgincia neobosită, dovedită în muncă, activitatea părea totuși să-l pliticescă, plînd cînd se împotmoli într-un caz care-i răscoli brusc pasiunea.

Totmai în vremea aceea doctorul Matthäi atînsese punctul culminant al carierei sale. La departament se isivăse unele greutăți în privința lui. Consiliul guvernamental începuse să fie preocupat de pensionarea mea și, în consecință, și de găsirea unui succesor. De fapt, singurul care intra în discuție era Matthäi. Viitoarea sa alegere întîmpina totuși obstacole, care nu puteau fi trecute cu vederea. Nu numai că nu făcea parte din nici un partid, dar și subalternii ar fi avut de obiectat. Pe de altă

parte, nici acolo sus nu se putea trece peste un funcționar atît de destoinic; de aceea, cînd a sosit rugămintea statului iordanian să le trimitem la Amman un specialist, pentru a reorganiza poliția, cererea a fost binevenită: Zürichul l-a propus pe Matthäi, acceptat atît de Berna, cît și de Amman. Toți au respirat ușurați. Alegerea l-a bucurat, nu numai din punct de vedere profesional. Avea cincizeci de ani — soarele pustiului nu putea să nu-i prîască; se bucura de plecare, de zborul peste Alpi și Mediterană, îl preocupa chiar o plecare definitivă, intenționînd ca mai tîrziu să se retragă la soara lui, văduvă, care locuia în Danemarca. Tocmai își golea biroul din clădirea poliției cantonale, din Kasernenstrasse, cînd primi un telefon.

Matthäi înțelegese cu destulă greutate informația telefonică încălțită, spusese comandantului, continuîndu-și povestirea. Îl chema unul dintre vechii lui «clienți», un negustor ambulant cu numele de Gunten, din Măgendorf, un cătun din apropierea Zürich-ului. Firește, Matthäi nu mai avea chef să se ocupe de acest caz în ultima după-amiază pe care o petrecea în Kasernenstrasse; bilețul de avion era cumpărat, plecarea fiind fixată peste trei zile. Eu însă lipseam; mă aflam la o conferință cu comandanții de poliție ce se ținea la Berna și eram așteptat să mă întorc spre seară. În cazul anului se impunea o acțiune urgentă; lipsa de experiență ar fi putut zădărnici totul. Matthäi ceru legătura cu poliția din Măgendorf. Era pe la sfîrșitul lui aprilie; afară turna cu găleata. Föhn-ul băntuia acum și-n oraș, fără ca zăpușeala neplăcută, sufocantă, să scadă.

La celălalt capăt al firului răspunde polițistul Riesen.

— Plouă și la Măgendorf? Întrebă posomorît Matthäi, cu toate că răspunsul era ușor de ghicit; chipul i se întuneca și mai mult.

Ordună apoi ca negustorul ambulant să fie urmărit în chip discret. Matthäi așeză receptorul.

— S-a întîmplat ceva? Întrebă Feller curios, ajutîndu-i la împachetat.

Șeful se pregătise să ia o întreagă bibliotecă, adunată înțelut cu înțelut.

— Plouă și la Măgendorf, răspunde comisarul. Seizată? echipa volantă.

— Asasinat?

— Ploua e o porcărie, mormăi drept răspuns Matthäi, nepăsător că-l jignea pe Feller.

Înainte de a se urca în mașină, unde-l așteptau nerăbdători procurorul și locotenentul Henzi, Matthäi răsfoli dosarul lui Gunten. Omul mai fusese condamnat; delict de viol față de o fată de paisprezece ani.

Ordinul de supraveghere a negustorului ambulant s-a dovedit a fi o greșeală care în nici un caz nu putea fi prevăzută. Măgendorf constituia o mică obște. Cei mai mulți dintre locuitorii erau țărani, cu toate că unul lucrau în vale. În fabrici, iar alții la cărămăria din apropiere. Cei-drept, avea și cîțiva «orășeni» care locuiau aici, afară, doi-trei arhitecți și un sculptor clasicist, dar aceștia nu se amestecau în treburile satului. Toți se cunoșteau între ei; cei mai mulți erau înrudiți. Între sat și oraș, deși nu în chip oficial, exista un conflict latent, deoarece pădurile împrejurînd cătunul erau proprietatea orașului, fapt de care nici un sătean din Măgendorf nu ținuse seamă vreodată și care dăduse odinioară mult de lucru autorității silvice. Această ceruse și obținuse, cu ani în urmă, înființarea unui post de poliție la Măgendorf. La asta se mai adăuga și faptul că duminica sîntul era inundat de o mulțime de orășeni, care rămneau și peste noapte, ademeniți de hanul «Hirschen». Ținînd seama de toate acestea, polițistul de aici trebuia să fie priceput în meserie, dar pe de altă parte să se dovedească prevenitor și omenos față de sat. Această atitudine plină de înțelegere dispărură însă cînd polițistul Wegmüller, care fu numit în sat. Se trăgea dîintr-o familie de

țărani, bea zdravăn și-i ținea pe cei din Măgendorf cu superioritate în frîu, dar firește, cu atîtea concesii, încît ar fi trebuit să intervin; totuși, îl socoteam răul cel mai mic, fapt la care mă constrîngea și lipsa de personal. Aveam liniște și-l lăsam pe Wegmüller în pace. Dar locuitorii lui, în timp cît el se afla în concediu, aveau de furcă. Tot ce făceau era greșit în ochii celor din Măgendorf. Cu toate că datorită situației economice înfloritoare, braconajul și furtul de lemne de mult deveniseră de domeniul legendei, totuși tradiționala lor îndărătnicie față de autoritatea statului mocnea mai departe în populație. Riesen, mai cu seamă, întîmpina de data asta greutăți. Era un făcături simplu, ușor de jignit și lipsit de umor, care nu putea face față zelulelor nelincutate ale stăpînitorilor din Măgendorf, susceptibilitatea lui fiind exagerată chiar și pentru locuri mai obișnuite decît satul acesta. Îndată ce-și termina rundurile cerute de serviciu și controalele zilnice, se făcea nevăzut de teama populației. În aceste condiții, se dovedea cu neputință de a ține pe negustorul ambulant sub supraveghere discretă. Apariția poliștilor lui la «Hirschen», pe care de altfel îl ocolea cu teamă, păru din capul locului o acțiune de sat. Poliștii lui săi mai așezase în chip demonstrativ față în față cu negustorul ambulant, așa încît țărani curioși amînuiră.

— Călea? Întrebă circiumarul.

— Nimic, răspunde Riesen, sînt aici în interes de serviciu.

Țărani se holbară curioși la negustorul ambulant.

— Dar ce-a făcut? Întrebă un bătrîn.

— Nu te privește.

Circiuma era scundă, plină de fum: o vizuină din lemn, căldură apăsătoare; cu toate acestea patronul nu aprindea lumina. Țărani stăteau la o masă lungă, avînd în față vin alb sau bere, profilat ca niște umbre pe geamurile cu reflexe argintii, pe care ploaia curgea șiroaie. De undeva răsunau clămpănitul unui fotbal de masă. De altundeva, sunetul și uruitul unui tonomat american.

Von Gunten bea lichior de cîreșe. Se temea. Ședea ghemuit într-un colț, cu brațul drept sprijinit de toarta coșului său și aștepta. I se părea că șade acolo de o veșnicie. Toată atmosfera era tăcută, mocnită, dar amenințătoare. Geamurile se mai luminară, ploaia se mai potoli și deodată se ivi iar soarele. Doar vîntul mai urla și mai zgîlția încă zidurile. Von Gunten fu bucuros cînd auzi, în cele din urmă, mașinile sosind.

— Hai, spuse Riesen ridicîndu-se.

Leșară amîndoi. În fața circiumii aștepta o limuzină de culoare închisă și mașina mare a echipei volante; mașina sanitară venea în urmă. Piața satului era încăldată în soare strălucitor. La fîntînă stăteau doi copii, de vreo cinci-șase ani, o fetiță și un băiat, fetița cu o păpușă în brațe. Băiatul cu un bici mic.

— Gunten, zezi lingă șofer! Iți striga Matthäi prin geamul limuzinei, și apoi — după ce negustorul ambulant se așezase răsufînd ușurat, dar parcă acum se afla în siguranță, iar Riesen se urcase în celălalt automobil, — adăugă: Acum, arată-ne ce-ai găsit în pădure.

Merseri prin iarba udă deoarece drumul spre pădure se prefăcuse într-o mocirlă noroioasă; curînd după aceea, printre tușișuri, în frunziș, nu departe de marginea pădurii, dădura de micul cadavru pe care-l înconjură. Tăcura cu toții. Din ramurile foșnitoare cădeau încă picuri mari, argintii, scîlbind ca diamantele. Procurorul își aruncă tigara — un «Brissago» — și călcă peste ea uluit. Henzi nu îndrăzni să privească. Matthäi îi spuse:

— Henzi, un polițist nu se uită niciodată în lături.

Fotografii își potriviră aparatele.

— Greu de găsit urme după ploaia asta, zise Matthäi.

Dîintr-o dată răsăriră printre cei de față bălăul și fata, privind țîntă într-acolo, fata tot cu păpușa în brațe și bălăutul tot cu bicul lui.

— Îndepărtați copiii.
Un polițist îi luă de mână conducându-i spre șosea, unde micuții se opriră.
Dinspre sat se ivi prima ceață de oameni, cu circiularul printre ei, putând fi recunoscut de departe după șorțul său alb.
— Faceți cordon, ordonă comisarul.
Citiiva se așezară în posturi. Henzi se rezemă de un fag. Era livid. Negustorul ambulant se agită la primele blituri.
— O cunoști pe fetiță, Riesen?
— Nu, domnule comisar.
— Ai mai văzut-o prin sat?
— Cred că da, domnule comisar.
— Ați fotografiat-o?
— Mai facem două fotografii de sus.
Matthäi așteptă.
— Urme?
— Nimic. Totul înmămolit.
— Ați cercetat nasturii? Amprente digitale?
— Nici o speranță, după ploaia asta torențială.
Matthäi se aplecă apoi cu băgare de seamă.
— Cu un brici, constată el, după care adună prăjiturile împrăștiate, punându-le cu grijă în coșuleț.
— Covrigi.
Un polițist anunță că cineva din sat ar dori să le vorbească. Matthäi se ridică. Procurorul privi spre marginea pădurii unde aștepta un om cu părul alb, cu o umbrelă agățată de brațul stâng. Henzi se rezemă de un fag. Era livid. Negustorul ambulant se așezase pe coșul său susținând mereu:
— Am trecut numai întimplător, numai întimplător!
— Aduceți-l aici pe bătrîn.
Omul cu părul alb veni prin tufluri; încremeni.
— Doamne, Doamne! Îngăimă el doar.
— Îmi permiteți să vă întreb cum vă cheamă? rosti Matthäi.
— Sînt învățătorul Luginbühl, răspunsă încet omul cu păr alb privind în lături.
— O cunoști pe fetița asta?
— E Gritli Moser.
— Unde locuiesc părinții ei?
— La Moosbach.
— Departe de sat?
— Un sfert de oră.
Matthäi privi într-acolo. Era singurul care se încumeta să privească într-acolo.
Nici unul nu scotea un cuvînt.
— Cum s-a întîmplat? întrebă învățătorul.
— O crimă de natură sexuală, răspunsă Matthäi.
— Fetița învața cu dumneavoastră la școală?
— Cu domnișoara Krumm. În clasa a treia.
— Familia Moser mai are și alți copii?
— Gritli era singură la părinți.
— Ar trebui să-i anunțe cineva.
Nu răspunsă nimeni.
— Poate dumneavoastră, domnule învățător? întrebă Matthäi.
Luginbühl rămase tăcut cîva timp.

— Să nu mă credeți laș, zise el în cele din urmă șovăind, dar n-aș vrea s-o fac, nu pot, adăugă el în șoaptă.
— Înțeleg, spuse Matthäi. Poate preotul?
— E în oraș.
— Bine, domnule Luginbühl, puteți pleca, zise calm Matthäi.
Învățătorul se-n dreptă spre șosea unde se adunaseră tot mai mulți țărani.
Matthäi aruncă o privire întrebătoare spre Henzi, care continua să stea rezemat de fag.
— Vă rog, nu pot, domnule comisar, spuse Henzi încet.
Nici procurorul n-avea tăria s-o facă. Matthäi se mai uită o dată într-acolo, apoi la rochița roșie din tufluri, ruptă, năclăită de sînge și ploale.
— În cazul asta am să mă duc eu, zise comisarul și luă coșulețul cu covrigi.
« Moosbach » era situat într-o mică adîncitură mălăinoasă, lîngă Măgendorf. Două lăsa mașina de serviciu în sat și porni pe jos. Voia să mai cîștige timp. Zări casa de la distanță. Deodată se opri și se răsuși pe călcîie. Auzise pași. Erau băiețuș și fetița, cu obraji înfujorați. O luaseră peșeme pe scurtătură, altminteri nu-și putea explica sosirea lor.
Matthäi își văzu mai departe de drum. Casa era joasă, cu pereți albi și birne întunecate; iar deasupra cu acoperiș de șindrilă. În spatele casei pomi, iar în grădină pămînt negru. În fața casei un bărbat crăpa lemne. Ridicînd privirea, îl observă pe comisarul care se apropia.
— Ce doriți? Întrebă omul.
Matthäi șovăi, încurcat, apoi se prezentă și-l întrebă, doar pentru a mai cîștiga timp:
— Domnul Moser?
— Eu sînt, ce doriți? zise iar omul.
Se apropie, cu secura în mînă oprindu-se în fața lui Matthäi. Avea vreo patruzeci de ani. Era uscățiv, cu chipul brăzdă; ochii suri cătau iscoditori la comisar. În ușă se ivi o femeie, și ea în rochie roșie. Matthäi se frămînta cum să înceapă. Chibzuia de mult dar nu găsisă încă soluția. În clipa aceea îi veni Moser în ajutor. Zărise coșulețul în mîna lui Matthäi.
— I s-a întîmplat ceva lui Gritli? Întrebă el privindu-l din nou stăruitor pe Matthäi.
— Ați trimis-o undeva pe fetiță? se interesa comisarul.
— La bunica ei, în Fehren, răspunsă țărănul.
Matthäi stătu pe gînduri; Fehren era satul învecinat.
— Faceă desori drumul asta? Întrebă el.
— În fiecare miercuri și sîmbătă după-masă, spuse țărănul, apoi, cuprins dintr-o dată de o spaimă năprasnică, întrebă: De ce vreți să știți asta? De ce aduceți înapoi coșulețul?
Matthäi așeză coșulețul pe buturuga pe care Moser crăpase lemne, apoi spuse:
— Gritli a fost găsită moartă în pădurea de lîngă Măgendorf.
Moser nu se urni. Și nici femeia în rochie roșie, care continua să stea în cadrul ușii. Matthäi văzu cum dintr-o dată fața bărbatului se făcu lividă, năpădită de sudoare, șiroaie de sudoare. S-ar fi uitat bucuros în altă parte dar era ca vrăjît de această față, de această sudoare și rămaseră așa, uitîndu-se tîntă unul la altul.
— Gritli a fost omorâtă, se auzi Matthäi robind, cu un glas care i se părea lipsit de compătimire, fapt care îl supăra.
— Dar nu e cu puțință, nu pot exista asemenea monștri, șopti Moser și toporul îl tremura în mînă.
— Totuși există, domnule Moser, spuse Matthäi.
Bărbatul continua să-l privească tîntă.

— Vreau să merg la copilul meu, spuse el cu glas stins.
Comisarul dădu din cap.
— Eu n-aș face asta, domnule Moser; știu că e groaznic ceea ce spun, dar e mai bine să nu te duci să-ți vezi fetița.
Moser se apropiе tot mai mult de comisar, atât de aproape încât cei doi bărbați se priveau ochi în ochi.
— De ce e mai bine? strigă el.
Comisarul nu-i răspunde.
Moser mai legănă o clipă toaporul în mână, ca și când ar fi vrut să lovească; dar se întoarce și se îndreaptă spre soția lui, care continuă să stea în ușă. Continuă să stea nemiscată și mută. Matthäi aștepta. Nu-l scăpă nimic, și deodată își dădu seama că srena aceasta n-o va uita nicodată. Moser își îmbrățișă soția, zguduit dintr-o dată de un suspin înăbușit. Își ascunse fața la umărul ei, în timp ce privirile femeii rămăseră ațintite în gol.
— Mîine seară o veți putea vedea pe micuța voastră Gritli, le făgădui neajutorat comisarul. Va arăta ca adormită.
Deodată femeia începu să vorbească.
— Cine e ucigașul? Întrebă ea cu un glas atît de liniștit, încît Matthäi se sperie.
— Asta o voi afla, doamnă Moser.
De astă dată femeia îl privi amenințător, ordonîndu-i parcă.
— Făgăduiți? Îl întrebă ea.
— Făgăduiesc, doamnă Moser, rosti comisarul cuprins dintr-o dată de dorința de a se îndepărta cît mai curînd de acolo.
— Pe fericirea dumneavoastră!
Comisarul zăvăli.
— Pe fericirea mea, spuse el în cele din urmă. De altfel asta și voia.
— Atunci plecați, porunci femeia. Ați jurat pe fericirea dumneavoastră.
Matthäi ar fi vrut să mai spună un cuvînt de mîngiere dar nu-i venea nimic în minte.
— Îmi pare rău, mai spuse el cu glas domol și făcu cale întoarsă. Porni încet pe drumul pe care venise. Avea în față Măgendorful cu pădurea. Deasupra, cerul era limpede de nori. La marginea drumului îi zări din nou pitușele pe cei doi copii, care, după ce trecu ostentiv pe lângă ei, îl urmăru cu pași mărunți. Apoi, deodată, Matthäi auzi dinspre casa pe care o părăsise un răcnet ca de animal. Grăbi pasul fără să-și poată da seama care din ei plîngea așa, bărbatul sau femeia.
Primele dificultăți se iviră pentru Matthäi o dată cu întoarcerea la Măgendorf. Mașina mare cu echipa volantă plecase în sat și-l aștepta. Locul crimei și împrejurimile mai apropiate fură cercetate cu de-amănuntul și barate. Trei agenți în civil se ascunseră în pădure. Aveau misiunea să-i observe pe trecători. Poate în felul acesta avea să se dea de urmele criminalului. Restul echipei urma să se întoarcă în oraș. Cerul se înserinase, dar ploaia nu aduse nici o destindere. Peste sate și păduri föhn-ul încă bîntuiea, vind în rafale prelungi, dar molatice. Căldura nefirească, apăsătoare îi înrăia pe oameni, îi întăria, îi făcea nerăbdători. Cu toate că era încă lumină, felinarele se și aprinseseră pe ulițe. Tărâni dăduseră năvală. Îl descoperiră pe von Gunten și-l luau drept făptăș. Negustorii ambulanți sînt întotdeauna suspecti. Îl credeau arestat și înconjură mașina echipei volante. Negustorul ambulant sta înăuntru tăcut. Tremura ghemuit între cei doi polițiști țepeni. Oamenii se apropiară de mașină plîn ce-și turtiră fețele de geamurile ei. Polițiștii nu știu ce să facă. În mașina de serviciu, care staționa în urma dubei echipei volante, se afla procurorul, blocat și el. În afară de asta se afla acolo și mașina medicului legist, sosit de la Zürich și mașina sanitară, cu micuțul cadavru în ea, o mașină albă purtînd semnul crucii roșii. Bărbații adăstau amenința-

tori, dar tăcuți; femeile stăteau lipite de pereții caselor. Și ele tăceau. Copiii se cățărăseră pe ghizdul fîntîinii. O furie surdă, fără vreun plan anumit, îi adunase pe țărani laolaltă. Voiau răz bunare, dreptate. Matthäi încercă să-și facă loc spre mașina echipei volante, dar îi fu cu neputință. Lucrul cel mai cuminte era să-l caute pe primar. Întrebă de el dar nimeni nu-i răspunde. Se auziră doar cîteva vorbe șoptite de amenințare. Comisarul chibzui un răstimp, apoi se îndreptă spre circumiă. Nu se înșelase; primarul se afla acolo. Era un bărbat scund, greoi, cu înfățișare nesănătoasă. Bea, pahar după pahar, vin de Veltlin, pîndind prin geamurile joase.
— Ce să fac, domnule comisar? Întrebă el. Oamenii sînt îndărătnici. Au impresia că poliția e neputincioasă. Și socotesc că ar trebui să-și caute singuri dreptate. Apoi adăugă oftînd: Gritli a fost un copil bun. Ne era dragă tuturor.
Primarul avea ochii plîni de lacrimi.
— Negustorul ambulant e nevinovat, spuse Matthäi.
— Atunci de ce l-ați arestat?
— Nu-l arestat. Avem nevoie de el ca martor.
Primarul se uită posomorît la Matthäi.
— Nu vreți decît să ieșiți din încurcătura, spuse el. Dar știu noi ce știm.
— Înainte de toate, ca primar al comunei, trebuie să te îngrijești să putem pleca nestingheriți.
Primarul își goli paharul plin cu vin roșu. Bea fără să scoată o vorbă.
— Ei? Întrebă nemulțumit Matthäi.
Primarul stăruia în încăpățănarea lui.
— Viața negustorului ambulant e în pericol, mormăi el.
Comisarul îi spuse răscăpat:
— În cazul ăsta, mai întîi s-ar ajunge la luptă, primare.
— Vreți să-l apărați pe un ucigaș stăpînit de instincte sexuale?
— Fie că e vinovat, fie că nu, ordinea trebuie respectată.
Primarul se plimba minios de-a lungul încăperii joase a circumiiei. Nefind nimeni la teighea se oprea să-și toarne singur vinul; bău cu atîta grabă, încît i se prelînce pe cămașa în dungi întunecate. Multimea de afară stătea încă tot liniștită. Dar cînd soferul încercă să pună mașina în mișcare, rîndurile se strînsiră și mai mult.
Procurorul veni și el la circumiă. Se strecurase cu greu printre săteni; hainele îi erau în dezordine. Primarul se sperie. Apariția procurorului nu-i venea la socoteală; ca pe oricare, meșeria asta îl punea pe gînduri.
— Domnule primar, rosti procurorul, țărani din Măgendorf vor să-și facă dreptate prin lînsași? În cazul acesta nu-mi rămîne altceva de făcut decît să cer întăriri. Poate că așa are să vă vină mîntea la cap.
— Să mai încercăm o dată să vorbim cu oamenii, propuse Matthäi.
Procurorul bătu cu arătătorul mîinii drepte în pieptul primarului.
— Dacă nu-i convingi să ne dea imediat ascultare, al s-o pătești, mormăi el.
Clopoțele bisericii începură să sune alarma. Sătenii primeau întăriri din toate părțile. Sorisă plîn și pompierii, luînd poziție împotriva poliției. Se auziră primele insulte. Strident, izolate.
— Malacilor! Beglilor!
Polițiștii se pregătiră; așteptau atacul multîmii tot mai neliniștite, dar erau tot atît de neajutorați ca și sătenii; activitatea lor se reducea la menținerea ordinii și la acțiuni individuale; aici se găseau în fața unei situații necunoscute. Tărâni încremeniră iar, se mai potoliră. Procurorul împreună cu primarul și cu Matthäi ieșiră din circumiă spre a cărei ușă duceau neștiți trepte de piatră cu o balustradă de fier.
— Oamenii buni, le strigă primarul, vă rog să luați aminte la cele ce vă va spune domnul procuror Burkhard.

În multe nu se observă nici o reacție. Țăranii și muncitorii stăteau, ca și înainte, tăcuți, nemîșcați, amenințatori, sub cerul care se înveșmînta cu haina strălucitoare a înserării; felinarele se legănuu ca niște luni palide deasupra pieței. Sătenii erau hotărîți să dispună singuri de soarta celui pe care-l considerau ucigaș. Mașinile poliției păreau, în vîltoarea mulțimii, ca niște animale mari, întunecate. Încercară iarăși să scape, motoarele urlară, apoi se potoliră din nou, descurajate. Era absurd. Totul era năpădit de o nedumerire grea cu privire la cele petrecute, acoperisurile întunecate ale satului, piața, mulțimea adunată laolaltă; ca și cum crima aceasta ar fi otrăvit întreaga lume.

— Oamenii buni, începu procurorul încet și cu glas șovăielnic, totuși se auzea fiecare cuvînt al său. Săteni din Măgendorf, sîntem cîntremurați de monstruoasă crimă. Gritli Moser a fost ucis. Nu știu cine a comis asasinatul...

Dar procurorul n-apucă să continue.

— Predați-l! Pumnii se ridică, se auziră fluierături.

Matthäi privea ca pironit locului masa aceea de oameni.

— Matthäi, telefonază repede, cere întărit, ordonă procurorul.

— Von Gunten e ucigașul! strigă un Țăran desir, ucsăv, cu fața arsă de soare, nebarbierit de zile întregi. L-am văzut eu! N-a mai fost nimeni în vîlcea.

Era ȋăranul care lucra la cîmp.

Matthäi pași în fața.

— Măi, oameni, strigă el, eu sînt comisarul Matthäi și vă declar că sîntem gata să vă predăm pe negustorul ambulant!

Surpriza fu atît de mare, că se făcu liniște ca de mormînt.

— Ai înnebunit? ți șuieră enervat procurorul.

— Din vremuri vechi criminalii sînt judecați în țara noastră de către justiție, condamnați cînd poartă vina și puși în libertate dacă sînt nevinovați, continuă Matthäi. Voi ați hotărît să-l judecați singuri. Nu vreau să discut dacă aveți acest drept, de vreme ce vi l-ați luat.

Matthäi vorbea limpede și răspicat. Țăranii și muncitorii îl ascultau atenți; voiau să-l audă fiecare cuvînt. Fiindcă Matthäi le vorbea serios, îl luau și ei în serios.

— Dar, continuă el, trebuie să vă cer și vouă ceva, așa cum cer și justiției: să se facă dreptate. Întrucît e limpede că nu vi-l putem preda pe negustor decît dacă sînteți convinși că vreți să faceți dreptate.

— Așa vrem! strigă unul.

— Judecata voastră trebuie să îndeplinească o condiție, dacă vreți să fie o judecată dreaptă. Această condiție este: să vă feriți de a săvîrși o nedreptate; condiția aceasta trebuie s-o respectați și voi.

— Primim! strigă un maistru de la fabrica de cărămidă.

— Deci trebuie să cercetați dacă e drept sau nu să-l învinuiți pe von Gunten de a fi comis crima. Cum s-a ivit bănuiala?

— S-a mai făcut o dată vinovat! strigă un alt ȋăran.

— Așa întărește bănuiala că von Gunten ar putea fi ucigașul, dar nu constituie încă dovadă că e el cu adevărat, îi lămurî Matthäi.

— L-am văzut în vîlcea, strigă din nou ȋăranul cu fața nebarbierită, arsă de soare.

— Vino aici, îl chemă comisarul.

Țăranul șovăi.

— Du-te Heiri, nu-ți fie frică! Îl îndemnă unul.

Țăranul urcă treptele. Își pierduse siguranța. Primarul și procurorul se retraseră spre intrarea circuii. Matthäi rămînd singur pe scară cu ȋăranul.

— Ce doriți de la mine? Întrebă ȋăranul. Eu sînt Benz Heiri.

Sătenii încordați îi priveau țîntă; poliștii își puseră la loc bastoanele de cauciu și priveau scena cu suflatul la gură. Băietăndrii din sat se urcără pe scara pompierilor, care fuseseră ridicată pe jumătate.

— Dumneata l-ai văzut pe von Gunten în vîlcea, domnule Benz începu comisarul. Era singur acolo?

— Singur!

— Dumneata ce făceai, domnule Benz?

— Semănam cartofi, împreună cu familia mea.

— De cîtă vreme făceai asta?

— De la ora zece. Am primit pe cîmp cu ai mei, răspușe ȋăranul.

— N-ai mai văzut pe nimeni în afară de negustor?

— Pe nimeni! Pot să jur! I asigură ȋăranul.

— Asta-i o prostie, Benz! strigă un muncitor. Pe la ora două am trecut eu pe lîngă tarlăua de cartofi.

Măi sălără și alți doi muncitori. Și ei trecuseră pe la orele două, pe bicicletă, pe lîngă vîlcea.

— Și eu am trecut cu căruța pe acolo, mă prostănacule! strigă un alt ȋăran. Dar tu ești hapsin la lucru, mă zgîrcitule, iar familiei tale i s-a încovoiat spinarea de cît o sîlești să robotească. Pe lîngă tine ar putea trece sute de femei despuiate fără să-ți ridici privirea către ele.

Risete.

— Așadar, negustorul ambulant n-a fost singurul care a trecut prin vîlcea, stabili Matthäi. Dar să cercetăm mai departe. Există o șosea paralelă cu pădurea, și ea duce la oraș. A trecut careva pe drumul acesta?

— Fritz Gerber, strigă unul.

— Eu am trecut, recunosc un ȋăran greol, așezat pe tîlumba de incendiu. Eram cu căruța.

— Cînd?

— Pe la ora două.

— Din șoseaua aceasta se desprinde o cărare care duce la locul unde s-a comis crima, stabili comisarul. Nu cumva ai observat pe cineva, domnule Gerber?

— Nu, mormăi ȋăranul.

— Sau vreo mașină staționînd?

Țăranul ezită.

— Cred că da, spuse el șovăind.

— Ești sigur?

— Era acolo, ceva.

— Poate un Mercedes roșu, tip sport?

— Se poate.

— Sau un Volkswagen gri?

— Și asta se poate.

— Răspunsurile dumitale sînt lipsite de precizie, zise Matthäi.

— Păi, drept să spun, aproape că admormisem în căruța, mărturisî ȋăranul. I se întîmplă oricui pe zăpușeala asta.

— Fiindcă a venit vorba, ți să-ți atrag atenția că n-ar trebui să dormi pe o șosea publică, îl puse la punct Matthäi.

— Caii au ei de grijă, răspușe ȋăranul.

Totî izbucniră în ris.

— Ei, așadar, acum vă dați seama, în calitate de judecători, de greutatea ce le aveți în față, constată Matthäi. Crima nici măcar n-a fost comisă într-un loc pustiu. Doar la vreo cincizeci de metri de familia care lucra la cîmp. Dacă oamenii aceștia ar

fi fost atenți, nenorocirea nu s-ar fi întâmplat. Dar ei lucrau fără grijă, fiindcă nu se gîndeau cîtuși de puțin la posibilitatea unei asemenea fărâdelegi. N-au văzut venind nici fetița, nici pe ceilalți care au trecut pe șosea. Le-a bătut la ochi negustorul ambulant, asta-i totul. Dar și domnul Gerber moția în căruță și acum nu ne poate da nici el o declarație care să cîntărească greu prin precizia ei. Așa stau lucrurile. S-a dovedit oare prin aceasta vinovăția negustorului ambulant? E o întrebare pe care s-ar cuveni să o punem. În sfîrșit, în favoarea lui vorbeste faptul că a anunțat poliția. Nu știu cum veți proceda voi ca judecători, dar vreau să vă spunem cum am dori să procedăm noi, cei de la poliție.

Comisarul se opri. Era iarăși singur în fața sătenilor din Măgendorf. Benz se întorșese stîngerit în mijlocul mulțimii.

— Ni-l predați într-adevăr pe negustorul ambulant? Întrebă un maistru.
— Aveți cuvîntul meu! Dacă stăruîți, vi-l predăm, îi răspunde Matthäi.
Sătenii nu știau ce să facă. Vorbele roșite de comisar făcuseră impresie asupra lor. Procurorul era nervos. Toată încurcătura asta îl îngrijora; răsufla totuși ușurat, auzindu-l pe un țărăn că strigă:

— Luați-l cu voi!
Mulțimea tăcută lăsă un coridor de trecere.
Lîngist, procurorul aprinse un «Brissago».
— Ai procedat cu îndrăzneală, Matthäi. Ce-ar fi fost dacă-ar fi trebuit să te ții de cuvînt?

— Știam că nu va fi cazul, îi răspunde el calm.
— Să sperăm că nu faci niciodată o fărîșugălușă pe care să fii obligat să o respecți, zise procurorul și mai aprinse un chibrit pentru țigara lui.

— Îi salută apoi pe primar și se îndreptă spre mașina gata de plecare.
Matthäi nu se întoarse în mașina procurorului. Se urcă lîngă negustorul ambulant. Polițiștii îi făcură loc. În interiorul mașinii era zăpușeală. Nu îndrăzneau încă să lase în jos geamurile. Cu toate că fuseseră loc de trecere, sătenii tot mai zăboveau aici. Matthäi se așeză lîngă von Gunten, care sta ghemuit în spatele șoferului.

— Sînt nevinovat, îi spuse încet von Gunten.
— Bineînțeles, răspunde Matthäi.
— Nu mă crede nimeni, șopti von Gunten, nici polițiștii.

— Așa-ți închipui dumneata, îi răspunde comisarul clătînd din cap.
Negustorul ambulant nu se liniști cu atît:
— Nici dumneavoastră nu mă credeți, domnule doctor.

Mașina porni. Polițiștii sedeau tăcuți. Se lăsase noaptea. Lămpile așezate de-a lungul șoselei aruncau lumini aurii peste fețele împleticite. Matthäi simțea bănuiala pe care o aveau toți fața de negustorul ambulant, suspiciunea care creștea. Îi fu milă de el.

— Te cred, von Gunten, repetă Matthäi, și-și dădu seama că nici el nu era pe deplin convins. Te cred că ești nevinovat.

Se apropiau primele case ale orașului.
— Va trebui să te prezîntăm comandantului, von Gunten. Ești martorul nostru cel mai important, spuse comisarul.

— Da, înțeleg, murmură negustorul ambulant, apoi șopti din nou: Nici dumneavoastră nu mă credeți.

— Proști!

Negustorul ambulant nu se lăsă convins:

— O știu, zise el, dar atît de încet că aproape nu i se auzi glasul și privi fix luminile roșii și verzi ale reclamelor, care se răsfrîngeau acum, ca niște constelații fantomatice, în interiorul mașinii în timp ce aluneca uniform.

Întîmplările acestea mi-au fost aduse la cunoștință în Kasernenstrasse după întoarcerea mea din Berna cu acceleratul de șapte și jumătate. Era al treilea copil ucis în felul acesta. Cu doi ani în urmă fusese omorîtă cu un brici o fetiță în cantonul Schwyz, iar cu cinci ani în urmă, alta, în Sankt-Gallen. Despre faptaş, nici urmă. Am cerut să-mi fie adus negustorul ambulant. Era un bărbat de patruzeci și opt de ani, mic, gras, cu aspect nesănătos, probabil guraliv și obraznic de felul lui, de data aceasta însă, speriat. La început declarațiile sale au fost limpezii. Susținea că ar fi zăbovit la marginea pădurii, că și-ar fi descălțat pantofii și și-ar fi pus coșul cu mărunchiuri pe iarbă. Intenționa să treacă prin Măgendorf și să-și desfacă acolo marfa: perii, bretele, lame, șireturi ș.a.m.d., dar aflase pe drum de la poșta că Vegmüller fiind în concediu era înlocuit de Riesen. Din acest motiv ar fi sovăit și s-ar fi așezat în iarbă; căci tinerii noștri polițiști ar fi de cele mai multe ori prea zeloși și că el îi știa pe acești domni. Susținea că a ațipit puțin. Vitezaa umbrită de răcoarea pădurii era străbătută de o șosea. Prin apropiere lucra pe ogor o familie de țărani pizită de un cîine. Prințul pe care-l luase la cîrciumă «Bären» din comuna Fehren fusese substanțial — mîncăruri specifice de Berna și Twann; îi plăcea să mînceie îmbeșugată și avea cu ce plăti, cu toate că umbla nebarbierit, neîngrijit, și zdrențaros; înfațisarea îi era înșelătoare, fiind unul din acei negustori de mărunchiuri care cîștigau și aveau economii. La acest prînz se mai adăugase multă bere și două tablete de ciocolată Lindt, pe cînd stătea tolanit în iarbă. Furtuna care se apropia și rafalele vîntului îl adormise cu totul. Totuși, puțin mai tîrziu, cînd l-ar fi trezit un strigăt, strigătul răsunător al unei fete; amieș de somn, a privit în susul văii și i s-a părut că și familia de țărani care lucra la cîmp a tras cu urechea într-acolo, mirată; apoi, străjuții de cîine, cu spinările încovalite, oamenii s-au așternut iar pe treabă. I-a trecut prin minte că putea să fi fost tipăt de pasare, poate o cucuvea; nu putea ști. Această explicație l-a liniștit însă. A moțnit mai departe, cînd deodată l-a surprins liniștea mortală a naturii și cerul dintr-o dată întunecat. Atunci s-a încălțat și-a prins în spate coșul — nemulțumit și bănuitor — amintindu-și de strigătul misterios de pasare. De aceea a hotărît că e mai sănătos să n-aba de a face cu Riesen și a renunțat să treacă prin Măgendorf. În călătuii asta tot nu făcuse niciodată cine știe ce vinzare. Așa că s-a decis să se întoarcă în oraș, scurțind drumul prin pădure, spre a ajunge la stația S B B și drept urmare a dat peste cadavrul fetei uise. Atunci a dat fuga la «Hirschen», cîrciumă din Măgendorf, și l-a înștiințat pe Matthäi; țărănilor nu le-a suflat o vorbă de teamă să nu-l bănuiască.

Astea au fost cele declarate de el. Am cerut să fie scos din încăperea, dar să nu fie lăsat să plece. Poate că nu era tocmai corect. Procurorul nu ordonase reținerea pentru anchetă, dar n-aveam timp de mofturi. Relatarea lui, ce-i drept, mi se păru verosimilă; mai trebuia însă verificată din nou; în definitiv, von Gunten era recidivist. Eram prost dispus. Cazul nu făgăduia nimic bun; într-un fel, toate se puneau de-a curmezisul, numai că nu știam în ce fel; dar o simțeam. M-am retras în chitîmia mea, cum îi spuneau: o încăpere mică, afumată, lîngă biroul meu oficial. Am cerut să mi se aducă o sticlă de Châteaufort-du-Pape, de la un restaurant din apropiere de Sihlbrücke, și am băut cîteva pahare. În cămăruța aceasta domnea întotdeauna o dezordine înspăimîntătoare; nu vreau să ascund; cărți și acte zăceau unele peste altele, din

principiul, desigur, căci sînt de părere că e datorită flecăriei, în acest stat ordonat, să construiască, așa-zicînd, mici insule de dezordine, fie și numai în secret. Am cerut apoi să mi se aducă fotografiile. Erau oribile. După aceea am studiat harta. Locul faptei nici c-ar fi putut fi ales mai perfid ! Teoretic nu se putea stabili dacă ucigașul era din Măgendorf, din satele învecinate, dacă venise din oraș, pe jos, ori cu trenul. Totul era cu puțință. A apărut Matthäi.

— Îmi pare rău, i-am spus, că în ultima zi pe care ți-o petreci la noi trebuie să te ocupi de un caz atît de trist.

— Așa-i meseria, domnule comandant.

— Cînd examinez fotografiile astea, îmi vine să dau dracului totul, i-am răspuns și am vîrît iar în plic fotografiile.

Eram supărat și poate că nu mă puteam stăpîni pe deplin. Matthäi era cel mai bun dintre comisarii mei — vezi că păstrează această ierarhizare, ceea ce nu s-ar cuveni, dar mi-e mai simpatică — de aceea plecarea lui în acest moment mi-era foarte neplăcută.

— Pareă că-mi ghicește gîndurile.

— Cred că cel mai nimerit ar fi să predați cazul lui Henzi, opină el.

Exizam. Dacă n-ar fi fost vorba de un asasinat cu viol așa fi primit imediat sugestia. Cînd e vorba de alt gen de crime e mai ușor. Nu trebuie decît să te gîndești la motive: lipsa de bani, gelozia și cerul suspicilor se micșorează de îndată. Dar acest procedeu e lipsit de sens cînd e vorba de o crimă cu viol. Ea poate fi comisă fără martori, neobservat de nimeni, într-o călătorie de afaceri, de cineva care vînzînd o fată sau un băiat, coboară din mașină, și seara e din nou acasă, la Lausanne, la Basel, oriunde, iar noi stăm aici fără puncte de reper. Nu-l subestimăm pe Henzi; era un funcționar destoinic, dar mi se pareă că n-are destulă experiență.

Matthäi nu împărtășea soviaia mea.

— Datorită mie îți cunoaște meseria, a lucrat sub conducerea mea trei ani, îl consider cel mai bun succes al meu. Va rezolva aceste probleme la fel de bine ca și mine. Și apoi, pînă mîine mai sînt și eu aici, a mai adăugat el.

L-am chemat pe Henzi dispușin ca împreună cu sergentul Treuler să constituie un colectiv restrîns de anchetă. Henzi s-a bucurat; era primul său « caz independent ».

— Să mulțumesc lui Matthäi, am mormăit eu, întrebîndu-l de starea de spirit a poliștilor.

Bîlbîiam, n-aveam nici un punct de reper, nici un fel de rezultate și era important ca el să nu-și dea seama de nesigurăna noastră.

— Sînt conștienți că am pus mîna pe criminal, a răspuns Henzi.

— Negustorul ambulant?

— Baniuală nu poate fi cu totul înlăturată. Von Gunten a mai comis un delict de atentat la bunele moravuri.

— Cu o fată de paisprezece ani, a intervenit Matthäi. Asta e altceva.

— Ar trebui să-l supunem unui interogatoriu alternativ, a propus Henzi.

— Mai e timp, am hotărît eu. Nu cred că omul are vreo legătură cu crime. E doar antipatic, și din pricina asta cade asupra lui baniuală. Dar, domnii mei, nu un motiv criminologic, ci un motiv subiectiv care trebuie imediat înlăturat.

Cu acestea, m-am despărțit de subalternii mei, fără ca proasta dispoziție să mi se schimbe.

Am mobilizat întregul nostru efectiv polițienesc. În cursul aceleiași nopți și ziua următoare s-a cercetat la garaje dacă nu s-a observat cumva urme de sînge în vreo mașină, mai tîrziu s-au făcut cercetări și la spălătorii. Am reexaminat alibiurile tuturor

celor ce veniseră vreodată în conflict cu anumite dispoziții ale legii. La Măgendorf, oamenii noștri au pîntruns în pădurea în care s-a comis crimea cu cîini și chiar cu un aparat de detectat mine. În speranța că se vor găsi urme, dar mai ales arma ucigaș, au fost scotocite toate tufisurile. Au cercetat sistematic fiecare metru patrat și pîrîul, pînă jos în Tabel. Au fost adunate obiectele găsite; pădurea a fost greblată, pînă departe spre Măgendorf.

La cercetările din Măgendorf am participat personal, ceea ce de altfel nu intra în obiceiurile mele. Matthäi pareă și el neliniștit. Cu toate că era o zi plăcută de primăvară, blîndă, în care fohn-ul nu se făcea simțit, totuși eram tare posomorîți.

La «Hirschen», Henzi luă interogatorii fînarilor și muncitorilor din fabrică, iar noi ne pregăteam să facem o vizită la școală. Am scurta drumul și am mers prin mijlocul unei livezi cu pomi fructiferi. Unii erau gata înfloriți. Dinspre școală răsună cântecul *Cuprînde-mi mîinile și mîncăsește*. Terenul de gimnastică din fața școlii era pustiu. Am ciocănit la ușa clasei care răzbătea înnul și am intrat.

Cîntau fete și băieți, copii de la șase la opt ani — cele trei clase inferioare. Învățătoarea care dirija corul își lăsa brațele în jos și ne privea cu neîncredere. Copiii încetară să cînte.

— Domnișoara Krumm?

— Cu ce vă pot fi de folos?

— Sînteți învățătoarea lui Gritli Moser?

— Ce doriți de la mine?

Deșirată, cu ochi mari, plîni de amărăciune, domnișoara Krumm avea vreo patruzeci de ani.

M-am prezentat și m-am întors apoi spre clasă.

— Bună ziua, copii !

Copiii s-au uitat la mine curioși.

— Bună ziua ! mi-au răspuns.

— Mi-a plăcut ce-ați cîntat.

— Repetăm înnul pentru înmormîntarea lui Gritli, m-a lămurit învățătoarea.

În lada cu nisip era clădită insula lui Robinson. Pe pereți atîrnau desene făcute de copii.

— Ce fel de copil a fost Gritli ? am întrebat soviind.

— Toți o iubeam, îmi răspunde învățătoarea.

— Era inteligent ?

— Era un copil înzestrat cu foarte multă fantezie.

M-a cuprins iar soviaia.

— Aș dori să pun câteva întrebări copiilor.

— Poftiți.

Am pîșit în fața clasei. Majoritatea fetelor aveau codițe și purtau șorturi viu colorate.

— Ați auzit, desigur, le-am spus, ce a pîșit Gritli Moser. Eu sînt de la poliție, comandantul, care va să zică așa că am cîpitan peste soldați, și e de datorita mea să-l caut pe cel care a omorît-o pe Gritli. Vreau să vă vorbesc nu ca unor copii, ci ca unor oameni mari. Individul pe care-l căutam e bolnav. Toți cei care sîlvîresc asemenea fapte sînt bolnavi. Așa fiind, ei încearcă să-i ademenească pe copii într-o ascunzătoare, pentru a le face rău, în pădure, în vreo pivniță, sau în cine știe ce alte locuri dornice; și asta se întîmplă foarte des; avem, în canton, peste două sute de cazuri annu. Se întîmplă uneori ca asemenea oameni să vatem atît de rău un copil, încît îl omorîă, așa cum s-a întîmplat și cu Gritli. De aceea trebuie să arestăm pe astfel de răufăcători. Sînt cum se periculoși pentru a putea trăi în libertate. Acum m-ați putea întreba de ce nu-i închidem mai repede, înainte de-a se întîmpla o nenorocire, ca aceea petrecută

cu Grădii. Fiindcă n-avem nici un mijloc să-i recunoaştem pe aceşti oameni bolnavi. Ei sînt bolnavi pe dinăuntru, nu pe dinafară.

Copiii ascultau cu sufletul pe buze.

— Voi trebuie să mă ajutaţi, am continuat eu. Trebuie să găsim pe cel care a omorît-o pe Grădii Moser, altfel va mai ucide o fetiţă.

Mă aflam acum în mijlocul copiilor.

— V-a povestit Grădii că l-ar fi vorbit un necunoscut?

Copiii tăceau.

— V-a mirat ceva deosebit în ultimul timp la Grădii?

Copiii nu ştiau nimic.

— N-avea Grădii, în ultima vreme, vreun lucru pe care nu-l avusese înainte?

Copiii nu răspuseră.

— Cine era prietena ei cea mai bună?

— Eu, a şoptit o fetiţă.

Era o făptură mică de tot, cu păr castaniu şi ochi căprui.

— Cum te cheamă? am întrebat-o.

— Ursula Fehlmann.

— Aşadar, Ursula, tu ai fost cea mai bună prietenă a lui Grădii?

— Seadeam în aceeaşi bancă.

Fetiţa vorbea atît de încet, încît a trebuit să mă aplec spre ea.

— Nici ţie nu ţi s-a părut nimic neobişnuit?

— Nu.

— N-a întîlnit Grădii pe nimeni?

— Ba da, a răspuns fetiţa.

— Pe cine?

— Nu era om, mi-a spus Ursula.

Acest răspuns m-a surprins.

— Ce vrei să spui, Ursula?

— A întîlnit un uriaş, a şoptit fetiţa.

— Un uriaş?

— Da.

— Vrei să spui, c-a întîlnit un bărbat înalt?

— Nu. Tatăl meu e înalt, dar nu-i uriaş.

— Şi cît era de mare? am întrebat-o.

— Cît un munte, mi-a răspuns ea, şi era tot negru.

— Şi, acest — uriaş — l-a dăruit ceva lui Grădii? am întrebat.

— Da, a zis Ursula.

— Ce?

— Nişte arici mititei.

— Arici? Ce-o mai fi şi asta, Ursula? am întrebat-o descumpănit.

— Uriaşul era plin tot cu arici mici, a stăruit fetiţa.

— Asta-i o prostie, Ursula, am contrazis-o eu, un uriaş n-are arici!

— Era peşemne un uriaş al aricilor.

Fetiţa ţinea morţiş la spusele ei. M-am întors la catedra învăţătoarei.

— Aveţi dreptate, domnişoară Krumm, i-am spus. Grădii pare să fi avut într-adevăr multă fantezie.

— Era o fetiţă cu imaginaţie plină de poezie, mi-a răspuns învăţătoarea, privind în gol, cu ochii trîşti. Acum ar trebui să repet imnul pentru înmormîntarea de mîine. Copiii nu-l ştiu destul de bine.

Domnişoara Krumm a dat tonul.

— *Cuprinde-mi mîinile şi mă-nsoţeşte*, au început din nou să cînte copiii.

Nici interogatoriul luat tîranilor din Mägendorf la «Hirschen» — unde l-am înlocuit pe Henzi — n-a adus nimic nou, iar către seară am plecat la Zürich, fără nici un rezultat, aş cum venisem. Tăceam. Fumam prea mult şi băusem vin roşu de regiune. Cunoştii vinurile astea, cam dubioase. Matthäi şedea şi el posomorît lîngă mine, în fundul maşinii; abia cînd automobilul a început să coboare spre Rönherhof comisarul a reluat vorba.

— Nu cred, mi-a spus, ca asasinul să fie vreunul din Mägendorf. Trebuie să fie acelaşi făptuş ca şi în cantonul Sankt-Gallen şi în cantonul Schwyz; crima s-a petrecut în acelaşi fel. Probabil că operează din Zürich.

— Probabil, i-am răspuns.

— O fi vorba de vreun automobilist, sau poate de vreun turist. Tîranul Gerber a văzut o maşină parcată în pădure.

— Pe Gerber l-am audiat personal azi, am declarat eu. Mi-a mărturisit că dormea prea adînc pentru a putea observa ceva.

Am tăcut din nou.

— Îmi pare rău că trebuie să vă părăsesc în mijlocul unui caz neclarificat, a început apoi Matthäi cu glas şovăielnic, dar trebuie să respect contractul cu guvernul iordanian.

— Pleci mîine cu avionul? l-am întrebat.

— La ora trei după-amiază, prin Atena, mi-a răspuns el.

— Te invidiez, Matthäi, i-am spus cu toată seriozitatea.

— Aş prefera şi eu să fiu şef de poliţie la arabi, decît aici, la Zürich.

L-am lăsat apoi la «Hotelul Urban», unde locuia de ani de zile şi m-am dus la «Kronenhalle», unde luam masa, sub portretul lui Miro. Locul meu. Întotdeauna mă aşez acolo şi mîncîc *ab voiture*¹.

Cînd, cu toate acestea, către ora zece, m-am mai dus o dată în Kasernenstrasse şi am trecut prin faţa fostului birou al lui Matthäi, l-am întîlnit pe Henzi pe coridor. El plecase încă de pe la prînz din Mägendorf; la drept vorbind, faptul mă mirase, dar, întrucît îi repartizasem lui cazul, principiul meu era să nu sîcîi omul. Henzi era originar din Berna, ambiţios, dar iubit de poliţişti. Se căsătorise cu o fată din familia Hottinger; trecuse de la socialiştii la liberali şi era pe drumul cel bun pentru a face carieră. Amintesc de asta doar în treacăt; acum a trecut la independenţi.

— Individul nu vrea încă să recunoască, mi-a spus el.

— Cine? l-am întrebat mirat şi m-am oprit din mers. Cine nu vrea să recunoască?

— Von Gunten.

Eram uluit.

— Interogatoriul de durată?

— Toată după-amiază, mi-a răspuns Henzi. Şi dacă va fi nevoie, toată noaptea. Acum se ocupă Treuler de el. Am ieşit doar să iau aer.

— Asta aş vrea s-o văd şi eu, i-am spus, şi am intrat curios în fostul birou al lui Matthäi.

Negustorul ambulant şedea pe un scaun de birou fără spătar, iar Treuler, picior peste picior, pe un altul, în faţa vechiului birou al lui Matthäi, care-i servea de raşim pentru braţul stîng, în care-şi sprijinea capul. Fuma. Feller întocmea procesul-verbal. Henzi şi cu mine ne-am oprit în prag, fără a fi observaţi de negustorul ambulant care sta cu spatele la noi.

— N-am făcut-o eu, domnule sergent, murmură el.

¹ Adică luînd mîncare de pe cîrciorul pe roţile, care circulă între mese.

— Nici n-am afirmat asta. Spuneam doar că ai fi putut-o face, i-a răspuns Treuler. Se va dovedi dacă am sau nu dreptate. S-o luăm de la început. Te odihneai deci la marginea pădurii?

— Da, domnule sergent.
— Și ai dormit?
— Într-adevăr, domnule sergent.
— De ce? Doar voiai să te duci la Mägendorf.
— Eram obosit, domnule sergent.
— De ce l-ai întrebat pe factor despre poliștii din Mägendorf?
— Pentru a mă informa, domnule sergent.
— Ce voiai să afli?
— Nu-mi prelungeam brevetul de negustorie. Voiam să știu care era situația la poliția din Mägendorf.

— Și care era situația la poliție?
— Am aflat că era un locțiitor la Mägendorf; atunci mi-a fost teamă, domnule sergent.
— Și eu sint un locțiitor, l-a lămurit sec poliștii. De mine nu ți-e frică?
— Ba da, domnule sergent.
— Din pricina asta n-ai intrat în sat?
— Da, domnule sergent.
— Versiunea asta nu-i chiar atât de rea, a recunoscut Treuler, dar poate mai există și alta care ar avea avantajul de a fi adevărată.

— Am spus adevărul, domnule sergent.
— Nu cumva voiai să afli de la factor dacă nu-i vreun poliștii prin apropiere?
Negustorul ambulant l-a privit bănuitor pe Treuler.
— Ce vrei să spunei cu asta, domnule sergent?
— Poate, i-a răspuns tacticos Treuler, voiai să te asiguri din spusele factorului că nu era nici un poliștii în Rotkellertälchen pentru că, scotoc, așteptai fata. Vinzătorul l-a privit îngrozit.

— Dar n-am cunoscut-o pe fetița, domnule sergent, a strigat disperat, și chiar dacă aș fi cunoscut-o, n-aș fi putut-o face. Nu eram singur în vîlcea. Familia de țărani era doar pe cîmp. Nu sint un criminal. Vă rog să mă credeți.

— Te cred, l-a liniștit Treuler, dar trebuie să-ți verific declarația; trebuie să întorci asta. Ziceai că după ce te-ai odihnit, ai luat-o prin pădure pentru a te întoarce la Zürich?

— Se apropia furtuna, i-a explicat negustorul ambulant, și am vrut să scurtez drumul, domnule sergent.

— Atunci ai dat de cadavru?

— Da.

— Fără să-l atingi?

— Fără, domnule sergent.

Treuler a tăcut. Cu toate că nu-i vedeam fața, îmi dădeam seama că negustorul ambulant îi era frică. Mi-era milă de el. Eram totuși din ce în ce mai convins de vinovăția lui, poate datorită și faptului că nădăjduiam ca, în sfîrșit, să-l găsim pe vinovat.

— Von Gunten, te-am dezbrăcat de haine și ți-am dat altele. Nu-ți imaginezi pentru ce? a întrebat Treuler.

— Nu știu, domnule sergent.

— Pentru a face o analiză cu benzidin. Știi ce înseamnă o analiză cu benzidin?

— Nu, domnule sergent, a răspuns neajutorat negustorul ambulant.

— O analiză chimică, pentru a constata urme de sînge, i-a explicat Treuler cu fantomatică blîndețe. Von Gunten, am găsit pe bluzonul dumitale urme de sînge. De-al fetiței.

— Fiindcă... fiindcă m-am împiedicat de cadavru, domnule sergent, a răspuns von Gunten gemînd. A fost îngrozitor.

Negustorul ambulant și-a acoperit obrazul cu minile.

— Și, desigur, numai de frică nu ne-ai mărturisit asta!

— Da, domnule sergent.

— Și vrei acum ca noi iarăși să te credem?

— Nu sint eu ucigașul, domnule sergent, l-a implorat deznădăjduit negustorul ambulant, credeți-mă. Chemai-l pe domnul doctor Matthäi, știe că spun adevărul. Vă rog.

— Doctorul Matthäi nu mai are nici o legătură cu acest caz, i-a răspuns Treuler. Miine pleacă pe calea aerului în Iordania.

— În Iordania? ! a rostit în șoaptă von Gunten. N-am știut.

A rămas tăcut, cu privirea ațintită în podea. În birou s-a așternut o liniște mormîntală, nu se auzea decît ticăitul ceasornicului și cîte odată, de afară, o mașină.

Atunci a intervenit Henzi. A închis înțîi fereastra apoi s-a așezat la biroul lui Matthäi, prietenos și prevenitor, numai că a potrivit în așa fel lampa de birou încît a îndreptat-o spre vinzătorul ambulant.

— Nu te neliniști domnule von Gunten, i-a spus locotenentul peste măsură de politicos; nu vrem să te chinăm în nici un fel; numai că ne străduim să aflăm adevărul. De aceea trebuie să ne adresăm dumitale. Ești martorul cel mai important. Trebuie să ne ajuți.

— Da, domnule doctor, a răspuns negustorul ambulant și părea că mai prinsese ceva curaj.

Henzi și-a umplut pipa.

— Dumneata ce fumezi, von Gunten?

— Țigări, domnule doctor.

— Treuler, dă-i o țigară.

Negustorul ambulant a cătinat din cap, cu privirea ațintită în podea.

Îl orbea lumina.

— Te supără? l-a întrebat Henzi prietenos.

— Îmi bate direct în ochi.

Henzi a schimbat poziția abajurului.

— E mai bine acum?

— Mai bine, a răspuns încet von Gunten.

În glasul lui se deslusea recunoștința.

— Ia spune, von Gunten, ce fel de lucruri vinzi? Basmale? a început Henzi.

— Da, și basmale, a răspuns el șovăind.

Nu știa de ce i se punea întrebarea.

— Altfceva?

— Șteretur de ghețe, domnule doctor; perii de dinți; pastă de dinți. Săpun.

Cremlă de ras.

— Lame?

— Și lame, domnule doctor.

— Ce marcă?

— Gillette.

— Astă-i tot?

— Așa cred, domnule doctor.

— Bine. Mi se pare însă că ai uitat cîte ceva, i-a spus Henzi, în timp ce își făcea de lucru cu pipa. E înfundată, a zis el și a continuat, ca în treacăt: — Von Gunten, înșiră liniștit restul lucrurilor. Noi am cercetat cu de-amănuntul coșul dumitale. Negustorul de mărunchiuri tăcu.

- Ei?
- Cuțite de bucătărie, adăuga încet și trist negustorul ambulant.
- Pe ceață îi străluceau broboane de sudoare. Henzi arunca nori de fum, unul după altul, înlinit și tacticos ca un tînar dohn, prietenos și plin de bunăvoință.
- Mai departe, von Gunten, afară de cuțite de bucătărie?
- Brice.
- De ce șovăia s-o spui?

Negustorul ambulant nu răspuse. Henzi a întins mîna, a schițat, în aparență fără intenție, un gest spre lampă, dar și-a retras-o cînd l-a văzut pe von Gunten tresărind. Sergentul nu-l pierdea nici o clipă din ochi. Fuma țigară după țigară. La fumul acestora se adăuga fumul de pipă al lui Henzi. Aerul din cameră te îneca. Aș fi deschis bucuri ferestrele. Dar ferestrele închise făceau parte din metoda.

Fetița a fost omorîtă cu un brici, a aruncat ca din întîmplare, discret, Henzi. Tăcere. Negustorul ambulant ședea prăbușit fără vlagă pe scaunul său.

— Dăgă von Gunten, a reluat Henzi rezemîndu-se de speteza scaunului, să vorbim ca între bărbați. Nu-i nevoie să ne înțelegăm. Știu că dumneata ai comis crima; dar mai știu că și dumneata ești tot atît de înspăimîntat de această faptă ca și mine, ca noi toți. Te-a apucat pur și simplu deodată și ai devenit ca un animal; ai atacat prin surprindere fetița și ai ucis-o, fără să fi vrut, și fără să fi putut face altfel. A fost ceva mai presus de dumneata, iar cînd ți-ai revenit, von Gunten, ai fost peste măsură de speriat. Ai dat fuga la Mägdendorf, pentru a te preda, dar acum ți-ai pierdut curajul. Curajul de a mărturisi. Acest curaj trebuie să-l regăsești acum, von Gunten. Și noi vrem să te ajutăm s-o faci.

Henzi a tăcut. Negustorul ambulant s-a clătînat pe scaunul lui. Părea că acuși-acuși se va prăbuși.

- Sînt prietenul dumitale, von Gunten, i-a declarat Henzi, nu pierde ocazia asta.
- Sînt obosit, a răspuns negustorul ambulant gîmfînd.
- Toti sîntem obosiți, i-a spus Henzi. Sergent Treuffer, far rost de niște cafele și, mai știu că, de bere. Și pentru musafirlu nostru von Gunten. Noi, cei de la poliția cantonală, sîntem politicoși.
- Sînt nevinovat, domnule comisar, a șoptit răgușit negustorul ambulant, sînt nevinovat.

A sunat telefonul; Henzi a ridicat receptorul, a ascultat atent, apoi l-a pus în furcă surzînd.

- Spune-ne, von Gunten, ce-ai mîncat ieri la prînz? l-a întrebă el tacticos.
- Mîncare berneză.
- Așa, și mai ce?
- La desert brînză.
- Brînză de Emmental, de Greyer?
- De Tilsit și Gorgonzola, a răspuns von Gunten ștergîndu-și sudoarea de pe ochi.

— Negustorii ambulanți mîncîncă bine, a constatat Henzi. Dar altceva n-ai mai mîncat?

- Nimic.
- Eu m-aș gîndi cu mai multă atenție, l-a dojenit Henzi.
- Ciocolată, și-a amintit von Gunten.
- Vezi? Și altceva? l-a încurajat Henzi dînd din cap. Unde ai mîncat-o?
- La marginea pădurii, a răspuns vînzătorului ambulant, privindu-l nelăcăzător și obosit.

Locotenentul a atîns lampa de birou. Doar plăfoniera mai lumina slab biroul plin de fum.

— Von Gunten, tocmai acum am primit raportul Institutului medico-legal, a spus el compătimitor. S-a făcut autopsia fetiței. S-a găsit urme de ciocolată în stomacul ei. De data aceasta eram și eu convins de vinovăția negustorului ambulant. Mărturisirea lui nu era decît o chestiune de timp. Am făcut un semn din cap lui Henzi și am părăsit încăperea.

Nu mă înșelase. A doua zi, sîmbătă dimineața pe la orele șapte, Henzi m-a chemat la telefon. Negustorul ambulant își recunoscu fapta. La ora opt eram în birou. Henzi se afla încă tot în fostul birou al lui Matthäi. Privea pe fereastra deschisă; s-a întors spre mine obosit, m-a salutat. Pe podea zăceau sticle de bere; scrumierele erau pline. În încăpere nu mai era nimeni.

- O mărturisire amănunțită? l-am întrebă.
- O va face și pe asta, mi-a răspuns Henzi; principalul e că-a recunoscut crima.
- Sper că s-a procedat corect, am mormăit eu.

Interogatoriul durase peste douăzeci de ore. Firește, asta nu era permis; dar noi, cei de la poliție, nu ne putem conduce întotdeauna după instrucțiuni.

— Alte metode nelăgăduite n-au fost folosite domnule comandant, mi-a declarat Henzi.

Am intrat în «chițimeie», cerînd să mi-l aducă pe negustorul ambulant. Abia se mai ținea pe picioare; îl sprijinea polițistul care l-a însoțit; a refuzat să se așeze cînd l-am invitat să ia loc.

— Von Gunten, i-am spus cu o notă involuntar prietenoasă în glas, după cîte aud ai recunoscut că ai omorît-o pe micuța Gritli Moser.

— Eu am omorît-o, mi-a răspuns negustorul ambulant, atît de încet, privind tîntă în podea, încît abia l-am putut înțelege. Acuma lăsați-mă în pace.

— Du-te la culcare, von Gunten, i-am spus, vom vorbi despre asta mai tîrziu.

L-au scos afară și la ușă s-a înțîlnit cu Matthäi. Negustorul ambulant s-a oprit. Respira greu. A deschis gura ca pentru a spune ceva, dar a tăcut totuși. L-a privit doar pe Matthäi care, stîngherit, i-a făcut loc.

— Haide, i-a spus polițistul lîndu-l.

Matthäi a intrat în «chițimeie», a închis ușa iar eu mi-am aprins o «Bahiană».

— Ei, Matthäi, ce zici de asta?

— Nenorocitul ăsta a fost interogăat peste douăzeci de ceasuri?

— Henzi a preluat metoda de la dumneata; era la fel de încăpățînat la interogatorii, i-am răspuns eu. Nu găsești că a condus cu multă pricepere primul său caz?

Matthäi nu mi-a răspuns.

Am cerut două cafele cu frișcă și cornuri.

Amîndoi aveam conștiința înfrîcării. Cafeaua fierbinte nu ne-a redat buna dispoziție.

— Prevăd, a remarcat în cele din urmă Matthäi, că von Gunten va reveni asupra declarației.

— Posibil, i-am răspuns posomorît. În cazul acesta îl vom lua din nou la întrebări.

— Îl credeți vinovat? m-a întrebă.

— Dumneata nu? l-am întrebă la rîndul meu.

Matthäi șovăia.

— Ba da, și eu, mi-a răspuns fără convingere.

Dimineața năvălea prin fereastră. Argint mat. Dinspre Sihlquai pătrundeau zgomo-tele străzii, iar din cazarmă exerciții de mars.

În clipa aceea apăr Henzi. A intrat fără să bată la ușă:

— Von Gunten s-a spînzurat, m-a anunțat el.

Celula se afla la capătul coridorului cel mare. Am dat fuga într-acolo. Doi gardieni se și ocupau de negustorul ambulant. Zăcea pe podea. I-au sfîșiat cămașa; pieptul păros nu mai mișca. Bretelele atîrnau încă de fereastră.

— Nimic nu mai ajută, a remarcat unul dintre polițiști. E mort.

Mi-am apins iar «Bahiana» stinsă, iar Henzi a luat o țigară.

— Cu asta, cazul Gritli Moser e lichidat, am constatat eu și, prin coridorul fără sfinți, m-am întors obosit în biroul meu. Dumitale, domnule Matthäi, îți urez călătorie plăcută spre Iordania.

Spre ora două după-amiaza însă, când Feller s-a înființat la «Urban» spre a-l lua pe Matthäi pentru ultima oară și a-l conduce cu mașina de serviciu la aeroport, după ce geamantanele au fost urcate în automobil, comisarul a fost de părere că mai aveau timp să facă un ocol prin Mägendorf. Feller s-a supus și a apucat-o prin pădure. Au ajuns în piața satului tocmai când se apropia cortegiul funebru: un șir lung de oameni tăcuți. Venise o multime de lume, atât din satele apropiate, cât și de la oraș, ca să asiste la înmormântare. Ziarele publicaseră știrea despre moartea lui von Gunten; toată lumea simțea că i se luase o piatră de pe inimă. Dreptatea învinsese. Matthäi coborîse împreună cu Feller din mașină și se oprise printre copii, în fața bisericii. Siciul împodobit cu zandafiri albi fusese așezat pe un car tras de doi cai. În urma lui veneau copiii din sat, doi câte doi, purtând coroane, conșii de învâitoare, de învâțător, de preot; fetele purtau rochii albe. Urmau părinții lui Gritli Moser, două siluete negre. Femeia se opri locului și-l privi pe comisar. Fața-i era fără expresie, ochii fără viață.

— V-ați ținut fîșăduială, a rostit ea încet, dar destul de clar pentru a fi auzită de comisar; vă mulțumesc.

Apoi a păsit mai departe, dreptă, mîndră, alături de un bărbat prăbușit, îmbătrînit brusc.

Comisarul a mai așteptat plină ce a trecut întregul convoi: primarul comunei, oficialitățile, țărani, muncitori, gospodine, fete, toți în hainele lor de sărbătoare cele mai bune. Amuțiseră toți sub lumina soarelui de după-amiază, nici în asistență nu se mișca nimeni, se auzea doar dangătul prelung al clopotelor bisericii, uruitul carului și nenumărații pași ai oamenilor pe caldarîmul tare al uliței satului.

— La «Kloten», a spus Matthäi, urcîndu-se din nou în mașina de serviciu.

În sala de așteptare, după ce și-a luat rămas bun de la Feller și i s-a efectuat controlul pașaportului, a cumpărat «Neue Zürcher Zeitung». În paginile ziarului era publicată fotografia lui von Gunten, asasinul lui Gritli Moser, precum și aceea a comisarului, însoțită de o notă asupra onorabilei sale profesii. Un bărbat care a atins punctele culminante ale carierei sale. Dar când a ajuns pe pista de zbor, cu mantaua de ploaie pe braț, a observat că terasa clădirii era plină de copii. Erau elevi veniți să viziteze aeroportul; fete și băieți în haine de vară viu colorate; în mijlocul veseliei și mirării, la fiecare decolare și aterizare a uriașelor aparate argintii, filifiau mici stegulețe și batiste. Comisarul a avut o șovăială, apoi s-a îndreptat spre avionul Societății Swissair. Când a sosit el, ceilalți pasageri se și urcaseră. Stewardesa care conducea pasagerii la avion, a întins mîna să ia bilețul, dar comisarul s-a întors din nou. S-a uitat la mulțimea de copii, care, fericiți și invidioși, făceau semne spre avionul gata de zbor.

— Domnișoară, a spus el, nu plec, și s-a întors în clădirea aeroportului, a coborît sub terasă, îndreptîndu-se spre ieșire împreună cu mulțimea de copii.

L-am primit pe Matthäi abia duminică dimineața, nu în «chitimi», ci în biroul meu oficial, cu o privire tot atât de oficială îndreptată spre Sihiquai. Pe pereți afixau tablouri de Gubler, Morgenthaler, Hunziker, pictorul cunoscut din Zürich. Eram supărat; se iviseră necazuri; sosise o notă a departamentului politic, de la un domn care portout¹ nu voia să vorbească decît franțuzește; ambasada Iordaniei protestase

¹ Peseu toc (în lb. fr., în original).

pe lângă consiliul de miniștri, cerînd lămuriri pe care nu le puteam da pentru că nu înțelegeam de ce procedase așa fostul meu subaltern.

— Luați loc, domnule Matthäi, am spus. Formalismul meu îl cam înfrîmă. Ne-am așezat. Nu fumam și nu l-am invitat nici pe el. Asta l-a neliniștit. Confederația, am continuat eu, a încheiat cu statul Iordaniei o convenție prin care-i dădea un specialist în domeniul polițienesc; în rest ați încheiat dumneavoastră, domnule doctor Matthäi, un contract cu Iordania. Prin faptul că n-ați plecat, aceste convenții au fost încălcate. Ținînd seamă că sîntem juristi, nu e nevoie să vorbesc mai deslușit.

— Nu e nevoie, a spus Matthäi.

— De aceea, vă rog, să plecați totuși, cît se poate de curînd, spre Iordania, am propus eu.

— Nu plec, mi-a răspuns Matthäi.

— De ce?

— Ucigașul micuței Gritli Moser n-a fost găsit încă.

— Crezi că negustorul ambulant e nevinovat?

— Da.

— Dar, în definitiv, avem mărturisirea lui.

— Să-l pierd! pesemne controlul nervilor. Interogatoriul îndelungat, disperarea, sentimentul că e abandonat. Aici am și eu o vină, a urmat el încet. Negustorul ambulant mi s-a adresat mie, și eu nu l-am ajutat. Țineam să plec în Iordania.

Situația era ciudată. Cu o zi înainte nu exista distanță în raporturile noastre; acum se așezau formal și bătoși unul în fața celuilalt, amîndoi în haine de duminică.

— Vă rog, domnule comandant, să-mi mai predați o dată cazul, mi-a spus Matthäi.

— Asta n-o pot face, am răspuns, în nici un caz; dumneavoastră nu mai sînteți în serviciul nostru, domnule doctor Matthäi.

Comisarul m-a privit ținută, surprins.

— Sînt concediat?

— Ați plecat din serviciul poliției cantonale pentru că volați să vă luați în primire postul din Iordania, i-am explicat eu calm. Că nu v-ați respectat contractul, vă privește. Dar dacă vă angajăm acum din nou, ar însemna că sîntem de acord cu atitudinea dumneavoastră. Veți înțelege că asta nu e o puțință.

— Bine, mi-a răspuns Matthäi. Înteleg.

— Din păcate, lucrurile nu se mai pot schimba, am rostit eu.

Am tăcut amîndoi.

— În drumul meu spre aeroport, când am trecut prin Mägendorf, erau acolo copii, mi-a zis domnul Matthäi.

— Ce vreți să spuneți cu asta?

— Numai copii în cortegiul funebru.

— E cît se poate de firesc.

— Și la aeroport erau copii. Clase întregi.

— Ei și?

Primeam umilit la Matthäi.

— Să presupunem că am dreptate, să presupunem că ucigașul lui Gritli Moser e încă în viață, n-ar fi atunci și alți copii în primejdie? a întrebat Matthäi.

— Fără îndoială, i-am răspuns liniștit.

— Dacă există posibilitatea acestui pericol, a stăruit Matthäi, e de datoria poliției să apere copiii și să preîntîmpe o nouă crimă.

— Deci n-ai plecat în Iordania fiindcă vrei să aperi copiii? I-am întrebat încet.

— De aceea, mi-a răspuns Matthäi.

Un răstimp am tăcut. Vedeam acum cazul mai lămurit și începeam să-l înțeleg. Posibilitatea unei primejdii, care să-i amenințe pe copii, am spus eu apoi, trebuie

- cu Matthäi la „Kronenhalle” o explicație penibilă: fostul lui superior, în vârstă stare de ebrietate, i-a înghițit pe nerăsuflate un litru de „Reserve du Patron” după care cere scuze, conștient că i-a spusese că e un asasin al dreptății; soția lui, născută Hottinger, fusese foarte contrariată. Dar asta nu era încă totul. După raportul de dimineață, am aflat de la Feller, care fusese informat de cineva din poliția orașenească, că Matthäi am fost văzut în diferite baruri și că locuiește acum la „Hotelul Rex”. Totodată, s-a comunicat că Matthäi a început și să fumeze „Parisiennes”. Omul era cu totul altul, metamorfozat, ca și când s-ar fi schimbat caracterul peste noapte. Mă gîndeam că-l amenințam de o prăbușire nervoasă și i-am telefonat psihiatrului nostru, care ne făcuse expertize în nemăsurate cazuri.

- Duceți-vă în salon, l-a îndemnat ea, indicînd o uşă cu două canaturi, are să vină cineva.

- A intrat într-o țapere mică și spre surprinderea lui, aproape sărăcioasă. Nimic nu arăta că e vorba de cabinetul unui medic. Pe perete, tabloul unei semănătoare cu cele din salon, în plus, fotografii cu bărbați grași, cu ochelari fără ramă, cu chipuri hidoase. Evident, predecesori. Biroul și scaunele erau încărcate cu cărți, doar un filț vechi de piele era liber. Medicul, în halat alb, ședea ascuns îndrăgăstul vrăfului de acțe. Era mic, slab, aducea cu o pasăre și purta ochelari fără ramă, la fel ca cei dintr-o poști de pe perete. Ochelarii fără ramă păreau a fi aici obligatorii, poate ca o caracteristică, ca un semn distinctiv al unui ordin, ca tonsura călugărilor, se știa Matthäi?

— Așa, la «Rex»? În Weinbergstrasse. Deci, dragul meu Matthäi, trăiești tot în camere de hotel?

— Vă surprinde?

Medicul și-a ridicat privirea de pe hîrtii.

— Măi omule, i-a spus el, locuiești de aproape treizeci de ani la Zürich. Alții întemeiază familii, au urmași, dau avînt viitorului. Dumneata n-ai nici un fel de viață particulară? Iartă-mă că te întreb.

— Înțeleg, i-a răspuns Matthäi, care dintr-o dată a priceput totul, precum și întrebară sori despre valize. Desigur că v-a informat comandantul.

Medicul și-a spus cu grijă tocul rezervor alături.

— Ce înțelegi prin asta, stimabile?

— Ați primit înscăinarea să mă consultați, i-a spus-o răspicat Matthäi, stingîndu-și țigara. Pentru că poliției cantonale nu-i par tocmai zdravăn la cap.

Au tăcut amîndoi. Afară ceața stăruia chiar în fața ferestrei, monotonă, ca o înserare fără formă, trîndu-se sură prin camera plină de cărți și maldare de acte, la care se adăuga frigul, aerul mucegăit, amestecat cu miros de medicamente.

Matthäi s-a ridicat îndreptîndu-se spre ușă și a deschis-o. Afară așteptau doi vâljalni în halate albe, cu brațele încrucișate. Comisarul a închis ușa.

— Doi îngrijitori. Pentru cazul cînd aș face dificultăți.

Locher nu putea fi cîntit din calmul lui.

— Ascultă, Matthäi, i-a spus el. Vreau să-ți vorbesc acum ca medic.

— Cum doriți, a răspuns acesta și se așeză.

Fusese informat, continuă Locher lînd în stiloul în mînă, că Matthäi ar fi comis în ultima vreme acțiuni care nu mai puteau fi considerate normale. De aceea un cuvînt sincer ar putea fi pretuit la adevărata lui valoare. Matthäi avea o meserie dură și era obligat să se poarte dur cu oamenii care ajungeau în sfera activității lui; de aceea trebuia pe bună dreptate să-l scuze și pe el, pe medic, pentru că datorită meseriei sale, era dur și spunea lucrurilor pe sleau. Era și bănuitor. La urma urmelor, dacă stăi și te gîndești, atîtundea lui Matthäi de a pierde în chip atît de neașteptat un prilej ca acela de a pleca în Iordania i se părea ciudată; la asta se mai adăuga ideea fixă de a voi să caute un criminal care a și fost găsit; apoi, înfrîngerea bruscă de a fuma, tot atît de neobișnuită ca și înclinăția spre beție — să bea patru pahare duble de coniac, după un litru de «Réserve», măi omule, măi bărbate, asta seamănă al dracului cu trăsăturile versatile ale unei schimbări de caracter; aduce cu simptomele unui început de boală. Ar fi numai în interesul lui Matthäi să fie consultat temeinic, pentru a obține o imagine clară, atît din punct de vedere clinic, cît și psihologic, și de aceea îi propune să rămîna cîteva zile la Rôthen.

Medicul a tăcut; și-a făcut iar de lucru cu hîrțile și a mîzgălit din nou ceva.

— Ai uneori temperatură?

— Nu.

— Tulburări de vorbire?

— Nicăsta.

— Auzi voci?

— Prostii!

— Transpiri subit?

Matthäi a dat din cap. Înserarea și vorbăria medicului îi făcuseră să-și piardă răbdarea. S-a pipăit prin buzunarele său ținîndu-și în cele din urmă le-a găsit; chibritul oferit de medic i-a tremurat în mînă de supărare. Situația era prea stupidă; ar fi trebuit s-o prevadă, să meargă la alt psihiatru. Dar îl simpatiza pe acest medic, pe care-l chemau uneori în Kasernenstrasse, mai mult din amabilitate decît ca specialist; avea încredere în el, pentru că ceilalți medici nu-l prețuiau, fiindcă trecea drept original și aiurit.

— Agitat, a constatat medicul aproape bucuros. Să chem sora? Dacă vrei să mergi de pe acum în camera dumată...

— Nicănu mă gîndesc, i-a răspuns Matthäi. Aveți coniac?

— Îți dau un calmant, i-a propus medicul și s-a ridicat.

— N-am nevoie de calmant, ci de coniac, i-a oprit grosolan comisarul.

Medicul apăsase peșemne pe un buton secret, pentru că ușa s-a deschis și a apărut un îngrijitor.

— Adu din locuința mea o sticlă de coniac și două pahare, i-a poruncit medicul, care și-a frecat apoi mințile, din cauza frigului, fără îndoială. Dar repede!

Îngrijitorul a dispărut.

— Internarea dumată, Matthäi, i-a declarat medicul, mi se pare într-adevăr de cea mai mare urgență. Altfel ne vom trezi în fața celei mai cumplite prăbușiri fizice și morale. Vrem să le evităm, nu-i așa? Cu puțină energie ar trebui să ne reușească.

Matthäi nu i-a răspuns. A tăcut și medicul. Telefonul n-a sunat decît o singură dată. Locher a luat receptorul:

— Nu pot vorbi acum.

Afară, în fața ferestrei, era aproape întuneric, atît de neagră se lăsase noaptea dintr-o dată.

— Să aprind plafoniera? a întrebat medicul, doar pentru a spune ceva.

— Nu.

Matthäi își redobîndise iar liniștea. Cînd a sosit îngrijitorul cu coniac, și-a turnat, a băut și și-a umplut din nou paharul.

— Locher, a început el a vorbi, să lăsăm la o parte morturile dumată, cu mîi omule, măi bărbate, repede, și așa mai departe. Ești medic. Nu și-a înțeles în meseria dumată să nu poți rezolva un caz?

Medicul i-a privit cu uimire. Era surprins de această întrebare; îl neliniștea; nu știa ce urmărea cu ea.

— Cele mai multe din cazurile mele nu pot fi soluționate, i-a ripostat doctorul, în sfîrșit sincer, deși și-a dat seama în aceeași clipă că n-ar fi trebuit să răspundă niciodată în acest fel unui pacient, cum îl scootea el și pe Matthäi.

— Îmi pot imagina, cînd e vorba de meseria dumată, i-a zis Matthäi cu o ironie care l-a intristat pe medic.

— Ai venit aici numai pentru a-mi pune această întrebare?

— Și pentru asta.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce e cu dumneata? Altminteri nu ești omul nostru cel mai rațional? I-a întrebat medicul nedumerit.

— Nu știu, i-a răspuns cu oarecare nesiguranță Matthäi... fetea omorîtă.

— Gritli Moser?

— Mereu îmi vine în minte fetea asta.

— Nu-ți dă pace?

— Ai copii? I-a întrebat Matthäi.

— Nici eu nu sînt căsătorit, a spus medicul încet, stînjinit din nou.

— Deci, n-ai nici dumnea! Matthäi a tăcut posomorît. Zezi, Locher, i-a explicat apoi doctorului, eu m-am uitat exact la fetea, nu în altă parte, ca succesorul meu Henzi, cel normal: în frunzișul adevărat al cadavru mutilat, numai obrazul a rămas neatinș, un chip de copil. Am rămas cu privirea pironită acolo, în tufișul mai zăceau o rochiță roșie și pălărie. Dar nu asta a fost îngrozitor.

Matthäi s-a confundat din nou în tăcere — ca speriat. Era un om care nu vorbea niciodată despre sine și acum era totuși obligat s-o facă, pentru că avea nevoie de acest medic mărunt, cu ochelari caraghioși, aducînd a pasăre, singurul care-l putea ajuta să meargă mai departe, în schimb încrederei pe care trebuia să i-o dăruiască.

— Mai înainte te-ai mirat pe bună dreptate, a continuat el în cele din urmă, că locuiești tot la hotel. N-am vrut să înfrunt lumea, ci să o stăpinesc; ca un om experimentat, n-am vrut să sufăr împreună cu ea. Am vrut să-i rămân superior, să nu-mi pierd capul și să o domin ca un tehnician. Am înfruntat imaginea fetiței, dar când am ajuns în fața părinților dintr-o dată n-am mai rezistat, n-am mai dorit decât să mă depărtez de casa aceea blestemată din Moosbach, făgăduind pe fericeala mea, să-l găsesc pe ucigaș, numai pentru a nu mai fi martor la suferința acestor părinți, neținând seamă de faptul că nu-mi puteam împlini făgăduiala deoarece trebuia să plec cu avionul în Iordania. Apoi, am lăsat să mă cuprindă iar vechea indiferență, Locher. Asta a fost nemaiapomenit de monstruos. Nu m-am apărut de cele ce s-au întâmplat cu negustorul ambulant. Am lăsat lucrurile bătă. Am redevenit figura impersonală pe care o întru-chipam, «Matthäi în finală», cum m-a poreclit lumea interlopă. M-am retras iar în calm, în superioritate, în formalism, în inuman, până când am zărit copilul la aeroport.

Medicul a pus notițele la o parte.

— M-am întors. Ce a urmat, știu.

— Și acum? I-a întrebat Locher.

— Și acum, sînt aici. Fiindcă nu cred în vinovăția negustorului ambulant, și fiindcă trebuie să-mi țin făgăduiala.

Medicul s-a ridicat, îndreptîndu-se spre fereastră.

A apărut un îngrijitor și după el al doilea.

— Duceți-vă în clinică, le-a spus medicul, nu mai am nevoie de voi.

Matthäi și-a turnat coniac. A început să rîdă.

— Bun acest «Remy Martin».

Medicul era tot la fereastră: se uita țintă afară.

— Cum să-ți vin în ajutor? I-a întrebat neajutorat pe Matthäi. Nu sînt criminalist. Apoi s-a întors spre comisar: De ce crezi în nevinovăția negustorului ambulant?

— Uite aici!

Matthäi a pus pe masă o hîrtie pe care a despăturit-o cu grijă. Era un desen de copil. Jos, la dreapta, un scris stîngac: «Gritle Moser». Desenul, făcut cu creioane colorate, reprezenta un bărbat. Era înalt, mai înalt decât brazi care-l înconjurau ca niște ierburii ciudate, era desenat așa cum procedeau copiii: un punct, încă un punct, o virgulă, o linie, un oval — și gata fata. Purta o pălărie neagră, haine negre, iar din mîna dreaptă, închipuită ca un disc cu cinci linii, așteau, peste o copilă micuță, mai mică decât brazi, câteva discuri mici cu mulți perisori, asemenea unor stelute. Sus de tot, de fapt în cer, era un automobil negru: alături, un animal ciudat, cu coarne bizare.

— Acest desen e făcut de Gritle Moser, i-a explicat Matthäi. L-am luat din clasă.

— Ce vrea să reprezinte? I-a întrebat medicul privind neajutorat desenul.

— Pe uriașul aricilor.

— Ce poate însemna asta?

— Gritle a povestit că un uriaș i-a dăruit în pădure arici mici. Desenul reprezintă această înțîlnire, i-a lămurit Matthäi arătînd micile discuri.

— Atunci, crezi că...

— Bănuială că Gritle Moser a desenat în uriașul aricilor pe asasinul ei, nu e cu totul neîntemeiată.

— Prostii, Matthäi, i-a contrazis medicul indignat, desenul acesta nu e decât produsul fanteziei, nu-ți face iluzii.

— Probabil, a răspuns Matthäi, în schimb automobilul a fost foarte bine observat.

Aș putea afirma chiar că e vorba de o mașină veche, americană iar uriașul e desenat cu multă viață.

— Dar nu există uriași, și-a dat nerăbdător medicul părerea. Nu-mi spune povești.

— Un bărbat înalt, solid, ar putea fi ușor luat drept uriaș de către o fetiță.

Medicul l-a privit mirat pe Matthäi.

— Crezi că asasinul e un bărbat înalt?

— Desigur că nu-i decît o vagă presupunere, a dat înapoi comisarul. Dacă se potrivește, în cazul acesta asasinul se plimba într-o mașină veche neagră, de fabricație americană. Locher și-a ridicat ochelarii pe frunte. A luat desenul în mînă și l-a cercetat cu atenție.

— Eu ce pot face? a întrebat apoi șovăind.

— Să presupunem că n-aș avea, în ce-l privește pe asasin, nimic altceva decît acest desen, i-a explicat Matthäi, că ar fi singurul indiciu pe care l-aș putea urmări. În acest caz aș fi ca un profan în fața unui clișeu Röntgen. N-aș ști să interpretez imaginea.

Medicul a clătinat din cap.

— Din acest desen de copil nu se poate trage nici o concluzie asupra asasinului, i-a răspuns el, punînd desenul din nou pe birou. Totuși, se poate spune ceva despre fetița care l-a făcut, Gritle trebuie să fi fost un copil inteligent, dezghețat și vesel. Copiii nu desenează numai ceea ce văd, ci și ceea ce simt în acel moment. Fantezia se amestecă cu realitatea. Astfel, pe desenul acesta unele lucruri sînt reale: bărbatul înalt, automobilul, fetița; celelalte: aricii, animalul cu coarne mari, par niște enigme. Iar dezlegarea lor, ei bine, pe asta a luat-o Gritle cu ea în mormînt. Eu sînt medic, nu invoc morți. Împachetează-ți desenul. E o prostie să continui a te ocupa de asta.

— Dumeața n-ai îndrăzneala să-mi faci.

— Uricș pierderea inutilă de vreme.

— Ceea ce numești dumeața pierdere de vreme nu e, poate, decît o metodă veche, i-a explicat Matthäi. Dumeața ești om de știință și ști că înseamnă o ipoteză de lucru. Consideră ca atare presupunerea mea de a fi găsit în acest desen pe asasin, această ficțiune a mea, și să cercetez ce va rezulta de aici.

Îngîndurat, Locher l-a privit timp de o clipă pe comisar, apoi a cercetat iar desenul.

— De fapt negustorul ambulant cum arăta? a întrebat el.

— Șters.

— Intelligent?

— Nu prost, dar lenes.

— N-a mai fost condamnat pentru delict de atentat la pudoare?

— A avut o încurcătură cu o fată de paisprezece ani.

— Relații cu alte femei?

— Ei, așa ca orice negustor ambulant. Bracajul prin țară, i-a răspuns Matthäi.

Pe Locher începu să-l intereseze. Lucrurile nu i se păreau tocmai clare.

— Păcat că acest Don Juan și-a recunoscut crima și s-a sinucis, altminteri nu-mi face de loc impresia unui asasin dominat de instincte sexuale. Dar să ne oprim acum la ipoteza dumitale. După aspect, uriașul aricilor din desen ar putea fi scotocit un asasin posedat de instincte sexuale. Pare înalt și solid. Majoritatea oamenilor care comit astfel de crime împotriva copiilor sînt primitivi, mai mult sau mai puțin debili mintali, imbecili și debili, cum ne exprimăm noi medicii, sînt roșei, predispuși la acte de violență, iar față de femei impotenți sau cu complexe de inferioritate.

— Apoi s-a oprit, pîrînd a fi descoperit ceva.

— Ciudat, spuse el.

— Ce?

— Data de pe desen.

— Ei?

— O săptămînă și mai bine înainte de asasinat. Dacă ipoteza dumitale, Matthäi, ar fi justă, atunci Gritle și-a înțîlnit asasinul înainte de crimă. Ar fi ciudat dacă și-ar fi mărturisit înțîlnirea sub formă de poveste.

— Așa sînt copii.

Locher a dat din cap.

— Niți copiii nu fac nimic fără motiv, a spus el. Probabil că bărbatul înalt, brunet, i-a interzis lui Gritli să spună ceva despre întîlnirea lor misterioasă. Iar sărmana făptură l-a ascultat istorisind o poveste în loc să spună adevărul; altfel poate ar fi trezit vreo bănuială și ar fi putut fi salvată. Recunosc, în cazul acesta toată istoria e diabolică. Fetița a fost siluită?

— Nu, a răspuns Matthäi.

— La fel s-a petrecut și cu fetele ucise, cu ani în urmă, în Sankt-Gallen și în cantonul Schwyz?

— La fel.

— Tot cu un brici?

— Tot.

Medicul și-a turnat și el coniac.

— Aici nu e vorba de o crimă cu viol, și-a dat el părerea, ci de un act de răzbunare; prin aceste asasinat făptașul a vrut să se răzune pe femei, indiferent dacă a fost vînzătorul ambulant sau uriașul aricilor, înfățișat de sărmana Gritli.

— O fetiță nu e o femeie.

Locher nu s-a lăsat influențat.

— Dar pentru oamenii bolnavi, o fetiță poate trece drept o femeie, i-a explicat el. Fiindcă asasinul n-are curaj la femei, are curaj la fetele. Le omorîă în locul femeii. De aceea se va apropia numai de un anumit gen de fete. Cercetează toate victimele și vei găsi asemănări. Nu ulti că e vorba de un primitiv, fie că e un debil mintal congenital, fie că debilitatea mintală e rezultatul unei boli; asemenea oameni n-au controlul instinctelor lor. Puterea de rezistență pe care o pot opune impulsurilor lor este extrem de mică. Omul n-are nevoie decît de foarte puțin, un metabolism întrucîtva schimbat, cîteva celule degenerare pentru a deveni animal.

— Dar cauza răzburării?

Medicul a chibzuit un rîs timp.

— Poate nepotriviri sexuale, i-a explicat el apoi, sau poate că omul era asuprit de o femeie, ori exploatat. Poate că femeia era bogată și el sărac. Poate că ea deținea o poziție socială superioară lui.

— Toate acestea nu se potriveau cu vînzătorul ambulant, a constatat Matthäi.

Medicul a ridicat din umeri.

— Poate că i se potrivește înșă altceva. Între femeie și bărbat sînt cu puțință cele mai absurde lucruri.

— Pericolul unor noi crime mai există în cazul că un vînzător ambulant e criminal? a întrebat Matthäi.

— Cînd s-a săvîrșit crima din cantonul Sankt-Gallen?

— Acum cinci ani.

— Cea din cantonul Schwyz?

— Acum doi ani.

— Intervațele devin de la un caz la altul mai scurte, a constatat medicul. Asta ar putea indica o înrîutățire a bolii. Impotrivirea față de afecte trebuie să scadă în mod evident; probabil că în cîteva luni, poate săptămîni, bolnavul va comite o nouă crimă, dacă va avea prilejul.

— Comportarea lui în acest răstimp?

— Mai întîi bolnavul se va simți ca uzurat, a spus oarecum șovăind medicul, dar ura se va acumula din nou, din nou se va naște nevoia de răzbunare. La început va căuta prezența copiilor, poate în fața școlilor, sau în piețele publice. Apoi, treptat, va porni iar cu mașina în căutarea unei noi victime; cînd va găsi o fetiță, se va împrieteni cu ea pînă ce fapta s-ar repeta.

Locher a tăcut.

Matthäi a luat desenul, l-a împăturit și l-a așezat în portofel, rămînd cu ochii țintî la fereastra în care se înstăpînise noaptea.

— Locher, urează-mi noroc, să-l găsesc pe uriașul aricilor, a spus el.

Medicul sesizînd dintr-o dată cum stau lucrurile, l-a privit consternat.

— Matthäi, nu-i așa că uriașul aricilor e pentru dumneata mai mult decît o simplă ipoteză de lucru? l-a întrebat.

Matthäi a recunoscut.

— Pentru mine există. Nu mă îndoiesc nici o clipă că el e așasinul.

Locher, supărat că fusese înșelat și nu întrevăzuse intenția lui Matthäi, l-a declarat că tot ce l-a spus n-a fost decît o speculație, un simplu joc al minții, fără valoare științifică. El l-a indicat o posibilitate, dintre mii de alte posibilități. Cu aceeași metodă se putea dovedi că ordine ar fi avut poftă, ar fi putut fi așasinul, de ce nu? În definitiv, se putea imagina orice absurditate și o puteai justifica din punct de vedere logic; Matthäi cunoaște toate acestea, iar el, Locher, n-a acceptat ficțiunea lui decît din bunăvoință; dar acum, Matthäi să albe curajul să vadă realitatea fără ipoteze, și să nu se codese să accepte factorii care dovedesc împede vinovăția regustorului ambulant. Desenul de copil e un simplu produs al fantaziei, sau corespunde unei întîlniri a fetei cu un om care nu e și nici n-ar putea fi criminalul.

— Cîtă verosimilitate se poate acorda spuselor dumitale lasă pe seama mea să judec, a spus Matthäi, din cîntăci pe git.

Medicul nu i-a răspuns imediat. Se așezase din nou în dosul vechiului său birou, înconjurat de cărțile lui și de procesele-verbale, un director al unei clinici de mult învechite, fără bani, zăbîndu-se în mari lipsuri și în al cărei serviciu se istovea fără nici o nădejde.

— Matthäi, a încheiat medicul conșvorbirea cu glas amar și stîns, încerca ceva cu neputință de realizat; nu vreau să devin patetic. Fiecare din noi avem voința, ambiția, mîndria noastră; nu renunțăm ușor la ele. Înțeleg, și eu sînt la fel. Dar, dacă vrei să cauți un criminal, care după toate aparențele nu există și pe care, chiar dacă ar exista, n-ai să-l găsești niciodată, fiindcă din categoria aceasta sînt prea mulți care numai întîmplător nu ucid, — atunci cazul devine grav. Faptul că alegi smintea drept metodă ar putea fi o dovadă de curaj, asta sînt gata să recunosc, iar atitudinile extreme impun azi, dar dacă metoda aceasta nu duce la țintă, mi-e teamă că într-o zi ai să rămîi numai cu nebulina dumitale.

— Cu bine, doctore Locher, i-a spus Matthäi.

Discuția mi-a fost raportată de Locher. Ca de obicei, scrisul său cu litere gotice mărunte, ca gravate, se putea doar cu greu citi. L-am chemat pe Henzi. Trebuia să studieze și el documentul. El socotea că însuși medicul vorbea de ipoteze neîntelesite. Eu nu eram atît de sigur; mi se părea că medicului îi era teamă de propriul său curaj. Începuserăm să am și eu îndoile. La drept vorbind, negustorul ambulant nu făcuse decît o mărturisire generală, nu una amănunțită, pe care s-o putem examina. În afară de asta, corpul delict nu fusese găsit și nici unul din bricele existente în coș n-avea urme de sînge. Asta m-a pus din nou pe gînduri. Prin acestea von Gunten n-a fost mai trziu absolvit, bănuiala atîrna încă grea, totuși eram neliniștit. Pe măsură ce-mi dădeam seama, procedeul lui Matthäi mă cîștiga mai mult decît voiam să recunosc. În ciuda procurorului, au mers atît de departe, încît am ordonat să fie din nou cercetată pădurea de lîngă Mündorf, dar fără rezultat. Corpul delict n-a putut fi găsit. Zăcea pesemne în Tobel, după cum credea Henzi.

— Acum, a spus Henzi, luînd din cutia lui una din țigările acelea nesuferite, parfumate, într-adevăr nu mai putem face nimic cu privire la acest caz. Ori Matthäi, ori noi sîntem nebuni. Trebuie să decidem.

I-am arătat fotografiile pe care cerusem să mi le aducă. Cele trei fete asinate semănau una cu alta.

— Asta ne-ar conduce iar spre uriașul arilor.

— Cum așa? a întrebat Henzi cu sînge rece. Fetele corespund genului preferat al vinzătorului ambulant. Apoi a rîs. Mă miră ce e în stare să întreprindă Matthäi. N-aș vrea să fiu în pielea lui.

— Nu-l subestima, am mormăit eu. E în stare de orice.

— Va fi oare în stare să găsească și un asasin inexistent, domnule comandant?

— Se poate, i-am răspuns punînd din nou la dosar cele trei fotografii. Știu doar atât, că Matthäi nu se va da bătut.

Întîmplător, am avut dreptate. Primele informații le-am primit de la șeful poliției orașenilor. După o ședință. Avusesem iar de rezolvat un caz privitor la competență, după care, acest niferic, pentru a mă supăra, la despărțire, a adus iar vorba de Matthäi. Am aflat că a fost văzut de mai multe ori în Grădina zoologică și că s-a cumpărat un Nash vechi de la un garaj din Escher-Wyss-Platz. La scurt timp după asta am mai primit o informație. M-a zăpăcit cu totul. Era într-o sîmbătă, la «Kronenhalle», îmi aduc foarte bine aminte. În jurul meu se afla tot ce exista în Zürich mai de seamă ca celebritate și poftă de mîncare, printre clienți, chelnărite zelase, caruciorul aburind, iar pe stradă se auzea urutul circulației. Eram tocmai la o supă cu găluște de ficat — ședeam sub «Miro» — nu mă gîndeam la nimic rău cînd reprezentantul unei mari firme de benzină mi s-a adresat. S-a așezat la masa mea fără nici o introducere. Băutura i se urcase puțin la cap și era vesel; și-a comandat o cafea și mi-a povestit rîzînd, că fostul meu locotenent-major și-ar fi schimbat meseria și că a preluat în Graubünden, în apropiere de Cuera, o stație de benzină, pe care firma ar fi vrut să-o desființeze deoarece nu era rentabilă.

La-nceput n-am vrut să dau crezare acestei știri. Mi s-a părut fără noimă, smîntîită, absurdă.

Reprezentantul a stăruit în spusele lui. L-a lăudat pe Matthäi că era la înălțimea așteptărilor și în noua meserie. Stația de benzină prospera. Matthäi avea multă cliențelă. Aproape exclusiv dintre cei care, cîndva, într-un alt mod avuseseră de-a face cu el. Se zvonise, fără îndoială, că «Matthäi în finală», a fost avansat la o pompă de benzină, așa că «foști» năpădeau pe vehiculelor lor motorizate ca săgețile, din toate părțile. Erau reprezentate toate tipurile de mașini, de la cele antilduviene pînă la cele mai scumpe Mercedesuri. Stația de benzină a lui Matthäi a devenit un fel de loc de pelerinaj pentru lumea interlopă a întregii Elveții răsăritene. Vinzarea crescuse în chip vertiginos. Firma tocmai instalase și a doua pompă, pentru Super. Era dispusă să-i construiască și o clădire modernă, în locul casei vechi în care locuiește acum. Matthäi a mulțumit fără premească și a refuzat angajarea unui ajutor. Mașini și motocicletă așteaptă deseori într-o coloană serpuitoare, dar nimeni nu-și pierde răbdarea. Cîntecul de a fi servit de un fost locotenent-major al poliției cantonale este evident prea mare.

Nu știam ce să-i răspund. Reprezentantul firmei și-a luat ziua bună și cînd a sosit căruciorul cu mîncăruri aburinde mie îmi pierse foamea, totuși am mîncat ceva și am cerut bere. Mai tîrziu a sosit, ca de obicei, Henzi, cu Hottinger a lui, posomort fiindcă nu-i ieșise ceva la scoțelă; a da ascultat și el noștile. După părerea lui, Matthäi și-ar fi pierdut totuși mințile, cum prevăzuse el mai demult, apoi s-a înveselit dintr-o dată, a mîncat două steaks 4-uri în timp ce Hottinger povestea fără întreruperi despre teatru. Cunoștea pe cîțiva inși de acolo.

3 Corleone.

La cîteva zile după aceea a sunat telefonul. În timpul unei ședințe. Bineînțeles, tot în legătură cu poliția orașenască. Era directorul unui orfelan. Bătrîna domnișoară mi-a povestit neliniștită că Matthäi ar fi apărut la ea îmbrăcat ca de sărbătoare, în negru din cap pînă-n picioare, fără îndoială, pentru a face impresie serioasă; și ar fi întrebat-o dacă n-ar putea înfia o anumită fetiță dintre pupilele ei — cum s-a exprimat dînsa. Numai această fetiță intră în considerație; era o dorință veche a lui să aibă un copil, iar acum, de cînd conducea singur un garaj în Graubünden, ar avea posibilitatea să-l crească. Se-ntelege, domnișoara directoro a respins politicos această cerere, invocînd statutele orfelanului; dar fostul meu locotenent-major îl făcuse o impresie atât de bizară, încît a scotit de datorie ei să mă informeze. A închis apoi telefonul. Era desigur ceva ciudat. Pufaiam uluit din «Bahiana» mea. Dar comportarea lui Matthäi ne-a devenit cu totul de nesuport în Kasernenstrasse, abia cu ocazia unei alte întîmplări. Citasem acolo o persoană foarte suspectă. Era vorba de un proxenet clandestin și, oficial, coafor de dame, care își aranjase într-o vilă impunătoare o locuință deosebit de confortabilă, într-un sat dincolo de lac — sat prețat de mulți poeți. În orice caz, circulația taxiurilor și a mașinilor particulare era acolo extrem de intensă. Abia începuserăm interogatoriul că și-a aruncat atu-ul. Radia de bucurie treceîndu-ne pe sub nas știrea că Matthäi ar locui la stația de benzină cu o oarecare Heller. Am telefonat îndată la Cuera, apoi la postul de poliție de circumscripția Cuera era cazul; știrea se dovedea a fi exactă. Am amuțit; confirmarea m-a făcut să-mi piară gîrlul. Coaforul ședea triumfător în fața biroului meu și mesteca chewing-gum. Am capitulat și am dat ordin să fie eliberat acest bătrîn păcătos. Să-l lase în plata Domnului. Ne jucase un rengaș.

Cazul era alarmant. Eram perplex, Henzi indignat, procurorul degustat, iar consilierul guvernamental, căruia îi ajunsese la urechi, îl considera o rușine. Acea Heller fusese cîndva clienta noastră în Kasernenstrasse. O colegă de-a ei — ei, da, tot o doamnă cunoscută în oraș — fusese asasinată; bănuisem că Heller știa mai multe despre crimă decît ne povestise nouă, iar mai tîrziu, fără multă vorbă, a fost poftită să plece din cantonul Zürich, deși, în afară de meseria ei nu i se putea reproșa propriu-zis nimic. Dar în administrație există întotdeauna oameni cu prejudecăți. M-am hotărît să intervin, să mă duc acolo. Simteam că felul de a proceda al lui Matthäi era în legătură cu Gritli Moser, dar nu pricepeam în ce fel. Faptul că nu știam, mă înfuria și-mi dădea un sentiment de nesiguranță. La asta se adăuga și curiozitatea de criminalist. Ca reprezentant al autorității voiam să știu ce se petrece acolo.

Am plecat la drum. Singur cu mașina mea. Era duminică, iar duminică, și am impresia — acum cînd privesc înapoi — că evenimentele importante s-au petrecut în povestea asta mai ales datorită. Pretutindeni dangăt de clopote, întreaga țară părea să răsună de dangătul lor; în afară de asta, în cantonul Schwyz am dat și de procesiune. Pe șosea, mașini una după alta, la radio predici una după alta. Mai apoi, în fiecare sat, suiera, huruia, și pocnea la punctele de tragere la țintă. Totul era cuprins de o neliniște monstruoasă, absurdă; toată partea de răsărit a Elveției părea să fie în mișcare; undeva se desfășura o cursă de automobile, spre care se îndrepta o mulțime de mașini din Elveția apuseană; familii cu toate rubedeniile veneau spre noi; cînd am ajuns la stația de benzină, pe care o cunoștii și dumneata, eram istovit de toată larma din lîdnele duminicale. Am privit în jur. Pe atunc stația de benzină nu făcea impresia că-i părăgînită ca azi. Era mai degrabă prietenoasă, curată, cu mușcate la fereastră. Circula nu se înfîntase încă. Totul avea o înfățișare serioasă, cumsecade. La asta se adăuga faptul că peste tot, înghiț șosea, erau presărate obiecte care indicau existența unui copil; un leagăn, pe o bancă o casă mare de păpuși, un cărucior de păpuși, un cal de lemn pe care te dădea la huța. Cînd am coborît din «Opelul» meu, Matthäi

tocmai servea un client care a pornit imediat, în viteză, cu «Volgswagen» -ul lui. Îngă Matthäi stătea o fetiță, de șapte-opt ani, cu o păpușă în brațe. Avea codițe aurii și o rochiță roșie. Copilul mi s-a părut cunoscut, fără să-mi dau seama de ce; cu Heller, de fapt, nu semăna de loc.

— Asta era Meier cel roșu, pus în libertate abia de un an, am spus eu, arătând spre mașina care se îndepărta.

— Benzină? m-a întrebat nepăsător Matthäi.

Purta o salopetă albastră de mecanic.

— Super.

Matthäi a umplut coloana, a șters geamul.

— Paispe și treizeci.

I-am dat cincisprezece.

— E în regulă, am spus când a vrut să-mi dea restul, dar imediat după aceea m-am roșit. Iartă-mă, Matthäi, mi-a răspuns fără voie.

— Dar vă rog, a răspuns el, și a vîrît banii în buzunar, sînt obișnuit.

Eram încurcat; m-am uitat din nou la fetiță și am spus:

— E draguță puștanca!

Matthäi mi-a deschis portiera mașinii.

— Vă doresc drum bun.

— Ei, da, am mormăit eu, de fapt am vrut să stau o dată cu dumneata de vorbă, Matthäi. Ce dracu înseamnă toate astea?

— V-am promis, domnule comandant, să nu vă mai plictisesc cu cazul lui Gritli Moser. Vă rog să nu mă inoportunați nici dumneavoastră pe mine, mi-a răspuns el și mi-a întors spatele.

— Matthäi, am stăruit eu, să lăsam copilul.

El a tăcut. Deodată s-au auzit șuierături și pocnete. Pesemne că prin apropiere se afla un loc de tragere la țintă. Era pe la unsprezece. Am privit cum a servit un «Alfa Romeo».

— Și asta a stat trei ani și jumătate, am remarcat eu când s-a îndepărtat mașina. Nu vrei să intrăm? Impuscăturile mă enervează. Nu le pot suferi.

M-a condus în casă. Pe coridor am întâlnit-o pe Heller, venea cu cartofi din pivniță. Era încă o femeie frumoasă, iar eu, ca funcționar de poliție, cu conștiința încărcată și cam stingerhit. Ne-a privit întrebător, neliniștită o clipă, după că am avut impresia, apoi m-a salutat prietenos; în general făcea o impresie bună.

— Copilul e al ei? am întrebat după ce femeia a intrat în bucătărie.

Matthäi a dat din cap.

— Unde ai descoperit-o? I-am întrebat.

— Prin apropiere. Lucra la fabrica de cărămizi.

— Și ce caută aici?

— Ei, mi-a răspuns Matthäi, am nevoie de cineva pentru gospodărie.

Am clătinat din cap.

— Aș vrea să stăm de vorbă între patru ochi, am spus.

— Anemerarie, du-te la bucătărie, a poruncit Matthäi.

Fetița a plecat.

Camera era sărăcăcioasă, dar curată. Ne-am așezat la o masă, lângă fereastră. De afară se auzeau pocnituri strasnice. Salvă după salvă.

— Matthäi, I-am întrebat din nou, ce-nseamnă toate astea?

— E simplu, domnule comandant, pescuiesc, mi-a replicat fostul meu subaltern.

— Ce vrei să spui?

— Muncă de polițist, domnule comandant.

Mi-am aprins o «Bahiană», necăjit.

— Deși nu sînt începător, nu pricep nimic.

— Serviciu-mi și mie una.

— Te rog, am spus și i-am întins cutia.

Matthäi a adus lichior de cîreșe. Ședeam în soare; fereastra era pe jumătate deschisă; afară, în fața mușcatorilor, vreme blîndă de iunie și pocnete. Apropiindu-se timpul prinzului mașinile se mai răriseră; cînd apărea cîte una, servea Heller.

— Locher te-a informat desigur despre discuția noastră, mi-a spus Matthäi după ce-și aprinsese cu grîlă «Bahiana».

— Asta nu ne-a făcut să avansăm cu nimic.

— Pe mine da.

— În ce măsură? am întrebat.

— Desenul de copil corespunde realității.

— Așa. Dar arici ce înseamnă?

— Asta încă n-o știu, mi-a răspuns Matthäi, dar am aflat ce reprezintă animalul cu coarnele bizare.

— Și anume?

— E un țap sălbatic, mi-a spus el tacticos, trăgînd din țigară și pușcînd fumul prin odaie.

— De aceea ai vizitat Grădina zoologică?

— Zile de-a rîndul, a replicat el. Am pus copiii să-mi deseneze țapi sălbatici. Ceea ce deseneau semăna cu animalul lui Gritli Moser. Am înțeles.

— Țapul sălbatic este animalul de pe stema cantonului Graubünden, am spus eu. E stema acestei regiuni. Matthäi mi-a confirmat din cap.

— Lui Gritli i-a bătut la ochi stema de pe tablău cu numărul mașinii.

Dezlegarea era simplă.

— La asta puteam să ne gîndim imediat, am mormăit eu.

Matthäi își privea țigara, fumul diafan, scrumul îngîrămadit.

— Greșeala pe care am făcut-o, mi-a spus el calm, dumneata, Henzi și cu mine, a fost presupunerea că asasinul acționa din Zürich. De fapt el e din Graubünden. Am cercetat locurile unde s-au petrecut celelalte crime. Toate sînt pe distanța Graubünden-Zürich.

Am chibzuit asupra acestui fapt.

— Matthäi, aici e un sîmbure de adevăr, a trebuit să recunosc.

— Dar asta nu e totul.

— Ei?

— M-am întîlnit cu băieții pescari.

— Băieții pescari?

— Ei da, mai precis, copiii care pescuiesc.

L-am privit cu mirare.

— Să vezi, mi-a povestit el, după descoperirea făcută, m-am dus întîi în cantonul Graubünden. Era logic. Dar în curînd mi-am dat seama de absurditatea procedurii mele. Cantonul Graubünden e aînt de mare, înclt e foarte greu să găsești acolo un om despre care nu știi nimic, dect că e înalt și că se plimbă într-o mașină americană neagră, veche. Peste șapte mii de kilometri pătrați, peste o sută treizeci de mii de locuitori, răspîndiți într-o mulțime de văi — un lucru cu neputință de realizat. Într-o zi friguroasă m-am așezat pe marginea Inului, în Engadin, și priveam la băieții care-și făceau de lucru pe malul rîului. Tocmai voiam să plec, cînd am băgat de seamă că se uitau atenți la mine. Păreau speriați și cătau în jur cu teamă. Unul avea o undiță de fabricație proprie. «Continuă-ți pescuitul», I-am îndemnat. Băieții mă priveau nelcrezători. «Sînteți de la poliție?» m-a întrebat unul cu părul roșu, un băiat de vreo doisprezece ani, cu pistrui pe obraz. «Așa mă arată mutra?» I-am întrebat. «Nu

știu », mi-a răspuns băiatul. « Nu sînt de la poliție », l-am lămurit eu. l-am privit apoi cum aruncau nada în apă. Cinci băieți, toți adînciți în ocupația lor. « Nu trage nici unul », spuse, după un timp, resemnat, pîstriuital, se urcă pe mal și veni la mine. « N-aveți cumva o țigară? » mă întrebă. « Se poate, la vîrstă ta? » i-am replicat. « Nu arătați ca un om care m-ar refuza », mi-a declarat el. « Atunci trebuie să-ți dau una », i-am răspuns și i-am întins pachetul cu « Parisiennes ». « Mulțumesc, foc am », mi-a zis pîstriuital. Apoi a dat fumul pe nas. « Face bine, după ce am dat chix cu pescuitul », s-a fîlît el. « Ei, prietenii tăi par a avea mai multă răbdare decît tine. Continuă să pescuiești și cu siguranță vor prinde ceva ». « N-or să prindă, cel mult o știucă ». « Tu n-ai vrea să princi o știucă? » l-am tachinat eu. « Știucile nu mă interesează, mi-a răspuns băiatul. Păstrăvi. Asta e o afacere ». « Cum așa, m-am minunat eu. Cînd eram copil îți primeam cu mîna ». El a dat din cap disprețuitor. « Acela erau păstrăvi mici. Dar ia încearcă să princi cu mîna un hot mare. Păstrăvil, ca și știucile, sînt pești de pradă, dar mai greș de prins. Apoi, mai trebuie și un permis, asta costă bani », a adăugat tînrul. « La drept vorbind, voi o fațetă și fără bani », am remarcat eu rîzînd. « Partea rea, mi-a declarat el, e că n-ajungem la locurile bune. Acolo sînt cei cu permisele ». « Ce înțelegi tu, prin loc bun? » « Se vede că nu v-ai priceput, de loc, la pescuit », a constatat băiatul. « Recunosc », i-am replicat. Ne-am așezat amîndoi pe rîpa malului. « Credeți că undîta trebuie aruncată în apă pur și simplu la întîmplare? » m-a iscodit el. Surprins, l-am întrebat de ce n-ar fi bine așa. « Asta e caracteristic începătorilor, mi-a răspuns pîstriuital, dînd iarăși fumul pe nas. La pescuit, înainte de toate, trebuie să cunoști două lucruri: locul și momeala. Îl ascultam cu luare aminte. Să presupunem, a urmat băiatul, că vreți să prindeți un păstrăv, unul mare. Întîi trebuie să chibzuieți unde place peștei să zăbovescă. Se-întelege, un loc unde e ferit de curent, și în al doilea rînd, unde e curentul mai mare, fiindcă aici vin înot mai multe viețuți, deci pe rîu mai la vale, după un pietroi, sau, și mai bine, pe rîu, mai jos, după un pilon de pod. Bineînțeles, asemenea locuri sînt ocupate de cei cu permis ». « Trebuie întrerupt curentul », am spus eu. « Ați băgat la cutiuță », a constatat el cu mîndrie. « Și momeala? » l-am întrebat. « Asta depinde de ce vrei să princi, un pește de pradă, o știucă sau un țipar, care e vegetarian, mi-a răspuns băiatul. Un țipar, de pildă, poate fi prins cu o cîrească. Dar un pește de pradă, deci un păstrăv, sau un costreț, trebuie prins cu ceva viu. Cu o mușcă, cu un vierme sau cu un peștișor ». « Cu ceva viu », mi-am repetat îngîndurat și m-am ridicat. « Tine, l-am zis băiatului, întîinzîndu-i întregul pachet de « Parisiennes ». Le meriți. Acum știu cum să-mi prind pește. Trebuie să caut înți locul și apoi momeala ».

Matthäi a tăcut. Un timp ne-am cufundat amîndoi în gînduri; mi-am băut rachiul, privind tîntă la vremea frumoasă de afară — era începutul verii și se azeau pocnitori la geam. Apoi mi-am aprins iar țigara stînsă.

— Matthäi, am reluat eu într-un tîrziu, acum înțeleg ce-ai vrut să spui mai înainte, cu pescuitul. Stația asta de benzină e locul favorabil, iar șoseaua este rîul, nu-i așa? Matthäi nici n-a clipit măcar.

— Cîine vrea să ajungă din Graubünden la Zürich trebuie s-o folosească, dacă nu vrea să ocolească peste treacătoarea Oberalp, mi-a răspuns el calm.

— Iar fetița e momeala, am rostit speriat.

— O cheamă Annemarie, mi-a răspuns Matthäi.

— Acum știu și cu cine seamănă, am afirmat eu, cu Gritli Moser.

Am tăcut din nou amîndoi. Afară se mai încălzește, munții scilipeau în aburi, pocnetele continuau; fără îndoială o serbare a tinășilor.

— Nu e diabolic, ceea ce faci? l-am întrebat în cele din urmă ezitînd.

— Se prea poate, a zis el.

L-am întrebat îngrijorat:

— Vrei să-astepti acum pînă ce va trece uciugașul pe aici, o va vedea pe Annemarie și va cădea în cursa pe care i-ai întins-o?

— Uciugașul trebuie să treacă pe aici, mi-a spus el.

— Perfect, am cumpănit eu, să presupunem că ai avea dreptate. Că ar exista acest uciugaș. Nu este exclus să fie așa. În meseria noastră totul e cu puțință. Nu crezi însă că metoda dumitale e prea riscantă?

— Oaită metodă nu există, mi-a declarat el și a aruncat mucul de țigară pe fereastră. Nu știu nimic despre uciugaș. Nu-l pot căuta. Deci trebuie să caut o viitoare victimă, o fetiță, și să expun copilul ca momeala.

— Bine, i-am spus, dar ț-ai luat metoda din practica pescuitului. Una nu acoperă deplin ce cealaltă. Pe o fetiță n-o poți ține mereu în apropierea șoselei, ca pe o momeală, o să trebulască să meargă la școală, o să vrea să se îndepărteze de lîngă afulsita aceasta de șosea.

— În curînd începe vacanța mare, mi-a răspuns cu încăpățînire Matthäi.

— Am dat din cap.

— Mi-e teamă că-ai să te pierzi într-o idee, i-am răspuns. N-ai să poți sta aici pînă ce se va întîmpla ceea ce ar putea să nu se întîmple niciodată. Să admitem probabilitatea că uciugașul va trece pe aici, asta încă nu înseamnă neapărat că va trage la momeala, ca să ne folosim de această comparație. Și atunci, aștepti și iar aștepti...

— Și la pescuit trebuie să aștepti, a replicat cu îndărătnicie Matthäi.

Pîndeam la fereastră, vedeam femela servind pe un client din Oberholz. În total șase ani petrecuți la Regensdorf.

— Matthäi, Heller știe de ce ești aici?

— Nu, mi-a răspuns el. l-am spus că am nevoie de o menajeră.

Nu mă simțeam în largul meu. Omul, cel drept, îmi impunea, metoda lui era neobișnuită, avea în ea ceva măreț. Dintr-o dată m-a cuprins admirația pentru el, i-am urât succes, poate și numai pentru a-l umili pe teribilul Henzi; totuși, ceea ce întreprinsese mi se părea fără perspectivă, prea mici sorții de izbîndă, față de riscul atît de mare.

— Matthäi, am încercat eu să-l fac să înțeleagă, mai ai încă timp să ieși în primire postul din Iordania, altfel cei de la Berna îl vor trimite pe Schafroth.

— N-are decît să se ducă.

— Am stăruit din nou.

— N-ai fi dispus să revii la noi?

— Nu.

— Nu.

— Te-am folosi la început în serviciul interior, în vechile condiții.

— N-am poftă.

— Dacă vrei, poți trece la poliția orișească. Ar trebui să te gîndești la asta fie și numai din considerații de ordin financiar.

— Aici, la stația de benzină, cîștig aproape mai mult decît în serviciul statului, mi-a răspuns Matthäi.

— Uite, vine un client și doamna Heller o fi ocupată cu friptura de porc.

S-a ridicat și a părăsit încăperea. Îndată după aceea a trebuit să servească un alt client. Pe frumosul Leo. Cînd a terminat, eu mă așezam în mașină.

— Matthäi, i-am zis luîndu-mi rămas bun, dumitale nu-ți poate veni nimeni în ajutor.

— Într-adevăr, mi-a răspuns el și mi-a făcut semn că șoseaua e liberă. Lîngă el se afla fetița cu rochița roșie iar în ușa Heller, închină cu șorțul și, după cît am putut constata, cu o căutătură plină de neîncredere. Am făcut cale-ntorsă.

Asadar, a așteptat. Nefîndurător, îndărătnic, pașionat. Își servea clienții, își îndeplinea obligațiile, puneu benzină, ulei, încălca apă, ștergea geamurile, mereu aceeași

activitate mecanică. După ce se întorcea de la școală, cu pași mrunțiți, săltând, mirându-se, vorbind singură, fetița se așeza lângă el sau mai departe, lângă căsuța păpușilor, ori cînta în leagăn, cu coditele în vînt, într-o rochiță roșie. Matthäi aștepta, aștepta într-una. Treceau pe lângă el mașini de toate culorile, din toate sistemele de conducere, mașini vechi, mașini noi. El aștepta. Și își nota mașinile din cantonul Graubünden, căuța în liste pe proprietarii lor, lua informații telefonice despre ei la primări. Femeia Heller lucra la o fabrică de țut sat, așezată înspire mînt, se întorcea abia spre seară, pește delușorul din spatele casei, cu geanta de cumpărături și cu plasa plină cu pline; nopțile se auzea uneori cînt un fluietor ușor și pași ce se furișau în jurul casei, dar femeia nu deschidea. A sosit vînt, fierbinte, nesfîrșit, scripitoare, apăsoare, adesea cu uriașe descărcări electrice, și odată cu ea — vacanța mare. Prilejul așteptat de Matthäi se ivise. Annemarie stătea acum într-una cu el, la margine de șosea, în vîzul oricărui trecător. Aștepta, aștepta într-una. Se juca cu fetița, îi spunea povești, toate poveștile lui Andersen și Grimm, *O mie și una de nopți*, ba și născocit și ei cîteva, disperat făcea tot ce putea ca fetița să nu se dezlipască de el, de șosea, unde trebuia să fie văzută. Annemarie stătea acolo mulțumită că i se spun povești și basme. Automobilii se uitau mirați ori înduioșați la această pereche, ca la o idilă între tată și copil, dăruiau fetiței ciocolată, îi vorbeau, pîndiți de Matthäi. Nu cumva omul acesta înalt, greoi, e asasinul? Mașina era din Graubünden. Ori celălalt, înalt, desirat, care vorbea acum cu fetița? După cum aflase mai de mult, era proprietarul unei cefetării din Disentis. Am pus destul ulei? Vă rog. Mai turnați o jumătate de litru. Douăzeci și trei și zece. Drum bun, domnule. Și iar aștepta, aștepta într-una. Annemarie îi lubea, era mulțumită; Matthäi nu se gîndește decât la ivirea asasinului. Pentru el nu mai exista altceva decît această credință, în apariția lui, nimic decît această nădejde, numai această dorință, doar această împlinire. Și imaginea sosirea unui flăcău uriaș, stîngaci, copilăros, plin de familiaritate și de poftă de a ucid; cum va reveni apoi mereu la stația de benzină, rîzînd prietenos și îmbrăcat cu haine de sărbătoare, sau poate un pensionar de la căile ferate, ori un funcționar vama la pensie; cum s-ar lăsa fata, cu timpul, ademenită, cum s-ar urmări neobservat în pădurea din spatele stației de benzină, ghemuit, tiptil, cum s-ar repezi asupra criminalului în momentul hotărîtor, cum s-ar ajunge la o luptă sălbatică, sîngerăsoasă, corp la corp, decisivă, care ar rezolva totul, cum ar zăcea ucișagul zdrobot în fața lui, sfîncind, recunoscîndu-și fapta. Dar, iarăși trebuia să-și spună că toate astea nu erau cu puțință, că fetița era supraprotejată prea vizibil, că ar trebui să-i dea mai multă libertate, dacă voia să ajungă la un rezultat. O lăsa deci să-și înalță rească de-a lungul șoselei, dar se lua pe furiș după ea, părăsind stația de benzină în fața căreia mașinile claxonau cu mînie. Annemarie o pornea topînd spre sat, cale de o jumătate de ceas, se juca cu copiii în fața caselor, țîrîndu-și sau la marginea pădurii, dar se întorcea repede. Era timidă, obișnuită cu singurătatea. Și apoi, îi celălaltii copii o coleau. Atunci Matthäi schimbă iar tactica, născoci jocuri noi, povești noi, o ținea pe Annemarie iar lângă el. Și iar aștepta, aștepta într-una. Nelundulecat, neabătut. Fără să dea vreo lămurire. Căci pe mama fetiței o izbise încă de mult atenția pe care o acorda copilei. Era convinsă că Matthäi n-o angajase ca menajeră exclusiv din bunăvoință. Vedea că intenționa ceva, totuși, se simțea, poate pentru prima oară în viață, la adăpost, așa că nu și-a mai frîmțat mintea cu asta; poate că-și făcea și speranțe, cine poate ști ce se petrece în capul unei biete femei. În orice caz, interesul pe care-l arăta Matthäi lui Annemarie l-a pus cu timpul pe seama unei adevărate afecțiuni, chiar dacă se trezea uneori în ea vechia neîncredere și simțul ei de altădată de a vedea adevărată față a lucrurilor.

— Domnule Matthäi, i-a spus o dată, de fapt nu mă privește, dar comandantul poliției cantonale n-a venit aici din cauza mea?

— Firește că nu, i-a răspuns Matthäi, de ce ar fi venit pentru dumneata?

— Oamenii din sat ne vorbesec.

— Asta n-are nici o importanță.

— Dar, domnule Matthäi, a început iar femeia, șederea dumitale aici are cumva o legătură cu Annemarie?

— Ce prostii, a ris el. Mie-e dragă fetița, doamnă Heller, asta-i totul.

— Sînteți bun cu mine și cu Annemarie, numai de-aști din ce motiv, i-a răspuns ea.

Vacanța mare se apropia de sfîrșit; toamna sosise; ca sub o imensă lupă, peisajul roșu și galben o arăta că se poate de limpede. Matthäi a fost cuprins de simțămîntul că a pierdut un prilej unic, totuși a continuat să aștepte. Necîntînt și dirz. Fetița se ducea pe jos la școală; la prînz și seara, el o întîmpla, de cele mai multe ori, aducînd-o cu mașina acasă. Planul lui era din ce în ce mai absurd, mai greu de realizat; prilejul de-a izbindi, tot mai mic, o stîia cu certitudine; de cîte ori n-o fi trecut asasinul pe la stația de benzină, se gîndea el, poate zilnic, cu siguranță în fiecare săptămîna, totuși nu se întîmplase nimic, orbecăia încă în întineric, nu se ivise nici un punct de reper, nici o urmă care să dea de bănuț, doar automobilii care veneau și plecau, sporovăind cîteodată cu fata, nevinovați, întîmplători, de nepătruns. Care putea fi cel căutat, dar, mai ales, era vreunul? Poate că numai de aceea nu izbutea, fiindcă vechia lui meserie le era prea multora cunoscută; dar pe asta n-o putuse ascunde și nici nu țînuse seama de ea. Totuși rămase pe loc; aștepta, aștepta într-una. Nu mai putea da înapoi; așteptarea era singura metodă, chiar dacă îl istovea, chiar dacă uneori era pe punctul de a-și face geamantanul, de-a pleca, de-a fugi, fie și în Iordania; chiar dacă uneori îi era teamă să nu-și piardă mîntișile. Apoi au venit ore, zile, dînd, așteptat pe banca din fața stației de benzină, dînd pe gît rachiul pahar după pahar, împrumut de mucuri de țigări, privea în gol, nepăsător, apatic, chinat, lăsînd lucrurile să-și urmeze cursul. Apoi se smulgea din gînduri, pentru a se pribuiți tot mai mult în starea lui de indiferență, își ametea zilele, săptămînile, într-o așteptare absurdă, nemiloasă. Pierdută, chinută, fără nădejde și totuși plină de nădejde, într-o zi înăsa, cum stătea acolo, neîbărbierit, obosit, murdar de ulei, a fost cuprins de spaimă. Deodată și-a dat seama că Annemarie nu se întorsese încă de la școală. A pornit-o înșuș. Șoseaua coborîta, neasfaltată, urca ușor, în spatele casei, apoi cobora; ducea peste o luncă stearpă, străbătută apoi pădurea din marginea căreia se zărea de departe satul, cu case vechi, grădinite în jurul unei biserică, și fumul albăstriu al hornurilor.

Drumul pe unde trebuia să se întoarcă Annemarie se vedea și el, dar ea nu era nicăieri. Dintr-o dată încordată, trează de-a binelea, Matthäi s-a îndreptat iar spre pădure; brazi prieteni, tușuri, pe jos fognet de frunze cafenii și roșii, undeva mai departe, ciocănit gheonăie, acolo unde se înălțau spre cer brazi mai înalți, printre care soarele răzbătea în raze pierzite. Matthäi a părăsit drumul, strecurîndu-se printre spini și tușuri; crengile îi pleneau obrazul. A ajuns într-un luminii și a privit umit în jur, căci nu-l observase pînă acum. De cealaltă parte a pădurii se termina un drum lat de țară, pe care sătenii desigur își aduceau aici gunoarele, de vreme ce în luminii și tot soiul de lucruri, o grămadă de gunoale, care se întindeau pînă la un pîrîu, ce susura prin mijlocul luminii. Abia atunci o descoperi pe fetiță. Ședea la marginea prîliașului argintiu, cu păpușa și ghiocindul alături.

— Annemarie! a strigat Matthäi.

— Vin îndată, i-a răspuns ea, dar a rămas locului.

Matthäi s-a cățarat cu grijă peste movila de gunoi și în cele din urmă a ajuns lângă ea.

— Ce faci aici? a întrebat-o.

— Aștept.

— Pe cine?

— Pe vrăjitor!

Copila n-avea în minte decât basme; uneori aștepta o zină, alteori un vrăjtor; era ca o batjocură a propriei sale așteptări. L-a copleșit iar deznădejdea, înțelegând inutilitatea acțiunii sale, dar și conștiința paralizantă că totuși trebuie să aștepte, fiindcă nu l-a mai rămas altceva de făcut decât să aștepte, să aștepte și iar să aștepte.

— Hai, vino, i-a spus el nepăsător; a luat copilul de mână, a străbătut pădurea și s-a așezat iar pe banca lui, privind iarăși ținta înăuntrul.

L-a învâluit inserarea, apoi noaptea; și nu-l mai interesa nimic; ședea și fuma, aștepta, aștepta într-una în clipă mecanică, înțepetată, nelămpădită, rostind doar din când în când în șoaptă, în ghem:

— Vino odă, vino, vino, vino.

Stînd nemăcât în lumina albă a lunii, a adormit deodată și s-a trezit țesăp de frig în zori, după care s-a vîrît în pat.

A doua zi însă, contrar obiceiului, Annemarie a venit ceva mai devreme de la școală. Matthäi tocmai se ridicase de pe bancă pregătindu-se pentru a porni în întîm-pinarea ei, cînd a văzut-o venind cu ghiozdanul pe spate, înginer din cîntec și sîltînd de pe un picior pe altul. În mîna îi ținea păpușa, ale cărei piciorușe se țirau pe jos.

— Ai lecții de făcut? a întrebato Matthäi.

Annemarie a dat din cap, înginerdu și mai departe cîntecul: *Marie ședea pe o piatră și a intrat apoi în casă. Matthäi a lăsat-o să plece, era prea deznădăduit, prea nedumerit, prea era obosit pentru a-i istorisi alte basme, pentru a o atrage cu noi jocuri.*

Cînd s-a întors însă Heller acasă l-a întrebato:

— Annemarie a fost cuminte?

— A fost doar la școală, i-a răspuns Matthäi.

Femeia l-a privit mirată.

— La școală? a întrebato ea. Azi a avut liber, era o conferință a profesorilor, sau așa ceva.

Matthäi deveni atent. Dezamăgirea ultimei săptămîni s-a risipit dintr-o dată. A presimțit că împlinirea nădejdi, a așteptării lui absurde, era aproape. S-a stăpînit cu greu. N-a mai întrebato-o nimic pe Heller. Nici pe fetiță n-a mai îmboldit-o. A doua zi după-masă s-a dus însă în sat, lăsîndu-și mașina pe o uliță lăturalnică. Voia să observe fetița pe ascuns. Se apropia ora patru. Prin ferestre răzătoare cîntec, apoi strigăte, școlarii ieșiră făcînd o larmă asurzitoare, băieții se înghețeau, se băteau cu pietre; fetițele mergeau braț la braț; Annemarie nu era printre ele. Învățătoarea a venit spre el, rezervată, cercetîndu-l cu severitate. La pace că Annemarie n-a venit la școală și nu fusese nici alaltăieri după-masă, o fi fost poate bolnavă, dar n-a prezentat dovada din partea părinților. Matthäi a confirmat că într-adevăr copilul a fost bolnav, a salutat și s-a îndreptat cu mașina spre pădure ca un smîlțit. S-a năpustit în lumină dar n-a găsit-o pe fetiță. Istovit, gîfînd, sîngerînd de zgîrîturile spinilor, s-a înnoptat la mașină și a pornit spre stația de benzină, dar, înainte de a ajunge, a văzut-o pe Anne-marie topînd pe șosea. S-a oprit.

— Urcă, Annemarie, i-a spus el prietenos, după ce a deschis portiera.

Matthäi i-a întins mîna și copila s-a urcat în mașină. A rămas uluit. Mînuța fetei era lipicioasă. A privit-o pe a lui; avea urme de ciocolată.

— Cine ți-a dat ciocolată? a întrebato-o.

— O fetiță, i-a răspuns Annemarie.

— La școală?

Annemarie a dat din cap. Matthäi n-a scos o vorbă. A oprit mașina în fața casei. Annemarie a coborât și s-a așezat pe banca de lângă stația de benzină. Matthäi se uita pe furiș la ea. Fetița a vîrît ceva în gură și a început să mestece. Matthäi s-a apropiat de ea.

— la să văd, i-a spus, deschizîndu-i ușor mînuța făcută pumn.

Avea un bulzior de ciocolată cu țepi din care mușcase. O trufă.

— Mai ai? a întrebato Matthäi.

Fetița a dat din cap.

Comisarul a scotocit în buzunarul rochiei, i-a scos batista, a desfăcut-o; erau încă două trufe în ea.

Copila tăcea.

Nici comisarul n-a spus nimic. Parcă l-ar fi năpădit un noroc nemaipomenit. S-a așezat apoi pe bancă lângă copil.

— Annemarie, a întrebato-o în cele din urmă, cu glas tremurător, în timp ce ținea cu grijă în mîna ei doi bulzi de ciocolată cu țepi, și i-a dat vrăjtorul?

Ea n-a răspuns.

— Te-a oprit să vorbești despre voi? a întrebato Matthäi.

Nici un răspuns.

— Nici să-mi faci, i-a spus Matthäi prietenos. E un vrăjtor bun. Să te duci și mine la el.

Chipul fetiței s-a luminat deodată ca de o bucurie puternică, și însuflețită de fericire, l-a îmbrățișat pe Matthäi, apoi a alergat sus, în camera ei.

În dimineața următoare, pe la orele opt — tocmai sosise la birou — cînd, abia saluîndu-mă de agitat ce era, Matthäi mi-a pus trufele pe birou. Era în vechiul său costum, fără cravată și nebarbierit. Și-a luat o țigară din cutia pe care l-am întins-o și a început să pufulie.

— Ce să fac cu ciocolata asta? l-am întrebato neajutorat.

— Aricii, mi-a răspuns Matthäi.

L-am privit surprins, sucind încoace și încolo bulziorii de ciocolată.

— Cum asta?

— Simplu de tot, mi-a explicat el, asasinul i-a dat lui Gritli Moser trufe și fetița a făcut din ele arici. Am dezlegat enigma desenului.

— Cum vrei să demonstrezi asta? l-am spus rîzînd.

— Același lucru s-a petrecut cu Annemarie, mi-a răspuns Matthäi, și mi-a relatat totul.

M-a convins pe loc. L-am chemat pe Henzi, pe Feller și încă patru polițiști, le-am dat indicații, informîndu-l în același timp pe procuror. Apoi am pornit cu mașina. Stația de benzină era pustie. Doamna Heller dusese fetița la școală și plecase apoi la fabrică.

— Heller știe ce s-a întîmplat? l-am întrebato eu.

Matthäi a dat din cap.

— Habar n-are.

Ne-am dus în luminis. L-am cercetat cu atenție, dar n-am găsit nimic. Apoi ne-am împrăștiat. Era aproape amiază; Matthäi s-a întors la stația de benzină, pentru a nu trezi bănuială. Era o zi favorabilă, o zi, copilul n-avea școală după-masă; mi-a trecut prin minte că Gritli Moser a fost omorîtă tot într-o joi. Era o zi luminoasă de toamnă, caldă, uscată, pretutindeni se auzea zvon de albine, de viespi și alte gînganii, țipete ascuțite de păsări și foarte departe, lovitură de secură. Ora două, clopotele din sat se azeau linpede, plină în pădure, apoi a apărut fetița, țîșnind din tufă, în fața mea, topînd neobosită, a alergat la prișoa cu păpușa, s-a așezat, privind nelăcomă spre pădure, atentă, încordată, cu ochi strălucitori, pîrînd a aștepta pe cineva. Pe noi totuși nu ne așeză pe ea. Ne ascusesem îndărătul copacilor și tufșurilor. Apoi a revenit și Matthäi, s-a rezezat în apropierea mea de trunchiul unui copac — cum făcusem de altfel și eu.

— Cred că va veni într-o jumătate de oră, a șoptit el.

Am dat din cap.

Totul era organizat cu meticulozitate. Intrarea din șoseaua principală spre pădure era supravegheată, aveam cu noi chiar și un aparat de radio-emisie. Toți eram înarmați cu revolvere. Fetița sedea pe marginea pârului, în faa soare, ba în umbra unui brad întunecat, într-o minunăție așteptare, aproape nemăscată, mirată, temătoare, cu spatele la grămada de gunoi; nu se auzea decât zumbăitul gîzilor și trîlul păsărilor; doar la anumite clipe, fetița înghina cu glasul ei subțire: *Marie sedea pe o piatră, mereu și mereu, așteptând cuvinte și versuri*; iar în jurul pietrei pe care sedea, grămezi de cutii de conserve ruginite, canistre și șirme; din cînd în cînd, se simțea peste luminii adieri răzlete de vînt, frunzele jucau și fognau; apoi se aținea iar liniște. Noi așteptam. În cel-l privea pe Matthäi, întreaga lume se reducea la această fermecută pădure de toamnă, cu fetița în rochie roșie, care sta în luminii. Așteptam pe asasin, hotărîți, înseși de dreptate, de răfuială, de pedeapsă. Prima jumătate de oră trecuse de mult; propriu-zis, trecuseră două. Așteptam, așteptam într-una, așteptam și noi cum așteptase Matthäi, săptămîni, luni. S-a făcut ora cinci; primele umbre, apoi înserează, toate culorile strălucitoare păleau, se pierdeau. Fetița a plecat țopăind. Nici unul din noi n-a scos o vorbă, nici chiar Henzi.

— Mîine venim din nou, am hotărît eu, peste noapte rămînem la Cuera. La «Steinbock».

Am așteptat în felul acesta și vineri și sîmbătă. De fapt ar fi trebuit să anunț poliția din Graubünden. Era însă o chestiune care ne privea pe noi. Nu voiam să dau explicații, nu doream amestec străin. Procurorul ne-a chemat încă de joi seara, voia să ne lăsam păgubași, ne-a cerut să ne întoarcem, a protestat, s-a înfuriat, ne-a amenințat, numind totul o absurditate. Am rămas neînduplecați, reușind să prelungeșem șederea noastră și am trimis îndrăgît doar pe unul dintre poliști. Așteptam, așteptam într-una. Acum nu ne mai interesa copilul, nici asasinul, era vorba de Matthäi, omul trebuia să aibă dreptate, să-și ajungă scopul urmărit, altfel se înfrînta o nenorocire: toți eram conștienți de asta, chiar și Henzi, care se convinsese, declarase vineri seara că asasinul necunoscut se va ivi sîmbătă, căci aveam doar arcești, dovezile categorice, iar fetița continua să vină mereu, să stea nemăscată în același loc și era vădit că aștepta pe cineva. În felul acesta am adăstat în ascunzăturile noastre, dinapoi capacilor și tușurilor, înțepeniți, ceasuri de-a rîndul, privind fix la copil, la cutiile de conserve, la șirma înfîlțită, la grămada de cenușă, fînd în tăcere, fără să vorbim între noi, fără să schițăm un gest, ascultînd mereu același cîntec: *Marie sedea pe o piatră*. Duminică a fost ceva mai greu. Datorită timpului frumos, pădurea a fost dintr-o dată năpădită de oameni veniți la plimbare; membrii unui cor mixt, împreună cu dirijorul, au năvălit în luminii, gălăgoși, asudați, fără haină și s-au pus pe cîntat. Au cîntat de răsunat pădurea: *Drumetia e-o morăruță bucurie, drumetia, Noroc că ascuși în spațiile auzurilor și tușurilor noi eram în uniformă. Apoi au cîntat: Corul peșterii glorio Celui vesnic, ... dar nouă ne merge tot mai rău, cu cît durează mai mult; mai tîrziu a venit o pereche de îndrăgostiți și s-a comportat fără jenă, cu toată prezența fetiței care sedea acolo de patru după-amiezi, cu o răbdare de neînțeles, într-o așteptare de neprecput. Noi așteptam, așteptam într-una. Trei dintre poliști, luînd cu ei și aparatul de radio-emisie, pleaseră; nu mai eram acum decât patru, Matthäi, Henzi, Feller și cu mine, cu toate că de fapt nici această prezență nu era justificată, dar făcînd exact scoteala, nu puteam fi luate în considerare decât trei după-amieze în care așteptaserăm, deoarece duminică trebuia exclusă, terenul fiind prea primejdit pentru asasin; Henzi avea dreptate, și astfel am stat la pîndă și luni. Marți dimineață s-a înnoptat și Henzi la Zürich. Cineva trebuia să fie în Kasernenstrasse, pentru a vedea de treburi. La plecarea sa, Henzi era convins încă de reușita noastră. Așteptam, așteptam și iar așteptam, pîndeam și iar pîndeam, fiecare de unul singur, fiind prea*

pufini pentru o rețea reglementară. Feller se postase în apropierea drumului din pădure. Îndărătul unui tuș, la umbră, moțînd în arșița ca de vară a zilei de toamnă; ba, o dată, a sfîrșit atît de puternic, încît vîntul a adus peste luminii, plină la noi sfîrșituri. Asta s-a întîmplat miercuri. Matthäi stătea în partea luminiișului care dădea spre stația de benzină, iar eu, din fața lui, controlam din cealaltă parte. În felul acesta pîndeam și iar pîndeam, așteptam pe asasin, pe uriașul arciilor, tresărăm la fiecare zgomot de mașină care se auzea trecînd pe șosea, fetița între noi, șezînd în fiecare după-amiază în luminii, la pîrlu, și cîntînd: *Marie sedea pe o piatră, stătea neclintită, pierdută în gîndurile ei, de neapătuns; ni se făcuse silă de ea, începusem s-o urm. Uneori înfîște, lipsea multă vreme, dădea tircoale cu păpușa spre sat, dar nu se apropia prea tare, fiindcă chiulea de la școală, ceea ce atrăsese după sine greutatea, obligîndu-mă să am o convorbire între patru ochi cu învătătoarea, pentru a lătura ceretărilor din partea școlii. I-am spus cu băgare de seamă cum stăteau lucrurile, i-am explicat, obținînd de la ea un asentiment vagălnic. Copilul făcea apoi înconjurări pădurei, am urmărit-o cu binoculuri de cîmp, dar revenea mereu în luminiișul din pădure, în afara de joi, cînd spre deznădejdea noastră, a rămas în apropierea stației de benzină. Cu sau fără voia noastră, a trebuit să ne amînăm pe vineri împlinirea nădejdiilor. De data asta trebuia să iau o hotărîre: Matthäi se culundase de mult în muenție și stătea în spatele copacului, cînd a doua zi s-a vîntat iar fetița în rochia ei roșie, cu păpușa, țopăind și așezîndu-se la locul ei ca și în zilele precedente. Vremea minunăția de toamnă, încă dănuia intens în culorile vii, ale naturii, ca o împotrivire puternică în fața prăbușirii; procurorul însă abia rezistase o jumătate de oră. Venise în mașină cu Henzi, spre seară, către orele cinci; apăruse pe neașteptate, îndreptîndu-se spre mine, care stăteam acolo de la ora unu după-amiază, lăsîndu-mă cînd pe un picior, cînd pe altul, roșu de supărare, cu ochii țîntă la fetiță, în timp ce o azeam cîntînd cu glas grav: *Marie sedea pe o piatră*; de mult nu mai puteam să ascult cîntecul ăsta, de mult nu mai puteam s-o sufăr pe copilă cu gura știrbă, îngrozitoare, cu codițele subțiri, cu rochia roșie lipsită de gust; mi se părea acum respingătoare, comună, ordinară, proastă, aș fi putut s-o sugrum, s-o ucid, s-o sfîșii, numai pentru a nu mai auzi cîntecul acela stupid: *Marie sedea pe o piatră*. Să-ți pierzi mințile, nu alta! Totul era neschimbat, cum fusese, stupid, absurd, fără speranță, doar frunzișul se îngămădea din ce în ce mai mult, poate se-ntetise și vîntul, iar soarele bătea și mai auriu peste idioata grămadă de gunoi; nu se mai putea îndura; atunci procurorul a țîșnit — ca o eliberare — dăborînd tușuri, mergînd drept spre copil, nepăsător că pantofii — se afundau cu totul în cenușă, iar cînd i-am văzut că se îndreaptă spre fetiță, am ieșit și noi la iveală; de data asta trebuia să se sfîrșească.*

Pe cine aștepti? a strigat procurorul la fetița care-l privea speriată, încremenită pe piatră, strîngînd păpușa la piept. Pe cine aștepti, aluristit, nu vrei să ne răspunzi?

Am ajuns cu toții lîngă Annemarie, am înconjurat-o. În timp ce ea ne ținea cu privirea, plină de groază, de spaimă, nepricupit nimic.

— Annemarie, i-am spus, cu glasul tremurînd de minie, acum o săptămîină ai primit ciocolată. Aminteste-ți bine! O ciocolată ca niște arcești mici. Ciocolata asta ț-i-a dat-o un bărbat în haine negre?

Fata n-a răspuns, m-a privit doar, cu lacrimi în ochi.

Matthäi a îngenunchiat în fața ei, cuprînzîndu-i umerii mici și explicîndu-i: — Ascultă, Annemarie, trebuie să ne spui cine ț-i-a dat ciocolata. Trebuie să ne povestești cu de-amănunțit cum arăta omul acela. Am cunoscut odată o fetiță — a urmat el stăruitor, acum cînd totul era în joc — o fetiță care purtat tot ca tine, o rochiță roșie și căreia i-a dat ciocolată un bărbat înalt, îmbrăcat în negru. Erau același bulziori mici, țepoși, cum ai mîncat și tu. Și pe urmă fetița aceea s-a dus cu bărbatul cel înalt în pădure și bărbatul înalt a omorît-o cu un brici.

Matthäi a tăcut. Fata tot n-a răspuns nimic, ci tăcută, căta țință la el cu ochii cășcați.
— Annemarie! i-a strigat Matthäi, trebuie să-mi spui adevărul! Nu vreau să și se întâmple vreun rău.

— Minți! i-a răspuns încet fata. Minți!

Atunci procurorul și-a pierdut pentru a doua oară răbdarea.

— Proasto, i-a strigat el, apucând-o de braț și zgâlțâind-o, nu vrei să spui ce știi?
Strigam și noi o dată cu el, fără rost, fiindcă nu mai eram stăpîni pe nervii noștri;
o zgâlțîam și noi, am început s-o lovim, să dăm sistematic în trupșorul care zăcea
întins printre cutii de conserve, în cenușă și frunziș roșu; zberlam cu cruzime, furioși.

Fetița a așteptat mută să se reverse asupra ei furia noastră, ce părea să țină de-o
veșnicie, deși nu trecuseră, bineînțeles, decît cîteva secunde, ca dintr-o dată să ne
încrenezască cu ținutul ei fioros, neomesc:

— Minți, minți, minți!

Îngroziiți, i-am dat cum durul, venindu-ne în fire la țipetele ei, înspăimîntați și ruși-
nați de felul cum ne purtaserăm cu ea.

— Sîntem niște fiare, sîntem niște fiare! am spus gîfîind.

Fetița a luat-o la fugă, prin luminis, spre marginea pădurii.

— Minți, minți, minți, a strigat ea din nou, atît de înspăimîntător, încît credeam
că a înnebunit, dar a nimerit drept în brațele lui Heller, care s-a ivit și ea atunci în
luminis, pentru a face parcă și mai deplină nenorocirea.

Nu mai era ne lipsea. Era informată despre toate; învătătura n-a putut să-și țină
gura cînd a văzut-o trecînd prin fața școlii; mi-am dat seama fără s-o mai întreb. Și
acum nenorocita sta aici, cu fetița care își vîrșe capul în poala ei și suspina. Heller ne-a
privit țință cu aceeași căutătură pe care o avusese mai înainte și copilul ei. Ne cunoștea,
firește, pe fiecare: pe Feller, pe Henzi și din nefericire și pe procuror; situația era
penibilă și grotescă, totuși ne simțeam stînjeștiți și ridicoli; totul părea o mizerabilă
comedie josită și ticlăasă.

— Minte, minte minte! a continuat fetița să strige ca ieșită din minți, — minte,
minte, minte.

Atunci Matthäi s-a îndreptat, resemnat, descumpănit, spre cele două ființe.

— Doamnă Heller, i-a spus el politicos, aproape smerit, purtare cu totul absurdă,
pentru că în clipa aceea nu mai era nimic de făcut, decît să se pună capăt la întreaga
poveste, să se pună capăt, capăt pentru totdeauna, să se lichideze cazul, să se termine
cu toate combinațiile, indiferent că acasini există sau nu. Doamnă Heller, i-a spus el,
am constatat că Annemarie primea ciocolată de la o persoană necunoscută. Bănuiam
că o vorbea de aceeași persoană care, cu cîteva săptămîni în urmă, a ademenit în pădure,
cu ciocolată, o fetiță și a ucis-o.

Vorbea calculat, cu un ton atît de oficial, încît îmi venea să izbucnesc în rîs. Femeia
îl privea calmă în față. Apoi a vorbit tot atît de politicos și formal ca și Matthäi.

— Domnule doctor Matthäi, l-a întrebat ea încet, ne-ai luat la stația de benzină,
pe mine și pe Annemarie, numai pentru ca să descopăr această persoană?

— N-am avut altă posibilitate, doamnă Heller, i-a răspuns comisarul.

— Ești un porc, i-a spus calm femeia, fără să clipească și-a luat apoi copilul și a
porinit prin pădure, spre stația de benzină.

Noi am rămas în luminisul acum pe jumătate învăluit în umbră, împresurați de
cutii vechi de conserve și împletituri de sîrme, cu picioarele în cenușă și frunziș.
Totul se sfîrșise, întreaga acțiune devenise absurdă, ridicolă. O prăbușire, o catastrofă.
Doar Matthäi și-a venit în fire. Era de-a dreptul ceremonios și plin de demnitate în
salopeta lui abstrăct de mecanic. S-a înclinat în fața procurorului — nu-mi venea să
dau crezare ochilor și urechilor — și a spus:

— Domnule doctor Burkhard, nu ne rămîne decît să așteptăm mai departe. N-avem
altă soluție. Să așteptăm, să așteptăm și iar să așteptăm. Dacă mi-ați mai putea da șase
oameni, și aparatul de radio-emisiune, ar fi de-ajuns.

Procurorul l-a privit speriat pe fostul meu subaltern. La orice se aștepta, numai
la asta nu. Luase tocmai hotărîrea să ne expună tuturoră părerea lui; după cele spuse
de Matthäi a înghițit în sec de cîteva ori, și-a trecut mîna pe frunte, apoi s-a întors
brusc, a porinit spre pădure tropăind prin frunziș, împreună cu Henzi și a dispărut.
La un semn al meu a plecat și Feller.

Am rămas numai cu Matthäi.

— De dată asta ascultă-mă — i-am zberlat, hotărît să-l fac pe comisar să-și vină în
fire și furios că am sprijinit, că am mijlocit eu însuși o absurditate — toată acțiunea s-a
năruit, trebuie să recunoaștem; am așteptat mai bine de o săptămîni fără să vină
cineva.

Matthäi nu mi-a răspuns. A privit doar împrejur, atent, pîndind. S-a dus apoi pînă
la marginea pădurii, a dat ocol luminisului și iars-a întors. Eu mă aflam tot pe grămadă
de gunoi, în cenușă pînă la glezne.

— Fetița l-a așteptat, a zis el.

Am făcut semn din cap, contrazicîndu-l.

— Copilul a venit pentru că voia să fie singur, să șadă pe malul pîrîșului, să
viseze cu păpușa, și ca să cînte *Marie sedea pe o piatră*. Că aștepta pe cineva este ce
am presupus noi de pe urma acestui fapt.

Matthäi m-a ascultat cu luare-amînte.

— Annemarie a primit arici, a spus el cu încăpăținare, stăruind în convin-
gerea sa.

— Că Annemarie a primit de la cineva ciocolată e adevărat, am răspuns eu. Oricine
poate dăru unu copu ciocolată! Că trufele ar reprezenta însă arici din desen astă
e tot numai închipuirea dumitale, Matthäi, nimic nu dovedește că e întemeiată.

Matthäi a tăcut iar. S-a dus din nou la marginea pădurii, a mai dat o dată ocol lumi-
nisului, căutînd ceva într-un loc, unde era o îngrămădire de frunziș apoi a renunțat
și s-a întors la mine.

— Asta! un loc potrivit pentru crimă, se simte, a spus el, și voi continua să aștept.

— Dar e absurd, i-am răspuns, cuprins dintr-o dată de groază, de scribă, tremurînd
de frig și obosăla.

— Are să vină aici, a zis Matthäi.

I-am strigat ca ieșit din minți:

— Vorbe, nerozie, idioțenie!

Părea că nici nu mă ascultă.

— Să ne întorcem la stația de benzină, a spus el.

Eram fericit să pot părăsi, în sfîrșit, locul acela blestemat. Soarele coborîse jos
de tot, umbrele erau imens de lungi, valea largă, strălucău ca aurul mîșiv, cerul
deasupra ei de un abstrahu pur; dar uram totul, aveam impresia că sînt exilat într-o
imensă carte poștală ilustrată de prost gust. Apoi a apărut șoseaua cantonală, automobi-
le care alunecau, mașini cu capota deschisă, cu oameni îmbrăcați în haine în culori
vii; belșug care era adus de suvoi încoace, și trecea vîjîind mai departe. Era absurd.
Am ajuns la stația de alimentare. Feller mă aștepta în mașina mea lîngă pompele de benzină
pe jumătate adormit iarăși. Annemarie se dădea în leagăn și cînta din nou cu glas strî-
dent, ca după plîns *Marie sedea pe o piatră*, iar de usciorul uși se rezema un flăcău
— probabil un muncitor de la fabrica de cărămidă — care rînea cu țigara în colțul
gurii, lînsînd să-și se vadă pe sub cămașa deschisă pieptul păros. Matthäi nu l-a luat
în seamă. A intrat în odaia, s-a așezat la masa la care mă stătușem și altă dată. M-am

luat în neștire după el. A adus rachiu și-și turna într-una. Eu nu puteam bea, intr-aiată eram de scribit de toate. Heller nu era niciieri.

— Va fi greu s-o scot la capăt, a zis el, dar lumină nu e departe, sau credeți că e mai bine să aștept aici, la stația de benzină?

Nu i-am răspuns. Matthäi se plimba în sus și în jos și bea, fără să se sînchisească de tăcerea mea.

— Inconvenientul e că Annemarie și Heller știu acum despre ce e vorba, a zis el, dar asta se va aranja.

De afară răzbăteau larma de pe șosea, glasul fetei care zbiera *Marie-jeeda pe o piatră*.

— Matthäi, eu plec, i-am spus.

El continua să ducă paharul la gură, fără să mă privească.

— O parte din timp am să stau aici, o parte am să aștept în lumină, a stabilit el.

— Cu bine, i-am spus, i-am salutat și am ieșit din încăperea, în aer liber, trecând pe lângă fâclău, pe lângă fetiță, am făcut semn lui Heller, care s-a trezit speriat din moțală, grăbindu-se să-mi deschidă portiera mașinii.

— În Kasernenstrasse, i-am ordonat.

Asta-i povestea, în măsura în care sârmănușul meu Matthäi are în ea rolul esențial — și-a urmat fostul comandant al poliției cantonale istorisirea. (Este momentul să amintesc aici, pe de o parte, că bătrânul și cu mine, parcuresem de mult drumul de la Cuera la Zürich, și că ședeam acum în des amintit și laudatul «Kronenhalle» amintit de el, servicii binelele de Emma, sub tabloul lui Gubler — care-l înlocuise pe cel al lui Miro — așa cum stătea în obiceiul bătrânului; pe de altă parte, că mîncarea nise aduse : *ab voiture un Colito milanese*; și acesta era unul din obiceiurile sale cunoscute. De ce să nu particip și eu la ele? Ceasul era aproape patru și după «Kaffee Partagas», cum își botezase comandantul pasiunea sa de a fuma o havană la cafeaua *espresso*, mă îmbră cu o a doua arslotă la următoarea sticlă de «Reserve du Patron». Deosebit de asta ar mai fi adăugat, dintr-un spirit de onestitate scriitoricească și de dragul meseriei că, firește, n-am redat întotdeauna aîdoma cum mi-a fost relatată, istorisirea guralivă bătrîn; asta nu se referă la faptul că de bună seamă vorbeam în germana elvețiană, cît la aceea parte a relațiilor lui pe care n-a redat-o din punctul său de vedere, pe care n-a trăit-o direct, ci a povestirii-o ca pe o acțiune, în mod obiectiv, ca de pildă scena în care Matthäi a făcut ceva fâgăduială. În asemenea episoade a trebuit să intervin, să modelez, să dau o formă nouă, cu care mă-am străduît mereu să nu falsific întîmplările, ci doar să prelucrez după anumite legi ale scrisului materialul furnizat de bătrîn și să-l pregătesc de tipar.)

Bineînțeles, a continuat comandantul, bătrînul mi-a spus de citeva ori la Matthäi, tot mai convins că n-avusem dreptate să credă în nevinovăția vinzătorului ambulant, deoarece nici în lunile și nici în ani următorii nu s-a mai săvîrșit un omor.

Dar nu e nevoie să intru în amănunte : omul decăzu, a devenit un bețiv, s-a îndobitocit ; și nu mai putea fi ajutat ori schimbat cu nimic ; vîlaganii nu se mai fîrîșeau zadarnic noaptea fluierînd în jurul stației de benzină ; cînd poliția confederată a făcut citeva razii s-au petrecut lucruri urate. A trebuit să fie istorisesc tot adevărul culegilor din Cuera, pentru a-i face să închidă un ochi, ba chiar pe amîndoi. Cei de acolo au fost întotdeauna mai înțelegători decît ai noștri. Astfel lucrurile și-au urmat cursul, cum era fatal să se întîmple, iar rezultatul l-am văzut și dumneața în timpul călătoriei noastre. E destul de trist, mai ales că și micuța Annemarie a apucat pe căi greșite. Poate numai din pricină că au început imediat să se agite diferite organizații pentru a o salva. Copilul a fost pus la adăpost, dar fugea, întorcîndu-se mereu la stația de benzină, unde acum doi ani Heller a deschis cîrciuma aceea amîră ; dracu știe prin ce tertipuri o fi obținut autorizația : în orice caz, pentru micuța asta a fost

hotărîtor. Participa și ea. În toate privințele. Și ca să fiu sincer, acum patru luni a ieșit dintr-o casă de corecție, după ce a stat un an acolo. Dar fata n-a tras nici o învătura. Cred că ți-ai dat seama, așa că să nu mai vorbim despre asta. Totuși, te vei fi întrebant de mult, ce legătură are povestea mea cu critica pe care ți-am făcut-o, vorbind despre conferința dumitale, și de ce l-am numit pe Matthäi un geniu. E de la sine-înțeles. Poate vei obiecta, și pe drept cuvînt, că o idee ciudată nu înseamnă nici pe departe că e justă sau chiar genială. Ba îmi închipui și ce se petrece în mintea dumitale de scriitor. Ți-ai putea spune, cu perfidie, că n-ai mai trebuit decît să-l lăsăm pe Matthäi să aibă dreptate și să-l prindem pe asasin. În felul asta s-ar realiza unul dintre cele mai frumoase romane sau subiecte de film, căci la urma urmei, menirea scriitorului este aceea de a face ca printr-un anume truc lucrurile să devină transparente, astfel ca îndrăgitorul să răzbată ideea superioră, să poată fi prezintă, dar, printr-un asemenea truc, deci prin victoria lui Matthäi, detectivul meu decăzut n-ar deveni numai interesant, ci de-a dreptul o figură biblică înfrîncînd în speranța și credința, un fel de Avram modern, iar povestea absurdă despre unul care crede în nevinovăția unui vinovat, urmînd un asasin inexistent, ar deveni o poveste plină de țință în sferile superioare ale poeziei, vinzătorul ambulant vinovat ar deveni nevinovat, iar ucigașul inexistent ar deveni existent și dintr-o întîmplare care tinde să persifizeze puterea credinței omenesci și judecata omenască, ar deveni o întîmplare care ar preamări aceste forte ; chiar dacă lucrurile s-ar fi petrecut așa, n-are importanță ; lucrul cel mai de seamă e în definitiv ca și versiunea aceasta a întîmplării să pară la fel de verosimilă. Cel puțin, cam așa îmi închipui că gîndesc și chiar așa putea prezice că această variantă a povestirii mele e atît de înălțătoare și pozitivă, înct pur și simplu ar trebui să apară în curînd sub formă de roman, sau film. Vei povesti totul pe larg, așa cum am încercat eu, dar, firește, mai bine. În definitiv, e specialitatea dumitale ; asasinul va apărea abia la sfîrșit ; speranța se va împlini, credința va triumfa, astfel că povestirea poate fi acceptată și de lumea creștină. Se pot imagina și alte atenuări. Propun, de pildă, ca Matthäi, îndată ce-a descoperit trufe și a luat cunoștință de pericolul în care se află Annemarie, să nu mai fie în stare să-și continue planul de a folosi fetița drept momeală, fie din spirit de profundă umanitate, fie din dragoste părintească pentru copil, și s-o pună la adăpost împreună cu mama ei. În locul ei ar putea să așeze la pîrlu o păpușă, mare. Asasinul ar veni uraș și solemn din pădure, îndreptîndu-se, în lumina amurgului spre presupusul copil, vrăjitorul lui Annemarie. Îndreptîndu-se, în lumina amurgului înca o dată briciul ; cînd și-ar da seama că a căzut într-o capcană diabolică, s-ar înfuria, ar avea o criză de nebunie, ar lupta cu Matthäi și cu poliția, iar apoi, poate la sfîrșit — trebuie să-mi ierți poetizarea — ar avea loc o discuție înduioșătoare între comisarul rănit și fetița, o discuție nu prea lungă, citeva jumătăți de frază ; fetița ar fi fugit pur și simplu de la maică-sa — de ce nu ? — pentru a se întîlni cu vrăjitorul iubit, ar alerga în întîmplinare neașteptatului ei noroc, și după toată grozăvia, ar mai fi cu putință și li cărarea de speranță, plină de umanitate blîndă, de poezie plină de renunțare, ca în basme ; sau, ar fi cu putință să fabrici și altceva ; acum te cunosc intructiv, cu toate că, sincer vorbind, Max Frisch îmi este mai apropiat sufleteste ; tocmai absurditatea te va atrage ; faptul că există cineva care crede în nevinovăția unui vinovat, cîntind un asasin care nu poate exista, după cum am definit destul de bine împrejurarea : dar de data asta vei deveni, din pură delectare, mai neîndurător decît realitatea, pentru a ne ridiculiza cu totul pe noi, cei de la poliție : Matthäi ar găsi cu adevărat un asasin, în vreun sfînt comic de-al vostru, eventual un predicator sectar înimos, care, firește, în realitate n-ar fi vinovat și n-ar fi în stare să facă nici un rău, dar tocmai datorită uneia din ideile dumitale răutăcioase, ar atrage asupra lui toate bănuiele. Pe smîntul acela l-ar ucide Matthäi, toate dovezi ar corespunde iar norocosul detectiv ar fi proslăvit și sărbătorit ca un geniu și reluat în serviciul

nostru. Se poate imagina și asta. Vezi, ți-am amintit trucus. Sper să nu pui toată vorbăria mea doar pe seama vinului — recunosc, sîntem la al doilea litru de «Reserve du Patron» — dar ții dai desigur seama că mai trebuie să-ți povestesc sfîrșitul acestei istorii, deși o fac în silă, căci nu-ți pot ascunde că povestea asta mai are și o poantă, și că această poantă, poate al presimțit-o, e cît se poate de mizerabilă, că pur și simplu nu poate fi folosită în nici un roman sau film mai cuvincoasă. E ațit de ridicolă, de stupidă și trivială, că ar trebui să trecem fără multă vorbă peste ea, dacă istorisirea ar trebui să vadă lumina tiparului. Dar pentru ai cîștigi trebuie să adaug că această poantă e în primul rînd în favoarea lui Matthäi, punîndu-l în adevărata lumină, făcîndu-l să devină un geniu, un om care a presimțit factorii realității ascunși nouă, înțîrît de departe, înțit a străpuns ipotezele și bănuiele de care sîntem înconjurăți, și a păturs în apropierea acelor legi, la care alții nimeni nu ajungem nicidată, acelea care mîntin progresul lumii. Bineînțeles, s-a apropiat numai de ele. Deoarece, tocmai prin faptul că, din păcate, această poantă groznică există, neprevăzută, întîmplătoare, dacă vrei, genialitate, planurile și acțiunile lui au fost întotdeauna ulterioare și cu ațit mai dureros pînă dîr absurdum, așa cum s-a întîmplat în cazul de mai sus, fiindcă, după părerea celor din Kasermentrasse, el greșise: nimic nu e mai îngrozitor decît ca un geniu să se poticnească din pricina unei idioțenii. În fața unei asemenea întîmplări, totul depinde de comportarea genului în fața ridicolului de care s-a izbit, dacă îl poate accepta sau nu. Matthäi nu l-a putut accepta. El a vrut ca toate calculele lui să corespundă realității. De aceea a trebuit să promită realitatea și să nimerescă în gol. În felul acesta, istorisirea mea se sfîrșește într-un chip deosebit de trist, căci, de fapt, a intervenit cea mai banală dintre toate «soluțiile» cu puțință. Ce să-i faci, uneori se întîmplă și asta. Uneori survine și cea mai rea dintre soluții. Sîntem bărbați, trebuie să ne așteptăm la asta, să ne înarmăm, dar mai ales să ne fie clar faptul că în fața absurdului, care în mod necesar se iesește tot mai lămurit și mai puternic, numai atunci nu vom naufragia și ne vom putea acomoda într-o parecare măsură vieții pe acest pămînt, cînd vom ține seama cu smerenie de el în gîndirea noastră. Rațiunea noastră abia, abia dacă luminează lumea. În zona crepusculară a granițelor ei sălășluiesc toate paradoxurile. Să ne ferim să considerăm aceste fantasmе «ca atare», și că cînd ele ar sălășli în afara spiritului omesc, ba, și mai rău: să nu facem eroarea să le considerăm greșeli de evitat, eroare care ne-ar putea ademni dintr-o morală dîră, să condamnăm lumea, să facem încercarea să fărîm o plămădire rațională perfectă: căci tocmai această desăvîrșire, această perfecțiune ar însemna minciuna care ar ucide-o, semnul celei mai îngrozitoare orbiel. Te rog să mă ierți că am așezat acest comentariu tocmai la mijlocul frumoasei mele istorisiri, și nu cum s-ar fi cuvenit în punct de vedere rațional, o știu, dar, unui om în vîrstă, cum sînt eu, trebuie să-i îngădui să mediteze asupra celor trăite, oricît de superficial ar face acest lucru, pentru că în fapt strădania mea, cu toate că provin din polipatie, este să fiu un om și nu o vită.

Ei, și anul trecut, și firește, tot într-o duminică, am fost invitat de un preot catolic să fac o vizită la spitalul cantonal. Asta s-a întîmplat cu puțin înainte de pensionare, în ultimele zile ale activității mele profesionale, cînd succesorul meu își și ocupase postul; nu Henzi, care din fericire n-a reușit, deși e căsătorit cu o Hottinger, ci un om cu prestigiu și de cuvînt, înzestrat cu multă omenie, foarte potrivit pentru acest post. Eram acasă cînd am primit invitația. Am acceptat-o numai pentru că era vorba de ceva important, o destăinuire pe care voia să mi-o facă o muribundă, ceea ce se mai întîmplă din cînd în cînd. Era o zi de decembrie, friguroasă dar însoțită. Totul era golăș, trist, melancolic. În astfel de momente, îți vine să urli în orașul nostru. Astfel că vizitarea unei muribunde însemna un dublu efort. De aceea m-am plimbat posomorît de cîteva ori prin parc în jurul Harpei lui Aeschbacher dar în cele din urmă tot am intrat în clădire. Doamna Schrott, clinica medicală, secția particulară.

Camera bolnavei dădea spre parc. Era plină de flori, trandafiri, gladiole. Perdelele erau pe jumătate trase în lături. Pe podea, cădeau pieziș raze de soare. Lîngă fereastră se vedea un preot masiv, cu o față roșcovănă, aspră și cu o barbă sură, neînfrînată: în pat era culcat o bătrînă, cu zbricituri delicate, cu păr rar și alb ca neaua, neobisnuit de blîndă, pesemne putred de bogată, după cît cheltuia. Lîngă pat se afla un aparat complicat, un fel de agregat medical, la care duceau diferite tuburi, ieșind la iveauă de sub cuvertura. Aparatul trebuia să fie mereu controlat de o soră. Aceasta intra în cameră, la rîstimpuri egale, tăcută și atentă, fapt care ne întrerupea la intervale aproape egale discuția — asta pentru a-ți indica de la început situația în care s-a desfașurat.

Am salutat. Bătrîna doamnă m-a privit atentă și deosebit de liniștită. Chipul ca de ceară părăia ireal și totuși plin de o ciudată vioiciune.

În mintile ei palide, zbricite, ținea o cărtușie mică, neagră, cu muchiuri aurite, fără îndoială o carte de rugăciuni totuși degaja ația energie și nelînrînită vitalitate. Încît abia puteai crede că aceasta femeie se afla pe pragul morții, în ciuda tuturor tuburilor care ieșeau de sub cuvertura ei. Preotul a continuat să zădă. Mi-a arătat cu un gest, pe cît de maiestuos, pe ațit de stîngaci, scaunul de lîngă pat.

— Luați loc, m-a pofit el, și după ce m-am așezat, i-am auzit din nou glasul adînc ce venea de la fereastra în fața căreia se înălța trupul lui lăsciv: Povestii-ți domnului comandant ce aveți de spus, doamnă Schrott. La ora unsprezece trebuie să facem ultima mîrire.

Doamna Schrott a zîmbit. Regreta, mi-a spus ea, că-mi pricinulește necazuri. Se exprima încîntător, și cu toate că glasul îi era firav, vorbea deosebit de clar, aproape cu vioiciune.

Am mîntît spunîndu-i că n-are nici o importanță, convins că bătrînica îmi va anunța vreo donație pentru poliștiți săraci, sau ceva asemănător.

Ceea ce avea să-mi spună era o poveste în sine nelînrînată, inofensivă, a urmat bătrîna, o întîmplare care se petrecea probabil în toate familiile, o dată, sau de mai multe ori, de aceea o și uitase. Totuși, deoarece se apropia venicia și, așa cum se cuvenea, se spovedise îndelung cu acest prilej, și o amintise dar numai din întîmplare, fiindcă înainte fusese s-o vadă nepoata singurului ei fiu care venise cu flori și purta o rochiță roșie. Părintele Beck fusese foarte fusesurcit de cele mărturisite, îndemnînd-o să-mi povestească și mie, nu știu de ce, fiindcă toate astea se petrecuseră de mult, dar dacă sfîștia-să era de părere...

— Povestii, doamnă Schrott, s-a auzit glasul profund de la fereastră, povestii. Clopotele din oraș începuseră să vestească liturgia, prin glasul lor înăbușit și îndepărtat. Are să încerce, așadar, a reluat firul vorbei bătrîna cu nouă vînt și a început să turie. De mult n-a mai spus povestii, de cînd trăia Emil, fiul ei de la primul bărbat, dar Emil murise de tuberculoză, nu se mai putuse face nimic. Dacă ar trăi, ar fi de vîrstă mea, sau mai cîrînd a părintelui Beck: de aceea voia să-și închipuie că eu aș fi fiul ei și părintele Beck la fel, deoarece îndată după Emil îl născuse pe Markus, dar acesta a murit după trei zile — naștere prematură — se născuse la șase luni, iar doctorul Hobler a fost de părere că era lucrul cel mai bun pentru sărmana făptură. Vorbăria ei confuză se desfașură vreme îndelungată în felul acesta:

— Povestii, doamnă Schrott, povestii, a îndemnat-o părintele cu vocea de bas, în timp ce se așeză nemîncat în fața ferestrei, mîngîindu-și doar din cînd în cînd cu dreapta, ca Moise, barba îndelungă și sură și rîspîndind în valuri căldute un iz nelînrînit de usturoi. În cîrînd trebuie să trecem la ultima mîrire.

Bătrîna a luat dintr-o dată o înfățișare mîndră, aproape aristocratică, ba chiar și înălțat puțin căpsorul și ochisorii îi străluciau. Era din familia Stänzli, mi-a spus ea, unicu-său a fost colonelul Stänzli care, în războiul civil a condus retragerea spre

În măsura în care mai eram în stare să gândesc, așteptam vaș o poveste insignifiantă, despre un polițist servabil, apoi avea să mi se anunțe donația de cîteva mi de franci, pentru a o neceji pe sora cea de nouăzeci și nouă de ani; îmi pregăteam în minte mulțumiri călduroase și înfrîngîndu-mi cu hotărîre dorința de nerealizat de a fuma, jîndu-mi, pentru a nu deznădăjdui cu totul, la obșnișul meu aperitiv și tradiționala masă duminicală pe care o lum, împreună cu soția și fiica mea, la "Kronenhalle". Bătrînica și-a continuat între timp vorbăria. Imediat după moartea soțului ei

— Povestește, doamnă Schrott, povestește, la ora unsprezece vă facem ultima miruire, perspectivă care nu părea s-o neliniștească de loc pe bătrînică.

— Trebuia să ducă, în fiecare săptămână ouă la Zürich, surorii mele, văduva militarului, a rehat bătrîna, ca de început; răposatul Albertchen, sărmanul, lega atunci coșul la spatele bicicletei și se-ntorcea spre seară, fiindcă pleca devreme, pe la șase sau cinci, întotdeauna îmbrăcat în negru, de sâmbătoare, cu o pălărie rotundă. Toți îl salutau prietenos cînd pedala prin Cuera și ieșea din orașel, fluierînd cîntecul lui preferat *Sind un bät evelfar in patria mio-ubesc*. De data asta era o zi cu arșiță, în plină vară, la două zile după Sărbătoarea Confederației, și trecuse de miezul nopții cînd a sosit acasă. L-am auzit făcîndu-și mult de lucru și spîlîndu-se în baie, am intrat și am văzut că răposatul Albertchen era plin de singe, la fel și hainele. «Doamne, Albertchen, l-am întrebat, ce-ai pățit! » El a holbat doar ochii și-a spus apoi: «Accident, mami, trece, du-te la culcare mami ». M-am dus la culcare, deși eram mirată că n-avea nici o rană. Dar dimineața, în timp ce stăteam la masă și îl țî mîncă ouăle — întotdeauna cîte patru — și tîrînele cu marmeladă, am citit în ziar că în Sankt-Gallen a fost ucisă o fetiță, probabil cu un brici și atunci mi-am adus aminte că azi-noapte, în baie, își curăța briciul, cu toate că se bărbierea întotdeauna dimineața, și parcă străfulgerată m-am lămurit și l-am spus răposatului Albertchen cu toată seriozitatea: «Albertchen, nu-i așa că tu ai omorît fetița în cantonul Sankt-Gallen? » El a încetat să mîncească ouă, pline cu marmeladă și castraveți murați, și mi-a răspuns: «Da, mami, a trebuit să se întîmple, a fost un glas din cer », apoi și-a văzut mai departe de mîncare. Am fost foarte tulburată că era atît de bolnav; mi-părea rău de fetiță; mă gîndeam să-l chem pe doctorul Siehler, nu pe cel bătrîn, ci pe fiul lui, care e și el foarte capabil și înțelegător; dar am reușit, amintindu-mi că sora mea s-ar fi bucurat, ar fi fost cea mai frumoasă zi din viața ei, și astfel m-am arătat foarte categorică și aspră cu răposatul meu Albertchen, spunîndu-i răspicat că așa ceva nu trebuie să se mai întîmple niciodată, niciodată, niciodată, iar el a zis: «Bine, mami ». L-am întrebat cum s-a întîmplat. «Mami, a spus el, pe cînd mergeam peste Wettwil spre Zürich, întîlneam mereu o fetiță în rochiță roșie și codite blonde, era un înconjur mare, dar de cînd am cunoscut fetița aproape de o pădurice, a trebuit să fac mereu acestocol, glasul din cer, mami, glasul mi-a poruncit să mă joc cu copilul, și apoi glasul din cer mi-a poruncit să-i dau din ciocolata mea, iar apoi a trebuit să omor fetița, din cer porunca glasului din cer, mami, și apoi m-am dus în pădurea învecinată, m-am lungit sub un tufiș pînă a înnoptat, și apoi m-am întors la tine, mami. » «Albertchen, l-am spus eu, n-ai să-mi pleci cu bicicleta la sora mea, trîmitem ouăle prin poșta ». «Bine, mami », mi-a răspuns el, și-a mai uns o bucată de pîine cu marmeladă, după care a ieșit în curte. Trebuia să merg totuși la părintele Beck, m-am gîndit, să-l dojenească foarte aspru pe răposatul Albertchen, dar cînd am privit pe fereastră și l-am văzut pe răposatul Albertchen în soare, cît se poate de liniștit și puțin trist, cum își făcea datoria, cum repara cotețul iepurilor, cum luca de curățenie curtea, mi-am zis ce s-a întîmplat, s-a întîmplat. Albertchen e un om cumsecade, bun la inimă, și cu siguranță că altă dată n-are să se mai întîmple.

Sora a intrat din nou în cameră, a cercetat aparatele și a aranjat tuburile; bătrînica dintre perne părea din nou istovită. Eu abia îndrăznem să respir, sudoarea mi se prelingea pe obraz, dar eu nu luam seama la asta; dintr-o dată mi-s-a făcut frig și aveam impresia că sînt de două ori ridicol, cînd mă gîndeam că așteptam de la bătrîna o donație, apoi mulțimea asta de flori, toți acei transfirai albi și roșii, gladiolele înflăcărâte, margaretele, cinerariile, garoafele. Dumnezeu știe de unde aduse, o văzî întreaga plină cu orchidee, era absurd, era o sfidare, soarele dincolo de perdele, preutul masiv, nemîscat, mirosul de usturoi; și așa vrut brusc să urlu, să arestez femeia, dar toate astea nu mai aveau nici un sens, urma să aibă loc ultima miruire, iar eu ședeam solemn și inutil în hainele mele de sâmbătoare.

— Povestiți mai departe, doamnă Schrott, o îndemna cu răbdare preutul, povestiți mai departe.

Iar ea și-a continuat povestea.

— Într-adevăr, răposatul Albertchen a început să-i meargă mai bine cu sănătatea, mi-a măturisit ea cu glasul liniștit, blînd, ca și cînd povestea în fața a doi copii un basm, în care răul ori absurdul, erau deopotrivă de miraculoase ca și binele. Nu mai pleca la Zürich, dar cînd s-a terminat al doilea război mondial, ne-am putut folosi din nou de mașina noastră, pe care o cumpărasem în '38, deoarece mașina răposatului Galuser era într-adevăr cam demodată, și așa s-a întîmplat că răposatul Albertchen a început să mă plimbe din nou cu Buick-ul. Am făcut chiar o plimbare pînă la Ascona, în Tamaro, și văzînd cît de mult îi plăcea să se plimbe, m-am gîndit să-l las să meargă iar la Zürich, cu «Buick »-ul n-ai fi atît de periculos, căci trebuind să conducă atent n-ar mai putea auzi nici un glas din cer, așa că, devotat și cumsecade cum era, l-am lăsat să se ducă din nou cu ouă la sora mea și, uneori, și cu cîte un lepure de carne. Dar o dată, din nefericire, s-a întors iar după miezul nopții. M-am dus imediat în garaj; am presimțit de îndată că s-a întîmplat ceva, fiindcă pe neașteptate, în ultima vreme, începuse să la mereu trufe din bombonieră, și într-adevăr, l-am găsit pe răposatul Albertchen spălînd interiorul mașinii, minșită, toată plină de sînge. «Albertchen, l-am spus cu toată gravitatea, ai omorît iar o fată ». «Mami, — mi-a răspuns el, — liniștește-te, nu în cantonul Sankt-Gallen, ci în cantonul Schwyz, așa va vrut glasul din cer, fetița era îmbrăcată tot în rochiță roșie și avea codite blonde. Dar eu nu m-am liniștit; am fost mai aspră cu el decît prima oară; am devenit aproape furiosă. Timp de o săptămînă nu l-am mai lăsat să ia «Buick »-ul și m-am gîndit să merg și la sfinția-sa preotul Beck, eram hotărîtă; dar sora mea s-ar fi bucurat prea mult, n-o puteam face, așa că l-am supraviețuit pe răposatul Albertchen și mai de aproape și timp de doi ani a mers foarte bine, pînă ce a făcut-o din nou, fiindcă trebuia să asculte de glasul din cer; răposatul Albertchen era zdorbit și a plîns, dar eu mi-am dat seama îndată, după lipsa trufelilor din bombonieră. Fetița era din cantonul Zürich, tot cu rochiță roșie și codite blonde, de necrezut cu cîtă lipsă de prevedere își îmbracă mamele copiii.

— N-o chema Grtli Moser pe fetiță?

— O chema Grtli, iar pe cele dinaintea ei, Sonia și Eveli, mi-a răspuns bătrîna doamnă. Am ținut minte numele tuturor; dar lui Albertchen i-a mers tot mai rău cu sănătatea, începuse să devină tot mai distrat, trebuia să-i repet de cîte zece ori un lucru, trebuia să-l ocărăsc ziua-noaptea ca pe un băiețat și prin anul '49 sau '50, nu-mi amintesc bine, la cîteva luni după întîmplarea cu Grtli, a început iar să devină neliniștit și dornic de plimbare; nici cotețul gînilor nu-l mai ținea curat, gănille cotodăceau ca salbatice, fiindcă nu le mai pregătea mîncarea cum trebuia și pleca mereu la drum cu «Buick »-ul nostru, după-amieze întregi, spunea că se duce doar să hoinărească, dar, dintr-o dată am observat că iarăși plăcea trufe din bombonieră. Atunci l-am pîndit, și cînd s-a strecurat în odaie, l-am văzut pe răposatul Albertchen cu și-a vîrît briciul în buzunar, ca pe un to-crozervor, drept care m-am dus la el și l-am spus: «Albertchen, ai găsit iar o fetiță ». «Glasul din cer, mami, lasă-mă te rog, numai de data asta, porunca din cer e poruncă, și fetița poartă rochiță roșie și are codite blonde ». «Nu te pot lăsa, Albertchen, i-am spus eu severă, unde e fetița? » «Nu e departe de aici, la o stație de benzină, mi-a răspuns răposatul Albertchen, te rog, te rog mami, lasă-mă să ascult glasul ». L-am spus energic: «Albertchen, nu se poate, mi-ai făgăduit, du-te imediat și curăț cotețul gînilor și dă-le să mîncească cum se cuvine. » Atunci răposatul Albertchen s-a înfuriat pentru înția oară în căsnicia noastră, alături atît de armonioasă, mi-a strigat că nu e decît servitorul meu — atît de bolnav era — și-a pornit în goană cu trufele și cu briciul spre «Buick », iar la un sfert de oră după asta mi s-a telefonat, că s-a izbit de un camion și că a murit; a

venit sfinția-sa preotul Beok și sergentul Bühler, acesta, mai cu seamă, a fost foarte delicat, drept care am lăsat moștenire poliției din Cuera cinci mii de franci, iar alte cinci mii poliției din Zürich, pentru că am acolo casa, pe Frelestrasse; și bineînțeles, a venit și sora mea cu șoferul ei, pentru a mă supăra — mi-au stricat toată înmormintarea.

Mă uitam țintă la bătrână. Din fericire primisem și donatia pe care o tot așteptasem. Se părea că trebuia să fiu batjocorit în chip de totu deosebit.

Dar în cele din urmă a sosit profesorul, cu un medic și două surori; am fost rugați să ieșim, și mi-am luat rămas bun de la doamna Schrott.

Rămîneți cu bine, i-am spus stingherit și fără să mă gîndesc, mînat doar de dorința de a pleca cît mai repede cu putință.

Doamna Schrott a început să chicotească, iar profesorul m-a măsurat într-un mod ciudat; scena era penibilă; am ajuns în coridor, fericit că părăsesc în sfîrșit pe bătrîna, pe preot, întreaga companie.

Pretutindeni apăruseră vizitatori cu pachete și flori, și mirosea a spital. Am plecat în grabă mare. Ieșirea era prin apropiere, doream să ajung cît mai repede în parc. Dar iată, un bărbat uriaș, cu pălărie, cu obraz rotofei de copil, îmbrăcat în costum de sârbătoare, de culoare închisă, împingea într-un cărucior o femeie zăbrăcită, ce tremura. Bătrîna seculară, în blană de vizon, avea flori în brațe, buchete uriașe. Era, poate, sora de nouăzeci și nouă de ani, cu șoferul ei, ce știam eu? I-am urmărit cu privirea înspăimîntată, pînă ce au dispărut în clinica particulară; apoi aproape că am început să alerg, m-am năpustit afară și prin parc, pe lîngă bolnavi în scaune cu rotile, convalescenți, vizitatori și mi-am revenit într-o oarecare măsură abia la « Kronenhalle ». La supra de găluști de ficat.

De la « Kronenhalle » am plecat imediat la Cuera. Din nefericire, a trebuit să iau cu mine pe soția și pe fiica mea, era duminică, le făgăduisem să petrec cu ele după-amiaza și nu voiam să dau explicații. Mergeam cu viteză nereglementară, fără să scot un cuvînt — poate că mai izbuteam să salvez ceva. Totuși, familia mea, în mașină, în fața stației de benzină, n-a trebuit să aștepte prea mult. În circumstățe era o vinzoleală nebușă: Annemarie tocmai se întorse de la casa de corecție, în jur mișunau indivizi dubioși; deși era frig, Matthäi ședea pe banca lui, îmbrăcat în salopeta de mecanic, fuma un chistoc de țigară și dușnea a absint. M-am așezat alături, relativîndu-mi în cîteva cuvinte. Nu mai era nimic de făcut. Părea că nici nu mă ascultă; am rămas o clipă nehotărît, apoi m-am urcat în « Opel-Kapitän »-ul meu și m-am îndreptat spre Cuera; familia era nerăbdătoare, flămîndă.

— Nu era Matthäi? m-a întrebat soția mea care, ca de obicei, nu era la curent.

— Ba da.

— Credeam că-i în Iordania, mi-a spus.

— N-a plecat, draga mea.

La Cuera ne-a fost greu să parcăm. Cofetăria era arhiplină, numai lume din Zürich, care-și umplea aici stomacul, transpira, apoi copii care strigau; am găsit totuși loc și am comandat ceai și prăjituri. Dar soția mea a chemat înapoi fata care ne servea.

— Domnișoară, te rog și două sute de grame de trufe.

Și s-a mirat apoi văzînd că nu vreau să gust din ele. Pentru nimic în lume.

— Și acum, domnul meu, poți să faci ce dorești cu întîmplarea mea. Emma, te rog, plata.

În românește de PETRONELA NEGOȘANU

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

Exemplul lui Al. A. Philippide

Cu Al. A. Philippide s-a petrecut un proces destul de rar întâlnit la poeți care, de obicei, exprimă propria lor sensibilitate confruntată numai cu epoca în care trăiesc. La Philippide însă, simultan cu creația poetică, a crescut și o vastă cultură, sistematic și riguros înșușită, care l-a pus în contact cu marea poezie a tuturor timpurilor, cu toate curentele și modurile de creație, înțelese din planul teoretic filozofic până în detaliile expresiei stilistice. Și așa cum opera sa de critic și istoric literar, de teoretician și filozof al culturii, s-a constituit în jurul și în funcție de nucleul creator, de perspectiva poetului, așa opera poetică a lui Alexandru Philippide a crescut hrănită de reflecție și de cele mai deosebite aluvii de cultură. Pe de altă parte, multilaterală personalitate a poetului și gânditorului s-a format pe un temperament complex, pe o structură sensibilă aparte, romantică în esență, modernă prin adopțiune, clasică prin aspirație. Această insolită suprapunere de straturi în alcătuirea personalității se reflectă în modul cel mai original în poezia autorului român, care capătă astfel o configurație nouă în peisajul poeziei moderne europene printr-un doza personal al elementelor romantic, clasic, modern, din a căror varietate combinare se trage mai toată lirica secolului XX.

Născut romantic în sensul pe care el însuși îl dă romanticului, de « om pentru care visul există », Philippide năzuiește fără încetare spre « măsura clasică », spre « supunerea de bună voie la regulile dictate de rațiune ». După propriile sale cuvinte: « te naști romantic, poți deveni clasic ». De aceea lubește la fel pe Hölderlin și Novalis, ca și pe Racine ori Goethe. Dar secolul XX este acela în care poetul trăiește și care-l modelează totuși pe deasupra înclinațiilor sale. Și când în studiul său *Trăsături distinctive ale poeziei române dintre 1920 și 1940 în raport cu poezia europeană*, Al. Philippide vorbește despre posteritatea romantică în secolul XX, adică în special despre simbolism, poetul pare să stabilească propria sa filiație cu lirica modernă, prin intermediul celor două curente. Spunând despre simbolism că « este o prelungire a romanticismului, dacă nu cumva chiar o formă de romanticism foarte bine caracterizată prin punerea la contribuție în creația poetică, a visului și a stărilor sufletești crepusculare », Philippide se include, fără să menționeze, în definiție. Într-adevăr, meditația poetică a acestui nou romantic zăbovește îndelung asupra visului și naturii ca elemente constitutive ale marelui cadru liric și investighează și plînge ruinele idealurilor ori se răzvrătește ca un Titan înfrînt. Motivele mari ale romanticismului, de la cel titanice și prometeice pînă la pactal cu diavolul, visul, călătoria în timp și spațiu ori dedublarea personalității, apar în toată poezia lui Philippide, dar mai cu seamă în *Aur step* și *Stînci fulgerate*. Năzuința spre vis a romanticilor revine în variante împereșări și imagini, când ca elan spre reînnoire (*Cîntețul cîtorva*), când într-un dialog cu visul, în candidă așteptare a vrăjii lui (*Seninătate*), când cu conștiința năruirii tuturor visurilor, ca în *Cîntețul nimănui*.

Mi-e sufletul o năruire de statui / Se-ada cum caod fărîmă cu fărîmă / Vecii de vis în mine se dărîmă, / Făcîndu-mi templul Nimdului !

Hamlet devine simbolul căutătorului de vis, într-o teribilă imagine învăluită în recuzita deznădejdiei expresioniste:

Biet prin nebun, hrănit din vis, venit / Să cauți veșnic visul care doare, / Gîndirea ta zvicnîță către soare / În fulger negru a încremenit. / Răzvrăitoare / De infinit.

Titanismul lui Philippide, tineresc și plin de frondă, de avînt, eșuează în singurătate scrisă, într-o natură cosmică despicată, sfîșiată, după modele expresioniste. Simbolizînd neîncăperea în limitele unei lumi urfite, înguste, dar și înfrîngerea celui care încercă gestul prometeic, apar « tîndările albastre » (*Cîntețul cîtorva*), ale cerului, « zîdrețele azurului » (*Clopotele*), « Văzduhu-n zîdrețe (Desen murdar), năruirea apusului roș « În căi de purpură clocoțitoare » (*Pădure*), tîndările de bolid (*Frontispiciu*) și personajele preromantice ori romantice din poezia lui Philippide sînt îmbătrînite, uscate, incredibile. În *Veșie* se ascultă glasul pămîntului, titan bătrîn, înduretat și singuratec, într-o grandioasă dar și chinuță personificare. Satan din *Decor vechi*, « cu vinăt trup și cranul roș / De vremi și pleșuiva lor schilodă / Împintenat cu stele, slab, ghebos // ride sprijinit în coadă », răspîndind mai mult silă, decât spaimă, lar Proclamație și spusă ca de un titan căzut:

Cerul de sus ? Poveste care-o spău / Viața-i făcută din fulgere și cenușă / Și cînd o muști, cu gust sălcu ca o scorușă, / Pe care o mîncînci putredă, cu viermi dulci.

Totul e schiop, strîmb, schilod, pînă și elementele cosmosului (soarele orb, cuclul, luna ca un streang ori cu nasul bleag etc.), totul se învâluie în colorit de tristețe și descompunere (verde și vinăt, în special în *Aur step*). Romanticul confruntat cu începutul secolului XX la noi, cu realitățile lui sociale pline de contradicții, pierde grandoea dimensiunilor originare ale romanticismului, odată cu pierderea idealurilor și zăgrăvește un peisaj lăuntric și exterior crepuscular, cu instrumente poetice în care se simte

puternic influența expresionismului și a simbolismului, valoarea de sugestie și muzicală a acestuia din urmă în special.

Cu vremea jocul, ironia, poza romantică tind să dispară din atitudinea eroului liric al lui Philipide. O gravitate tot mai stăpînită înconjură meditația asupra ființei lăuntrice a celui ce se caută, cu spaimă și curiozitate, în lumea cea mai adîncă. Elementele filozofiei romantice subiective, măturisite ritos în *Șchiță din Stînci fulgerate* («Lumea începe și sfîrșește-n mine»), vor sporii în toate versurile din *Visuri* în viuetul vremii. Dar aici se va dezvălui și lupta calmei, luminoasei maturități împotriva tinereții romantice, anarhice, bîntuită de furtunile obscure, iraționale. Vechile motive de inspirație romantică se prelungesc, dar se încadrează în alte preocupări, în alt context psihologic. În tot ciclul pare să predomine acum raportul dintre personalitate și durată, dintre jocul pierderii și regăsirii de sine, și clipa prezentă și apa grea ori nestatornică a timpului. Poezia lui Al. Philipide desfășoară în acest volum o dinamică aproape proustiană a amintirilor, în care individul constituie un punct de interferență. În *Miraj*, trezirea fluxului amintirilor le face pe acestea să vină în fuzee, virtuțuri, unde:

În mine-atunci o lume vrăjită se coboară, / Amestec de-aotimpuri, de drumeții și seri / Alcătuit o lume găsită nădieri / În care se-ntristează ca niște zvonuri line / Ațitea visuri toate cite-au trecut prin mine / De la-ncetput celei mai vechi copilării.

Multiplicatele impresii lăuntrice ale amintirilor (cu care eroul se joacă, fiindu-i sie Hronos și mag subiect) învadează foarte ades cu lumea lor neclară, tulbură, dar atrăgătoare ca un cîntec de sirenă, conștiința luminoasă a eroului, simbolizată de «limpezeimea unei statornice amiază» (*Cîntec de amiază*). Această «miraculoasă, veșnică amiază» (*Priestești acum zboară narii*) devine un deziderat ideal al stărilor de conștiință care se zbat și se succed într-o chinuitoare nestatornicie. Treptat se schițează o adevărată luptă între zona amintirilor, coexistind cu cea a visului, simbolizat de albastru și de noaptea, și zona clară a conștiinței, ca o luptă între dionisiac și apolinic, între romantic și clasic. Tentativa romantică este încă foarte puternică, fiindcă tehnica de coborîre a eluzelor visului e familiară poetului din toată tinerețea lui de visare:

Ca melcu-n răscuța lui chilie / M-ascund în falduri de melancolie / Croindu-mi drum îmi pune drumul meu / Culesul amintirilor începe, / Trecutul își întinde albastrele lui stepe / Învaluite-n negură mereu / Cîndatîr din de seară și de toamnă / În care sora somnului e doamnă, / Și vremea e o apă stătătoare.

Într-un *Cîntec de amiază* și *La marginea de noaptea* întuim oscilațiile și lupta poetului, de data aceasta adîncă, filozofică. El părăsindu-l în stărea de spirit romantică, reîncepînd investigația (tot mai des întreruptă) prin noaptea albastră, romantică și ea, a amintirii, prin apa stătătoare a timpului. În același timp zvîcnește în el chemarea mai nouă, solară, salutară, pe care o înțelege ca atare:

Cu cit te vezi în apa trecutului mai rar, / Cu-atît amiază clară mai mult te va cuprinde / Și pînă la amurgul suprem și funerar / Cristalul ei pe suflet mereu se va întinde.

(Cîntec de amiază)

Lupta se dă pentru întregirea armonioasă a personalității, dar cu sfîșieri lăuntrice, fiindcă forțele sumbre, iraționale irump ca o lavă, violente și orbe, făcînd grea ascensiunea spre zenitul luminii. Aspirația răsună însă mereu, ca un leit-motiv al căii spre apolinică purificare, cale vârticată:

Spălați de zgura vorbelor, amară, / Cînd oare vom ajunge, plutind în nesfîrșit, / Să stăm în fața vremurilor iară / Cu suflet fără margini, limpezit, / Ca după ploaie un văzduh de vară?

(Seară cu fulgere)

Înălțările și căderile se succed. Fondul gros de irațional al ființei omenești e constatat și deplorat de poet în *Sîntem făcuți mai mult din noapte*:

Sîntem făcuți mai mult din noapte, / Prezentul cu scinteia lui nu poate / Să lumineze-abisurile toate / Și veșnicul amurg din noi.

Mai departe însă, haoticul, neîncheatul chip al amintirilor face să mijesească în poet ideea evoluției materiei. Pe infinita traiectorie a acestuia, viața actuală a personalității lui e un punct de convergență.

Trecutul meu și alte trecuturi și mai vechi / Ca niște continente scufundate / Sub suflet stau necercetate / Cu urme anonime și străvechi / Sînt visuri de-ale stîncii ancestrale / Sînt amintiri din viața mea de plantă / Flori de vierni și nostalgii astrale / (Și poate-o tainică prefigurare / A vieții mele viitoare).

Și această idee-metamorfa va prospera în poezia viitoare a lui Philipide. În volumul *Visuri* în viuetul vremii, însă, lupta durerăsoasă întreîntineric și lumină, neîncetată, produce prin cataris, spuma luminoasă a poeziei:

În horbote de vorbe călite-n ideal, / Furtuna dinăuntru se încheagă: / Pînă se naște spuma pe coama unui val / Se zburcună-n adîncuri morea-ntr-oaregă. / De ce să-nțerc s-ostim-păr cutremurul din fund? / Mai bine alba spumă trecătoare / S-a-ncremenesc statornic în gerul unui gînd / Zăpădă cu străfulgerări de soare.

(Măturisire)

În același chip, mai evident consolator, *M-atîm de tine poezie*, înalță un far pentru vămășagului sceptic de gândiri și simțiri. Tot mai mult prinde în Philipide ideea clasică a nemuririi legate de opera de artă, de poezia în stare să treacă pe închinătorul ei peste «puntea humii / Spre insula de veșnicie». O idee asemănătoare, a călătorii valorilor permanente, clasică prin excelență, aduce în contextul liric de tensiune al volumului, poezia *Viața alături*. În vremea oboselii și blăzii, poetul tinjește după saltul spre stele, de data aceasta nu spre a se claustra în singurătățile romantice, ci pentru a se integra într-o armonie refăcută, cosmică. Și strigățul său «Caut ceea ce durează», marchează măturisitul început al recutării valorilor, al etapei clasicizante în gîndirea și creația lui Philipide. Aspirația poetului spre clarități solare, raționale, clasicizante s-a intensificat în ultimii ani și sub înfrîurirea șuviului vieții noi care a pornit, puternic, inexorabil, ca un cîntec uriaș, în țara noastră. Fantezia scriitorului s-a deschis mai curioasă, mai cuprînzătoare, spre oameni și istorie. Acum e vremea sintezelor, a viziunii împlinirii lumii prin evoluție, a contribuției tuturor timpurilor la umanitas. Etapele principale din istoria culturii se leagă, în concepția poetului, peste veacuri, prin care duhul umanității circula. Mitologia antichității clasice, tot mai des pusă la contribuție, înnoiește lira lui care parcă ar fi acum a unui tînăr alexandrin (vezi *Pe un papirus*), dar fără lîncezeala elenistică. Fostul romantic, în care n-au încetat asalturile forțelor obscure (*Un stol de păsări negre*), se simte acum în centrul universului:

*Cu duhul vechiului Proteu, / Prin vii și nevăzute fire / Care pornesc din pieptul meu /
Mă simt legat de-ntr-o fire / Vreau să m-amestec pe deplin / Cu plasma din adînc a
vieții, / Să fiu la fel cu-aici elin / De care pomenesc poezii,
Și căruia, în vremuri vechi / Un zeu îi dase drept pedeapsă / Să-i crească frunze din
urechi / Și negre rădăcini din coapsă.*

(Dintr-o călătorie)

Și-ntr-o reluare a unei predilecte construcții sintactice pentru a fixa o stare,
Philippide spune noua sa ipostază:

Mi-e sufletul ca unul din aceste / Cîndate manuscrise palimpseste ...

(O, cite lucruri, 1949)

Nu mai sînt «vechi amurguri», nici «năruiri de statui», nici «hrube-adînci»
ca în primele poezii romantice-expresioniste, ci o concentrare de esențe umane, de
cultură și spiritualitate. Nu individualism scerp și anarhic, ci conștiință a continuității
omenești prin victorii și înfrîngerii, prin căderi și ridicări, și ducerea mai departe a
palpitantului mesaj uman. Noua viziune a poetului se extinde pe dimensiunile unui
cosmos prieten, care îi înlesnește acum de mult rîvnita călătorie. Imaginea sufletului
palimpsest se înruștează de aproape cu imaginea călătorului care pleacă în univers să
ducă mesajul Terrei:

*Voiam să merg să-ntîmpin pe-acei străvechi eroi, / Săgetători și Herculi hălăduind prin
astre, / Pe căi de ani-lumină s-adulmec stele noi, / Să duc departe-n cosmos solia lumii
noastre, / Din zare asfințit mi-a-ntîns de bun venit / Licoarea lui de aur în azurii pocale,
Și muntele se smulse din hăuri, și-am pornit / Cu soarele prieten, pe mările astrale.*

(Încipîndu-se în azur, 1946)

Evoluția poetului de la o lirică neoromantică, cu elemente simboliste și expresio-
niste, vorbind de obosala, înfrîngere, deznădejde, spre o lirică întinerită de infuzii
clasicizante, de limpezimi, și cristalizări geometrice, se arată autentică profund perso-
nală și se exprimă în procedee poetice care au în ele tensiunea și patosul suprem al ade-
vărlui.

Exemplul lui Al. Philippide este încă unul din acelea oferite de marea lirică româ-
nească a secolului XX, care cunoscînd foarte bine experiențele modernismului și însu-
șindu-și-le pe toate, ajunge în cele din urmă la valorile durabile ale culturii, la ideea
veșnic prețioasă a umanității în evoluție, la echilibrul necesar dintre individ și lume
(societate și cosmos) pentru împlinirea personalității: adică la umanism.

AL. OPREA

Un destin literar: Zaharia Stancu.

Dintre scriitorii români de astăzi, Zaharia Stancu este, fără doar și poate, cel mai
privilegiat sub raportul traducerilor peste hotare. O sumară investigație mi l-a relevat
pe Darie călătorind pe o traiectorie geografică aproape fabuloasă: de la Rio
de Janeiro la Santiago de Chile, de la Stockholm la Helsinki, de la Moscova la
Paris, de la Londra la Roma, de la Lisabona la Pekin.

Zaharia Stancu pare că vrea să reediteze destinul aventuros al literaturii lui Panait
Istraci (cu care de altminteri comunică pe anumite planuri, contingentă care — e
de mirare — n-a stimulat în nici un fel curiozitatea criticii). Într-un articol publicat
cu ani în urmă, fără a-și ascunde orgoliul, scriitorul lansă această metaforă: «Desculț
face ochul pămîntului înălțat cu sandale de aur».

Care să fie în fond explicația? S-a născut Zaharia Stancu pur și simplu, într-o
zodie norocoasă? Farmecul exotismului? ¹ Spiritul viguros, explosiv, de natură țără-
nească, intrinsec operei sale? Analiza va trebui, fără discuție, stabilind coordonatele
originalității de substanță a celor mai bune cărți scrise de Zaharia Stancu, să aibă
în vedere corespondențele secrete sau simple coincidențe, cite și măsura în care
ele rimează cu mișcări literare actuale, universale. Nu-mi propun, în rîndurile de
față, să dau eu un răspuns la o problemă atât de complexă și vastă, ci doar încerc
să delimitez cîteva sugestii și să pun în discuție anumite analogii ale creației respective.

Dar, mai întîi, un avertisment: comparațiile literare pe care le voi face, nu țin
să ateste implicit și prezența conștientă a unor influențe! Într-o problemă mult mai
acută, cum este circulația motivelor în literatura populară, Lucian Blaga, pe bună
dreptate, se refuza «sugestiilor lătrălnice și piezișe ale analogiilor», declarînd că:
«Asemănarea nu e neapărat o dovadă de contaminare». Același obiect poate pro-
duce fenomene similare în peisajele de cel mai diferit ethos.

Recenzentii lucrărilor lui Zaharia Stancu, firește, n-au omis întru totul paralelele
cu operele străine. Tehnica din *Desculț* mai ales a stîrnit comparații cu metode de

¹ Claude Bonneloy în „Arts” (12 mai 1964), recenzînd „Jocul cu moarșea”, observă că lumea
evocată aici „pochează anumiți cititori sau capătă în ochii lor farmecul exotismului”.

care erau în același timp căpetenii de hoți ș.a.m.d.), avind ca fundal marea, fogsitoare «ca o pădure bătrână, cu frunze verzi care nu cad niciodată», se deslășoară dragostea lui Lenk (alias Darie) și fiica primarului din Sorg, Selim Reșit. Se poate ușor descria tehnica subtilă a sublinierii planurilor ascunse, «misterioase» ale întîmplărilor (intrarea lui Darie în casa tătarului străinește de la bun început presimțind că e aducătoare de nenorociri), fapt care ne amintește că romanul lui Alain Fournier — atît de apropiat în acest plan — este trecut de R. M. Albérès, în «istoria» sa, la capitalul romanilor de enigma.

Reamintindu-mi mai tirziu, în lumea obișnuită și prozaică a orașului provincial de atunci, de idila cu Uruma, povestitorul nu va ști dacă totul s-a întîmplat adevărat sau dacă el nu a fost cumva victima unui vis — accentuind cu și mai multă forță sentimentul irealului: «Poate Uruma era numai o umbră. Poate nu era nici măcar o umbră, ci doar o înșelătoare plăsmuire a imaginației mele arzătoare».

Există un articol al lui Panait Istrati, puțin cunoscut (Ce este arta literară?) scris la peste zece ani de la spectaculoasa publicare a *Kirei Kiralina* și-n care, cu prezențiozitatea-i caracteristică, el împarte întreaga artă universală în două «ramuri». Prima «ne impune respectul nostru pentru măiestria calmului său arhitectonic. El (acest stil n.n.) ne învață să fim disciplinați, admițind că nu ne mai lipsește nimic ca putere de creație și posese a meșteșugului. El reprezintă în arta literelor seninul sufletesc. Nici un șoc. Nici o fantezie stridentă. Nici o săvîrșire în respirație». Ca etalon pentru acest tip de «maestri ai scrisului desăvîrșit ca tehnică, arhitectură, puritate de limbă» sînt citați Voltaire și Anatole France.

Stilul care însă îi place cel mai mult lui Istrati aparține celui de-a doua orientări din literatura universală: este vorba despre stilul Șeherezadei. «Șeherezada, adică povestitorul, e suferitului opozit de ceea ce are de spus. Cel dintîi ne vorbea de somptuoșia unei linii, fără să ne spună mare lucru din ce-l apăsa pe suflet, și nici nu-l apăsa cîine știe ce. Cel de al doilea ne cucerește nu numai cu ce spune, dar mai ales prin căldura cu care se destăinuiește... Povestitorul e numai destăinuire, și de aceea el afirmă viața». Istrati își sprijină afirmațiile pe lista de opere pe care-o alcătuiește: *Le Grand Meaulnes* de Alain Fournier, *Tîrșete* de Joseph Conrad, *Legenda lui Eulenspiegel* de Charles de Coster, *Cărțile junglei* de R. Kipling, *Pan de Knut Ham-sun*. Aici se trece și pe el — învoind mărturia lui Roland — cu *Kira Kiralina*. Mă gîndesc că la acest ultim compartiment — de altfel destul de vast — pot fi anexate, prin multe din trăsăturile lor specifice și creațiile de valoare ale lui Zaharia Stancu.

Văd însă că nu mai pot amina momentul în care să lămuresc — după ce de citeva ori m-am referit la ele — caracterul analogiilor cu Panait Istrati (sînt care predispus să exagereze pe această temă, din cauza stăruitoarelor referințe la figura și opera scriitorului despre care am scris atîtu). Voi încerca să aduc probele de rigoare, cu sentimentul că nu mă abat de la cursul demonstrației, întrucît Panait Istrati este considerat peste hotare ca un «prozator francez» iar succesul său, la vremea respectivă, în peste 26 de țări, va fi defrișat, sau, oricum, pregătit terenul pentru succesul actual al prozei lui Zaharia Stancu.

O caracteristică comună a fost precizată: atracția față de fabulosul oriental (Zaharia Stancu, am arătat, pretinde că prin marea ar descinde din... Daud Mahomet). Dar să fim atenți și la particularitățile caracterologice ale eroului preferat: într-un loc, (*Pădurea neburd*), Darie face această profesiune de credință, tipică în fond vagabondului: «Tu, totdeauna curți de lucru, iar dacă găsești, lucrezi un timp, pe urmă te urăști și-o iei din loc pe neașteptate. Mi-adev aminte că înainte de război, cînd te aflai aici, în oraș, ai schimbat într-un an cinci sau șase stăpîni. Parcă ai avea în tine un șarpe care te mușcă într-una de inimă și nu-ți dă pace...». E inutil să mai facem cuvenitele trimiteri la crezurile atîtor eroi istratieni (Nu e pur și simplu vorba

de o imitație livrescă, ci de o comunicare, pînă la un punct, între biografii. După cum certifică articolul *Imi iau angajamentul* — «Contemporanul», nr. 87/1948 — Zaharia Stancu a trecut de la 13 ani prin nenumerate meserii: vinzător de băcînie, ucenic la tăbăcărie, vinzător de ziare și apoi de țigări, picolo etc.)

Într-altă parte a operei lui Stancu este și mai precis definit codul nescris dar romantic și absolutist al unei existențe boeme: refuzul calculelor strict materiale, neputința de adaptabilitate: «Dacă și eu aș fi mers cu picoloarele pe pămînt, numai pe pămînt! Încă o dată am deveni că, în ciuda îleselor pe care le luam uneori nu eram, de fapt, decît un băd galben-închis, un zăneț, un coate-gole, un nemernic, un neisprăvit vnedic de plîns și bun de luat la palmă. Nu-mi găseam nicîieri astîmpărul, nici locul. Îmi ardeau necontenit călpile. Mereu mă mina din urmă, împingîndu-mă cu coarnele lui birilgite, diavolul, încotro alergam cu inima-n gît și cu sufletul la gură? Unde voiam să ajung? Nu știam. Vedeam numai că mă asemuam cu o buruiiană ghimpoasă care nu prinde rădăcină. Pentru Panait Istrati această buruiiană ghimpoasă sînt ciulinii lipșiți de rădăcină, călătorii în vola vînturilor capricioase, simboluri ale lumii și destinului erorilor săi.

Așa stînd lucrurile, sper să nu mai surprindă încercarea de identificare a unor analogii; bunăoară peregrinările lui Darie prin Serbia și Bulgaria (*Jocul cu moartea*) ne pot evoca peregrinările lui Adrian prin Liban, Grecia și Turcia. Vagabondașul nu va fi singular (la Zaharia Stancu perechea e alcătuită din Darie și Diplomatul, ultimul un fel de simbioză între Mihail — de origină nobiliară — și Stavru — cu predispoziții vicioase). În *Pădurea neburd*, Darie va povesti că a fost și în Italia, fără pașaport și fără bani, călător clandestin pe un vapor: situație identică în viața lui Istrati și a alter-egoului său, Adrian — vezi *Nostra famiglia*, *Direttissimo și Mediteranee*, *Lever du soleil*.

Dar Uruma nu ne trezește oare amintirea Kirei sau a Nerrantulei? Uruma acceptă de la început dragostea lui Darie ca pe ceva predestinat: «Dar ia spune-mi, Lenk, cum de te-a aruncat pe tine tocmai aici mara? Pusea să te arunce mai la miază-noapte sau mai la miazăzi, și atunci noi doi nu ne-am fi întîlnit. Eu cred că fost sortit ca noi doi să ne întîlnim, Lenk. Oamenilor nu li se întîmplă decît ceea ce e sortit să li se întîmple». Frenesia, modul deschis, nedisimulat și naltu cu care se dăruie plăcerilor erotice, cu toată amenințarea continuă a pedepselor tatălui ei, primul din Sorg, convingerea — definitiv întărită după moartea fratelui — că venirea lui Darie în casa lor fusese investită cu puteri de blestem — totul ne transmite ceva din aburul misterios și poetic al atîtor creații istratene.

Ar mai fi de adăugat ceva și în privința artei narative, a calității de Șeherezadă: Zaharia Stancu (Istrati face la fel, am dovedit-o într-altă parte) adoptă o gesticulație protocolară, limită mimica și pozele, nu lipsește de cochetărie, ale naratorului popular. Citeadată el se adresează direct cititorului: «Păcat că nu cunoașteți orașul de pe Vede pe care mă străduiesc să vi-l evoc!». Sau intră în dialog atunci cînd memoria face ochorii prea mari, meandrice și își dă seama: «Darie! Ai început să bați cîmpii! — Să-mi fie cu iertare».

Dincolo de tonul autoflagellant, convorbirea se integrează unui ceremonial. Altădată, povestitorul simulează cu umilință că n-ar mai ști ce s-a istorisească: «Acum cînd scriu aceste pagini, mi se pare că nimic din toate cite mi se întîmplară în zilele următoare n-ar mai fi vrednic de povestit...» etc. etc.

Unele deseobiri, lesne derecatabile, trebuie totuși să fie divulgate. Aceste poze și năvăliți romanești îi sînt firești lui Panait Istrati, el adoptîndu-le — ca și autorul popular — cu totală spontaneitate. Dar la Zaharia Stancu — scriitor esențialmente modern — ele rămîn ceea ce sînt de fapt simple convenții care imprimă narațiunii un aer prea sfîtos, un stil foarte apropiat de manierism.

Autorul lui *Desculț* este în schimb un admirabil poet, cunosător al voluptății imaginilor inedite, al metaforelor surprinzătoare, căci știe să teasă în jurul întîmplărilor — și cită plasticitate a cuvîntului! — o atmosferă de subtile corespondențe. Panați Istrari are — orice s-ar spune — o mai săracă expresivitate a limbii, poezia prozei sale e dizolvată în întregul povestirii. La Zaharia Stancu o găsim însă pînă și în stare pură, ca în binecunoscutele «cînturi» din *Desculț*. În *Pădurea nebulă* — dar parcă numai aici? — lirismul și metafora, condensate, degajă o înaltă tensiune interioară, îmbrăcînd direct haina de zile mari a versului.

Este extrem de greu ca în cadrul unei întreprinderi cum este cea de față să nu rămîni neelucidat o serie întreagă de necunoscute ale problemei puse în discuție. Paradoxal, s-ar spune, că acestea sporesc pe măsură ce analiza înalțează. Faima lui Panați Istrari a fost definitiv statornicită aproximativ prin anii 1924—1929. Dar care trăsături existente și în scrișul lui Zaharia Stancu au corespuns, după cel de-al doilea război mondial, sensibilității noi a cititorului european și chiar mondial?

Poate că e momentul să precizez că încerc doar să verific în argumentație, veracitatea unor ipoteze. R. M. Albérès în *Histoire du roman moderne II* trece pe Panați Istrari, cu una din cărțile sale, printre... neorealști (descoperind o fază primară a acestora în jurul anilor 1935). Dacă ținem seama de faptul că, în anii noștri, neorealismul a reprezentat o mișcare de mare riscuri pe plan internațional, n-ar fi oare indicat să căutăm unele consonanțe de acest ordin ale scrierilor lui Zaharia Stancu?

În scrișul său, scriitorul român pornește — în mod declarat — de la o experiență umană trăită în chip direct; operelor sale e lăure să le confere valoarea unor documente de viață. Cu mulți ani în urmă, poetul Zaharia Stancu își exprima dorința de a realiza un roman autobiografic și a scris nu unul (*Desculț*), ci mai multe, toate avînd acest caracter. Singura carte la care s-ar părea că demonstrația privind existența unui filon autobiografic e mai greu de făcut, este *Jocul cu moartea*, pețișelele aventuroase ale lui Dărie întinzîndu-se și pe meleagurile Serbiei. Dar în articolul *Cum l-am cunoscut pe Galaction* — «Contemporanul» nr. 14, 24.XII.1956, Zaharia Stancu povestește cum în timpul ocupației germane, un grup de flăcăndri, printre care și el, ar fi fost sechestrat și trimis să însoțească vagoanele ce duceau vite înspre frontul balcanic. (Singurul studiu monografic despre autorul lui *Desculț*, publicat pînă acum — ESPLA, 1957 — aduce argumentul decisiv din dezvăluie că impresiile respective viitorul scriitor le notase într-un fragment de jurnal apărut în «Ziarul Științelor populare și al călătoriilor», la 6 decembrie 1921, sub pseudonimul Mitroiu Th. Ștefan — Gimnazial din Roșiori de Vede).

Există în proza lui Zaharia Stancu o febră a comunicării adevărului — așa cum e, în toate duritatea lui. «— Să nu uțiți, Dărie!», apelativul din *Desculț* devine leit-motivul tuturor romanelor sale (chiar direct, folosindu-se obsedant aceleși cuvinte: în *Floriile pămîntului*: «Acesta e războiul, Dărie. Ai să îți mînte!», în *Rădăcinile sint amare*: «Dărie, Dărie ține mînte tot ce vezi!» etc. De aici frazarea sacadată — cunoscutul stil specific lui Zaharia Stancu, cu propoziții scurte, repetate, într-un ritm precipitat, gîfuit, autorul urmîrind prin operele sale un act de spovedanie publică.

R. M. Albérès — în opul citat — exprimînd un punct de vedere original asupra neorealismului, între altele, ca pe o particularitate, distinge dimensiunea pitorescului. (Drept pentru care situează *La famille Perlmutter* îngrădă Voika a lui Haldor Laxness, *Terre éolienne* de Ilias Venetis și a.m.d.).

Ambiția de a scrie opere cu valoare de document oblige într-adevăr, la interceperea unui anumit particularism al vieții. Este ceea ce dovedește și creația lui Zaharia Stancu în care descoperim o oarecare voluptate în depistarea amănuntului singular, pitoresc. În *Desculț* se obțin efecte de atmosferă relatiindu-se groaza pe care o produce, în lumea satului, o eclipsă de lună. Ce să mai discutăm despre descrierea

sălașelor de țigani, din altele cărți, poate și ca o reminiscență de clișeu romantic (alter-egoul autorului ține încă să ne convingă că le cunoaște limba, reproducînd pașaje întregi din folclorul lor).

Mai importantă însă decît toate mi se pare sugerarea felului de a fi al țărănului din cîmpia Dunării: ore de margine, impulsiv, artăgos, gata de vîndetă, care spune direct, verde, ce are de spus, fără pretenții de disimulare (Marin Preda), ori de o contemplativitate de ordin filozofic (M. Sadoveanu), cu un deosebit talent de a da pomele, cu o vorbă mușcătoare (împrumutată parcă din pamfletele lui Stancu).

Fără doar și poate acest caracter de mărturie dramatică a unei realități specifice este în măsură să justifice, o dată în plus, interesul cititorilor de peste hotare față de opera scriitorului în cauză (vezi și recenziile menționate în *Arts*).

Dar oricît de malsăbiilă ar fi concepția noastră asupra neorealismului, oricît însușiri i-le-am atribuit, creația lui Zaharia Stancu se refuză unei integrări globale în sușimul curent. Eforturile de anulare a subiectivității, pînă la a deveni umbra unui grefier de tribunal — tolu celor mai mulți dintre neorealști, de unde și pericolul unei optici obiectiviste — nu l-interesează pur și simplu. Viteșul curentilor de aer incandescent și al lirismului teritoriu al operei sale, este un fapt dovedit. Dorința de a fundamenta impresia de real, de autentic, caracterul auct al scrișului său de mărturie directă, nu l-impiedică pe Zaharia Stancu să intervină activ în procesul de prelucrare a materialului brut, pînă la construirea, în marginea realului, a grădinilor suspendate: visul, poezia...

Delimitarea de neorealști are însă cauze mai profunde, subordonate poziției filozofice a scriitorului român. Oricît comparații pe plan strict artistic am fi înclinati să facem — și acestea pot fi oricum utile, ajutîndu-ne să ne reprezentăm mai exact un sir de particularități — nu avem dreptul să uităm că opera lui Zaharia Stancu se constituie ca parte integrantă a literaturii actuale din România.

Este adevărat: în scrierile sale viața contemporană este prea puțin prezentă sau se țese din culori firave (Din *Rădăcinile sint amare* pot fi reținute cîteva figuri expresive de comunisti, dar tributare încă prin tratare unui mod literar cam exterior). Cărțile care cunosc o supremă decantare poetică se adresează unor momente revolute din viața țărînimii dură. Dar optica ce guvernează aceste evocări ale trecutului este — se știe — cea a prezentului socialist. Un suflu revoluționar străbate toate scrierile lui Zaharia Stancu, conferindu-le o patină caracteristică. *Desculț* nu se axează de-a dreptul pe momentul tragic al răscălel din 1907, însă întreg romanul prevestește — prin efervescența lui subterană — uraganul de flăcări de apoi. Nu pot rezista tentații de a cita un singur episod — clasic de alchim al culesului de struguri:

Unii struguri cu boabele pomului. / Ca vîgîile / alții boabele mici și bătute, / lipite unele de altele / ca boabele pomului. / Mireasma viei ne îmbată, / ne amețește. / Ne clătînim. / Frunza e ruginită și uscată. / Sună cînd o atingem. / În ochi ni se ogîndesc strugurii. / Cu toate boabele lor dulci ni se ogîndesc / în ochi / strugurii. / Ne mușcă foamea. / Ne frigă pe dinăuntru. / Și ne sleiește / setea. / Să strigăm? / Să urlăm? / Muncim. / Și rămînem tăcuți. / Tăcuți ca pămîntul rămînem / Dar și pămîntul uneori muște lung, / ca un bivoli urîș, / și se cutremură din temelii. / Și pămîntul, / cît este el de răbdător, / se răzvrătește uneori. / Pămîntul, de e pămînt, / porcă și noi sintem pămînt. / Pămînt fără viață.

Căci împreună cu 1907 al lui Argeșei sau *Cîntec împotriva morții* ale lui Ibeleanu — ca să mă limitez doar la aceste titluri — *Desculț* se alătură, în chip firesc, (dincolo de particularitățile sale artistice, prin adierea deschisă la același ideal) pateticeilor versuri ale lui Neruda, epicelelor evocări ale lui Solohov, cîntecelor lapidare, tăiate în marmură roșie, ale lui Pacheco, sau coloratelor narațiuni — în ritmul străvechii saga — ale lui Haldor Laxness.

Marin Preda și proza europeană modernă

Într-un moment de acalmie al istoriei, undeva în cîmpia Dunării, un țărăn care începea să nu mai fie tînăr, nutrea speranța că mica lui gospodărie, stabilită pe echilibrul economic, îi va aduce seninătatea înțeleaptă a omului care după ce și-a rezolvat problemele materiale are timp să le uite și să se gîndească la tot ce începe dincolo de umilitatea lor tiranie. Vecinul lui, Tudor Bălosu, era stăpînit de patima înavușirii. Facea speculă cu cereale și cumpăra pămînt cu o aviditate care lui Moromete îi făcea greață. Dacă ieșea la poartă și se așeza pe stîncoga podiștei, așteptînd să treacă cineva cu care să se apuce la sfat, Moromete nu era deloc încîntat cînd apărea vecinul său. Acesta nu avea detașarea sufletească necesară unei discuții «gratuite», poveștilor depănate numai pentru frumusețea lor sau întrecerilor pașnice de idei. Cu Bălosu nu se putea vorbi decît despre pămînt și despre bani. Nici Țugurlan nu era un om care să aprecieze frumusețea unei discuții în sine. La cealaltă extremitate față de Bălosu, era prea sărac pentru a gusta glumele care se făceau duminică în poiana fierăriei lui locan cu privire la «primul plugar al țării», regele Carol. Fără pămînt, permanent ulcerat în demnitatea lui de sărăcie vestită în care se zbătea, Țugurlan umbra veșnic întunecată, ostil tuturor și n-avea nici măcar chef să-și lase copilul să se ducă la Moromete unde, în serile lungi de iarnă, se citeau povești și se gustau momente de cină.

Moromete, privind în dreapta și în stînga lui, trăgea concluzia că nu e bine să fi nici bogat, nici sărac. El se simțea liber atunci cînd sărăciea nu-l bătea la ușă iar patima îmbogățirii nu-l îmboldea cu neliniștea lăcomiei. Nu era nevoie de mare lucru, crebuia să fi «deștept», să conducă cu precizie destinele familiei printre primejdii și ispite, să ai atît cît îți trebuie ca să-ți păstrezi omnia și disponibilitatea sufletească pentru a da existenței o nobilă aură spirituală. Toate aceste iluzii erau posibile numai pentru că în acel moment, cu cîțiva ani înaintea celui de-al doilea război mondial, «timpul era foarte răbdător cu oamenii». Cîrînd stabilitatea aparentă a micii gospodării țărănești s-a dovedit a fi însă iluzorie, numai într-o singură vară Moromete s-a dezmeticit din optimismul lui nefundat, iminența ruinei economice antrenînd concomitent prăbușirea întregului sistem de viață pe care se întemeiasse pînă atunci. Feciorii dintr-o primă căsătorie se lăsau numai momentan copleșiți de

darul de povestitor al lui Moromete; cîrînd din aventurile lui la munte au tras concluzia vulgară că tatăl lor nu știe să vîndă grîul la prețul cel mai ridicat. Nemulțumiri de starea materială a familiei și îmboldiți de patima închiaburii, feciorii mai mari ai lui Moromete hotărîse să nu se mai lase «furați» de tatăl lor care nu se pricepe să facă afaceri și, după părerea lor, îi și nedreptățește din pricina copiilor pe care-are dintr-o nouă căsnicie. Moromete este trezită la realitate de ura feciorilor săi, de setea de pămînt și de avere care nu mai viețuiește undeva afară, în băutura vecinului, ci dă năvală înăuntru, destrămind peștura propriei sale familii. După fugea feciorilor care i-au furat caii și oile, după abdicarea lui în fața sărăciei, Moromete, înfrînt și resemnat, arată conștienței lui o nouă înfățișare, aceea a unui om trezit dintr-o lungă amăgire:

«Dar cu toată aparența sa nepăsare, Moromete nu mai fu văzut stînd ceasuri întregi pe prispă sau la drum pe stîncoaie. Nici nu mai fu auzit răspunzînd cu multe cuvinte la salut. Nu mai fu auzit povestind. Lupta pentru apărarea vechilor lui bucurii se sfîrșea.

Din Moromete cunoscut de ceilalți rămase doar capul lui de humă arsă, făcut odată de Din Vasilescu și care acum privea neculburat de pe polița fierăriei lui locan la adunările care încă mai aveau loc în poiană.»

Din «lunga stare depresivă» în care căzuse aveau să-l scoată pe Moromete abia marile zguduiri ale celui de-al doilea război mondial a cărui izbucnire venea să arate că «timpul nu mai avea răbdare».

Istoria amărăciunii lui Ilie Moromete, așit de precis situată în cîmpia milenară a Dunării și atît de puternic îmbibată de interacția dramă a țărînimii românești, nu este totuși o insulă de solitudine într-un secol care se încălzește la flacăra altor preocupări. Acest țărăn român care «nu se îndoise niciodată de limpezimea minții lui» și care descoperă deodată, tocmai în momentul în care cumpănă veștile înclina spre seară, că a fost prins într-o «capcană» trăiește o criză binecunoscută secolului nostru și are o revelație pe care criticii din Occident o numesc cu o expresie foarte răspîndită «prise de conscience». Lumea care pînă atunci îi apăsase lui Ilie Moromete ca o structură rațional organizată, în care trebuia să pui doar puțină deșteptăciune ca să poți trăi, îi apare dintr-o dată într-o lumină stranie: «Filierea înceată a amenințărilor — întinderea lor de-a lungul anilor și de aici părerea că timpul le va sfîrșii și înfătura — iată care fusese capcana, iar speranța că această lume de negustori, percepitori și jandarmi, această orînduire care avea undeva un parlament, ziare și legi, putea fi o orînduire dreaptă, speranța aceasta nu fusese altceva decît momeala capcanii». Așadar tot esafodajul social nu numai că nu are îndreptățirea unei organizări prielnice omului și rașunilor lui, dar este, dimpotrivă, astfel construit încît să-l inducă în eroare și să-l descumpănăască. Deodată universal în ale cărei legi Moromete crezuse cu toată puterea, devine pentru el dintr-un cîmin al omului, sediul unui straniu exil, descoperire pe care, într-un fel sau altul, au făcut-o mulți eroi ai literaturii occidentale moderne. Divorțul omului cu lumea în care trăiește îl împinge în același timp spre dezordine interioară. Moromete își dă limpede seama că dezechilibrul lăuntric îl pîndește și pe el, experiența lui revăzută în această lumină este concludentă: «El simțea că primejdia care îl amenința, aceea de a-și pierde pentru totdeauna liniștea și de a nu mai putea să se înțeleagă cu oamenii, era cu mult mai mare decît aceea care ar fi urmat pierderii pămîntului pe la capătul cărui se plimba acum. Să ajungă să se urască oamenii necunoscuți, cum se întîmplase în ziua aceea cînd mergea cu Nicolaie pe drumul de munte, să urle și-o amenințe pe mama, sau și mai rău aceea să pornească turbure împotriva unor oameni care de fapt nu făcuseră decît să glumească, cum se întîmplase chiar adineaori cu cei care îl întîmpinaseră la rîspîntia aceea de uliță, ce puteau să însemne toate acestea?» Toate

acestea însemnau că a sosit momentul hotărâtor în care lui Moromete « îi trebuia mai mult ca oricând aceea stăpânire de sine pe care și-o cunoștea și care îl ferise totdeauna de lucruri necutate. Îi trebuia mai ales acea gândire necrătuătoare care duce înțelegerea până la capăt și care lovește și arde până la os credința în pacea și armonia lumii ». Acest moment în care lumea îi apare străină și ostilă este pentru Moromete momentul de răscruce al vieții, momentul marilor decizii. Pierzându-și încrederea în armonia și pacea lumii, Moromete nu se lasă totuși pradă efloviilor de absurd pe care le emană neconcordanța dintre om și lumea construită de el, nu însă și pe potiră lui: « Și în liniștea aceea desăvârșită a cîmpiei deodată el înțelese și se liniști — întinerul nu putea fi răzând. Această lume necrătuătoare care amenința să-l strivească (și care pătrunsesse cu săbățile până în sinul familiei) trebuia să aibă undeva un înțeles, trebuia să existe undeva o împletitură ascunsă, niste legături nevăzute care o susțineau. De acolo năvălea întinerul. Acum știa ce avea de făcut, trebuia să pătrundă prin el ».

Astfel trăiește Ilie Moromete într-o formă și cu un dezdemnămint particular, un proces istoric pe care l-au străbătut în literatura modernă eroi acți de diferiți ca cei ai lui Faulkner, Sartre sau Alberto Moravia. Și deși căruile lui Marin Preda au fost deseori discutate în raport cu nume de talie universală ca Dostoievski, Faulkner sau Caldwell, asemănările sînt mai degrabă întâmplătoare cu toate că — sau poate tocmai de aceea — semnificative. Universalitatea virtuală a « Morometilor » rezidă în problematica romanului care înțelege unul dintre curențele de mare tensiune ale literaturii contemporane, în interiorul cărora se adună energii pornite independent, din direcții diferite. Acest țărăn din cîmpia Dunării relevă prin eșecul ambițiilor și iluziilor sale, o nouă înfățișare a întinării omului cu propriul său destin — o putere care lovește orbește, înstrăinîndu-l de lumea devenită în mod incomprehensibil adversă, face cu alte cuvinte în felul său o experiență pe care au făcut-o alădății și eroii lui Malraux. Moromete interpretează tot odată această experiență într-un mod propriu, nutrirind convingerea tulburătoare că, în ciuda absurdului care secătuieste și sceră existența omenească, lumea aceasta trebuie « să aibă undeva un înțeles ». Mai mult decît atît, Moromete hotărăște să « pătrundă » prin « întinerul » care a năvălit în lume și în viața lui. El este un erou al eșecului cum sînt atît de mulți în literatura occidentală contemporană dar un erou care suportă cu demnitate acest eșec, fără să se identifice haosului, absurdului exterior; dimpotrivă, pasivitatea lui are caracterul unei rezistențe lăuntrice, obscure și tenace, are ceva din încăpăținarea sînatăscă a țărânului.

În complicata dezbateră a înstrăinării omului de propria sa natură, Ilie Moromete aduce o contribuție originală. Numai o prejudecată editorială care pretinde că literatura inspirată din universul țărănesc este ipso facto depășită, a împiedicat pînă acum difuziunea mai largă a acestui roman în Occident. Împotriva acestei prejudecări ar fi de ajuns să amintim că Faulkner, Caldwell sau Șolohov au dovedit cu prisosință contrariul.

Cu toate deosebirea flagrantă dintre « Morometii » și ceilalți dintr-un scriitorului « Risipitorii », o comuniune de preocupări ne face să ne simțim în interiorul aceluiași climat al întrebărilor esențiale. Acțiunea se petrece după Eliberare, în mediul citadin. De astă dată nu avem de a face cu un erou principal care să domine ca Ilie Moromete atmosfera cărții. Sensul noii perspective asupra existenței nu este încredințat unui singur personaj ci confruntării care are loc între personalitățile diferite ale « risipitorilor ». În condițiile noi, un început de carieră, o poveste sentimentală, o ambiție exagerată îl interesează pe scriitor ca mărturie diverse asupra sensului pe care istoria contemporană îl imprimă existenței individuale. Unele personaje îl înțeleg lumea pe jumătate, unele îl înțeleg greșit, altele nu-l înțeleg deloc,

toate la un loc trăiesc o epocă și furnizează materia unui proces istoric necesar al cărui sens superior plutește deasupra tuturor dar emană totuși din confruntarea acestor existențe particulare care pe măsură ce se definesc în contextul social-istoric al epocii noastre capătă fiecare caracterul unui destin. Substanța fluidă, impalpabilă, vie și instabilă a vieții omenești pe măsură ce se desfașoară începe să la aspectul unei evoluții, întîmplarea capătă înfățișarea severă a necesității, devenirea care părea că se petrece după capriciile accidentalității se solidifică și, din relația personajului cu mediul înconjurător și cu el însuși în interiorul acestui mediu, se definește un caracter, se împlinește un destin.

În « Risipitorii » și în special în ediția a doua în care anumite personaje ca doctorul Munteanu sau ca doctorul Sirbu capătă mai multă gravitate, mai multă pondere și energie în elaborarea unui tel al vieții și al carierei lor, soarta personajelor nu pare nici un moment prestabilită de scriitor, ea se împlinește și capătă un sens mai înalt pe măsură ce desfașurarea concretă a întîmplărilor pune în lumină inevitabilul condițiilor social-istorice, puterea societății în care trăim și care pînă la urmă determină caracterele și destinele individuale, împlinind, devind sau făcînd să eșueze ambițiile personale. Prin psihologiile deschise mediului înconjurător, permanent mobile și în dialectică interacțiune cu situațiile în care evoluează, Marin Preda vine în împlinirea una dintre cele mai importante deziderate ale romanului modern. Fără să dezmembreze personajul și fără să-l reducă la o stare de spirit nedeterminată, scriitorul român creează psihologii în mișcare și în acțiune. Nellinștea, suferința, boala de nervi provocată de eșecuri întîme au în romanul lui Marin Preda suportul sigur al unui teren omeneș, se petrec înăuntrul unei psihologii individuale precise, constituie răspunsul subiectivității omului la ceea ce imprimă pe ea evenimentele exterioare.

Prin acest caracter în aceeași măsură receptiv la ceea ce are evanescent și definitivă viață, « Risipitorii » poate reprezenta o contribuție originală a literaturii noastre actuale la o dezbateră care are loc pe plan universal, în privința substanței romanului și a personajelor sale.

MIRCEA MALIȚA

ARTĂ ȘI ȘTIINȚĂ

DIALOG MAIEUTIC

Socrate singur nu ne-ar fi dat îndrăzneala abordării genului, dar am găsit în exemplul călășescian, mai recent, un punct de sprijin. Amintim incidental că a fost folosit și de Schelling în simpozionul despre adevăr și frumos.

Dacă am fi obligați să punem în scenă, am alege dumștrul Bibliotecă în grădina Academiei noastre sau parcul Casei Universitarilor, unde se desfășoară zilnic asemenea schimburi de idei. Termenii dialogului sînt, să zicem, un cercetător de la Institutul de Matematici (M) și un conferențiar din domeniul artei (A) tineri. Într-o regiune călășesciană, umanistul ar fi fost maestru vîrșnic, de preferință arhitect, și ar fi spus interlocutorului «stimabile» Nu aceste deosebiri cu dialogul nostru ne neliniștesc, ci referința neîntrecută, erudiția spumoasă și ascuțimea de neegalat a remarcilor optimiste.

Autoorul este decis să profite de avantajele pe care dialogul le are în raport cu eseul, punînd, în cazul în care afirmațiile vor fi considerate fie șocante, fie plaze, pe cel doi interlocutori în fața întregii lor răspunderi.

M: De cîva timp mă frământă o întrebare. Frecventînd muzeele m-am familiarizat cu această mare operă colectivă a omenirii care este arta și ca s-o lubesc, a trebuit s-o înțeleg, ca s-o înțeleg a trebuit s-o clasific. Comunicarea cea mai desăvîrșită cu o operă de artă presupune pentru mine înțelegerea într-o epocă, explicarea firelor de legătură cu un moment istoric. N-am reușit însă să găsesc nici o definiție a corespondențelor care există între arta unei epoci și ideile științifice principale care au înaripat gîndirea vremii și i-au mișcat latent sau rapid așezările.

A: Cred că ai văzut, în istoria artei, stabilite destul de precis, legăturile reciproce ale domeniilor artei între ele și ale literaturii. Pe Poussin, clasicul, nu-l mai poți situa în secolul al XIX-lea, impresionistul Degas într-un decor baroc face discordanță, iar Rembrandt pus într-o vilă Le Corbusier atrage incompatibilitate. De aceea, arta secolelor ne vorbește în mari capitole unitare, cu trăsături comune de stil, care rimează cu filosofia și literatura vremii lor¹.

M: Aceasta mă reconfortează, dar nu mă satisface pe deplin. Pe mine mă preocupă acele idei cardinale ale științei, care au fost caracteristice pentru o epocă dată. Numărul, ordinea, conceptul de grup, conceptul de mulțime, energia, relativitatea, mai recent probabilitatea, jocul, sînt concepte ce pot fi astăzi separate, distinse, ca animind perioade întregi. Acum cîva timp, cînd știința era considerată numai fenomen de suprastructură, situația era alta. Dar fiind și parte a forțelor de producție, acel mînuș de elemente propulsive pentru întreaga societate, se cade să ne ocupăm de locul și influența conceptelor științifice între celelalte idei, față de care ele sînt mai mobile. Am impresia că ele populază deschis sau neidentificat și universul artistic.

¹ Morfologia și fiziologia culorii au trasat paralele sugestive între creațiile culturale ale unui popor sau ale unei epoci.

A: Nu cred că s-a pornit sistematic în această explorare. Sînt referințe întîmplătoare, ca aceea care leagă apariția impresionismului de cercetările lui Helmholtz asupra luminii. Dar nu cred că aceasta să fie genul de explicații care să te intereseze. Matematicienii, neliniștiți cum sînt, n-au întreprins nimic?

M: Matematicienii s-au mărginit în a descoperi frumusețea intrinsecă a domeniului lor. Capitolele pertinente ale cărții remarcabile editate de F. le Lionnais (*Les grands courants de la pensée mathématique*) urmăresc deosebi revelația artei în matematici și nu invers.

A: Lipsa suficientă de dialog între camenii de artă și cei de știință poate furniza explicația lipsei unor asemenea cercetări. În esul care a făcut vivă acum cîțiva ani, englezul C. P. Snow, folosind poziția sa concomitentă de literat și fizician, a deplins prapăstia între cele două categorii, mergînd pînă la afirmarea că ele formează în epoca noastră două culturi distincte. Încomprehensiunea între ambele și camenii de știință e totală, zice el. Aceste grupuri polare, care vorbesc limbi diferite, fragmentează cultura contemporană, după Snow, sleindu-i forțele. Iar din «neștiințifici», camenii de artă devin «antiștiințifici». Punea totul pe seama specializării maxime la care s-a ajuns în Anglia și Occident.

M: În culturile țărilor mai mici, și mai ales la noi, unde educația continuă să fie suficient de polivalentă, fenomenul nu se resimte cu atîta acuitate. Creatorii noștri au făcut uneori ei înșiși osmoza. Ion Barbu, poetul, era profesor de axiomatică, Camil Petrescu a studiat și matematicile, educație matematică a avut și Pallady. Întrepatrunderea domeniilor, proprie erei cibernetice, se manifestă zilnic. Un matematician la premiul Academiei în domeniul filologiei. N-aș greși să cred că cultura românească își dezvoltă chiar o trăsătură de prospețime și de pionierat, pe care a avut-o și în trecut.

A: Cu aceasta sînt de acord. Dar nu cred că usurează prea mult întreprinderea de a identifica ce mișcare de translație au făcut ideile științifice în cîmpul artei și nici ce formă au luat acolo. Printre reacțiile negative înregistrate de C. P. Snow a fost și nemulțumirea camenilor de literă cînd l-a acuzat că nu știu legea a doua a termodinamicii. Dacă vrei să mergi pe aceeași cale și să ceri necesarmente artistului o cultură solidă științifică, mă pierzi pentru teoria dumitale. Îmi crezi și complexe.

M: Nu vreau să spun acest lucru. Transfuzia ideilor într-o epocă e un proces mai delicat decît o translație simplă. Accesul la ideile științifice nu se face numai direct, printr-o educație științifică, ci se produce pe căte alei; ele se respiră ca și zic așa din climatul general de cultură și se transmit indirect și uneori neconștient prin mijloacele mari de difuziune a informațiilor¹. Teoria informației va fi într-o zi de folos în elucidarea procesului de circulație și de înecățare a ideilor. Știrile frecvente din presa nu ne familiarizează care latent cu mediul planetar, poate mai sigur și mai eficient decît un curs de astronautică?

A: Putem adăuga chiar că artiștii, prin definiție, sînt mai sensibili, mai receptivi și mai atenți la ceea ce se presupune că impresionează pe toți cetățenii. Să zicem că, aici, am stabilit o punte. Am totuși o îndoielă. Artă și știință sînt definite ca îndeplinind funcțiuni diferite. E mai ușor să stabilim corespondențe, așa cum le numești dumneata, între genuri de activitate umană legate de funcțiuni comune. Artă și literatură se adresează aceluiași compartiment mintale, urmăresc producerea de reacții înrudite ca natură percepțională, entuziasm, emoții, stări, ele sînt

¹ Este nelindolnic că în acest proces, «măștițele științifice fără a fi cuprinse în detaliu lor modifică sistemul de reprezentare despre univers al artistului, filosofia și concepțiile sale.

purătoare de mesaje comparabile. Știința are alte rosturi; tine și de resorturi intelectuale diferite. Dacă ai putea defini o funcțiune comună, sarcina determinării unei influențe reciproce ar fi ușurată după părerea mea.

M: Găseșc remarcă cu totul întemeiată. Vrei să spui că, pe temeiul unei funcțiuni comune, am putea găsi canale de transmitere a ideilor de la știință către artă. Sint încurajat. Răspunsul îl am la îndemână și-l iau din cel mai recent vocabular al matematicilor. După mine, în știință, ca și în artă, omul produce modele ale realității. Numesc model B al unui sistem de elemente reale A, mulțimea de elemente pentru care cunosc o lege de corespondență cu A și pe care o numesc X...

A: Nu se poate fără simboluri?

M: Fără îndoială, scuză-mă. Este desigur mai puțin precisă și mai puțin elegantă o definiție fără simboluri. Dar mai bine îți dau un exemplu. Inginerul care vrea să construiască un baraj, îl face întâi în mic în laborator și-l studiază comportarea, supunându-l la eforturi proporționale cu cele din natură. Acesta e un model. Cunoștințele dobândite pe model sint traduse pentru original. Biologul construiește modelele structurii unor virusuri. În trecut vorbind sint de o frumusețe deosebită. Strategul înaintea unei bătălii face modelul logic — în cap sau într-un plan — al bătăliei. Matematicienii sint generatori cel mai productiv de modele pentru lingvistică, economie, industrie. Ei pregătesc chiar și perfecțiunea substanța unor modele viitoare. Afirm că produsul exclusiv al activității artistice sint modelele artistice.

A: Noi pictorii în atelier năumim modele altceva.

M: Este o inadvertență de limbaj. Trebuie să le numim de acum înainte: originale. Nu poți picta modelul; modelul este reproducerea artistică a originalului.

A: Nu este obstacolul cel mai mare. Să zicem că ne-am corectat limbajul. Dar în știință modelele înțeleg că au scopul de a dobîndi cunoștințe asupra unui obiect din realitate. Dar modelul artistic?

M: Cunoașterea înseamnă stăpînire, control al unui fenomen. Nu are artistul în momentul creației bucuria triumpfului asupra porțiunii de realitate, natură sau idee, satisfacția captării și a stăpînirii ei într-un model? Sentimentele, mișcarea sufletească a producătorilor de modele e aceeași în știință ca și în artă. Acesta este un punct. Al doilea: modelul științific este instrumentul cunoașterii; odată realizat, el are valoare generală. Prin simetrie, modelul artistic devine vehiculul emoției artistice, așa cum o definiți dumneavoastră și ea de circulație și vocație universală.

A: Cînd mă gîndesc că la origînă, și modelul științific și modelul artistic — după cum vezi și-t-am adoptat vocabularul — se identificeau în actul magiei, îmi sînt dau dreptate. Desenaarea inamicului în triburile primitive înseamnă supunerea sau distrugerea lui.

M: Îți mulțumesc. Aș vrea să adaug că după cum modelele științifice variază după obiect și după metode, așa cele artistice cred că pot fi considerate ca diferite, în funcție de obiect și materialul specific. Și într-un caz și celălalt modelele trăiesc și dispar, substituindu-se alte modele, care creează aproximații mai bune, ale realității, după legile dialectice.

Dar rezultatul nostru principal pare a fi faptul că putem pune valorile culturalei unei epoci, știință și artă, pe același raft, sub titlul comun de modele. Putem aborda acum trăsăturile lor comune, în funcție de loc și de moment, de mediul social, de condițiile istorice?

A: Desigur, dar dacă revenim la tema inițială anume a ecoului fizionomic modelor științifice asupra celor de artă, simt din nou că devin sceptic. Un exemplu m-ar ajuta.

M: Nu sint doct în materie de artă, dar încerc să dau un exemplu. Brâncuși este marele inovator în materie de sculptură al secolului nostru. M-au fascinat, în muzeele în care se bucură de camere separate, ca de niște altare omagiale, formele cutezătoare a lucrărilor sale, care poartă, în trepte sau în suprafețe line, străduința spre cer și spații. Nu cred să exagerez, cînd afirm că în secolul înfloririi științelor aerodinamice, al dobîndirii atmosferei ca mediu practic și curent de circulația omenirii, sau în zilele cuceririi planetelor, că modelele sale sint dualele artistice ale modelelor științei vremii sale, simbol al aceeași înălțări icarane a omenirii.

Nu m-aș hazarda însă să caut în fiecare artist corespondența cu modelele științifice contemporane.

A: Această afirmație prudență te scutește de unele întrebări. Totuși nu studiul aerodinamic l-a făcut pe Brâncuși să realizeze Pașarea măistră.

M: Desigur, dar în felul în care a filtrat el o idee dominantă, nu numai a științei, ci a societății și a practicii contemporane, nu doresc să mă amestec. Tema procesului de creație de modele sîn afara gîndului meu de față. Dar, dacă corespondența e stabilită între știință și artă pe această cale, avantajul nu este aici în elucida modelele artistice particulare, ci în a observa paralelismul global ce există între modelele științei și ale artei. Văd, adoptînd acest punct de vedere, că sintem în posesia unui criteriu și a unui ghid pentru înțelegerea unor fenomene, astăzi insuficient explicite.

A: Cer din nou un exemplu.

M: Mă voi strădui să fiu clar. Soarta modelelor contemporane ale științei vădeste o tendință constantă spre matematizare. Modelul simbolic este superior celui logic, verbal. În această ordine de idei, s-a ajuns la situația în care unele modelele realității nu mai sint reprezentabile. Atomul de piidă. Simplificînd lucrurile, aveam, la început, ca model o sferă-cerc cuprînzînd orbite de electroni. Astăzi modelele vechi, mecanice sint părăsite. Realitățile atomului se traduc în momentul de față prin formule, care de departe sintem de Goethe, care era și cercetător amator și care se credea îndreptățit să declare: « Omul așa cum îl cunoaștem, și în măsura în care utilizează normal puterea simțurilor sale, este instrumentul fizic cel mai precis din lume. Cel mai mare pericol al fizicii moderne este acela de a fi separat omul de experiențele sale, urmîrind natura într-un domeniu în care aceasta nu mai este perceptibilă decît prin instrumentele sale artificiale ».¹ Conștiința existenței unor realități necomparabile cu nimic din sfera intuiției imediate, nu a fost fără repercusiuni pentru filozofie, pentru cunoaștere. Evenimentul se regăsește sub formă de criză și la modelele artistice. Îndrăznesc să cred că arta nefigurativă se trage de aici, sau ca să atenuez afirmația, că este un corespondent pe planul modelelor artistice a unui fenomen pretercut în lumea modelelor științifice. Această constatare ar trebui inserată între celelalte considerații care caută să explice fenomenul.

A: În același timp se produce și criza personajului solid, conturat, balzacian în literatură. Acum, cînd comparăm decît fenomene și curente din lumea științei, cu școli și manifestări din domeniul artei, mă simt mai în siguranță decît pe terenul descifrării operelor individuale, după mine complexe și ireductibile, și mai interesant. Te-ai gîndit cîmva și la secolul trecut? Am putea deduce ceva din modelele științei pentru explicarea Impresionismului?

M: Resorturile unui curent, geneza socială, rădăcinile, nu am pretenția de a le clarifica prin știință. Dar, corespondențe cred că există. În științe avem secolul analizei. Cine a văzut rețeaua de pîrate și procesul de limită propriu demonstrațiilor

¹ Ori, fizica modernă este construită cu „instrumentele artificiale ale omului”.

de analiză, nu poate să nu simtă afinitățile celor două clase de modele predominante.

Într-o epocă în care domină stilul ordonator al algebrei, nici modelele artistice nu mai au trăsăturile de disecare, de neliniște și de finețe a proceselor infimesimale de convergență proprii stilului analizei. Repet, corespondența și coincidența nu înseamnă relație de cauză și efect. Mă feresc de « post hoc, ergo propter hoc ».

A: E și prudent. Dar dacă îmi dai voie, să adăuga ceea ce consider esențial în influența științei asupra artei, mai mult decât transmiterea de trăisături ale modelelor. Cred că rolul său cel mare este că lărgeste necontenit câmpul de contemplație a artitului. Ai amintit de lumea moleculară, de planete, de atomi, de zboruri, de altitudini mari. Nu este oare o lărgire însăși a conceptului de natură? Pelsajul curent și imediat nu se îmbogățește prin curcieria tuturor acestor universuri noi, parte integrantă a realității materiale, unde omul pășeste, făcându-le sed u de experiență trăită, susceptibilă deci de percepție și emoție artistică?

M: Subscriu la entuziasmul duminicilor, deși remarcă mi-ar plăcea și mai mult dacă ar fi exprimată în termeni de modele.

A: Independent de limbaj, găsesc că ne modificăm astfel și atitudinea față de natură. Până la un punct visul artei a fost de a o imita. Diderot nu concepea ca arta să se ridice deasupra. De multe ori m-am gândit că undeva a intervenit un punct de întoarcere, în care universul artistic s-a simțit eliberat de teroarea stăpînei. O fi avînd corespondență în știință?

M: Evident. Modelele științei sînt nu numai mijloace de cunoaștere ci instrumente de transformare a naturii, într-un mediu creat de om, proiecție a schemelor sale, un mediu artificial. Într-un secol dominat de substanțe sintetice, așezări urbane, culturi intensive, progres intelectual și revoluție științifică, se va putea înțelege că climatul natural omului este artificialitatea.

A: Interesant, dar voi mai reflecta cum se transpune aceasta la modelele artistice. D-ta mergi cam repede. Modelele științei le dezbăți în cercuri mici, pentru valorile artei avem judecătorul gustului public. Avem mesaje concrete și imediate de transmis.

M: Nici știința nu mai este confinată cercurilor restrânse.

Ea este astăzi o experiență socială generalizată. Conceptele ei intră rapid în vocabularul curent. Manualele de școală secundară învață astăzi noțiuni pe care le-am aflat în anul ultim al universității. Mergem mai repede decât credem.

A: Zîmbesc la gîndul că dacă s-ar scrie acum o lucrare intitulată « Modelele lui Toulouse Lautrec », confrății mei s-ar gîndi la fetele de la Moulin Rouge.

În trecut, fie zis, am auzit că cibernetica s-a născut cu prilejul meselor luate în comun de un matematician și un fiziolog. Dacă am face împreună o lucrare ai fi de acord s-o intitulăm « Conceptele științei și universul artistic? »

M: Fie și așa. Dar tot cu modele.

Afirmarea spiritului românesc în toată plenitudinea sa și începutul reconstrucției lui ca una din componentele culturii universale începe să fie evidentă în primele decenii ale secolului nostru. Cuprinzând aproape toate domeniile cunoașterii și toate țărmlurile vieții științifice, artistice și publice, acest proces continuu a avut prin dinamism, prin căile noi pe care le-a deschis și prin înfrigurarea imediată sau cea propagată în timp și spațiu caracterul unei adevărate expansiuni creatoare. De aceea cred că nu exagerăm dacă spunem că, oriunde ne-am întoarce privirile, în orice direcție am urmări evoluția artei, științei și politicii contemporane, numele românesc stă adeseori la cap de cîmp și nu numai o dată marchează momente de răscruce. Sculptura lui Brâncuși, ideile politice ale lui Titulescu, sintezele istorice ale lui Lărguț, arta interpretativă a lui Enescu, Dunălișanu, Ionel Perlea, descoperirile lui Victor Babeș, George Constantinescu, Ion Căciulea, H. Coandă, estetica muzicală a lui C. Brăiloiu, ca să ne oprim la cîteva din cele mai cunoscute, aparțin nu numai capitolelor ce rememorează istoria domeniilor respective ci și ai adăncii și permanenței rezonante ostzii.

Studiarea acestui fenomen se află abia la început pentru a ne putea da seama de întregul sa amplitudine. Oricum, chiar în acest stadiu al cercetării, se impun anumite trăsături ce ni se par a se contura cu fiecare nouă expresie a prezenței spiritului românesc în cultura mondială. Cea dintâi este desigur atitudinea activă, critică în fața fenomenelor spirituale ale omenirii — spiritul nostru selectiv în fața curentelor altfel de diverse și de contradictorii ale secolului al douăzecilea. Receptivi față de adevăratele valori, dornici și opți să le asimileze și să le rețosească în sinteze ce purtau pecetea originalității, oameni noștri de cultură au afirmat un punct de vedere propriu, au avut cuvântul încrecut de seva unei înțelepciuni străvechi, a unei gândiri ascuțite, a unei experiențe trecută prin focul unor încercări capitale. Un permanent dialog s-a stabilit între noi și restul lumii, un dialog în care spiritul nostru a dat nu numai o dată replica umanistă, raționalistă și optimistă. Își avea rădăcinile o atare atitudine în existența unui popor deprins să chibzuiește mând înainte de a hotărî, a unui popor care știa să descifreze semnele izbăznic chiar atunci când negurile acopereau cerul, ce nu și pierdeă speranța nici atunci când totul părea pierdut, care a adus în istorie glasul armonios al omeniei. Spunem că încă sîntem departe de a cunoaște toate aceste manifestări ale conștiinței românești, că încă nu avem înțelesul și înțelegerea sa ale marile dispute de idei ale secolului nostru. Una din aceste prezențe românești o comunicăm astăzi cititorilor revistei și aparține uneia din cele mai copleșitoare personalități ale culturii noastre, savantul și umanistul Ion Cantacuzino. Om al științelor exacte, deschizător de drumuri în domeniul fizicii, igienei, literaturii, profesor eminent, Ion Cantacuzino a fost în același timp și un adevărat umanist. Prestigiu internațional de care s-a bucurat savantul român a întrecut limitele specialității științifice. Scrieri ca *Romain Rolland sau Georges Duhamel*, *gînditori, oameni politici s-au numărat printre cele ce au fost alături de acest Cantacuzino*. I-au prețuit, I-au înconjurat cu stima și respectul lor.

Nu de mult, profesorul Ion Mesrobianu, care, cu un exemplar devotament pentru memoria celui ce i-a fost profesor și maestru, sprijină și stimulează cercetările dedicate activității acestuia, ne-a comunicat un text de o reală însemnătate. Este vorba de o discuție despre „Viitorul spiritului european” ținută la Paris între 16—18 octombrie 1933 organizată

3. În anul 1965, Editura Academiei Române a tipărit volumul *Opere alese* — "Oeuvres choisies" de Ion Cantacuzino sub redacția prof. univ. I. Măroboanu, care semnează și un amplu studiu introductiv, în paginile căruiu sînc pe în lumină așteaptă multilaterală și crăștările personalității lui Ion Cantacuzino. De asemenea volumul cuprinde, în afara scrierilor marelui savant, și mărturiile unor eminenți oameni de cultură despre umanistul român.

CANTACUZINO—VALÉRY:

Dialog despre viitorul științei

Domnule Președinte, Domnilor, aș vrea să adaug câteva observații la frumoasele expuneri pe care le-am ascultat ieri și să dau, poate, discuțiilor noastre o notă mai puțin pesimistă decît aceea emisă în unele din ele.

Domnilor, convocarea la care am răspuns era așteptată de mulți dintre noi de foarte multă vreme. S-a dezvoltat de cîva timp în mintea anumitor persoane, mai numeroase decît s-ar crede, nevoia unei reculegeri și aceea de a vedea în ce direcție s-ar putea propaga acest spirit care constituie tocmai obiectul reunirii noastre; așa încît această convocare este binevenită. Ea răspunde unei nevoi profunde, resimțită de mulți și, din acest punct de vedere, trebuie să adresăm mulțumirile noastre Comisiei de cooperare intelectuală. De aceea ar fi extrem de supărător să asistăm la încheierea reuniunii noastre fără ca ea să devină punctul de plecare al unei acțiuni coordonate și foarte vaste, al cărei scop ar trebui să fie cel pe care-l cunoașteți.

Desigur, înainte de a stabili o metodă de lucru, ar trebui să ne întrebăm dacă există un spirit european, adică ceva comun ce ar putea consti-

tui o legătură serioasă între diferitele națiuni care formează Europa; și impresia generală a fost într-adevăr că acest spirit european există. El există, dar cred că nu este compus doar din puncte de vedere sau din moduri de gîndire comune; el este compus și din deosebiri. De fapt, ce caracterizează acest spirit european? Ce caracterizează modul său de gîndire? Voi lua un exemplu: felul de a privi știința și țelul științei. Fapt cert este că din totdeauna în antichitate ca și în vremurile moderne, savanții europeni au fost preocupați în mai mare măsură decît alții de problemele generale ale științei, de nevoia de a stabili legi și, de asemenea, de a considera fenomenele în genere; și alții au făcut asta, dar în spiritul european există ceva în plus: anume că această nevoie de investigație științifică a fost întotdeauna legată de observarea obiectivă a faptelor și de întrebuintarea, în ultimul veac, a metodei experimentale. Astfel că ceea ce caracterizează spiritul științific european este o perfectă armonie între nevoia de a generaliza și aceea de a se supune totuși observației sau experimentului.

Există ceva foarte armonios ce caracterizează spiritul științific european, acela care, cu siguranță, a produs vechea noastră civilizație greco-latină mediteraneană, dînd naștere în plus acestui spirit a cărui expresie perfectă o constituie studiile clasice.

Sînt și spirite ce nu corespund genului de definiție pe care am dat-o acum. Evident sînt și intelectualii, din cei adeseori înfrînși dincolo de Atlantic, care se preocupă mai înainte de orice de aplicația practică a lucrurilor. Sînd de vorbă cu un savant american, observi că dînsul așază pe planul al doilea chestiuni care pentru noi constituie însuși scopul științei.

Mai există și un alt gen de spirit, acela specific Extremului Orient, în care știința și adevărul științific sînt mai degrabă produsul aprioric al unei construcții de imaginație.

Aici este vorba de găsît o metodă. Străbatem, evident, o perioadă de criză economică așa cum lumea n-a cunoscut nicînd, însă cred că intensitatea și mai ales apropierea acestei crize poate că ne orbește. Îi exagerăm importanța și mă tem că rezultatele vizibile imediat, acelea care în această criză ne ating personal, sînt influențate întruclivă concepțiile pesimiste pe care le-am putea formula cu privire la viitorul spiritului european. Am impresia că lucrurile nu sînt așa de catastrofale pe cît se spune, și mă întreb dacă nu cumva, în marelui poem epic ieșit din gura contelui Keyserling, rolul atribuit teluricului nu este poate cam excesiv. Cred că s-ar putea opune acestuia un punct de vedere mai puțin pesimist; criza economică de care suferim a transformat lumea și condițiile vieții; ea a transformat prea puțin sensibilitatea. Există așadar o

de Institutul internațional de cooperare intelectuală, ce funcționa în cadrul Societății Națiunilor. Conduse de Paul Valéry, la discuții au participat personalități de seamă ale culturii și vieții politice europene printre care îi amintim pe Julien Benda, Henri Bonnet, Emilie Borel, Viggo Brøndal, Francesco Coppola, Georges Duhamel, Federico Riquenes, Henri Focillon, Aldous Huxley, H. Keyserling, Thomas Mann, Jules Romains și alții.

Intervenția lui Ion Cantacuzino, pe care o publicăm mai jos în traducere românească, evidențiază încă o dată spiritul nostru critic față de curentele de idei ale epocii. Ceea ce oș vrea să sublinieze în această sumară introducere este replica pe care Ion Cantacuzino o dă teoriilor deprimate, pătrunse de nelcredere în viitorul omenirii. Susținîndu-și întotdeauna afirmațiile pe o pertinentă observație asupra realităților și vieții sociale, trechînd apoi la o perspectivă de ansamblu, Ion Cantacuzino propune o altă viziune asupra momentului istoric respectiv. Savantul român era adversarul unui pesimism excesiv și întrevidea speranțele regenerării morale chiar după cele două cataclisme ce au bîlîuit conștiința europeană — primul război mondial și marea criză economică.

La patru luni după această reuniune, în timpul căreia Paul Valéry a propus ca Ion Cantacuzino să conducă lucrările ei, marea umanist român înțețea din viață. Astfel ideile sale au căpătat valoarea unui adevărat testament spiritual; acela al încrederii în viitorul omenirii, în forțele spirituale ale tinereții, în înfrîngerea pesimismului și în triumful rațiunii și a spiritului științific.

Cu acest sentiment publicăm aici cuvîntul atît de actual al lui Ion Cantacuzino.

VALERIU RĂPEANU

disociere între sensibilitatea noastră, care nu s-a schimbat prea mult și criza pe care o traversăm. Această părere a mai fost exprimată odinioară de Musset în *La confession d'un enfant du siècle*. Acest rău este boala veacului. Este o indispoziție care datează de mult, dar a fost intensificată de război într-un grad formidabil.

Ei și, trebuie oare ca această indispoziție să aibă drept consecință prăbușirea totală și iremediabilă a tot ce a existat mai înainte? Cred că este vorba aici de o clipă foarte grea, dar trecătoare, și această prăbușire a doctrinelor de tot felul, despre care ni se vorbește mereu, este poate mai puțin reală și mai puțin profundă decât pare. Domnul Paul Valéry ne-a spus că doctrinile științifice care păreau cel mai bine întemeiate s-au prăbușit și ne-a citat exemplul doctrinei evoluționiste sau, mai degrabă, transformiste. Ei bine, Domnule Președinte, dați-mi voie să vă spun că aprecierea dumneavoastră nu este întru totul exactă. Există o confuzie de termeni, devenită generală astăzi, dar care nu corespunde realității. Nu există azi nici un biolog sau naturalist demn de acest nume căruia să-i treacă prin minte să substituie concepției transformiste concepția fixismului.

Domnul Paul Valéry: — Răspund într-un cuvânt. Luați bine aminte că părerea pe care o voi expune nu este cu totul a mea. Nu mi-aș fi îngăduit să am o părere a mea despre o doctrină de acest gen. Mă refer la o carte recentă a unui membru al Institutului Franței, domnulallery: nimic mai obișnuit decât vederea unei doctrine dărîmate de o alta; dar punctul nou este următorul: această doctrină transformistă este pe jumătate de neînvinș, pe jumătate de neasimilat. Ea desparte nu numai spiritele — ci spiritul. Este o ipoteză inevitabilă; dar nu satisface deloc toate exigențele. Nu ne mai aflăm în fața legii evoluției, considerată drept absolută acum patruzeci de ani, ci în prezența unui simplu mijloc, unei simple ipoteze folositoare, care nu are valoarea transcendentală pe care a avut-o timp de câteva decenii.

Domnul Cantacuzino: — Cred că trebuie să facem o distincție. Nu fondul doctrinei este îndepărtat, ci interpretarea faptelor. În problema transformismului, sînt două lucruri: faptul transformismului, care este indiscutabil și interpretarea mecanismului darwinist. Astea e cu totul altceva. Probabil că există un dram de adevăr în aceste diferite interpretări; este sigur că nu cunoaștem mecanismul transformismului; în asta constă încurcătura; dar doctrina, fondul doctrinei este neatins; atins este darwinismul. Nu insist asupra acestui punct. Vreau să spun numai că nu este exactă afirmația privind prăbușirea tuturor doctrinelor vechi. Nu, ele se transformă, ele se lărgesc, ele capătă interpretări noi; dar fondul lucrurilor rămîne și prezintă o continuitate ce trebuie neapărat recunoscută.

Am vrut să arăt că prăbușirea și tulburarea sînt mai puțin totale decât se spune. Acum e limpede că înseși spiritele străbat o criză; dar există oare cu adevărat o prăpastie atît de adîncă între aspirațiile tineretului de astăzi sau de mîine și aspirațiile acestui tineret înaintea de război? Nici asta n-o cred. Trebuie evitat pesimismul excesiv. Sînt un vechi universitar, de un soi oarecum aparte; trăiesc în contact cu tineretul; trăiesc cu el de dimineață pînă seara; văd spiritele transformîndu-se, cel puțin în cercul pe care-l pot observa și sînt atent la schimbarea profundă ce s-a petrecut în spiritele acestui tineret de după război. Am avut, după război, generații de studenți lamentabile, încătușați într-un materialism înspăimîntător, ce și-au pierdut respectul față de viața omenească, ce și-au pierdut în sfîrșit respectul față de tot ceea ce pentru noi constituiau principii de un ordin superior. Nu vă puteți închipui schimbarea care s-a petrecut de curînd; o urmăresc fericit din an în an și o văd operînd. Văd încetul cu încetul dispărînd lipsa totală de interes ce exista acum doispzeci sau cinsprezece ani în ce privește chestiunile de ordin științific general, așa încît cred, dimpotrivă, că asistăm în acest moment la o transformare în sensul celeia pe care o dorum cu toții și care a fost atît de bine explicată adineaori.

O altă observație mă izbește. Cred că în nici o perioadă lumea cărții n-a cunoscut o asemenea invazie de lucrări științifice de generalizare, privind problemele cele mai generale ale științei, problemele de astronomie, problemele de fizică generală, problemele de înaltă biologie.

Aceasta corespunde desigur unei necesități noi a spiritelor.

Aici, cred eu, trebuie să intervină rolul grupului nostru: anume, de a deschide ochii tuturor celor ce nu i-au deschis încă, dar care sînt gata s-o facă. Nu cred nici că ar fi cu totul exact să se spună că achizițiile elaborate în cursul unor lungi veacuri de suferință de către civilizația noastră sînt toate menite dispariției, dar cred că spiritele nu mai văd limpede și trebuie luminate. Una dintre aceste noțiuni este noțiunea libertății de gîndire. Această noțiune care poate în acest moment pare că traversează o criză, și încă o criză de ordin practic, credeți că este posibil, că este potrivit ca ea să dispară după ce i-au trebuit veacuri pentru a se împămînteni? Nu, deoarece creația științifică și întreaga existență a spiritului critic depinde de existența acestei noțiuni. Sînt convins că libertatea de gîndire străbate acum o criză trecătoare, dar nu va dispărea niciodată. Există însă spirite care au uitat aceasta și cred că este rolul nostru, dacă dorum să reconstituim spiritul european, să atragem atenția, istoricește vorbind, asupra definiției libertății de gîndire și asupra felului în care a putut ea să se constituie încetul cu încetul.

■ NEOCRITICA AMERICANĂ ȘI CREAȚIA LITERARĂ

Tentativa lui Murray Krieger¹ de a urmări într-un studiu mai amplu implicațiile teoretice ale neo-criticii americane și de a trece opinile acesteia prin cîrurile estetice teoretice tradiționale, stîrnește, din două pricini, interesul. În primul rînd, mișcarea neocritică nu are unitate; mai mult, reprezentanții ei se situează pe poziții filozofice foarte depărtate, de la intuiționismul lui T. E. Hulme la mecanicismul behaviorist al lui I. A. Richards. În al doilea rînd, mișcarea neocritică pune accentul mai ales pe critica practică, și este lipsită, în consecință, de manifeste teoretice sau de lucrări de concepție directoare. De cele mai multe ori considerațiile teoretice ale neocriticilor sînt răspîndite în esuri despre un poet sau altul, sub forma unor mici digresiuni clarificatoare. De aceea o sistematizare se izbește de contradicțiile dintre membrii curentului și în aceeași măsură de contradicțiile dintre diferitele scrieri ale aceluiași critic. Cartea lui Murray Krieger pune în evidență ce este comun în opera neocriticilor, subliniază contradicțiile și, cu îndrăzneală, indică spațiile lăuate libere de neocritici și încearcă să construiască soluții parțiale.

Poate în nici un domeniu al esteticii teoretice nu se fac mai ușor văzute contradicțiile neocriticilor decît în problema procesului creator. Estetica romantică (Coleridge) explică acest proces prin perechea de noțiuni *imaginație* (văzută ca putere creatoare demiurgică) și *fantezie* (simplă capacitate de asociație și amintire), evident, în defavoarea fanteziei. T. E. Hulme însă respinge noțiunea de *imaginație*, de putere capabilă să creeze din *nimic*, noțiune specifică individualismului exagerat al romanticismului. T. E. Hulme își dă seama că poezia este, în primul rînd, imitație, oglindire a realității, și că fantezia, înțeleasă ca forță asociativă, o servește mai bine decît imaginația fără frâu. Pe de altă parte însă, influențat de filozofia lui Bergson, Hulme face distincția între perceperea rațională a lumii și intuirea ei artistică. Doar artistul, după Hulme, reușește să depășească cunoașterea statică și sistematică a lumii pe care viața practică o cere, și să vadă realitatea în esența ei dinamică. Astfel că, de fapt, «fantezia» lui T. E. Hulme acționează la mare adîncime, avînd ambii similară cu cele ale «imaginației» lui Coleridge. Murray Krieger socotește că T. E. Hulme încearcă să includă într-o poziție unică imitația clasică și expresionismul romantic, să unifice ascultarea de legile unei poezii dogmatice cu creativitatea individuală. Dar aici nu este altă vorba de o unificare, cît de o disjunctie paradoxală, căreia i se supune Hulme, dar și o bună parte din literatura de la începutul secolului. Murray Krieger se menține în discuție doar la nivelul problemelor teoretice și nu dă niciodată exemple literare propriu-zise. De multe ori însă, situația din critică nu este decît o reflectare a celei din literatură și adesea expuneri de principii sînt doar justificări sau prevestiri ale practicii literare. Recunoaștem în paradoxul lui Hulme aceeași încercare de «depășire» a realismului critic care a stat

la baza simbolismului francez și a continuatorului lui, Valéry, după cum în structura romanului *Ulise* de Joyce întreprind pe de-o parte puterea creatoare în luptă cu limba, iar pe de altă, supunerea la o serie de norme exterioare (în acest caz desfășurarea mitului), așa cum le preconiza Hulme.

Contradicția revine, sub altă formă, în esurile lui T. S. Eliot. Eliot susține că poetul, avînd o sensibilitate unificată, amalgamează experiențe disparate într-un singur tot. Pentru poet experiența intelectuală trebuie să fuzioneze strîns cu cea afectivă. Dar, pe de altă parte, T. S. Eliot susține că poetul nu-și exprimă, în opera literară, *direct* simțurile ci, făcînd-o prin intermediul cuvintelor, el trebuie să găsească echivalente verbale perfect adecvate pentru emoțiile și stările de spirit pe care vrea să le exprime. Aceste echivalente verbale, «cuvinte potrivite» pentru ceea ce vrea să comunice poetul sînt un *correlativ obiectiv* al emoției lui, cu ajutorul căruia el sugerează cititorului aceeași emoție. Opera literară devine, văzută astfel, o *punte obiectivă* între sensibilitatea unificată a poetului și cititor. Dar este procesul exprimării pe de-a-ntregul conștient? Este poetul perfect sigur pe emoția pe care vrea s-o traducă în *correlativ obiectiv*? Unitatea sensibilității este, la T. S. Eliot, un tribut plătit romanticismului, dar teoria «traducerii» emoției în *correlativ obiectiv*, în îmbinarea de cuvinte potrivite, indică o aspirație profund clasică. Și această contradicție corespunde unei situații reale din literatura secolului. În poezia modernă, care a rupt cu tradiția retorică și, de la simbolism încoace, s-a «liricizat» treptat, a crescut tot mai mult ponderea sensibilității individuale a poetului, ceea ce a dus uneori la excese, la o «ruptură» între poet și cititor. Creșterii «lirismului» poetic urmează să i se opună imperativul unei *exprimări adecvate*. Poezia trebuie să rămînă comunicabilă, și de-retorizarea ei să nu ducă la haos. Văzută astfel, teoria *correlativului obiectiv*, a cuvintelor potrivite, merge alături de clasicismul lui Valéry, de riguroarea formală a lui Saint John Perse și de asprimea lui Roger Caillois față de poezia «vertigilor».

Pentru I. A. Richards însă, problema creației literare se reduce la cheștiunea experienței (în limbajul cu nuanțe electrodomonice al psihologiei behavioriste, la *impulsuri nervoase*). Artistul primește de la realitate impulsuri nervoase mai complete și mai bogate decît cele ale omului obișnuit. Opera de artă organizează acest surplus de impulsuri, pe care artistul îl transmite și celorlalți oameni. Teoria este o dezgheare științistă a imaginii artistului ca magician. Ea are în primul rînd defectul că neglijează diferențele specifice dintre arte. A reduce, în al doilea rînd, arta la experiență, înseamnă a șterge deosebirea dintre artă și știință. Recunoaștem în teoria lui I. A. Richards expresia teoretică a unei realități literare: romanul american de după 1920. Influențat de psihologia mecanicistă, scriitorii ca Steinbeck, Hemingway, Caldwell, și, în anumită măsură și Faulkner și Thomas Wolfe, reduc, nu fără ironie — senină la Steinbeck, dar amară la Faulkner — viața personajelor la reacțiile lor imediate, probabil ca răspuns la literatura de «introspecție» care a invadat scrierul englez în urma lui Joyce și a Virginiei Woolf.

Caracteristică pentru grupul de la Kenyon Review, explicația procesului creator poetic pe care o dă John Crowe Ransom, are în orice caz mai mult simț al realității literare. Ransom acordă o mare însemnătate luptei artistului cu *materia* lui, cu limba. Schematizînd, Ransom susține că poetul începe prin a avea o «anumită idee» de exprimat. Apoi poetul își alege, din formele lăuate de tradiție, sau inventate de contemporani sau de el însuși, o «anumită formă sonoră», de pildă sonetul. Dar din ciocnirea ideii cu forma sonoră apar conflicte, rezolvate prin compromisuri de o parte și de alta. Teoria lui Ransom este o teorie clasică și se leagă de practica unui grup de poeți americani, ca Wallace Stevens, J. P. Bishop, Allen Tate și J. C. Ransom însuși, care prelînd anumite aspecte ale «imagismului» lui Pound, scriu o poezie legată de tradiția europeană clasică, adversară a modernismului «dezechilibrat».

¹ Murray Krieger, *The New Apologists for Poetry*, Minneapolis University Press.

În ce privește poziția lui Murray Krieger, ea se orientează către un «organicism» absolut. Ca mulți critici incapabili de a găsi opera literară în categorii originale, M. Krieger se sprijină pe postulatul «unității organice» a operei literare, la diferite nivele. Dar dacă unitatea organică a operei poetice este un postulat indispensabil al lecturii textului, al analizei și înțelegerii operei literare (și a fost cu strălucire aplicat de Leo Spitzer în acest domeniu), când e vorba de procesul de creație, organicismul nu se potrivește totdeauna. În linii mari interacționează ideile și a formei în cursul procesului poetic este o realitate incontestabilă. Pe de altă parte însă este nevoie, într-o problemă atât de delicată, să respectăm tipologia autorilor și a epocilor literare. Este evident pentru oricine că sonetistii italieni ai Renașterii dispuneau de o formă literară gata turnată, deci că pentru ei în lupta dintre idee și formă trebuia să se supună ideea. Pe de altă parte, în poezia ironico-sentimentală a lui Jules Laforgue ideea învinge schema versului alexandrin, îl dilată sau îl comprimă și îl prefăce într-un instrument variabil și adecvat. Defectul organicismului schițat de Murray Krieger este că nu ține seama de tipologia istorică a formelor literare. Rezultatele esteticii sistematice nu pot fi decât foarte limitate dacă nu se bazează pe analiza variată a dezvoltării istorice a artei. Dacă necriticii studiază de M. Krieger adesea teoretizează pornind numai de la literatura contemporană sau de la câțiva afini ai lor izolați peste secole, este pentru că ei nu urmăresc de-a teorii coerente și complete, ci să stabilească *directiv practice*, să răspundă unor nevoi imediate ale literaturii vii. Pe Murray Krieger îl interesează însă în primul rând sistemul, și pentru aceasta dialogul cu critica actuală nu este suficient.

TOMA PAVEL

■ PENCIO SLAVEIKOV: POET ȘI CETĂȚEAN

Pencio Slaveikov este una din cele mai reprezentative figuri ale culturii bulgare. S-a născut la 11 mai 1866 la Travna, în casa cunoscutului poet Petko Slaveikov, de la care moștenește un caracter mîndru și dîrz, o înaltă conștiință cetățenească, setea de cultură.

În tinerețe suferă un accident de pe urma căruia va rămîne paralizat. În timpul bolii citește cu pasiune, meditează, își analizează nefericirea, se închide în sine. Activitatea democratică a lui Hristo Botev, Ivan Vazov și Liuben Karavelov a avut asupra lui o influență binefăcătoare. Încă de la primul contact cu operele lui Pușkin, Turgheniev, Tolstoi și mai tîrziu Dostoievski, se simte atras de acceștia. Ceea ce a împrumutat de la ei — ceea ce va constitui și mai tîrziu în mod conștient baza creației sale — «a fost omeneșul chiar în cele mai negre suferințe.»

Hotărîtoare pentru viitoarea formare ideologică-estică a lui P. Slaveikov a fost perioada petrecută la Leipzig (1892—1898) unde a urmat cursuri de filozofie și literatură. Aici el studiază cu deosebit interes pe Heine și Goethe și tot aici citește cu pasiune *Pan Tadeusz*. De alfel influența lui A. Mickiewicz se dovedește a fi atât de puternică, încît Slaveikov concepe și el planul de a crea o epopee națională bulgară, *Cîntec înșingurat*. Dar tot în Germania el va fi înfrînt de concepțiile idealiste ale lui Volkelt și Wundt, de individualismul lui Nietzsche care vor avea oarecare înfrînger negativă asupra concepțiilor sale estetice și ale căror ecouri le observăm în scrieri ca *În mlaștea supraomului*, *Sinfonia deznădejdi* și altele. Dar aceste scrieri se situează la periferia creației lui Pencio Slaveikov și nu pot înăbuși convingerile democratice și progresiste care-i domină opera.

Reintors în Bulgaria, desăfoară o activitate multilaterală, febrilă, care dezvăluie un profund crez estetic și o înaltă conștiință cetățenească. Redactor al publicației *Gîndirea*, director al Teatrului Popular din Sofia, critic literar, traducător neobosit, activist pe tărîm social, el militază cu pasiune pentru «noul» în artă, împotriva a tot ce e retrograd și perimat și demască răcile realități burgheze.

Folosind cu măiestrie alegoria, poetul-cetățean își exprimă indignarea față de monarhie sau își manifestă simpatia față de omul simplu din popor (*Securea adevărului*, *Marius și Sylla*, *Fum pînă la cer* etc.).

O mărturie grațitoare a dragostei și a interesului cu care poetul analizează viața și lupta poporului său o constituie volumul *Cîntecele epice* (redacția definitivă din 1907, bazată pe ediția din 1896 și 1898). Falsul patriotism și democratism al burgheziei, autorul îi opune eroismul maselor, din rîndul cărora multe vieți au căzut în luptă pentru «libertatea națională» (*Haiducii*, *Poet*, *După lupta de la Stara Zagora* etc.).

Cîntecele epice, care poartă o puternică amprentă folclorică, denotă o adîncă cunoaștere a creațiilor populare, în care poetul vedea un izvor nesecat de inspirație. În diferitele poeme din acest volum (*Ralița*, *Baiko*, *Nedespărții*, *Dragostea zmeului* etc.). Slaveikov se apropie de reprezentările estetice populare: împrumută eroi legendari, teme, mijloace stilistice pe care le crece prin sita fină a talentului său.

În aceste poeme, atenția poetului se îndreaptă în deosebi asupra analizei psihologice, a dezvăluirii frământărilor sufletesti ale omului și, mai puțin, asupra întîmplărilor externe. Ritmul, muzicalitatea subliniază caracterul profund național al versului lui P. Slaveikov. Talentul poetului a surprins cele mai constante trăsurii naționale, în același timp general umane, ale eroilor săi. Această simbioză, îmbrăcată în forme naționale, dă creației sale poetice o deosebită forță.

Talentul poetului capătă noi contururi în alegerea de poezii lirice, intitulată *Vis de fericire* (1907). Ele deastănește frământările sufletului poetului, dorul de fericire, de bucurie. În *Vis de fericire* se oglindesc măiestria, finețea stilului lui P. Slaveikov care reușește să descrie cu iscusită tablourile de natură, să analizeze cu pătrundere stări sufletesti, sentimente, să dea glas idealilor. Nu întîmplător, în poeziile sale, natura este un element de importanță majoră, pe fundalul căreia capătă expresie sentimentele poetului. La rîndul ei, gama sentimentelor exprimate de poet este variată, redată cu multă discreție. E o poezie a subtextelor, a aluziilor, a unei adînci sonorități lirice.

În volumul *Înșula fericirilor* (1910), Slaveikov dezvăluie noi aspecte ale talentului său. Creație viguroasă, și o notă puternică de originalitate, acest volum îmbină poezii cu eseu. *Înșula fericirilor* este o antologie «sui-generis». Slaveikov include poeziile a 19 poeți imaginari, însoțite de eseuri în care debază probleme de estetică, cu referire la literatura bulgară contemporană și la propria lui creație. Uzind de alegorie în pagini de caustică satiră, el critică cu vigoare starea de lucruri din Bulgaria contemporană lui. Bogata informație literară și neobișnuita ingeniozitate sînt atribuțiile principale ale acestei remarcabile creații. Considerîndu-se exponent al celor 19 poeți imaginari, Slaveikov are posibilitatea să folosească genuri, stiluri, tonalități diferite: sonete, marsuri, cîntece, epitafe, schițe dramatice cu elemente de folclor, poeme, satire. Lirica lui se impune printr-o puternică expresivitate, prin versul energetic, viguros. Cășterea profundă a limbii populare dă forță și culcare umorului său.

Opera la care Slaveikov a lucrat cu deosebită înflăcărare întreaga sa viață este poemul neterminat *Cîntec înșingurat* (fragmente din acest poem, și anume prologul primul și al doilea cînt, au început a fi publicate încă din 1896). La baza acestei opere, cea mai reprezentativă pentru creația lui Slaveikov, stă descrierea luptei de eliberare a poporului bulgar de sub jugul otoman, cu momentul ei culminant, răsădala din aprilie 1876. Operă istorică, *Cîntec înșingurat*, ogîndește specificul și originalitatea

psihologică populară, dă imagini concentrate ale moravurilor, ale modului de viață devenind o adevărată epopee națională și sinteză a creației lui P. Slaveikov.

În postura de critic literar, Slaveikov se dovedește a fi un gânditor original și un militant entuziast. În articolele *Limbă și cultură*, *Teatrul Național*, *Cuvîntul artistului*, *Cîntecul popular bulgar*, el îmbină dezbaterile problemelor de literatură, de estetică cu pledoaria pentru o înaltă cultură națională.

Activitatea de traducător face parte integrantă din creația lui Slaveikov. Tălmăcirea *Poemelor germane*, ca și traducerile din limba sîrbă, caracterizează interesul poetului pentru scriitorii realiști.

Versurile poetului din ultima perioadă a vieții sale sînt pline de amărăciune; ele sînt străbătute de un puternic accent de ură față de cercurile guvernante care l-au obligat să se ostracizeze în străinătate. Cu convingerea că este un exilat, «departe de locurile natale», Slaveikov se stinge în Italia, la 28 mai 1912.

Faptul că încă din timpul vieții sale a fost tradus în numeroase limbi l-a consacrat ca pe unul din marii artiști ai epocii sale. Așa se explică și propunerea, nerealizată din cauza morții sale neașteptate, de a i se acorda premiul Nobel.

Continuînd tradițiile cele mai bune ale literaturii bulgare, tradițiile lui Hristo Botev, Ivan Vazov, Liuben Karavelov, prelucrînd în mod creator și original filioanele creației folclorice, poezia lui P. Slaveikov realizează o lirică filozofică și cetățenească de mare valoare.

Astăzi, recomandarea UNESCO de a se comemora cei 100 de ani de la nașterea lui Pencio Slaveikov constituie expresia înaltei prețuiri care se acordă operei poetului cu o puternică și originală personalitate, criticului exigent care a militat împotriva a tot ce înseamnă «retrograd».

CHIRIL DIMCEV

Corectura: LIDA IGROȘIANU și AL. BACIU

Tiparul executat la întreprinderea poligrafică «ARTIA GRAFICĂ»

CTC
11

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10 - TEL. 16.33.99
BUCUREȘTI

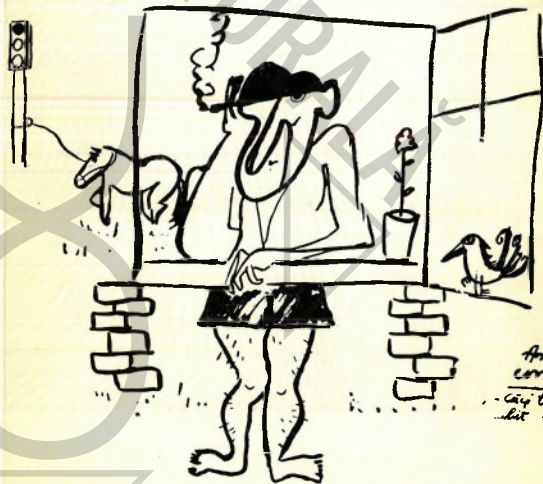
Lei 10

43 804

România

Desene de Florin Pucă

*Amintiri din
concediu.
-Căp. Tordescu am
uitat linistea*

